

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**DOĞU KARADENİZ KIRSAL MİMARİSİ İÇİN KORUMA ÖNERİLERİ:
ARTVİN İLİ – BALIKLI MAHALLESİ – ZURABET EVİ ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Duygu GÖÇMEN**

Anabilim Dalı : Mimarlık

Programı : Restorasyon

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Deniz MAZLUM

EKİM 2010

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**DOĞU KARADENİZ KIRSAL MİMARİSİ İÇİN KORUMA ÖNERİLERİ:
ARTVİN İLİ – BALIKLI MAHALLESİ – ZURABET EVİ ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Duygu GÖÇMEN
(502061216)**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 13 Eylül 2010

Tezin Savunulduğu Tarih : 15 Ekim 2010

**Tez Danışmanı : Doç. Dr. Deniz MAZLUM (İTÜ)
Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Ahmet ERSEN (İTÜ)
Doç. Dr. Nadide Seçkin (YTÜ)**

EKİM 2010

Anne ve Babam'a,

ÖNSÖZ

Konu seçiminden tezin bitimine dek olumlu ve cesaret verici yaklaşımı, yapıcı eleştirileri ve önerileri ile çalışmamın öğretici ve sıkıntısız bir süreç haline gelmesini sağlayan danışmanım Doç. Dr. Deniz Mazlum'a,

Verdikleri fikirler ve önerdikleri yayınlar ile çalışmamı zenginleştirmeme yardımcı olan değerli jüri üyeleri Prof. Dr. Ahmet Ersen ve Doç. Dr. Nadide Seçkin'e,

Köyde geçirdiğimiz çalışma süreci boyunca takıldığım her noktada beni cesaretlendiren, kendimi evimde hissetmemi sağlayan, konu seçimimin baş mimarı Elif Aydemir'e,

Köydeki yardımları ve sıcak tavırlarından ötürü başta Emel Aydemir, Hacer Aydemir ve Nurten Aydemir olmak üzere Aydemir ailesine, çalışmalarımda yardımcı olan Fırat Topçuoğlu, Erhan Aydemir, Yeşim Akyıldız, Tuğçe Özdemir, Gözde Özdemir Cansu Özdemir ve Cansel Akyıldız'a,

Tahminlerinden uzun süren ölçüm dönemi boyunca evlerinde çalışmama sabırla izin veren Hatice Yavuz, Ayten Yavuz ve Süleyman Yavuz'a,

Yöredeki yapım sistemiyle ilgili bilgiler edinmemizi sağlayan, Nihat Özdemir, İbrahim Yıldız, Enver Aydemir, Vezir Koçak, Nizamettin Akyıldız ve Asim Gültekin'e,

Zaman ayırıp, ahşap bozulmalarıyla ilgili sorularımı yanıtladıkları için İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'nden Prof. Dr. Nurgün Erdin ve Araş. Gör. Coşkun Köse'ye,

Ahşap malzeme tarihlendirmesi konusunda verdiği bilgiler ve ahşap malzeme bilgisi ve konservasyonu ile ilgili yayınlara ulaşmamı sağladığı için İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'nden Prof. Dr. Ünal Akkemik'e,

KUDEB'deki analiz süreci boyunca her sorumu yanıtlayan ve süreci olabildiğinde hızlandıran Dr. Papatya Seçkin'e,

Ve, kimi zaman oldukça sıkıntılı olabilecek bu çalışma süresince beni her konuda destekleyen Sevgili Anne ve Babam'a,

çok teşekkür ederim.

Ekim 2010

Duygu Göçmen
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xxiii
SUMMARY	xxv
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı	1
1.2 Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	1
2. DOĞU KARADENİZ'DE KIRSAL MİMARİ.....	3
2.1 Topografya, İklim ve Orman Varlığı	3
2.1.1 Karadeniz Bölgesi	3
2.1.2 Doğu Karadeniz Bölümü	5
2.2 Kırsal Mimari	7
2.2.1 Yerleşim düzeni	8
2.2.2 Yapı türleri	9
2.2.3 Konutta plan özellikleri.....	11
2.2.4 Yapım teknikleri	13
2.2.4.1 Ahşap karkas sistemler.....	14
2.2.4.2 Ahşap yığma sistemler.....	16
2.2.4.3 Karma sistemler.....	17
2.2.5 Malzeme	18
2.2.5.1 Yöredeki yapılarda kullanılan malzemeler.....	18
2.2.5.2 Ahşap malzemede görülen hasarlar ve sebepleri.....	25
3. BALIKLI YERLEŞİMİ ÖZELİNDE KIRSAL MİMARİ.....	33
3.1 Araziye Yerleşim.....	35
3.2 Plan Özellikleri.....	37
3.3 Malzeme Sağlama ve Yapım Teknikleri	40
3.4 Detaylar	43
4. ZURABET EVİ	47
4.1 Mekanlar – Giriş Katı.....	47
4.1.1 <i>Dandraba</i> (Z-01).....	48
4.1.2 <i>Ev</i> (Z-02)	50
4.1.3 <i>Maran</i> (Z-03)	51
4.1.4 <i>Geriki oda</i> [Arka oda] (Z-04).....	52
4.1.5 <i>Ara</i> (Z-05)	53
4.1.6 <i>İleriki oda</i> (Z-06)	53
4.1.7 <i>Hela</i> (Z-07).....	54
4.2 Mekanlar - Ambar Katı	55

4.2.1 Üst <i>dandraba</i> (1-01).....	55
4.2.2 Ambar (1-02).....	56
4.2.3 Ara (1-03).....	57
4.2.4 Ambar (1-04).....	58
4.3 Mekanlar - Ahır Katı	59
4.3.1 Taşlık (A-01).....	59
4.3.2 Küçük ahır (A-02)	60
4.3.3 Büyük ahır (A-03)	61
4.3.4 <i>Hoço</i> (A-04)	62
4.4 Mekanlar - Merek	62
4.4.1 <i>Merek</i> M-101 / M-102 / M-103.....	63
4.4.2 <i>Merek</i> M-201 / M-202.....	63
4.5 Cepheler.....	64
4.5.1 Güneybatı cephesi [Giriş cephesi].....	64
4.5.2 Güneydoğu cephesi [Ön cephe]	65
4.5.3 Kuzeydoğu cephesi	67
4.5.4 Kuzeybatı cephesi	69
4.6 Yapısal Özellikler ve Detaylar	69
4.6.1 Zeminle ilişki.....	69
4.6.2 Duvarlar.....	70
4.6.3 Döşemeler.....	71
4.6.4 Çatı sistemi.....	72
4.7 Analizler	73
4.7.1 Malzeme analizleri	73
4.7.2 Hasar analizleri.....	75
4.7.3 Müdahale analizleri	80
5. RESTİTÜSYON SORUNLARI VE ÖNERİLERİ.....	81
5.1 Zurabet Evi'ne Dair Bir Restitüsyon Önerisi	84
5.1.1 Plan restitüsyonu	84
5.1.1.1 Giriş katı planı.....	84
5.1.1.2 Ambar katı planı.....	86
5.1.1.3 Ahır katı planı.....	86
5.1.2 Cephe restitüsyonu	87
6. KORUMA SORUNLARI	89
6.1 Malzeme Sağlamada Karşılaşılan Güçlükler.....	90
6.2 Yöredeki Konutlarda Görülen Hasarlar ve Bakım Güçlükleri	92
6.3 Değişen Yaşam Biçimlerinin Mimariye Etkileri	94
7. KORUMA ÖNERİLERİ	97
7.1 Ahşap Malzeme Korumada İlke ve Yöntemler	98
7.1.1 Zurabet Evi'ne dair malzeme koruma önerisi	102
7.2 Yeni Gereksinimler Doğrultusunda Öneri Geliştirme.....	104
8. SONUÇ	109
9. YÖREYE ÖZGÜ YAPI TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ	111
KAYNAKLAR.....	113
EKLER.....	115
EK A : “Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari” bölümüne ait şekiller	115
EK B : “Balıklı Yerleşimi Özelinde Kırsal Mimari” bölümüne ait şekiller.....	146
EK C : “Zurabet Evi” bölümüne ait şekiller.....	181
EK D : Zurabet Evi – Rölöve Paftaları.....	275
EK E : Zurabet Evi – Restitüsyon Paftaları.....	329

EK F : Zurabet Evi – Restorasyon Paftaları	345
EK G : KUDEB – Ahşap Malzeme Analiz Raporu	359
ÖZGEÇMİŞ	395

KISALTMALAR

ICOMOS	: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites)
HES	: Hidro Elektrik Santral
KGM	: Karayolları Genel Müdürlüğü
OGM	: Orman Genel Müdürlüğü
ÖDA	: Önemli Doğa Alanı
TDK	: Türk Dil Kurumu

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Doğu Karadeniz yöresinde yetişen ve yapılarda sıklıkla kullanılan ağaçların fiziksel ve mekanik özellikleri.....	24
Çizelge 3.1 : Balıklı yerleşimindeki konutların plan tipleri / Ev + odalar	38
Çizelge 4.1 : Boyut, hasar durumu ve müdahale çizelgesi	79
Çizelge 6.1 : Balıklı Mahallesi’de 1922 – 2009 arasındaki nüfus değişimleri	94

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil A.1 : Karadeniz Bölgesi haritası.....	116
Şekil A.2 : Karadeniz Bölgesi arazi kesitleri	117
Şekil A.3 : Karadeniz Bölgesi bitki coğrafyası.....	118
Şekil A.4 : Doğu Karadeniz bölümü ağaç dağılımları	119
Şekil A.5 : Doğu Karadeniz’de kırsal mimari (a), (b)	120
Şekil A.6 : Yöredeki merceklerden örnekler	121
Şekil A.7 : Yöredeki seranderlerden örnekler.....	122
Şekil A.8 : Yöredeki seranderlerden örnekler (a) konutla konumlanması, (b) detay ..	123
Şekil A.9 : Tütün depoları / vagonlardaki kaydırma işlemi.....	123
Şekil A.10 : Quçen (Kocabey) Köyü’ndeki harman yapısı (a), (b)	124
Şekil A.11 : Ahır zeminindeki oluklar	124
Şekil A.12 : Ahır zeminindeki oluklar	125
Şekil A.13 : Hela birimleri.....	125
Şekil A.14 : Karkas sistemde inşa edilmiş konutlar ve cephelerden detay.....	126
Şekil A.15 : Ahır duvarları.....	127
Şekil A.16 : Ahşap yığma duvarlardaki tahta çivi	128
Şekil A.17 : Karma sistemle inşa edilmiş konut örnekleri	128
Şekil A.18 : Dolma tekniğindeki geçmeler.....	129
Şekil A.19 : Ağacın işlenmesi için gerekli aletler (a) Keser, (b) Varyoz	129
Şekil A.20 : Ağacın işlenmesi için gerekli aletler: (a)Balta, (b)Hızır, (c)Testere, (d)Testere, (e)Çırak, (f)Doğramacı Tezgahı, (g)Doğramacı Tezgahı, (h)Marangoz Kalem, (i)Rende, (j)Burgular	132
Şekil A.21 : Ahşap yığma sistemlerde kullanılan yapım teknikleri ve el aletleri....	135
Şekil A.22 : Balta izleri.....	136
Şekil A.23 : Balta izleri.....	136
Şekil A.24 : Rende	137
Şekil A.25 : Gönye.....	137
Şekil A.26 : Balıklı yerleşimindeki atölyede bulunan doğramacı tezgahı	138
Şekil A.27 : Meşe – Genel görünüm / ahşap / gövde / yaprak / kozalak	138
Şekil A.28 : Çam – Genel görünüm / gövde / yaprak.....	138
Şekil A.29 : Göknar – Genel görünüm / gövde / yaprak / ahşap	139
Şekil A.30 : Ladin – Genel görünüm / gövde / ahşap.....	139
Şekil A.31 : Yöredeki taş yapılar	140
Şekil A.32 : Balıklı yerleşimindeki ahır duvarları	141
Şekil A.33 : Taş işleme süreci	141
Şekil A.34 : <i>Anobium Punctatum</i> (a) Ergin böcek, (b-c-d-e) Hasarları.....	142
Şekil A.35 : <i>Lyctus Brunneus</i> (a) Ergin Böcek, (b) Uçma delikleri	143
Şekil A.36 : <i>Hylotrupes bajulus</i> (a) Ergin böcek, (b) Ahşap içinde larva	143
Şekil A.37 : <i>Hylotrupes bajulus</i> hasar ve uçma delikleri	144
Şekil A.38 : <i>Xestobium rufovillosum</i> (a) Ergin böcek, (b-c-d) Hasarlar.....	145
Şekil A.39 : Hasarlar (a) <i>Anobium punctatum</i> , (b) <i>Lyctus brunneus</i>	146

Şekil B.1 : Artvin il haritası, Şavşat – Meydancık – Balıklı ilişkisi	147
Şekil B.2 : Papart Deresi ÖDA haritası.....	148
Şekil B.3 : Türkiye ÖDA’larının dağılımları	148
Şekil B.4 : Papart Deresi ÖDA’sında bitki örtüsü yayılımı	149
Şekil B.5 : Balıklı Mahallesi –Balıklı yerleşimi	149
Şekil B.6 : Yerleşimde peyzaj karakteri ve yollar	150
Şekil B.7 : <i>Camikapı</i> mevkisi	150
Şekil B.8 : Yerleşimdeki konutlar.....	151
Şekil B.9 : Yerleşimdeki konutlar.....	152
Şekil B.10 : Yerleşimdeki konutlar.....	153
Şekil B.11 : Yerleşimdeki değirmen (a-b) ve merekler (c-f)	155
Şekil B.12 : Balıklı yerleşimindeki bölgeler, isimleri ve <i>birlik ev</i> konumları	156
Şekil B.13 : Balıklı yerleşimindeki ailelerin dağılımı.....	156
Şekil B.14 : Balkondan ulaşılan hela birimi	157
Şekil B.15 : <i>Dandrabadan</i> ulaşılan hela birimleri	158
Şekil B.16 : <i>Ara</i> ’ya bahçe ya da çayırlardan ulaşım	159
Şekil B.17 : <i>Sanatzgal</i>	160
Şekil B.18 : <i>Baga</i>	160
Şekil B.19 : <i>Akpunluk</i>	160
Şekil B.20 : <i>Quçen Köyü</i> ’ndeki ahırlar.....	161
Şekil B.21 : Geçme	161
Şekil B.22 : Ahır duvarı yüzeyindeki gübre-saman karışımı.....	162
Şekil B.23 : Yerleşimdeki yeni konutlar (ahşap karkas, tuğla ya da briket dolgu)..	163
Şekil B.24 : Yerleşimdeki yeni konutlar (betonarme karkas).....	163
Şekil B.25 : <i>Camikapı</i> mevkisindeki ticaret yapısı	164
Şekil B.26 : Dükkan cephelerindeki dolma tekniği	164
Şekil B.27 : <i>Çakatura</i>	165
Şekil B.28 : Çatı eğimi.....	165
Şekil B.29 : Çatı sistemi.....	166
Şekil B.30 : <i>Sekvi</i> ve <i>mil</i>	166
Şekil B.31 : <i>Mil</i>	167
Şekil B.32 : Cephede görülen <i>mil</i> giderleri.....	167
Şekil B.33 : <i>Terek</i>	168
Şekil B.34 : <i>Buhar</i>	168
Şekil B.35 : <i>Buhar</i> – dış görünüş	169
Şekil B.36 : Sökülmüş <i>buhar</i>	170
Şekil B.37 : Doldurulmuş <i>buhar</i>	170
Şekil B.38 : Doldurulmuş <i>buhar</i>	171
Şekil B.39 : Ahşap tekneler.....	171
Şekil B.40 : Ahır duvarındaki delik	171
Şekil B.41 : Özgün kilit	172
Şekil B.42 : Özgün kilit.....	172
Şekil B.43 : <i>Gogoda</i>	172
Şekil B.44 : Kemerler.....	173
Şekil B.45 : Dikmelerdeki bezemeler ve askılar.....	173
Şekil B.46 : <i>Dandrabayı</i> sınırlayan korkuluklar.....	174
Şekil B.47 : <i>Halambara</i> ve sandıklar	175
Şekil B.48 : Kubbe.....	176
Şekil B.49 : Giriş sahanlığı	176
Şekil B.50 : Buhar taşları - duvar tahtaları ilişkisi.....	176

Şekil B.51 : Konutlara yeni eklenen birimler	177
Şekil B.52 : Konutlara yeni eklenen banyo birimleri	177
Şekil B.53 : Dandraba altı girişlerinde mantar çürüklüğü	178
Şekil B.54 : Girişte, açıktan giden su tesisatından kaynaklanan çürüme.....	179
Şekil C.1 : Zurabet Evi'ne güneybatıdan yaklaşım	181
Şekil C.2 : Bahçe	181
Şekil C.3 : Güneybatıdan yaklaşım	182
Şekil C.4 : Merek ve bahçe.....	182
Şekil C.5 : Bahçe – Merek girişi ve <i>akpunluk</i> görünüşü	183
Şekil C.6 : Patika	183
Şekil C.7 : (a) Bahçeden görünüş (b) <i>Merek</i>	184
Şekil C.8 : Giriş cephesi görünüşü	184
Şekil C.9 : <i>Akpunluk</i>	185
Şekil C.10 : Bahçe – güneybatı (giriş) cephesi.....	185
Şekil C.11 : Güneydoğu cephesi.....	186
Şekil C.12 : Güneydoğu cephesi.....	186
Şekil C.13 : Güneydoğu cephesi.....	187
Şekil C.14 : Güneydoğu cephesi.....	187
Şekil C.15 : Güneydoğu cephesi – ahır girişleri	188
Şekil C.16 : Güneydoğu cephesi – ahır girişleri ve <i>akpunluk</i>	188
Şekil C.17 : <i>Hoço</i>	189
Şekil C.18 : <i>Hoço</i>	189
Şekil C.19 : Güneybatı cephesi, <i>hoço</i> ve bahçe.....	190
Şekil C.20 : Güneybatı cephesi.....	190
Şekil C.21 : Güneybatı cephesi – giriş sahanlığı	191
Şekil C.22 : <i>Hoço</i> duvarı	191
Şekil C.23 : Güneybatı cephesi – <i>buhar</i>	192
Şekil C.24 : Kuzeybatı ve güneybatı cepheleri.....	192
Şekil C.25 : Kuzeybatı cephesi.....	193
Şekil C.26 : Kuzeybatı cephesi.....	193
Şekil C.27 : Kuzeybatı cephesi ve patika	194
Şekil C.28 : Kuzeybatı cephesi.....	194
Şekil C.29 : Kuzeybatı cephesi – çatı detayı	195
Şekil C.30 : Kuzeybatı cephesi – köşelerde geçme detayları	195
Şekil C.31 : Kuzeybatı cephesi – geçme detayları [boğaz – yaka].....	196
Şekil C.32 : Kuzeybatı cephesi – kapatılmış bölüm	196
Şekil C.33 : Kuzeybatı cephesi – <i>buhar</i> duvarı	197
Şekil C.34 : Kuzeydoğu cephesi.....	197
Şekil C.35 : Kuzeydoğu cephesi - ahır duvarı	198
Şekil C.36 : Kuzeydoğu cephesi – kapatılmış bölümler.....	198
Şekil C.37 : Kuzeydoğu cephesi – <i>koşat</i> , <i>guant</i> ve <i>parak</i> ; böcek uçma delikleri ve mantar çürüklüğü	199
Şekil C.38 : Kuzeydoğu cephesi – <i>koşat</i> , <i>guant</i> ve <i>parak</i> ; böcek uçma delikleri ve mantar çürüklüğü	199
Şekil C.39 : Kuzeydoğu cephesi (a) Uçma delikleri; <i>mil</i> gideri (b) Geçme detayı .	200
Şekil C.40 : Kuzeydoğu cephesi – taşlık ve hela.....	200
Şekil C.41 : Kuzeydoğu cephesi – hela altındaki giriş sistemi.....	201
Şekil C.42 : Merek – kuzeybatı cephesi	201
Şekil C.43 : Merek – güneybatı cephesi	202
Şekil C.44 : Merek – kuzeydoğu cephesi	202

Şekil C.45 : Merek – kuzeydoğu cephesi	203
Şekil C.46 : Merek – güneydoğu cephesi	203
Şekil C.47 : Giriş sahanlığı	204
Şekil C.48 : Z-01 <i>Dandraba</i> – Hatice Yavuz [ev sahibi]	204
Şekil C.49 : Z-01 <i>Dandraba</i>	205
Şekil C.50 : Z-01 <i>Dandraba</i> – ambara çıkan merdiven.....	205
Şekil C.51 : Z-01 <i>Dandraba</i>	206
Şekil C.52 : Z-01 <i>Dandraba</i> – ambara çıkan merdiven.....	206
Şekil C.53 : Z-01 <i>Dandraba</i> - <i>doganlar</i>	207
Şekil C.54 : Z-01 <i>Dandraba</i> – <i>sekvi</i> , <i>direkler</i> , <i>korkuluk</i>	207
Şekil C.55 : Z-01 <i>Dandraba</i> giriş kapısı.....	208
Şekil C.56 : Z-01 <i>Dandraba</i> giriş kapısı.....	208
Şekil C.57 : Z-01 <i>Dandraba</i> giriş bölümünden detay	208
Şekil C.58 : Z-01 <i>Dandraba</i> (a)Giriş kapısından detay[dış] (b)Korkuluk birleşimi	209
Şekil C.59 : Z-01 <i>Dandraba</i> – Z-07 Hela geçişi.....	209
Şekil C.60 : Z-01 <i>Dandraba</i> – <i>sekvi</i> – Hatice Yavuz [ev sahibi]	210
Şekil C.61 : Z-01 <i>Dandraba</i> (a) <i>terek</i> ve <i>yaka</i> ilişkisi, (b) <i>dogan</i>	210
Şekil C.62 : Z-01 <i>Dandraba</i> – <i>doganlar</i> ve tavan ilişkisi.....	211
Şekil C.63 : Z-01 <i>Dandraba</i> – tavan [ambar katı döşeme tahtaları].....	211
Şekil C.64 : Z-01 <i>Dandraba</i> , tavandaki balta izleri.....	212
Şekil C.65 : Z-01 <i>Dandraba</i> , tavandaki balta izleri.....	212
Şekil C.66 : Z-01 <i>Dandraba</i> , tavan tahtasında böceklenme	213
Şekil C.67 : Z-01 <i>Dandraba</i> , <i>dogan</i> birleşimleri.....	213
Şekil C.68 : Z-01 <i>Dandraba</i> , <i>doganda</i> böceklenmeye bağlı hasar	214
Şekil C.69 : Z-01 <i>Dandraba</i> , <i>dogan</i> birleşimi, böceklenme, mantar çürüklüğüne bağlı hasar	214
Şekil C.70 : Z-01 <i>Dandraba</i> , <i>doganda</i> böceklenmeye bağlı hasar	215
Şekil C.71 : Z-01 <i>Dandraba</i> – Z-02 <i>Ev</i> geçişi.....	215
Şekil C.72 : Z-01 <i>Dandraba</i> – merdivenden detay.....	216
Şekil C.73 : Z-02 <i>Ev</i> – kapatılmış <i>buhar</i>	216
Şekil C.74 : Z-02 <i>Ev</i>	217
Şekil C.75 : Z-02 <i>Ev</i>	217
Şekil C.76 : Z-02 <i>Ev</i>	218
Şekil C.77 : Z-02 <i>Ev</i> – pencere detayı	218
Şekil C.78 : Z-02 <i>Ev</i> – kapı detayı.....	219
Şekil C.79 : Z-02 <i>Ev</i> – buhar detayı.....	220
Şekil C.80 : Z-02 <i>Ev</i> – <i>doğan</i> birleşimleri	220
Şekil C.81 : Z-02 <i>Ev</i> – <i>dogan</i> ve tavan [ambar katı döşeme tahtaları]	221
Şekil C.82 : Z-02 <i>Ev</i> – <i>dogan</i> birleşimleri	221
Şekil C.83 : Z-02 <i>Ev</i> – tavan [ambar katı döşeme tahtaları].....	222
Şekil C.84 : (a) Z-02 <i>Ev</i> – <i>buhar</i> kapısı (b) Z-03 <i>Maran</i> kapısı	222
Şekil C.85 : Z-03 <i>Maran</i> kapısından detay.....	223
Şekil C.86 : Z-03 <i>Maran</i>	223
Şekil C.87 : (a) Z-05 <i>Ara</i> (b) Z-05 <i>Ara</i> – <i>dandraba</i> tarafına bakış.....	224
Şekil C.88 : (a) Z-05 <i>Ara</i> -ambar katı döşeme tahtalarına destek için yerleştirilmiş ‘kiriş’ (b) Z-05 <i>Ara</i> - kapı	224
Şekil C.89 : Z-04 Geriki oda – kapı.....	225
Şekil C.90 : Z-04 Geriki oda - eşik.....	225
Şekil C.91 : Z-04 Geriki oda – kesilmiş <i>dogan</i> , kapıya bakış	226
Şekil C.92 : Z-04 Geriki oda.....	226

Şekil C.93 : Z-04 Geriki oda.....	227
Şekil C.94 : Z-04 Geriki oda.....	227
Şekil C.95 : Z-04 Geriki oda.....	228
Şekil C.96 : Z-04 Geriki oda – döşeme tahtaları ve <i>dogan</i>	228
Şekil C.97 : Z-04 Geriki oda – pencere detayları	229
Şekil C.98 : Z-04 Geriki oda – pencere detayı	230
Şekil C.99 : Z-04 Geriki oda – kapı detayı.....	230
Şekil C.100 : Z-04 Geriki oda – kapıdan detaylar	231
Şekil C.101 : Z-04 Geriki oda – <i>dogan</i> ; uçma delikleri ve galeriler.....	232
Şekil C.102 : Z-04 Geriki oda – <i>doganda</i> uçma delikleri.....	232
Şekil C.103 : Z-04 Geriki oda – köşede <i>dogan</i> birleşimleri;tavanda uçma delikleri	233
Şekil C.104 : Z-04 Geriki oda – duvar tahtasında uçma delikleri	233
Şekil C.105 : Z-04 tavanda uçma delikleri ve öğüntü tozu	234
Şekil C.106 : Z-05 Ara – duvar tahtalarında ve tavanda çürüme	234
Şekil C.107 : Z-06 İleriki oda	235
Şekil C.108 : Z-06 İleriki oda	235
Şekil C.109 : Z-07 Hela	236
Şekil C.110 : Z-07 Hela [hela-akpunluk ilişkisi]	237
Şekil C.111 : Z-07 Hela – taşıyıcı kirişlerde yoğun mantar çürüklüğü	237
Şekil C.112 : Merdiven.....	238
Şekil C.113 : 1-01 Üst <i>dandrabaya</i> çıkış.....	238
Şekil C.114 : 1-01 Üst <i>dandraba</i>	239
Şekil C.115 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – dikme- <i>dogan</i> ilişkileri	239
Şekil C.116 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – 1-03 ve 1-04 mekanlarına bakış	240
Şekil C.117 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – kapatılmış bölüm	240
Şekil C.118 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – direkler	241
Şekil C.119 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – direkler	241
Şekil C.120 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – çatı sistemi.....	242
Şekil C.121 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – çatı sistemi.....	242
Şekil C.122 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – duvar- <i>direk-dogan</i> ilişkileri.....	243
Şekil C.123 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – çatı eğimini veren dikmeler.....	243
Şekil C.124 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – döşeme tahtaları.....	244
Şekil C.125 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – Z-07 Hela çatısında <i>bedevra</i>	244
Şekil C.126 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – çatı sistemi; <i>virikida</i> , <i>zağla</i> , <i>sırık</i>	245
Şekil C.127 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – çatı sistemi, <i>sırıklar</i>	245
Şekil C.128 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – <i>doganda</i> böceklenmeye bağlı bozulma	246
Şekil C.129 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – <i>doganda</i> çatlak; döşeme tahtalarında uçma delikleri	246
Şekil C.130 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – <i>doganda</i> böcek galerileri, öğüntü tozları, uçma delikleri	246
Şekil C.131 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – değiştirilmiş dikme ve dikmedeki hasar.....	247
Şekil C.132 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – duvar tahtasında böceklenmeye bağlı hasar	247
Şekil C.133 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – <i>doganda</i> böceklenmeye bağlı hasar.....	248
Şekil C.134 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – <i>yakada</i> mantar çürüklüğü	248
Şekil C.135 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – <i>doganda</i> böceklenmeye bağlı hasar.....	249
Şekil C.136 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – duvar tahtasında böceklenmeye bağlı hasar	249
Şekil C.137 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – döşeme tahtalarında çatlak, uçma delikleri	250
Şekil C.138 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – döşeme tahtasında uçma delikleri ve öğüntü tozları.....	250

Şekil C.139 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – döşeme tahtasında böcek galerileri ve öğüntü tozları.....	251
Şekil C.140 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – <i>doganda</i> yarıлма.....	251
Şekil C.141 : 1-01 Üst <i>dandraba</i> – kirişlerde [<i>dogan</i>] burulma.....	252
Şekil C.142 : 1-02 Ambar – yüksek eşikli kapı	252
Şekil C.143 : 1-02 Ambar – <i>haro</i> ve mısır askıları [<i>sırığı</i>].....	253
Şekil C.144 : 1-02 Ambar – sandıklar	253
Şekil C.145 : 1-02 Ambar – kapı detay ve <i>haro</i>	254
Şekil C.146 : 1-03 Ara mekanına giriş	254
Şekil C.147 : <i>Ara</i>	255
Şekil C.148 : 1-03 <i>Ara</i> mekanı girişinde kapı detayı.....	255
Şekil C.149 : 1-03 <i>Ara</i> mekanı, döşemeler	255
Şekil C.150 : 1-04 Ambar mekanına giriş	256
Şekil C.151 : 1-04 Ambar – yüksek eşikli kapı ve dövme demir menteşe detayları.....	256
Şekil C.152 : 1-04 Ambar – yangın etkisiyle kömürleşmiş duvar yüzeyi	257
Şekil C.153 : 1-04 Ambar – yangın etkisiyle kömürleşmiş duvar yüzeyi	257
Şekil C.154 : 1-04 Ambar – tavanda yangına bağlı kömürleşme	258
Şekil C.155 : 1-04 Ambar, tavanda yangına bağlı kömürleşme	258
Şekil C.156 : A-01 Taşlık [<i>Ahorun kapı</i>].....	259
Şekil C.157 : A-02 Ahır [<i>Ahor</i>] mekanının kapısı.....	259
Şekil C.158 : A-02 Ahır [<i>Ahor</i>]	260
Şekil C.159 : A-02 Ahır [<i>Ahor</i>]	260
Şekil C.160 : A-02 Ahır [<i>Ahor</i>] (a) <i>Sanatzgal</i> (b) <i>Saskre</i>	261
Şekil C.161 : A-02 Ahır [<i>Ahor</i>] <i>Saskre</i> ve <i>baga</i>	261
Şekil C.162 : A-02 Ahır [<i>Ahor</i>] – <i>Sanatzgal</i>	262
Şekil C.163 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>] kapısı.....	262
Şekil C.164 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>] – <i>koşatlar</i>	263
Şekil C.165 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>] – <i>koşatlar</i>	263
Şekil C.166 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>] – <i>koşat</i> ve tavan tahtaları	264
Şekil C.167 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>]	264
Şekil C.168 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>]	265
Şekil C.169 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>] – <i>koşat</i> - <i>direk</i> ilişkisi.....	265
Şekil C.170 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>] – <i>koşat</i> - <i>direk</i> ilişkisi.....	266
Şekil C.171 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>] – kapıya bakış	266
Şekil C.172 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>] – kapıya bakış	267
Şekil C.173 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>] – <i>baga</i>	267
Şekil C.174 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>] – <i>koşat</i> -dikme-tavan tahtaları ilişkisi.....	268
Şekil C.175 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>] – <i>koşat</i> - <i>quant</i> ilişkisi.....	268
Şekil C.176 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>]	269
Şekil C.177 : A-03 Ahır [<i>Ahor</i>] (a) <i>Baga</i> (b) <i>Koşatlar</i>	270
Şekil C.178 : A-04 <i>Hoço</i> ; <i>karapan</i>	270
Şekil C.179 : <i>Merek</i> M-103	271
Şekil C.180 : <i>Merek</i> (a) M-202 (b) M-101	271
Şekil C.181 : <i>Merek</i> M-201	272
Şekil C.182 : <i>Merek</i> M-201	272
Şekil C.183 : <i>Merek</i> M-301	273
Şekil C.184 : Ambar kapısındaki tarih, hicri takvime göre 1221, miladi takvime göre 1806/7.....	273
Şekil D.1 : Vaziyet Planı.....	276
Şekil D.2 : Çatı Katı Planı.....	277

Şekil D.3 : Ahır Katı ve Merek Planı -1.75	278
Şekil D.4 : Ahır Katı Planı -1.75 (ölçülü)	279
Şekil D.5 : Giriş Katı Planı +1.00	280
Şekil D.6 : Giriş Katı Planı +1.00 (ölçülü)	281
Şekil D.7 : Ambar Katı Planı +2.50	282
Şekil D.8 : Ambar Katı Planı +2.50 (ölçülü)	283
Şekil D.9 : a-a' Kesiti.....	284
Şekil D.10 : b-b' Kesiti	285
Şekil D.11 : c-c' Kesiti.....	286
Şekil D.12 : d-d' Kesiti	287
Şekil D.13 : e-e' Kesiti.....	288
Şekil D.14 : Güneydoğu Cephesi (Ön Cephe)	289
Şekil D.15 : Güneybatı Cephesi (Giriş Cephesi)	290
Şekil D.16 : Kuzeydoğu Cephesi	291
Şekil D.17 : Kuzeybatı Cephesi	292
Şekil D.18 : Merek Planlar & Kuzeybatı Cephesi	293
Şekil D.19 : Sistem Kesiti (Planlar).....	294
Şekil D.20 : Sistem Kesiti (Kesitler & Cephe)	295
Şekil D.21 : Kapı Detayı – KZ01.....	296
Şekil D.22 : Kapı Detayı KZ02.....	297
Şekil D.23 : Kapı Detayı KZ03.....	298
Şekil D.24 : Kapı Detayı KZ04.....	299
Şekil D.25 : Kapı Detayı KZ06.....	300
Şekil D.26 : Pencere Detayı PZ01 / PZ04.....	301
Şekil D.27 : Pencere Detayı PZ02 / PZ03.....	302
Şekil D.28 : Kapı Detayı – K101	303
Şekil D.29 : Kapı Detayı – K102	304
Şekil D.30 : Kapı Detayı – KA01	305
Şekil D.31 : Kapı Detayı KA02	306
Şekil D.32 : Hasar Analizi – Ahır Katı Planı.....	307
Şekil D.33 : Hasar Analizi – Giriş Katı Planı	308
Şekil D.34 : Hasar Analizi – Ambar Katı Planı	309
Şekil D.35 : Hasar Analizi – a-a' Kesiti	310
Şekil D.36 : Hasar Analizi – c-c' Kesiti	311
Şekil D.37 : Hasar Analizi – d-d' Kesiti	312
Şekil D.38 : Hasar Analizi – e-e' Kesiti	313
Şekil D.39 : Hasar Analizi – Güneydoğu Cephesi.....	314
Şekil D.40 : Hasar Analizi – Güneybatı Cephesi.....	315
Şekil D.41 : Hasar Analizi – Kuzeydoğu Cephesi.....	316
Şekil D.42 : Hasar Analizi – Kuzeybatı Cephesi.....	317
Şekil D.43 : Müdahale Analizi – Ahır Katı Planı	318
Şekil D.44 : Müdahale Analizi – Giriş Katı Planı	319
Şekil D.45 : Müdahale Analizi – Ambar Katı Planı	320
Şekil D.46 : Müdahale Analizi – a-a' Kesiti.....	321
Şekil D.47 : Müdahale Analizi – c-c' Kesiti.....	322
Şekil D.48 : Müdahale Analizi – d-d' Kesiti	323
Şekil D.49 : Müdahale Analizi – e-e' Kesiti.....	324
Şekil D.50 : Müdahale Analizi – Güneydoğu Cephesi	325
Şekil D.51 : Müdahale Analizi – Güneybatı Cephesi	326
Şekil D.52 : Müdahale Analizi – Kuzeydoğu Cephesi	327

Şekil D.53 : Müdahale Analizi – Kuzeybatı Cephesi	328
Şekil E.1 : Restitüsyon – Vaziyet Planı	330
Şekil E.2 : Restitüsyon – Ahır Katı Planı -1.75	331
Şekil E.3 : Restitüsyon – Giriş Katı Planı +1.00	332
Şekil E.4 : Restitüsyon – Ambar Katı Planı +2.50	333
Şekil E.5 : Restitüsyon – a-a' Kesiti	334
Şekil E.6 : Restitüsyon – b-b' Kesiti.....	335
Şekil E.7 : Restitüsyon – c-c' Kesiti	336
Şekil E.8 : Restitüsyon – Güneydoğu Cephesi (Ön Cephe)	337
Şekil E.9 : Restitüsyon – Güneybatı Cephesi (Giriş Cephesi).....	338
Şekil E.10 : Restitüsyon – Kuzeydoğu Cephesi	339
Şekil E.11 : Restitüsyon – Kuzeybatı Cephesi	340
Şekil E.12 : Restitüsyon – Hela Detayı (Planlar).....	341
Şekil E.13 : Restitüsyon – Hela Detayı (Kesitler)	342
Şekil E.14 : Restitüsyon – Hela Detayı (Görünüşler).....	343
Şekil E.15 : Restitüsyon – Sekvi ve Mil Detayı	344
Şekil F.1 : Restorasyon – Vaziyet Planı	346
Şekil F.2 : Restorasyon – Ahır Katı Planı -1.75	347
Şekil F.3 : Restorasyon – Giriş Katı Planı +1.00.....	348
Şekil F.4 : Restorasyon – Ambar Katı Planı +2.50.....	349
Şekil F.5 : Restorasyon – a-a' Kesiti	350
Şekil F.6 : Restorasyon – b-b' Kesiti	351
Şekil F.7 : Restorasyon – c-c' Kesiti	352
Şekil F.8 : Restorasyon – d-d' Kesiti	353
Şekil F.9 : Restorasyon – Güneydoğu Cephesi.....	354
Şekil F.10 : Restorasyon – Güneybatı Cephesi.....	355
Şekil F.11 : Restorasyon – Kuzeydoğu Cephesi.....	356
Şekil F.12 : Restorasyon – Kuzeybatı Cephesi.....	357

DOĞU KARADENİZ KIRSAL MİMARİSİ İÇİN KORUMA ÖNERİLERİ: ARTVİN İLİ – BALIKLI MAHALLESİ – ZURABET EVİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Zenginliği çok sayıda çalışmaya konu olmuş Doğu Karadeniz doğası, kırsal kültürü ve mimarisi günümüzde, başta HES projeleri ve değişen yaşam biçimlerinin dayatmaları olmak üzere, çeşitli baskılar ve zorlamalarla karşı karşıyadır. Doğal çevre kentleşme çabaları ve yerel dokuyu dikkate almayan politikalar sonucu kimi zaman geri dönüşü mümkün olmayacak şekilde hasar görmektedir. Yöredeki mimari kültürün sürekliliğini sağlamak, kırsal alanların korunması ve geliştirilmesine dair mevzuattaki yetersizlik, yanlış politikalar, bilgisizlik, ilgisizlik ve değişen yaşam koşulları nedeniyle zorlaşmıştır.

Tez kapsamında alan çalışması Artvin-Şavşat'a bağlı Balıklı Mahallesi'ndeki Zurabet Evi olarak belirlenmiştir. Seçilen yapı, malzeme ve yapım sistemi açısından yörenin en korunmuş örneklerinden biridir. Geniş bir bahçe içinde kendine ait merkekle birlikte konumlandırılmış yapı, ahır katı, yaşama hacimlerinin bulunduğu giriş katı ve ambar katından oluşmaktadır. Ahır katı moloz taş yığma ve ahşap dolma, üst katlar köşelerde, yörede gram, gel ya da yaka olarak adlandırılan, geçmelerle ahşap yığma sistemde inşa edilmiştir. 40 yıl öncesine kadar bedevralarla örtülü çatısı, günümüzde hemen hemen tüm yörede görüldüğü gibi çinko sac levhalarla kaplanmıştır. Yapının ahır katı kullanıcıların günümüzde hayvancılıkla uğraşmamaları sebebiyle kullanılmamaktadır ve oldukça bakımsız durumdadır. Ambar katı ise kısmi olarak kullanılmaktadır. Yörede kilit ve banyo birimleri de dahil olmak üzere, her tür detayın ahşaptan üretildiği bir yapım geleneği bulunmaktadır. Çalışma kapsamında yöredeki mekanlara ve elemanlara kullanıcıların verdikleri isimler (dandaba, maran, ara, ev; koşat, dogan, zağla, virikıda, gram vb.) kaydedilmiş ve yöreye özgü yapı terimleri sözlüğü oluşturulmuştur. Restitüsyon önerisinde çevre yapılarda yapılan gözlemlerden yararlanılmış ve yapının ilk haline ait bir proje geliştirilmiştir.

Seçilen yapı yalnızca yapım teknikleri açısından değil, kullanıcılarının yaşam biçimi, yapıda gerçekleştirilmek istedikleri değişiklikler, yapıdan yana şikayetleri ve konutta belirlenen hasarlar açısından da yöredeki pek çok geleneksel konut için örnek oluşturmaktadır. Yapıya ait detaylı belgeleme çalışması ve yapı özelinde geliştirilecek öneriler, alanın geneline dair bir belgeleme çalışması ve koruma metodolojisi eksikliğini kapatacaktır. Bu inceleme, yöredeki mimarinin yaşam kültüründen ayrı düşünülemeyeceği fikrinden hareketle, çalışma süreci boyunca bilgisi edinilen yaşantı detaylarını da belgelemektedir.

Balıklı Mahallesi'nde 20.yy ortalarına kadar yöredeki mevcut malzeme, geleneksel yapım sistemi ve özgün detaylarla oluşturulan konutların ve ticari yapıların yerini günümüzde niteliksiz beton yapılaşma almaktadır. Yöredeki ahşap konut geleneğini devam ettirebilmek, gerek yeni yapım, gerek bakım-onarım aşamasında ahşap malzeme ve nitelikli usta sıkıntısı yaşandığı için zorlaşmakta, bu zorluk yöre halkının

özgün mimari gelenekleri terk etmesine sebep olmaktadır. Orman işletme politikaları, yöre halkının gereksindiği nitelikte ahşabı uygun fiyatla edinmesine imkan vermemekte ve betonarme yapıları özendiren bir yaklaşım sergilemektedir. Günümüz şartlarında ahşabın endüstriyel amaçla üretimi kolaylaşmış olmasına rağmen bu kolaylık, orman politikalarının bu üretime uygun hale getirilmesine yetmemiş ve yöredeki insanların yaşamına yansımamıştır.

Değişen yaşam koşulları yöreyi ve yöre halkını etkilemekte, 100 hatta 200 yıl önce yapılmış konutların, kullanıcıya sağladığı konfor açısından sorgulanır hale gelmesine sebep olmaktadır. Yöre halkı konfor sorununu kolay elde edebildiği beton malzemeye, ihtiyacı olan birimleri yapıya ekleyerek çözmekte, fakat eklenen bu birimlerin dokuyu bozmasını önemsememekte, ahşap malzemeye zarar verdiğini bilmemektedir. Koruma adına yöre insanını, aradığı ve zaman içinde alıştığı konfordan mahrum bırakmak, koruma politikalarının işleminin ve koruma önerilerinin benimsenmesinin önündeki engellerden biridir. Bu engel hem dokuya ve malzemeye hem de kullanıcı isteklerine uygun, ucuz ve kolay uygulanabilir öneriler geliştirmekle aşılabılır.

Çalışma, yöredeki mimari kültürü sürdürülebilir kılma amacıyla, değişen yaşantıya ayak uyduramayan mimariye dair ne tür öneriler sunulabileceğini tartışmaktadır. Ancak, bu çalışma kapsamında önerilen mimari uygulamalar ancak bütünsel bir kalkınma projesi ya da alan yönetiminin bir parçası olursa yörenin sürdürülebilir gelişmesi mümkün olacaktır. Aksi takdirde tek bir yapıda gerçekleştirilen koruma ve sıhhileştirme uygulamaları, bölgenin geleceğini aydınlatmaya yetmeyecektir.

CONSERVATION PROPOSALS FOR THE RURAL ARCHITECTURE OF THE NORTH-EAST ANATOLIA : ZURABET HOUSE EXAMPLE IN ARTVIN – BALIKLI VILLAGE

SUMMARY

The North-East Anatolia, with its nature, rural culture and architecture, is mentioned in a wide range of documentations, case studies and publications. Today the region is confronting first and foremost with many dam projects on its rivers and also with the actual impositions of the changing lifestyle. The natural environment of the region is being damaged, sometimes irreversibly, because of rapid urbanization and the politics which disregard the rural pattern. Ensuring the sustainability of the architectural tradition is getting difficult due to the insufficient legislation about the conservation and development policies of the rural areas, the improper political decisions, unawareness, neglect and the varying conditions.

The subject of the case study was fixed as a village house named Zurabet (means the house of Zurab) in Artvin-Şavşat Balıklı Village. The subject, Zurabet House, is one of the most preserved examples of the vernacular houses in the rural area, in its material and building technique. The house was built in a large garden near to its straw house (merek in local terms). It is a three storey house; the two stable units are placed on the ground floor, the daily living rooms are in the middle and the storage place / storage units are on the upper floor. Up to the 70's the roof coverings of the houses were 'authentic' shingles, but today almost all the roofs of the houses are covered with corrugated zink sheets. The stable of the house is dreadfully neglected because the house owners are not making their lives out of animal husbandry anymore. The rural architectural tradition was closely related with the wooden building techniques, so even the locks and keys and also the bath units were made entirely of wood, without metal joints. In this study, also the local terms for the building elements and for the spaces (dandraba, maran, ara, ev; koşat, dogan, zağla, virikıda etc.) were listed. The restitution proposal was prepared according to the observations in the neighbour houses and the interviews with the people about the old and authentic character of the architecture.

Furthermore, the daily and annual routines of the inhabitants, their plans for the alterations in the house, their complains about the details and the deteriorations of the house are also similar to the other cases in the village. A detailed survey of the house and the conservation proposals will help to fill the gap in the survey and conservation literature about this region. The study aims also to document the cultural details about the daily routine of the people and how these details structure the architecture of the region.

Up to the mid-20th century the village houses and other social-commercial buildings in Balıklı Village had been built with traditional building techniques, using local materials and unique details. Today the low-quality reinforced concrete technique becomes widespread because of its relative cheapness and easiness. The materials and qualified/experienced craftsmen can not be provided easily in the case of a new timber house or maintenance, then the inhabitants give up the traditions, as a result, sustaining the vernacular architecture is getting difficult. The legislations of the rural wood industry cause disadvantages for the people. Once they can not get wood as quality as they could get in the past, and also the prices are high for the people. Productivity improvements in the wood industry make it easy to sustain timber for the buildings but also the legislations should have been adapted to these new conditions.

The changing lifestyles affect both the district and the people. The old houses, which were built one or two hundred years ago, cause people to feel physically uncomfortable. Local people which demand more comfort in their houses, add reinforced concrete modules to be used as wc's, baths or kitchens. These annex' damage both the pattern and the materials. On behalf of rigid conservation principles, objecting the modern interventions, which bring comfort to the houses, would not be a rational decision. Besides, this rigidity is the most important obstacle to put the conservation policies into practice and to the proposals to be embraced by the people. To overcome this obstacle, cheap, easy-applicable proposals should be introduced which are also appropriate to the needs of the inhabitants and to the pattern and the materials.

This study discuss the proposals for the achitecture, which can not keep up with time, in order to sustain the architectural culture. Nevertheless, the architectural proposals mentioned in this study can help to the sustainability of the architecture only if they are a part of an holistic development programme. Otherwise, the conservation interventions applied just in one building will not rescue the future of the region.

1. GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı

Doğu Karadeniz yöresinin kendine has mimarisi, yöre insanının doğanın hem elverişli hem de hırçın yönüne verdiği cevaplarla oluşmuştur. Bölgede, geleneksel kır yaşamı kültürünün kısmen sürdürüldüğü bilinmektedir. Ancak aynı zamanda kentlerde önüne geçilemeyen niteliksiz ve hızlı/kolay yapılaşma alışkanlığının edinilmeye başlandığı gözlemlenmiştir. Günümüzde, yöredeki ahşap konut geleneğini devam ettirebilmek, gerek yeni inşa gerek bakım aşamasında malzeme ve nitelikli usta sıkıntısı yaşandığı için zorlaşmakta, bu zorluk yöre halkının özgün mimari gelenekleri terk etmesine sebep olmaktadır. Yöre, nehir ve dereleri üzerindeki çok sayıda hidro elektrik santral ve baraj inşaatıyla özgün peyzajını ve dünya çapında bir değer olan ekosistemini kaybetmeye yüz tutmuştur.

Pek çok yörede olduğu gibi Doğu Karadeniz yöresinde de yapı gelenekleri ekonomik, kültürel ve mimari birörnekleşme baskısı ile karşı karşıyadır¹. Çalışma, mimari geleneklerin bir yaşam kültürünün yansıması olduğunu göz önünde bulundurarak, bu kültürün ve mimari geleneklerin tamamen yok olmasının önüne geçmek için belgeleme çalışması yapmak ve mimari koruma önerileri geliştirmek amacındadır.

1.2 Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışma, temel olarak, kırsal mimari örneklerinin kültür mirası değeri taşıdıkları fikrinden hareketle, Artvin – Şavşat’a bağlı Balıklı Mahallesi’nde, yerleşimin mimarisini özgün bir örnek olarak temsil ettiği düşünülen Zurabet Evi’nin rölöve ve fotoğraflarla ayrıntılı olarak belgelenmesini içermektedir. Ancak rölöve çalışmasının ve belgelemenin ötesinde, yapıdan alınan malzeme örneklerinin analizleri ve bu analizlerin sonuçlarının yorumlanması, bu yorumlardan ve edinilen diğer bilgilerden

¹ Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, 1999, Giriş

hareketle yöredeki mimarinin sürdürülebilirliğinin önündeki engellerin belirlenmesi, mimari koruma ve korumanın sürdürülebilir hale getirilmesi amacıyla öneri geliştirilmesi de bu çalışmanın kapsamındadır.

Çalışmaya geleneksel rölöve teknikleri kullanılarak yapının belgelenmesi ile başlanmıştır. Alandaki çalışma Temmuz 2008 ve Ağustos 2009 aylarında gerçekleştirilmiştir. Yapıdan alınan fotoğrafların da yardımıyla yapının detaylı çizimleri hazırlanmıştır. Eşzamanlı olarak çevre yapılarda gözlemler yapılmış ve yapı ustalarıyla kişisel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapım sürecine ve yapıların özgün durumlarına dair bilgiler edinilmiş ve edinilen bu bilgiler restitüsyon çalışmasıyla somut hale getirilmeye çalışılmıştır.

“Geleneksel miras yalnız somut biçimler, kütleler, strüktürler ve mekanlardan oluşmaz, bunların kullanılış ve algılanış biçimlerini, gelenekleri ve onlara bağlı elle tutulamayan ilişkileri de kapsar”². Bu düşünce temel alınarak, yöredeki mimariye ve mimari detaylara özgün bir yaşam kültürünün parçası olarak bakılmış, bu amaçla detayların ve yapı elemanlarının yöresel isimleri kaydedilmiş, bu kapsamda kısa bir yöresel mimari sözlük çalışması yapılmıştır. Geleneksel ve kırsal mimari konulu yayınlar incelenmiş, Doğu Karadeniz mimarisi, ahşap yapım sistemi, ahşap mimarinin korunmasıyla ilgili kaynaklar taranmıştır.

Çalışmanın bir sonucu olarak sunulan koruma önerilerinin, yalnızca detaylı belgelenen tek yapıyı değil, benzer problemlerle karşılaşan yerleşimlerdeki diğer konutları da kapsayan bir koruma modeli oluşturduğu düşünülebilir.

Koruma önerilerinde temel yaklaşım, yöre insanını, koruma adına, alıştığı ve aradığı konfor koşullarının altında bir yaşama mahkum etmek olmamalıdır. Geleneksel konutlar alışlageldik düşüncenin aksine çağdaş detaylar içermektedir ve yöre insanının aradığı konfor koşullarına bu konutlarda ulaşmak imkansız değildir.

² Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, 1999, Koruma İlkeleri Madde 5

2. DOĞU KARADENİZ’DE KIRSAL MİMARİ

“Güneydeki sıradağların denize dik uzanan kolları, neredeyse sonsuz sayıdaki tepeler ve yamaçlara serpilmiş, ormana ve yeşile gömülmüş birkaç evlik minik yerleşmeler, hatta bazen tekil konutlar, heyecan verici bir görüntüdür. Bu yerleşme, kuşkusuz topografik konumla birlikte etkileyici bir peyzaj oluşturur. Her görende özenilesi bir yaşam modeli imgesi yaratır. Öyle ki bu konumlanmanın yol açtığı konfor zafiyeti hatta zorunlu kıldığı yaşama güçlükleri sanki görünmez olur” (Batur, 2005, 13).

2.1 Topografya, İklim ve Orman Varlığı

Doğu Karadeniz yöresindeki kırsal mimarinin bir incelemesini yapabilmek için öncelikle Karadeniz Bölgesi’nin ve yörenin topografya ve iklim verilerini aktarmak gerekmektedir. Bu çalışmada yörenin tarihine ilişkin bir bölüm yer almamaktadır, bunun sebebi yöredeki kırsal mimarinin, tarihi bir süreklilik sonucu olarak değil coğrafyanın ve bu coğrafyanın sağladığı olanakların bir sonucu olarak ortaya çıkmış olduğu düşüncesidir.

Bu bölüm iki alt başlıkta toparlanacaktır. İlkinde Karadeniz Bölgesi’nin topografyası, iklimi ve orman varlığı kısaca anlatılacak, ikinci bölümde Doğu Karadeniz Bölümü bu başlıklar altında daha ayrıntılı değerlendirilecektir.

2.1.1 Karadeniz Bölgesi

141.000 km²’lik yüzölçümü ile Türkiye’nin %18’ini oluşturan Karadeniz Bölgesi, doğuda Gürcistan-Türkiye sınırı, batıda ise Sakarya Ovası arasında bulunmaktadır ve yaklaşık 1000 km uzunluğunda bir kıyı şeridinde sahiptir (Şekil A.1). Karadeniz Bölgesi’nin Orta Karadeniz bölümü 200 km genişliğe ulaşmaktadır (Atalay ve Mortan, 1997, 17; Çakır, 2000, 5).

Doğu-batı doğrultusunda uzanan, Küre, Canik ve Doğu Karadeniz Dağları’nın oluşturduğu Kuzey Anadolu Dağları, batı kesimde 2000 m’yi aşmakta, doğuda neredeyse 4000 m’ye varmakta, orta kesimde ise 1000 - 1200 m civarında

kalmaktadır. Bu kıyı dağlarının güneyinde bölgenin batısından doğusuna kadar ikinci bir dağ sırası bulunur. Doğuda Çoruh-Kelkit vadileriyle, orta bölümde Kuzey Anadolu fay kuşağının göstergesi olan tektonik oluklarla ayrılan bu dağ sistemleri, batıda Düzce civarındaki Bolu Dağı'nda son bulur. *“Kuzey Anadolu Dağları bir bütün olarak ele alındığında, doğu-batı yönünde adeta bir eyere benzer”* (Atalay ve Mortan, 1995, 26-27). Şekil A.2’de Atalay ve Mortan tarafından çizilen jeolojik kesitler, ölçekleri eşitlenerek bir araya getirilmiştir, yöre dağlarının eyere benzeyen niteliği bu kesitlerden takip edilebilir.

Bölgenin ikliminde belirleyici olan topografya özelliklerini Atalay, dağların uzanışı, bakı ve yükselti olarak üç başlık altında incelemiştir. Kısaca özetlenirse: Doğu-batı doğrultusunda uzanan Kuzey Anadolu Dağları’nın kuzeye bakan yamaçları Karadeniz Bölgesi’nin diğer kesimlerine göre çok fazla yağış almaktadır. Dağların kuzey ve güney yamaçları arasındaki iklim şartları neredeyse karşıtlık gösterecek şekilde farklıdır. Kuzeye bakan yamaçlar daha fazla yağış ve daha az güneş alır ve nemli bir ortam oluştururlar, buna karşılık güney yamaçları daha fazla güneş ve daha az yağış aldıklarından yarı-kurak yarı-nemli iklim şartlarına sahiptir. Aynı oluğun kuzey ve güney yamaçlarındaki bitki örtüsü de bu sebeplerden dolayı zıt karakterli olabilmektedir.

Yüksekliğin iklime etkisi, bu bölgede farklı iklim kuşakları oluşmasına sebep olmuştur. Kıyı kesimlerde nemli-ılıman, yüksek kesimlerde nemli soğuk iklim hakimken, güneydeki Karadeniz ardı oluklarda yarı-kurak iklim görülmektedir (Atalay ve Mortan, 1995, 39-40). Çakır (2000, 7), Batı Karadeniz Bölümü’nün batıdan gelen hava akımlarına daha açık olduğu için daha soğuk bir iklime sahip olduğunu belirtmiştir. Doğuda Kafkas Dağları doğu bölüme soğuk baskınlarını engeller.

Bitki örtüsü açısından Karadeniz Bölgesi, çeşitli özellikte orman ve ormanlara katılan ağaç ve çalı türleri açısından Anadolu’nun en zengin bölgesidir. 12 000’in üzerinde bitki türünün yarısının bu bölgede görülmektedir ve bu bitkiler çoğunlukla Avrupa-Sibirya Flora Bölgesi’ne aittir (Atalay ve Mortan, 1995, 53). Çakır, Karadeniz Bölgesi bitki coğrafyasının güney sınırını, dağ sıralarının kuzey yamaçlarının oluşturduğunu belirtmiştir. Güney yamaçlar ve dağların arasındaki havzalar farklı bitki coğrafyalarına sahiptir (2000, 8). Yöredeki bitki örtüsünün niteliği üç başlık altında incelenebilir. Yaz döneminde sis alan kuzey yamaçların

1000 m'ye kadar olan alanlarında geniş yapraklı, kayın, kestane, kızılğaç ve meşe gibi ağaçların oluşturduğu ormanlar bulunur. Bu ormanlarda yıllık ortalama sıcaklık 10-14°C arasında değişir. Ortalama sıcaklığın 6-10 °C arasında değiştiği 1000-2000 m yükseklik bandında, bölgenin batısında göknar ve sarıçam, doğusunda ağırlıklı olarak ladin gibi iğne yapraklı ağaçların oluşturduğu ormanlar yer alır. Tektonik oluklarda Akdeniz Bitki Coğrafyası Bölgesi'nden sayılan çeşitli çalı toplulukları ve meşe, karaçam gibi ağaçlardan oluşan kuru ormanlar bulunmaktadır (Atalay ve Mortan, 1995, 53; Çakır, 2000, 8).

2.1.2 Doğu Karadeniz Bölümü

Doğu Karadeniz olarak adlandırılan bölüm, Karadeniz Bölgesi'nin Ordu civarında denize dökülen Melet Çayı'nın doğusundan Gürcistan sınırına kadar olan kesimidir (Atalay ve Mortan, 1995, 99). Özgüner ise yöreyi daha muğlak bir biçimde, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin illerini kapsayan sahil kuşağı olarak tariflemiştir (Özgüner, 1970, 13).

Doğu Karadeniz bölümünü diğer bölümlerden ayıran en önemli özellik, Doğu Karadeniz Dağları'nın sahilden itibaren aniden yükselmesidir. Şekil A.2'de Karadeniz Bölgesi'nin çeşitli bölümlerinden alınmış topografik kesitler karşılaştırılmıştır ve bölgenin doğusundaki ani yükselişin 3000 m'ye yaklaştığı görülmektedir. Doğu Karadeniz Dağları, geniş tabanlı buzul vadileri ve buzul gölleri içermektedir. Sahil kuşağı batıda Giresun, doğuda Rize ve Karçal (Kavkal) dağlarından oluşmaktadır. Bu kuşağın ardında, doğuda Çoruh, batıda Kelkit nehirlerinin olukları, bu olukların güneyinde ise Çimen, Kop, Mescit ve Yalnızçam dağlarını içeren bir diğer dağ kuşağı yer alır. Doğu Karadeniz Bölümü, yukarıda sayılan oluklar ve dağ kuşakları ile Sahil, Yukarı Kelkit ve Çoruh olarak adlandırılan üç yöreye ayrılır (Atalay ve Mortan, 1995, 99).

Doğu Karadeniz Dağları'nın kuzeye bakan yüzleri, Anadolu'nun en çok yağış alan kesimi olan, Doğu Karadeniz Sahil Yöresi'ni oluşturur. Kıyı kesimi, Doğu Karadeniz Bölümü'nün yüksek kesimlerine ve vadilerin iç kısımlarına nazaran da daha fazla yağış almaktadır (Atalay ve Mortan, 1995, 42). Dağların yüksek kısımlarında ladin, sarıçam ve göknar ağaçlarından oluşan ormanlar bulunmakta, 2000 m'den yüksek kesimlerde dağ çayırıları yetişmektedir. Yörenin güneyini oluşturan Çoruh Vadisi'nde ise bitki örtüsünün fakirleştiği gözlemlenmiştir. Kaçkar Dağları'ndaki alpin

çayırarda yazları hayvan otlatmak amacıyla yerleşilen pek çok yayla bulunmaktadır (Atalay ve Mortan, 1995, 99-103).

Sahil kuşağının 500 m yüksekliğe kadarki kesimlerinde çay, mısır, patates, tütün, fındık ve çeşitli sebze ve meyveler yetişir. Yörenin doğal zenginliğini oluşturan ormanlar, hemen her sahil kasabasında kereste atölyeleri bulunmasına imkan tanımıştır (Atalay ve Mortan, 1995, 99).

Orman varlığı açısından Doğu Karadeniz yöresi özel bir değere sahiptir (Şekil A.3). Yörenin bitki örtüsü açısından önemli bir özelliği, Doğu Ladini denen ağaç türünün Anadolu’da yalnız, yazı serin ve yoğun sisli olan bu yörede yetişmesidir (Atalay ve Mortan, 1995, 99).

Türkiye’deki ormanların genel durumu 1963-1972 yılları arasında ilk kez ülke çapında Orman Genel Müdürlüğü, Amenajman³ ve Silvikültür⁴ Dairesi Başkanlığı ve Envanter Fen Heyeti Müdürlüğü işbirliği ile yapılan bir envanter çalışmasıyla tespit edilmiş, bunu izleyen ikinci çalışma 1997 yılında Orman Genel Müdürlüğü Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı tarafından yapılmıştır. 2000’li yıllarda yapılan diğer bir çalışmanın sonuçları ise 2004 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışmalara göre, 1972 yılında 20.199.296 Hektar olan orman varlığı ile ilgili bilgiler, 1997 yılında 20.703.122 Hektar, 2004 yılında 21.188.747 Hektar olarak güncellenmiştir. 2004 yılındaki ormanlık alanların toplamı, ülke genelinin % 27,2’sine karşılık gelmektedir (OGM⁵).

Doğu Karadeniz yöresini oluşturan Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin illerindeki orman varlıkları sırasıyla 184.652,5 Hektar (Ordu), 246.742,5 Hektar

³ Amenajman: 1. “Düzenleyim” (Kaynak : TDK) 2.Ormanların nasıl, ne zaman ve ne ölçüde kullanılacağı; ormanların sürekliliğinin sağlanması için ormancılık faaliyetlerinin nasıl yürütülmesi gerektiği, ormanlardan daha fazla verimin nasıl alınacağı gibi sorulara yanıt arayan bilim dalı (Kaynak: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Amenajman> Erişim tarihi: Mayıs 2010) 3. “Bir orman işletmesini veya onun ayrıldığı alt işletme ünitelerini tespit edilen amaçlara göre planlayan ve planın uygulanmasını izleyen bir ormancılık bilim dalı” (Kaynak:http://www.ogm.gov.tr/bilgi_edinme/mevzuat/orman_idare/yonetmelik/20080205.htm Erişim tarihi: Mayıs 2010)

⁴ Silvikültür: “Yeni ormanların planlı olarak kurulması ve bunların doğal olarak kurulmuş ve varlığını sürdüren ormanlarla birlikte yetiştirilmesi, bakımı, gençleştirilmesi ve varlıklarının en iyi şekilde devam ettirilmesi ile uğraşan bir bilim dalı” (Kaynak:http://www.ogm.gov.tr/bilgi_edinme/mevzuat/orman_idare/yonetmelik/20080205.htm Erişim tarihi: Mayıs 2010)

⁵ Bilgiler Orman Genel Müdürlüğü resmi internet sitesinden derlenmiştir. Erişim: 15.04.2010 <http://www.ogm.gov.tr/>

(Giresun), 179.825,3 Hektar (Trabzon), 157.515,5 Hektar (Rize), 388.534 Hektar (Artvin) olarak belirlenmiştir (OGM). Buna göre bu illerdeki ormanlık alan toplam 1.157.269,8 Hektar olmakta, bu da ülke genelindeki ormanlık alanın yaklaşık % 5.5'ine karşılık gelmektedir. Ormanları oluşturan ağaç tiplerine bakılacak olursa, kayın ağacının ağırlıklı olarak bulunduğu Ordu ilinden doğuya doğru gidildikçe sarıçam, ladin, kızılğaya ve meşe türlerinin de yaygınlaştığı, yörenin doğu sınırını oluşturan Artvin'de kızılğaya hariç tüm bu türlerin yoğun olarak bulunduğu görülmektedir. Orman Genel Müdürlüğü yayınlarından elde edilen bilgiler şekil A.4'de derlenmiştir.

2.2 Kırsal Mimari

Oliver, farklı çevresel, ekonomik, teknolojik koşulların, farklı sosyal yapıların, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgilerin, dünyanın dört bir yanındaki kültürlerin yapıları çevrelerine yansıdığını yazmıştır. Yapılar, topluluklar tarafından kendi yaşama kültürlerinden kaynaklanan gereksinimleri karşılayacak şekilde inşa edilmiştir. Bu yapıları çevreler, toplulukların doğayla nasıl iletişime geçtiklerini ve doğayı nasıl kullandıklarını da yansıtmaktadır (2006, xxi-xxiv).

Günümüz şartlarında algılandığı biçimiyle bir mimarı olmayan, benzerleri ustalar tarafından, aynı iklim koşullarına ve aynı yöresel malzemeye sahip bir bölge içinde yüzyıllar boyunca fazla değişmeden üretilen kır yapıları, hem sahiplerinin yaşama kültüründen hem de çevredeki doğal etkenlerden kaynaklanan bir mimariye sahiptir. Konut, imkan ve ihtiyaçların gelenek, sosyo-ekonomik yapı ve çevre koşulları içindeki sentezi olarak tanımlanabilir (Çakır, 2000, 1). “Geleneksel mimarlığımızda evlerin plan tiplerini içinde yaşayan ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı belirler. Doğal etkenler, daha çok binaların yapı sistemleriyle ilgili çözümler üzerinde kendini göstermektedir” (Eruzun, Sözen)⁶.

⁶ “Karadeniz Evlerinin Tipolojisi” başlıklı yazı. Erişim tarihi: 14.04.2010.
<http://www.evkultur.com/evler/aciklamalar/karadeniztipoloji/karadeniztipoloji.htm> ;
http://www.karalahana.com/makaleler/folklor/karadeniz_evleri.htm ;
http://www.erkanince.com/karadeniz_evleri.htm

Bölgede ulaşım güçlükleri ve yapıda kullanılan malzemenin uzun süre değişmemesi sebebiyle yöresel mimari daha çok kırsal kesimde korunmuş durumdadır (Çakır, 2000, 18).

2.2.1 Yerleşim düzeni

Doğu Karadeniz yöresinde yerleşim, sahilde ve sahilden içerilere doğru uzanan dar veya geniş vadiler boyunca görülmektedir (Özgüner, 1970, 14). Yörenin kendine özgü dağınık yerleşme tarzında, aynı köyün evleri arasında 15-20 dakika yürüme mesafesi bulunabilmekte, arazinin eğimli ve düzensiz yapısı bu iletişimi daha da güçleştirmektedir (Şekil A.5). Topografyanın uygun olduğu yerlerde daha toplu yerleşimler de bulunur ancak bu Anadolu köylerinde görülen sıkışık yerleşim düzenine ulaşmaz. Düz ve ekilebilir arazinin azlığı dağınık yerleşmenin başlıca sebeplerinden biridir. Toplu köylere arazinin düzleştiği yerlerde ya da iklimin sertleştiği iç ve yüksek kesimlerde rastlanmaktadır (Arın, 1986). Anadolu köyleri genelde suyun ve yeşilliğin olduğu yerde kurulmuştur, ancak Doğu Karadeniz’de böyle bir arayışa gerek kalmamış, köylü daha çok tarlasına yakın oturmayı tercih etmiştir (Özgüner, 1970, 16-18).

Kırsal mimarinin ustaları yapıların yerlerini seçerken çığ gelmeyecek, toprak kaymasından ve zemin suyundan zarar görmeyecek noktalar aramaktadır (Arın, 1986). Yörede yapılar manzara ve güneşten çok arazinin eğimine göre yönlendirilir. Yönü ne olursa olsun, eğime bakan cephe ön cephedir. Bu seçim beraberinde belli bir serbestliği de getirmiştir, patikalarla bağlanan konutlar birbirine paralel olmak zorunda değildir (Özgüner, 1970, 42).

Kuzey Anadolu’da kıyıya paralel dağlar, birbirine çok yakın yörelerde bile farklı iklim özellikleri görülmesine sebep olmuştur (Çobancoğlu, 1998, 28). İklim kuşağının mimari üzerinde ne denli etkili olduğu dağların kuzey ve güney yüzleri arasındaki mimari kültür farkından anlaşılmaktadır. Özgüner, şu çarpıcı örneği verir: Trabzon-Gümüşhane hattında, Zigana Geçidi’ne kadarki yaklaşık 65 km’lik bölümde iklim ve mimari Doğu Karadeniz yöresinin tipik özelliklerini taşıırken, geçitten sonra doğa ve mimari Orta Anadolu özellikleri göstermeye başlar. Bu sert geçişler Samsun’un doğusunda da çeşitli noktalarda görülebilmektedir (Özgüner, 1970, 12-13).

Çakır, yöredeki yerleşim tiplerini iki grupta incelemiştir: Sürekli ve geçici yerleşimler. Sürekli yerleşimler şehir, kasaba ve köylerde görülür, geçiciler ise kırsal kesimde yaşayan insanların yaz aylarında hayvanları otlatmak, sıcaktan ve nemden korunmak amacıyla yerleştikleri mezra yerleri ya da yaylalardır. Mezralar, yayla ile köy arasında yer alır, ve yaylada havaların soğumasıyla bu bölgelere yerleşilir (Çakır, 2000, 17-18). Bu geçici yerleşimler bölgede 1500-2500 m arasında başlamakta ve isimlerini bulundukları konumdan ya da ait oldukları köyden almaktadır. Yayla evlerinde köylerde görülen yapım sisteminin daha kaba bir işçilikle tekrarlandığı görülür (Özgüner, 1970, 14). Çakır (2000, 18), bu tür evlerde tek bir odanın, onun önündeysen bir verandanın görüldüğünü, temel bulunmadığını ve kütüklerin toprağa oturduğunu yazmıştır.

Orta Anadolu köyleri gibi suyun kenarına kurulmasa da Doğu Karadeniz köylerinde de suya ulaşabilmek sıkıntılı olabilmektedir. Bunun önüne geçebilmek amacıyla çeşmeler yapmak ve derelerden ya da çeşmelerden su hatları çekmek köylünün ortak emeğini gerektirir. Aynı şekilde konutlar arası ve konutlarla merkez arasındaki ulaşım köylünün ortak çabasıyla oluşturulan patikalarla sağlanır. Patikalarla ulaşılan ana yollardan merkezlere varılır. Kimi zaman birkaç köyün pazarının tek bir merkezde kurulduğu görülmektedir (Özgüner, 1970, 18-20).

2.2.2 Yapı türleri

Özgüner (1970, 42), köy konutlarının şehir konutları gibi tek başına olmadığını, kır yaşamının gerektirdiği çeşitli işlevler için serander⁷, dam⁸, çöten⁹, merek¹⁰, meydan odası¹¹, ocak, vagon¹² gibi yardımcı binaların konutun çevresindeki arazide inşa edildiğini yazar. Bunlara ek olarak alan çalışması sırasında gezilen köylerde değirmen ve harman yapılarının da köyde birkaç ailenin ortak kullanımı için inşa edilmiş olduğu görülmüştür.

⁷ Mısır, darı, fındık, patates gibi ürünlerin saklandığı, yerden yükseltilmiş ve girişi zeminden koparılmış, ürünlerin çürümemesi ve küflenmemesi için havadar şekilde inşa edilmiş depo yeri.

⁸ Üstü samanlık, altı ahır olarak işlevlendirilmiş yapı (kaynak: Orhan Özgüner).

⁹ “Trabzon ile Samsun arasındaki bölgede mısır muhafaza ve depolama yeri” (kaynak: Orhan Özgüner)

¹⁰ Yörede samanlık yapılarına verilen isim.

¹¹ “İçinde ocak, kerevet, yüklük, pabuçluk bulunan ve ayrıca helası olan müstakil misafir konaklama odası” (kaynak: Orhan Özgüner)

¹² “Tütün kurutma panoları” (kaynak: Orhan Özgüner)

Yöre konutlarının planlanışında göze çarpan önemli bir çeşitlilik ahırların kimi zaman konutun zemin katında, kimi zamansa ayrı bir yapı olarak samanlık ile birlikte ayrı bir yapı olarak konumlanmasıdır. Özgüner (1970, 42), zemin ya da bodrum katı ahır, tavan arası samanlık olan konutlarda bile, konuttan ayrı yapıların onu bütünlemek üzere çevreye inşa edildiğini belirtir.

Konuttan sonra ikinci önem sırasını merak ile serander paylaşır. Hayvanların beslenmesi için ot ve samanların kurutulup saklandığı merak ile, insanların beslenmesi için gereken ürünlerin saklandığı seranderler konutlardan sonra yörede en yaygın olarak rastlanan yapı tiplerindendir. Şekil A.6’da görüldüğü gibi meraklar genellikle, yörede kara-boğaz¹³ olarak adlandırılan geçmelerle inşa edilmiş, havadar yapılardır.

Serander, serin, havadar yer anlamına gelmektedir. Batur (2005, 25), yöreye özgü tipolojik bir öge olarak nitelendirdiği seranderlerin bu mimarinin en şaşırtıcı modeli olduğunu yazmıştır. Özgüner (1970, 43), seranderin topraktan kopmuş bir düzlüğe oturmasının tercih edildiğini, bu sebeple yerleşimlerinin konutlara göre daha serbest düşünülebildiğini belirtir. Topraktan tamamen koparmak için seranderin verandasına çıkış merdiveni geçici bir strüktür olmak durumundadır. Yapının *piloti* olarak adlandırılan ayaklarının başlıkları gibi görünen elemanlar, aslında kemirgen hayvanların yapıya ulaşmasını engellemek için düşünülmüştür. Şekil A.7 – Şekil A.8’de yöredeki seranderlerden çeşitli örnekler görülmektedir.

Köylünün ticaretini yaptığı bir ürün olan tütünün kurutulması için inşa edilen vagonlar / tütün kurutma panoları, yöre insanının yaratıcı yönüne işaret eder. Kuru havalarda zemine yakın yatay durumdaki panolarda kurutulan tütünler, yağmur başlayacağı zaman panonun dayandığı ahşap kızaklar üstünde kaydırılarak kısa sürede depolara dikey olarak sokulabilmektedir (Arın, 1986) Şekil A.9’da bu işlem görülmektedir. Benzer bir mantıkla evlerin ambar olarak kullanılan üst katlarında güneşli havalarda dışa açılan, yağışta geri çekilen kurutma panoları bulunur.

¹³ Bu geçme tekniği yapım teknikleri bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Harman, arpa ile samanin birbirinden ayrıldığı, çok geniş saçaklı ve yüksek bir mekandır. Şekil A.10'da Veliköy'e bağlı *Quçen* (Kocabey)¹⁴ Köyü'ndeki bir harman yapısı görülmektedir.

Su gücüyle çalışan değirmenler, her nevi tahılın öğütülmesi amacıyla köylerde akarsuyun bulunduğu ya da borularla taşındığı noktalara inşa edilen ve köylünün ortaklaşa kullandığı yapılardır.

Bununla birlikte köylerde dükkan, cami, okul, kahvehane gibi yapılar da bulunur. Ancak dağınık yerleşmenin bir sonucu olarak, bu mekanların kimi zaman birkaç köyün ortak kullanımı için inşa edildiği durumlara rastlanır (Özgüner, 1970, 20).

2.2.3 Konutta plan özellikleri

Plan, kır yaşantısının gerektirdiği çeşitli işlevlere hizmet eden mekanlar bütünü olarak düşünüldüğünde, herşeyden önce ait olduğu yöredeki hayatı yansıtır. Ev planlarının düzenlenmesinde yöredeki yaşam kültürü önceliklidir. Evin konumlanışında topografya, yapım sisteminin gelişmesinde yöredeki gelenek ve kolay elde edilen malzeme etkili olabilir ancak bunlar plan biçimlenişini doğrudan etkilemezler. Yöredeki yaşantı, kültür, gereksinimler değişmediği sürece bir evin planının değişmesine gerek duyulmamaktadır (Özgüner, 1970, 59). Değişmeyen plan tipleri, ustanın kafasında çizilidir (Arın, 1986).

Plan biçimlenişinin analizini yapabilmek için öncelikle yöredeki konutların ana mekanlarını belirlemek gerekir. Değişik yörelerde hayat, sofa, salon, eyvan olarak adlandırılan mekan evin merkezini oluşturur (Özgüner, 1970, 60). Yöredeki konutlarda avluların ve iç bahçelerin bulunmamasında (Özgüner, 1970, 43), iklimin bunu gerektirecek kadar sıcak olmamasının yanında, yöre insanının zamanını daha çok dış mekanda sürdürmesi de etkilidir.

Özgüner (1970, 60), hayatlı ev planı ile salonlu ev planı arasında bir ayrım yapmıştır. Hayatlı plan tipi hizmet eden ile hizmet edilen alanların ayrılmadığı, dolayısıyla ev işlerinin ortalıkta görüldüğü bir yaşamı yansıtır; salonlu tip bu açıdan daha 'olgun' ve kentleşmeye yaklaşan bir yaşantıya işaret eder; bu noktada sözü geçen hayat, kimi yörede aşhane olarak adlandırılan mekan olmalıdır, çünkü hayattan geçilen ve daha

¹⁴ Kocabey Köyü'nün eski adı <http://www.savsat.com/index.php?n=village> adresinden öğrenilmiştir.

derli toplu bir mekan olmasına özen gösterilen ikinci bir hayatın varlığından bahsedilmiştir.

Trabzon – Hopa arasındaki kesimde yaygın olarak kullanılan bir plan tipi, sıkıştırılmış toprak zeminli ve çok işlevli bir aşhane mekanı ve onun çevresinde ya da yanında sıralanan odalardan oluşmaktadır (Çobancoğlu, 1998, 45). İlk görünüşte işlevi yalnızca mutfak olarak düşünülse de, aşhane, aslında yemek yeme, toplanma, oturma ve yıkanma gibi işlevleri de karşılamaktadır. Yapının arazideki konumu belirlenirken, özellikle kış ayları düşünülerek yağıştan ve soğuktan korunaklı yöne yerleştirilir, bu yörelerde odalara, hayata, helaya¹⁵ ve yıkanma yerine bu mekandan geçilmekte, evin girişi de doğrudan buraya açılmaktadır. “Geleneksel kullanımda bahçeyle sürekli ilişkisi olan insanların çamurlu ayaklarıyla içeri girebilmeleri için, aşhanenin döşemesi sıkıştırılmış topraktır” (Sözen, Eruzun)¹⁶. Aşhaneli ve hayatlı plan tipinde, eğime / manzaraya bakan yönde açık ya da kapalı hayat bulunur, evin odalarından bazılarının geçişi aşhaneden bazıları hayattan sağlanır (Çobancoğlu, 1998, 45)

Özgüner (1970, 61), köyde görülen hayatlı plan şemasının daha çok tek kat için tasarlandığını belirtmiştir. Arazinin eğiminden dolayı elde edilen ikinci katla bağlantı, plan biçimlenişinde özel bir önem verilmeyen merdivenlerle sağlanır. Bu plan şemasında merdivenin ikincilliği Balıklı Mahallesi’nde incelenen konutlarda da göze çarpmıştır¹⁷.

Ürün kurutma işinin seranderlerde yapıldığı yörelerde bile, evin içinde ayrı bir ambar mekanı bulunmaktadır. Zeminden oldukça yüksek eşikli ve sıkıca kapanan kapısı ile bu mekan, içindeki farklı boyutta bölmelerle evin içinde bir depo işlevi görür. Serander yapısına rastlanmayan Balıklı Mahallesi’nde ürünleri kurutmak ve depolamak için zemin katın üstünde ikinci havadar bir kat ve en az iki ambar mekanı inşa edilmiştir¹⁸.

¹⁵ Helaya geçiş kimi örneklerde hayattan, kimilerinde aşhaneden sağlanır; yaygın olan hayattan sağlanmasıdır. (kaynak: Sözen, Eruzun)

¹⁶ Kaynak: “Karadeniz Evlerinin Tipolojisi” başlıklı yazı. Erişim tarihi: 14.04.2010.
<http://www.evkultur.com/evler/aciklamalar/karadeniztipoloji/karadeniztipoloji.htm>

¹⁷ Balıklı Mahallesi konutlarında görülen bu özellik üçüncü bölümde anlatılacaktır.

¹⁸ Balıklı Mahallesi konutlarındaki ambar katı, üçüncü bölümde incelenecektir.

Yöredeki konutların zemin kat planları ahırla beraber yaşama mekanı bulunduranlar, sadece ahır işlevine ayrılmış olanlar ve sadece yaşama mekanına ayrılmış olanlar olarak da gruplanabilir. Şavşat'ın Veliköy Bucağı'na bağlı köylerde genellikle zemin katta koridor yer alır. Koridorun bir tarafında ahır, diğer tarafında kış odaları¹⁹ bulunmaktadır. Odalarda ocaklar ve geniş sekiler bulunur. Kış odalarındaki ocaklar evlerin önemli cephe bileşenlerinden olan taş bacalara açılır (Arın, 1986). Alan çalışmasının yapıldığı Balıklı Mahallesi'nde ise ahır genellikle bulunduğu katın tümüne yayılmıştır.

Planda bir değişiklik gerektiğinde bu diğer Anadolu köylerinde görüldüğü gibi evi yıkıp büyüterek gerçekleştirilmez, değişiklik evin içinde yeni bir bölümlenme yaparak sağlanır (Özgüner, 1970, 43).

Yöredeki konutların bazısında dikkat çeken başka bir plan özelliği, ayrı bir yıkanma yerinin olmayışıdır. Bu tip evlerde yıkanmak için ocakların da yer aldığı odalardaki sekilerde kapaklı banyo tekneleri kullanılır (Arın, 1986).

Ahır planında dikkat çeken bir unsur, zeminin, gübrelerin mekandan kolayca uzaklaştırılması için eğimli ve oluklu hale getirilmiş olmasıdır. Oluklar aralıklı biçimde yanyana dizilen az işlenmiş tomruklarla sağlanır (Şekil A.11, Şekil A.12).

Yöre konutlarındaki helalar da çoğu örnekte özgün bir plan ve cephe elemanı haline getirilmiştir. Balkon zemininde ilk bakışta döşemeden ayırt edilemeyen bir kapağın altında yer alan hela hücresi balkona asılı halde durur (Arın, 1986). Dik bir merdivenle, özgün örneklerde ahşap malzemeden yapılmış 'ayakyolu'na ulaşılır. Hücresinin mahremiyetini sağlayan tahta perdeler helanın aynı zamanda bir cephe elemanı haline gelmesine neden olmuştur (Şekil A.13).

2.2.4 Yapım teknikleri

Çakır (2000, 20), ulaşımın yetersiz olduğu durumlarda yapı sanatındaki etkilerin azaldığını ve dolayısıyla plan tiplerinde farklılık görüldüğünü, oysa yapım tekniğinin benzer niteliklere sahip olduğunu belirtmekte ve bunu yerel malzemelerin ve bu malzemeyi işlemekte kullanılan aletlerin benzerliğine dayandırmaktadır. Yapı ustası,

¹⁹ Kış odasına bazı yörelerde “yanaşma” da denmektedir. (kaynak: Afife Batur)

yapının, sahibince istenen plana göre nasıl bir teknikle inşa edileceğini bilmekte ve herhangi bir çizime ihtiyaç duymamaktadır (Arın, 1986).

Yörede rastlanan yapım tekniklerini ahşap karkas sistemler, ahşap yığma sistemler ve karma sistemler olarak üç başlıkta incelemek mümkündür (Çobancoğlu, 1998, 19; Çakır, 2000, 49).

2.2.4.1 Ahşap karkas sistemler

Temel ya da yığma sistem üzerinde, ahşap elemanlar çatılarak taşıyıcı ve modüler bir sistem oluşturulmakta, yörede bu sistemler ‘çatma’ ya da ‘karkas’ olarak adlandırılmaktadır (Özgüner, 1970, 31 ; Çobancoğlu, 1998, 19). İskelet sistemde ana kural yapının yükünün dikeyde ahşap dikmelere, yatayda ahşap kirişlere dağıtılmasıdır (Çakır, 2000, 49). İskelet sistemle inşa edilmiş yapıların iç mekanlarının tasarımı daha esnek olabilmektedir. Çakır (2000, 49), bu sistemin yapının kat adedinin artırılmasına da imkan verdiğini yazmıştır. Taşıyıcı mantıkları benzer olsa da görünüşte tümüyle farklı etki yaratan iskelet sistemi çeşitleri aşağıda incelenmiştir.

Yörede, peyzajda yarattığı etkiden ötürü ‘muskalı’ ya da ‘göz dolma’ olarak adlandırılan konutlar çatma sistemiyle yapılmıştır. 5x10 cm kesitindeki dikmeler yaklaşık 20 cm aralıkla taban kirişi üzerine yerleştirilir (Özgüner, 1970, 26). Köşelerde kare kesitli dikmeler kullanılır. Dikmelerin sıklığı boyutları narinleştirir. Bu dikey elemanlar yatay ya da çapraz elemanlarla geçme sistemi kullanılarak bağlanır, kalan boşluklar taş-çamur karışımı ile doldurulur ve üstü kireç harcı ile sıvanır (Arın, 1986 ; Çakır, 2000, 51).

Yörede yapılan adlandırmalardan ‘göz dolma’, dikmelerin yatay elemanlarla bağlandığı sisteme denir. Bağlantıların arasında oluşan yaklaşık 20x20 cm ölçülerindeki kare boşluklar sıvanın da etkisiyle beyazdır ve zamanla kararan ahşapla görsel bir karşıtlık oluşturur. Sağlam bir sistem oluşturmak için dikmelerin çaprazlarla bağlanması gerekir (Özgüner, 1970, 28). Varlıklı ev sahiplerinin gözlerin içini kesme taş işe doldurmayı tercih ettikleri gözlemlenmiştir (Arın, 1986). Çakır (2000, 52), bu tanımlara ‘gözlü sistem’i eklemiştir, bu sistemde boşlukların içi doldurulmaz ancak iklim ve doğa koşulları açısından ‘göz dolma’ ‘gözlü sistem’den daha korunaklıdır.

Muskalı, çapraz birleşimleri kendi içinde çözdüğü için daha sağlam bir sistem olarak değerlendirilebilir ancak köşe bağlantılarının payandalarla desteklendiği örnekler de görülmektedir. Yöredeki adlandırmanın sebebi, dikmeler ile aralarındaki çapraz bağlantıların oluşturduğu üçgen boşluklardır. Çapraz bağlantılarda çivi kullanılmaktadır (Çakır, 2000, 57). Bu boşluklar da taş-çamur karışımıyla doldurulur. ‘Göz dolma’nın sıvanmadığı durumlar vardır, ancak genellikle düzgün görünmediği için ‘muskalı’nın sıvanması tercih edilmiştir (Özgüner, 1970, 28).

Çatma sisteminde, kullanılacak dikme kesitleri ve aralıkları bellidir, dolayısıyla sistem standartlaşmıştır. Dikmelerin boyutları düşünüldüğünde, dış duvarın 10-15 cm arasında bir kalınlığa sahip olduğu görülür; dış duvarların içi ya bağdadi²⁰ yöntemiyle sıvanmakta, ya da tahtalarla kaplanmaktadır (Arın, 1986). Özgüner (1970, 31), özellikle dış duvarların, sıvalar dökülse de yeniden sıvanmasının bir zorunluluk olarak kabul edilmediğini yazmıştır. Bunda iklimin yumuşaklığı etkilidir ve geniş saçaklar yapıyı korumaktadır. Dışı da bağdadi evlere Artvin ve köylerinde rastlanmakta; yörede bu sistem ‘çakatura’ ismiyle anılmaktadır (Özgüner, 1970, 30).

‘Muskalı’, daha çok Trabzon’un ilçelerinde görülür, ‘göz dolma’ya ise yörenin hemen her yerinde rastlanabilmektedir (Özgüner, 1970, 31; Batur, 2005, 40-69).

Karkas sisteminin mantığı da çatmaya benzer. Yaklaşık 80 cm aralıkla yerleştirilen ve çatmaya göre daha kalın kesitli olan dikmelerin arası taş-toprak ya da kimi yerlerde tuğla ile doldurulur (Özgüner, 1970, 31; Batur, 2005, 73). Bu sistemde kesitin kalın olması dolgunun da kalınlaşmasına sebep olmuştur, dolayısıyla çatmaya göre daha ağır bir sistemdir. Şekil A.14’te görüldüğü gibi dikey taşıyıcıları birbirine bağlamak için yatay ya da çapraz elemanlar kullanılır.

Özgüner (1970, 31), çok benzer sistemler olmasına karşın çatma ile karkasın etkilerinin çok farklı olduğunu yazmıştır, çatma sistemde taşıyıcı elemanlarla dolgu malzemesinin iç içe geçmiş hali konstrüksiyonu ilk bakışta gizler, oysa karkas sistem bütün konstrüksiyon mantığını ortaya koymaktadır. Karkasta duvarın dış tarafının sıvanmadığı ya da kaplanmadığı örnekler vardır, ancak iç tarafta kaplama yapılır ve

²⁰ Bağdadi, ‘birkaç şeyi birbirine geçirerek bağlamak’ manasına gelen ‘bağdamak’ sözünden türemiştir.

çatma tekniğindeki yöntemler kullanılır. İki yüzün de tahtalarla kaplandığı örneklere yalnız köylerde değil, ilçelerde ve kentlerde de rastlanmaktadır (Özgüner, 1970, 32).

2.2.4.2 Ahşap yığma sistemler

Yığma sistem, çeşitli kalınlıklardaki, az ya da çok işlenmiş ağaç kütüklerinin, köşelerde çeşitli geçme teknikleriyle birleştirilerek üst üste yerleştirilmesiyle oluşur (Çobancoğlu, 1998, 19). Ahşap yığma tekniğiyle inşa edilen evlere Doğu Karadeniz’de daha çok büyük ağaç türlerinin yaygın olarak bulunduğu iç kesimlerde ve yaylalarda rastlanır (Arın, 1986). Sistemde taşıyıcı elemanlar aynı zamanda duvarları oluşturmaktadır. Taşıyıcı duvarlar, yaklaşık 50-60 cm kalınlığındaki moloz ya da kesme taş duvar üzerine yerleştirilen, tahta duvarın kesitinden daha kalın kesitli bir bağlama kirişine dayanmaktadır. Duvarda kullanılan tahtaların kalınlıkları yöreye ve konutun yapılış tarihine göre²¹ 4-10 cm arasında değişebilmektedir. Özgüner (1970, 32), bu yapım tekniğinin, bütün evin bir anda planlanmasını ve örülmesini gerektirdiğinden, karmaşık planlı evlerde tercih edilmediğini yazmıştır. Bu aynı zamanda sistemin esnek bir plan şemasına izin vermediğine işaret eder.

Çakır, yığma sistemi basit ve gelişmiş olmak üzere iki grupta incelemiştir (2000, 39). Basit sistemde fazla işlenmemiş ağaç kütükleri, köşelerde, kara-boğaz olarak adlandırılan kaba bir geçme ile birleştirilerek üst üste yerleştirilir. Bu sistemin, duvar tahtaları arasında kalan boşlukların sorun oluşturmayacağı hatta havalandırmanın özellikle arandığı merak gibi yapılarda tercih edildiği görülmektedir. Kimi konutlarda ahır çevreleyen duvarlar bu teknikle inşa edilmiştir (Şekil A.15).

Gelişmiş olarak nitelendirilen yığma sistemlerde boyutları neredeyse eşitlenmiş duvar tahtaları yörede ‘kurt-boğazı’ olarak adlandırılan daha incelikli bir geçme bağlantısıyla birleştirilir. Daha incelikli ve boşluksuz olan bu teknik, konutların üst katlarında tercih edilmiştir.

Çamlıhemşin’den Ali Yağcı Usta kurt-boğazı geçmelerin sağlamlığına işaret etmek için “evi yuvarlasan bu ağaçlar birbirini bırakmaz” demiştir (Arın, 1986). Deprem

²¹ Orman köylerindeki eski konutlarda, malzemenin elde edilme şartları bugüne göre daha elverişli olduğundan ve ağaç biçme işleri daha az gelişmiş aletlerle yapıldığından, daha kalın kesitli tahtalar kullanılmıştır.

bölgesinde yer alan yerleşimlerde bu tekniğin kullanılması kullanıcısına güven sağlamış olmalıdır.

Özgüner (1970, 34), ‘boğaz’ teriminin bir bağlantıya işaret ettiğini, bir odanın dört bağlantı ile oluştuğunu, bu sebeple yörede evin kaç odalı olduğunu belirtmek amacıyla dört boğaz, altı boğaz, on boğaz gibi terimler kullanıldığını yazmıştır.

Tüm sistem çivisizdir ve giriş bağlantıları da dahil olmak üzere tüm bağlantılar geçmelerle sağlanmıştır. Geçme sistemiyle inşa edilen ahşap yığma yapılar taşınabilir, sökülebilir ve yeniden monte edilebilir nitelikleriyle plan sisteminde elvermediği esnekliği başka bir açıdan kullanıcısına kazandırır. Ev taşıma, kimi zaman zorunluluktan kimi zaman başka durumların sebep olduğu kararlardan ötürü oldukça yaygındır. Yörede bu tip yapıların yaygın olduğu yerlerde yıkmak ve yapmak değil, sökmek ve çatmak deyimleri kullanılır. Özgüner (1970, 35), bu deyimlerin çatma-karkas yapılarda da kullanılabileceğini belirtmiştir.

Bu sistemin diğer bir özelliği, boğazlarda birleşen duvar tahtalarının düşeyden ayrılmasını engellemek amacıyla yaklaşık birer metre aralıklı noktalarda tahta çivilerle bağlanmasıdır (Şekil A.16).

2.2.4.3 Karma sistemler

Yukarıda bahsedilen yapımların tekniklerinin aynı konutta bir arada bulunduğu örneklerle yörede sıkça rastlanmaktadır.

Yörede kimi yerde ‘taraba’, kimi yerde ‘dolma’ olarak adlandırılan sistem esasında karma bir sistemdir. İskelet sistemin bileşeni olan düşey taşıyıcıların arası, kendilerine geçmelerle bağlanan yatay (ya da kimi zaman düşey) tahtalarla doldurulur. Özgüner (1970, 35), yığma ve dolmanın birbirlerine yakın ve tamamlayıcı konstrüksiyon tarzları olduğunu, yığmanın plan oluşturmada yarattığı güçlüğü dolma sisteminin esnekliğiyle aşıldığını yazmıştır. Köşelere ve bölmelere kare kesitli dikmelerin yerleştirilmesi sırasında esnek davranılabilen bu sistem, pencere ve kapı açıklıkları içeren duvarlarda sıkça uygulanmıştır (Şekil A.17). Özgüner (1970, 34-35), bu sistemin yapının zaman içinde geçireceği değişimler için de kolaylık sağladığını ve bu tarzda yapılmış evlere özellikle Artvin ve Rize köylerinde rastlandığını belirtmiştir.

Dolma tekniğinde dikmelerin arasına 2.5-6 cm kalınlığında, yaklaşık 30 cm genişliğinde tahtalar düşey ya da yatay yerleştirilir, tahtaların dikmelere ‘geçmesi’ sistemin rijitliği açısından tercih edilir (Şekil A.18). Özgüner (1970, 36), köşelerdeki dikmelerin ‘*armoz direği*’, ortaldakilerin de genel olarak ‘*orta direk*’ adıyla anıldıklarını yazmıştır.

“Ahşap yığma ve karkas sistemin birlikte kullanıldığı en yaygın yapı türü seranderlerdir” (Sözen, Eruzun). Burada konutlardaki alışlageldik görüntünün aksine ‘*piloti*’ler iskelet sistemin bir bileşenidir, ‘*piloti*’lere dayanan üst kat ise yığma tekniğiyle inşa edilmiştir.

Bunun haricinde, “karkas sistemlere ait alt grupların” (Çakır, 2000, 60) aynı konutta kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır. Kimi konutların bir kısmının yığma, bir kısmının karkas sistemle inşa edildiği, özellikle eğim tarafına bakan yüzlerde yığma tekniğinin kullanıldığı örneklerle rastlanır.

Yığma ve özellikle dolma sistemlerde duvar kalınlıkları taşıyıcı eleman kesiti kadardır. Yukarıda söylendiği gibi bu kalınlık dolma tekniğinde 2.5 – 6 cm arasında olabilmektedir. Yapıda strüktürden kaynaklanan bir yer kaybından söz edilemez ve bu incelikteki duvarlar söz konusu olduğunda sorun olabilecek ses yalıtımı da yöre halkının yapıda aradığı niteliklerden değildir (Özgüner, 1970, 36).

2.2.5 Malzeme

2.2.5.1 Yöredeki yapılarda kullanılan malzemeler

Yöredeki yapılara özgün karakterini esas olarak ahşabın ısrarlı ve yaratıcı kullanımı vermiştir. Konutlarda ilk bakışta dikkati çeken bir durum, her tür işlev için gerekli elemanların ya da malzemelerin ahşap kullanılarak elde edilmiş olmasıdır. Bu malzemeler arasında yıkanma tekneleri, ayak yolu, kilit sayılabilir. Zengin ormanlara sahip ve dolayısıyla böyle bir kültürün hakim olduğu coğrafyada ahşabın en çok tercih edilen yapı malzemesi olmasına şaşırmamak gerekir. Çakır’a (2000, 24) göre bu tercihin sebebi ahşabın hafif ve kolay işlenen bir malzeme olması ve yöredeki ormanlardan kolayca elde edilebilmesidir.

Ahşap, Arapça ‘odundan mal olunan eşya’ ‘haşep’ sözünden türemiştir; “canlı bir yapının oluşturduğu lifli, homojen ve organik esaslı bir malzemedir”. (KUDEB, 2009, 21) Yapıda taşıyıcı eleman olarak, duvar, döşeme ve çatılarda; dolgu

malzemesi olarak duvarlarda; kaplama malzemesi olarak duvarlarda ve çatıda²² kullanılır (Çakır, 2000, 24). Bu sayılanların haricinde merdivenlerde, pencere, kapı ve her tür bitirme detayında bu malzeme kullanılmıştır.

Güngör (1961, 5), ahşabın basınç, çekme, eğilme ve kesme kuvvetlerine karşı güvenle çalışabilen bir malzeme olduğunu belirtmiştir. Ses ve ısıyı az iletmede, çivi ve bulonlarla birleşebilmektedir. Yapıda kullanılacak ahşabın boyutlarının hesaplanması için öncelikle elemanın fiziksel özelliklerini bilmek, yapıda bulunduğu sürece liflerindeki çalışmayı ve bünyesindeki nemin vereceği hasarı öngörebilmek gerekmektedir (Güngör, 1961, 6).

Ahşabın, kullanım yerine göre işlenmesi ve ormandan yapıdaki yerini alana dek pek çok aşamadan geçmesi gerekir.

Geçmişte, kesilen ağaçların ormanlardan dereler yoluyla ya da öküz arabaları²³ ile getirildiği bilinmektedir. Alan çalışması sırasında özellikle merceklerde kullanılan bazı az işlenmiş kütüklerin uçlarının inceltilmiş ve delinmiş olduğu görülmüştür, yörede ‘toros’ adı verilen bu deliklerin, kütüklerin öküz arabası ile bağlanması için kullanıldığı öğrenilmiştir²⁴.

Ali Tal’at (2008, 299), ağaçların ormanda kesilerek dal ve budaklarının alındığını ve bazı işlemlerden sonra kütük denilen kaba bir hal aldığını belirtmiştir. Kütüklerin çaplama işleri ormanda, parçalara ayırma işleri fabrikalarda yapılır. Kütük haline gelmesi için kaba bir işlemde geçirilen ağaçlar yapıda taban ya da direk olarak ya da kütük yığma yapılarda kullanılabilmektedir (Çakır, 2000, 26).

Günümüzde kesilen ağaçlar kazınmış tomruklar halinde ‘rampa’larda²⁵ ya da depolarda saklanmaktadır. Gereken miktarda ve istenen cinsten işlenmemiş ağaç bu noktalardan satın alındıktan sonra²⁶ gerekli yerlere getirilir, yapıdaki kullanımına göre işlenme süreci başlar.

Kırsal kesimdeki yapılarda kullanılan ahşabın işlenme sürecinde yararlanılan aletler genellikle basit el aletleri olmuştur. Bunlardan yörede kullanılanlar hızar, balta,

²² Yörede çatıda kullanılan ahşap kiremitler ‘hartama’ ya da ‘bedevra’ olarak anılmaktadır.

²³ Bilgi kaynağı: Vezir Koçak – Balıklı Mahallesi sakini

²⁴ Bilgi kaynağı: Erhan Aydemir – Balıklı Mahallesi sakini

²⁵ ‘Rampa’ ormanların araba ile ulaşılabilen yerlerindeki tomruk depolarına verilen isimdir. (kaynak: Nizamettin Akyıldız – Meydancık Orman İşletme Şefliği’nde memur)

²⁶ Satın alım süreci “7.1 Malzeme Alımında Karşılaşılan Güçlükler” başlıklı bölümde anlatılmıştır.

keser, varyoz, burgu, rende, palanya ve gönye olarak sıralanabilir (Şekil A.19, Şekil A.20). Doğramacı tezgahı da ahşabın işlenmesi için gerekli bir donanımdır. Şekil A.21’de bu aletler kullanılarak bir konutun parçalarının nasıl hazırlandığı görülmektedir.

Yörenin eski konutlarındaki duvar kalınlığı, hızarla biçilerek bir ya da iki duvar tahtası yapılmış tomrukları akla getirir. Hızar, farklı diş kalınlıklarına sahip bıçakların ahşap bir çerçeve içine monte edildiği, üst ve alt ucunda tutma yerleri olan bir bıçkı aletidir; büyük boyutlu ağaçların kesilmesi için kullanılır (Çakır, 2000, 28). Bıçkı testeresi olarak da adlandırılan aletin çeşitli boyutlarda dişleri bulunmaktadır (yumuşak ağaçlarda büyük dişler kullanılabilir), testerenin aşağıya doğru hareketinde ağaç kesilir ve tozlar zemine dökülür (Ali Tal’at, 2008, 301)

Balta, ağzı keskin ve çeliklenmiş bir demir kısım ile sert ağaçtan yapılmış bir saptan oluşur. Kütükten büyük parçalar çıkarmak ve bu şekilde ahşabı kaba bir şekilde yontmak için kullanılır (Ali Tal’at, 2008, 299). Alan çalışmasının gerçekleştirildiği yörede, eski evlerin döşeme ve duvar tahtalarının son biçimlenmesini yapmak amacıyla kullanılmıştır. Şekil A.22 ve Şekil A.23’te balta izleri görülmektedir.

Ahşabı yarmanın yanı sıra çivi çakmakta ve çıkarmakta da kullanılan keser ve büyük çivileri çakmakta (farklı işlevler için farklı ağırlıkta namluları bulunur) kullanılan varyoz²⁷ her türlü imalat ve marangozluk işlerinde yararlanılan aletlerdir (Ali Tal’at, 2008, 300-301).

Ahşapta büyük demir çivi veya vidalar, ya da ahşap çiviler için delik açmak gerektiğinde burgular kullanılır. Aletin ‘tığ’ının²⁸ çapı açılmak istenen deliğin çapına, uzunluğu da tahtanın boyuna göre değişir. Burgularla 45 – 60 cm uzunluğunda ve 10 – 30 mm çapında delikler açmak mümkündür (Ali Tal’at, 2008, 310). Alan çalışması yapılan yörede bulunan ahşap işleme atölyesinde burgular belgelenmiştir.

Rende ve palanya, balta ve hızar işlemleri sonrasında ağacın yüzeyini pürüzsüzleştirmek amacıyla kullanılır. Ahşap bir gövde içinde, rende düzleminden

²⁷ Alan çalışması yapılan yörede varyozun büyük dövme demir çivileri sabitlemek için kullanıldığı düşünülmektedir.

²⁸ Tığ: Bu terim, doğramacı aletlerinin sivri demir ve çelik kısımları için kullanılır. (Kaynak: Ali Tal’at)

çıkan kısmı ayarlanabilir bir ‘tığ’ ve bu ‘tığ’ı sabitleyen bir kamadan oluşmaktadır (Çakır, 2000, 35). Alan çalışması yapılan yörede el rendesi denen bu alet, yörenin ustalarından Asim Gültekin’in evinde belgelenmiştir (Şekil A.24). Palanya ‘tığ’ ağzı daha geniş bir rende olarak düşünülebilir. Çakır, adi rende ile ilk düzeltmesi yapılan yüzeylerde daha incelikli işin palanya ile yapıldığını yazar (2000, 35).

Gönye, işlenmekte olan ağaçların düzgünlüğünü ve köşeleri kontrol etmek için kullanılır (Şekil A.25).

Doğramacı tezgahı, işlenecek parçaların ve işlemek için gerekli aletlerin konulacağı sağlam bir masadır. Üzerinde tahtaları sabitlemek için bir mengene bulunur. Şekil A.20h’de görülen ve marangoz çengeli ya da çırak denilen demir, tezgah tahtası üzerinde açılmış deliklerden geçirilir, çekiç darbesiyle sıkıştırılır ve tahtayı masada sabit tutar (Ali Tal’at, 2008, 306-307). Alan çalışması yapılan yörede bulunan ahşap işleme atölyesinde doğramacı tezgahı belgelenmiştir (Şekil A.26).

Yörede yapıda kullanılan ağaçlar genellikle kestane, meşe (pelit), çam ve göknardır. Özgüner, kestanenin ilk sırada tercih edildiğini yazmıştır (1970, 22). Kestane ağacının boyu 20 – 25 m’ye ulaşabilmektedir (OGM). Gövde çapı 1.5 m, kullanılabilir gövde uzunluğu 6 – 10 m’dir (Bozkurt ve Erdin, 2000, 284). Fazla ağır ve sert olmayan bu ağacın, işlenmesi kolaydır (KUDEB, 2009, 38). Ancak kurutulması güçtür, çatlama ve dönüklüğe eğilimlidir ve güç yarılmaktadır. Çivi ve vidaları iyi tutar ancak bünyesindeki tanen²⁹ sebebiyle metallerle temasında koyu renkler oluşmaktadır. Öz odunu dayanıklıdır ancak diri odunu böceklerle karşı hassastır ve öz odunu çok güç emprenye edilmektedir (Bozkurt ve Erdin, 2000, 285). Özgüner, kestanenin pahalı olduğunu, zamanla karardığını ve elde edilemediği durumlarda meşe, çam ve göknarın kestanenin yerine kullanıldığını belirtmiştir (1970, 22).

Boyu 20 – 40 m, gövde çapı 1 – 2 m olabilen meşelerde kullanılabilir gövde uzunluğu 10 – 20 m olarak belirtilmiştir (Bozkurt ve Erdin, 2000, 298). Beyaz ve kara meşeler yapıda daha çok kullanılmaktadır. Meşeden sert ve ağır bir kereste elde edilir (Güngör, 1961, 20). Kurutmasında şekil değişimleri ve çatlama meydana

²⁹ Tanen, patojen saldırılara karşı odunun doğal dayanıklılığını artıran bir maddedir; meşe ve kestane gibi ağaçlarda fazla miktarda bulunmaktadır (Bozkurt ve Erdin, 2000, 71).

gelebilir. İşlenme özellikleri yıllık halka genişliğine göre değişebildiği için daha kolay ve daha zor işlenen cinsleri bulunmakla birlikte yapıda kullanmaya uygun bir ağaçtır (Bozkurt ve Erdin, 2000, 300 ; KUDEB, 2009, 37). Bünyesindeki tanen ağacı çürümekten koruduğu gibi, metallerle temasta mavi renklenmeye de sebep olmaktadır (Güngör, 1961, 20 ; Bozkurt ve Erdin, 2000, 300). Diri odunu özellikle *Lyctus* ve *Anobium*'lara³⁰ karşı hassas, öz odunu (özellikle su altında çok) dayanıklıdır. Öz odunu çok güç, diri odun kolay emprenye edilebilmektedir (Bozkurt ve Erdin, 2000, 300). Meşenin, hayvanların ısıcağına da dayanıklı olması bakımından Doğu Karadeniz yöresinde özellikle ahırlarda tercih edilen bir cins olduğu öğrenilmiştir³¹ (Şekil A.27).

Uygun ekosistemlerde boyu 30 – 45 m olabilen sarıçamlar, 0.6 – 1.0 m çapına erişebilmektedir. Sarıçamın kullanılabilir gövde uzunluğu 18 – 20 m olarak belirtilmiştir (Bozkurt ve Erdin, 2000, 268). Kurutulması kolaydır, az çalışan bir ağaçtır, çatlamaya ve dönüklüğe eğilimi azdır. İyi işlenir, ancak yüzey işlemleri reçine sebebiyle zor olabilmektedir. Öz odunu dayanıklı, diri odunu mantar ve böceklere karşı hassastır. Öz odun orta derecede güç, diri odun kolay emprenye edilmektedir (Bozkurt ve Erdin, 2000, 270)³². Alan çalışması yapılan yörede, yapılarda kullanılan sarıçamın, 'güve tutmadığı' ve bu yüzden özellikle ambarlarda tercih edildiği söylenmektedir (Şekil A.28).

Gökmar, fazla miktardaki öz ışıını sebebiyle kolay yarılan, iyi ve çabuk kurutulan bir ağaçtır (Şekil A.29). Çatlama ve dönüklüğe eğilimi azdır, iyi işlenir ancak mantar ve böceklere karşı hassastır ve güç emprenye edilir (Bozkurt ve Erdin, 2000, 257).

Özgüner, yapıda kullanılan ağaç cinsleri arasında ladinı saymamıştır. Ancak alan çalışması esnasında, çamın elde edilemediği koşullarda ya da yapıları söküp bölmek zorunda kalınan durumlarda gökmar ve ladinin kullanıldığı ve yöre halkının bundan memnun olmadığı gözlemlenmiştir. Ladin, iyi kurutulan, çatlamaya ve dönüklüğe eğilimi az olan, iyi işlenen bir ağaçtır (Şekil A.30). Asit ve bazlara karşı dirençli

³⁰ Malzemeye ağır hasar veren bu böcekler "Ahşap Malzemedeki Görülen Hasarlar ve Sebepleri" bölümünde anlatılmıştır.

³¹ Ahırda sertliği sebebiyle tercih edilen diğer ağaç cinsleri kiraz ve çamdır. (kaynak: Vezir Koçak – Balıklı Mahallesi sakini)

³² Sarıçam odununun rutubeti % 25'ten fazla olduğu hallerde, 20-25°C sıcaklıklarda mavi renk oluşumu görülür. (Kaynak: Bozkurt ve Erdin)

ancak mantar ve böceklerle karşı hassastır. Kuru halde güç, taze halde kolay emprenye edilmektedir (Bozkurt ve Erdin, 2000, 265). Lifleri düzgün olduğundan kolay yarılmaktadır (KUDEB, 2009, 33). Kolay yarılmaması nedeniyle ladin, yasaklanmadan önce bedevra üretimi için tercih edilmiştir.

Özgüner (1970, 24), hartama/bedevra'nın yasaklanmasından beri oluklu ve düz çinko levhaların köylere girmekte olduğunu yazmıştır. Özgüner'in çalışmayı yaptığı tarihten sonra geçen 40 yıl içinde, alan çalışması olarak seçilen Balıklı Mahallesi'nde asıl çatısı bedevra örtülü köy konutunun neredeyse hiç kalmadığı, bu elemanların ancak buhar ve hela gibi alanı küçük kısımlarda kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Çizelge 2.1'de yörede sık yetişen ağaçlar fiziksel ve mekanik özellikleri bakımından karşılaştırılmıştır.

Taş, yörede daha çok temel ve zemin kat duvarlarının örülmesinde kullanılmıştır. Özgüner, yörede taşın ikincil bir yapı malzemesi olduğunu, taşıyıcı olarak taşın, daha çok Giresun ve Trabzon köylerinde görüldüğünü belirtmiştir (1970, 23). Bunlar kesme taş duvarlarla inşa edilmiş büyük konaklardır (Şekil A.31). Alan çalışması yapılan yörede taş, daha çok moloz örgü tekniğinde ve ahır duvarlarını ya da dış mekandaki ek yapıları çevrelemekte kullanılmıştır. Bu taşların arasına dolgu malzemesi olarak toprak konulmakta, duvar gübre-saman karışımıyla sıvanmaktadır (Şekil A.32). Yörede taş aynı zamanda 'buhar' ya da 'buhari' olarak adlandırılan ocaklarda kullanılmaktadır, ancak bu taşın ateşe dayanıklı bir cins olması gerekmektedir.

Taş işlemede kullanılan aletler gönye, murç ve çekiç olarak sıralanabilir. Şekil A.33'de yöredeki taş işleme sürecinden iki kare³³ görülmektedir.

Yöre mimarisinde dikkati çeken başka bir malzeme, kapı tokmağı, menteşe ya da çivi olarak kullanım alanı bulan demirdir. Geleneksel olarak dövme tekniğiyle işlenen demir, basitten işlenmiş ve bezenmiş kadar çeşitli düzeyde örnekler halinde yapıda kullanılmıştır.

Özgüner yörede kullanılan diğer yapı malzemeleri olarak tuğla, briket ve çitleri saymıştır (1970, 23-24).

³³ Kareler Suha Arın'ın "Sisler Kovulunca" adlı belgeselinden alınmıştır.

	Tam kuru yoğunluk D_0 (g/cm ³)	Hava kurusu yoğunluk D_{12} (g/cm ³)	Elastisite modülü (N/mm ²)	Radyal daralma yüzdesi β_r	Teğet daralma yüzdesi β_t	Hacmen daralma yüzdesi β_v	Eğilme direnci σ_E (N/mm ²)	Çekme direnci σ_C (N/mm ²)	Basınç direnci σ_B (N/mm ²)	Dinamik eğilme direnci a (kN/cm)
Sarıçam	0.49	0.52	11 700	% 4.0	% 7.7	%12.1	98	102	54	0.39 - 0.70
Gökna³⁴	0.41	0.43	10 000	% 3.8	% 7.6	% 11.5	71	82	46	0.41
Doğu Ladini	0.43	0.47	11 000	% 3.6	% 7.8	% 11.9	76	88	49	0.45
Meşe³⁵	0.65	0.69	11 500	% 4.0	% 7.8	% 12.2	86	88	60	0.59
Kestane	0.59	0.63	8 800	% 4.3	% 6.4	% 11.3	76	132	49	0.56

Çizelge 2.1 : Doğu Karadeniz yöresinde yetişen ve yapılarda sıklıkla kullanılan ağaçların fiziksel ve mekanik özellikleri³⁶

³⁴ Uludağ gökna³⁴ının fiziksel ve mekanik özellikleri verilmiştir.

³⁵ Beyaz meşelerin özellikleri sıralanmıştır.

³⁶ Çizelge, Yılmaz Bozkurt ve Nurgün Erdin'in "Odun Anatomisi" adlı yayınlarındaki bilgilerle hazırlanmıştır.

2.2.5.2 Ahşap malzemede görülen hasarlar ve sebepleri

Ahşap malzemenin gördüğü zararlar fiziksel, biyolojik ve kimyasal olmak üzere üç bölümde incelenebilir.

Fiziksel bozulmalar zaman içerisinde açık hava etkisiyle, aşınma ve yangın³⁷ sonucu oluşmaktadır (Erdin, 2009, 29). Zamanın etkisi sonucu ahşabın rengi kararmakta, yüzeyinde yarıklar ve çatlaklar oluşabilmektedir, ancak yalnızca eskime sonucu ahşabın anatomik yapısında (çok uzun zaman dilimlerinde bile) önemli hasarlar ortaya çıkmamaktadır (Erdin, 2009, 29). Anatomik yapıda değişiklik yaratan hasarların asıl sebebi UV ışınları, rüzgar, yağmur, kar, havanın bağıl nemi, soğuk ve sıcak hava gibi etkenlerin bileşik etkisidir. Dalga boyu 400 nm'nin altında olan UV ışınları ahşabın yüzeyindeki dokuda kimyasal bozunmaya sebep olmaktadır. Bu etki sonucunda ahşapta renk değişimi görülmekte ve ahşabın bünyesindeki lignin³⁸ serbest kalmaktadır. Bu yüzden fotodegradasyondan en büyük zararı lignin görmektedir. Bu etkiyi azaltmak adına, ahşabın, ışığa dayanıklı lignin kompleksleri oluşturan krom trioksidin çözeltisi ile emprenye edilmesi önerilmektedir (Unger ve diğerlerinden aktaran Erdin, 2009, 30-31). UV ışınları ve rutubetin ortak etkisi daha hasar verici olmaktadır. Işınım sonucunda bozunmaya uğrayan yüzeyler su hareketlerinden kaynaklanan daralma ve şişme sonucu ayrılmakta, yeni yüzeyler yeniden açık hava etkilerine maruz kalmaktadır. Bu soruna karşılık UV ışınlarını absorbe eden ya da yansıtan ve rutubet değişikliklerini önleyen yüzey örtücüler önerilmektedir (Feist'ten aktaran Erdin, 2009, 31). UV ışınları, rüzgar ve yağmurun bileşik etkisi, ahşapta gerilmeler yaratarak yüzeyde ince ya da derin çatlaklar oluşmasına sebep olmaktadır. Bu hasarın derecesi ahşabın yoğunluğuna da bağlıdır, yoğunluk arttıkça hasar şiddeti azalmaktadır (Erdin, 2009, 32). Bu, yoğunluğu diğer türlere göre (ladin, çam, göknar) fazla olan meşe ve kestanenin geleneksel yapılarda tercih edilen cinsler olmasını açıklayabilir (Çizelge 2.1).

³⁷ KUDEB'in "Geleneksel Ahşap Yapı Uygulamaları" adlı yayınında 'Yangın ısıya bağlı bir kimyasal bozulmadır' denilmektedir (2009, 131).

³⁸ Lignin: Hücre çeperini (odunun kimyasal yapısını) oluşturan üçüncü yapısal komponent. (Selüloz ve Hemiselüloz ile birlikte) Hücre çeperine (dolayısı ile ahşaba) sertlik vermekte, basınç direncini arttırmakta, selüloz ve hemiselülozdan daha az higroskopik olması sebebiyle rutubet karşısındaki şişmeyi azaltmaktadır (Erdin, 2009, 21).

Açık hava etkisi sonucunda yüzeylerde oluşan çatlaklar, bakteriler ve mantarlar için ideal bir yaşam ortamı oluşturmaktadır.

Ahşapta görülen fiziksel bozulmaların bir diğeri, malzemenin, bünyesindeki sudan dolayı çalışmasıdır. Yeni kesilmiş bir ağaç, bünyesinde fazla miktarda su bulundurmaktadır. Malzemenin yaş haldeki nem miktarı ağacın türüne, yaşına, yetiştirme ortamına ya da kesim tarihine göre değişebilmektedir (KUDEB, 2009, 24).

Su ahşapta hücre boşluklarında ya da hücre içinde olmak üzere iki şekilde bulunur. Malzemenin kurutulması esnasında önce hücre boşluklarındaki ‘serbest’ suyun malzemeden ayrılması beklenir, bu kolay olmaktadır. Ancak hücre içerisinde bulunan ve ‘bağlı’ ya da ‘higroskopik’ olarak adlandırılan su malzemeden daha zor ayrılır (KUDEB, 2009, 24).

Kesimden sonra, ağacın çatlamadan kuruyabilmesi için ağaç bir süre dalları ile bırakılır. Bu şekilde ağacın çabuk kuruması ve çatlaması engellenmiş olur. Ormanda kuruyan ağacın nemi %30'lara kadar düşmektedir (Güngör, 1961, 8). Kurutma esnasında ağacın topraktan nem almamasına ve istiflenen ağaçların arasından hava geçişini sağlamaya dikkat etmek gerekmektedir (Güngör, 1961, 8; KUDEB, 2009, 25-26). Ağaçların kurutulma işlemleri cinslere göre değişiklik göstermelidir, örneğin meşelerin kurutulmasında şekil değişimleri ve çatlama olabileceği için özellikle yavaş bir program uygulanmalıdır (Bozkurt ve Erdin, 2000, 300).

Ahşabın nemden dolayı boyut değiştirmesinde %30 sınır değerdir. “Ahşabın rutubeti (nem oranı) kısaca, kurutulmuş ağırlığın yüzdesi olarak ifade edilir. Yani yarısı kuru ahşap lifi ve yarısı da nem olan bir parça ahşabın nem oranı %100'dür.” Ahşapta boyut değiştirmeler %30 sınır değerinin altında meydana gelir. Kuru ahşap nemli ortamda %30 değerine ulaşacak kadar nemlendiği esnada genişir, nemin artması daha fazla genişmeye sebep olmaz. Liflere paralel, yıllık halkalara paralel ve yıllık halkalara teğet yönde olmak üzere üç farklı şekilde çalışan ahşapta nemden kaynaklanan bu hareketler iç gerilmeler oluşturmakta, bu gerilmeler de sehim, burulma, çatlama gibi hasarlara sebep olmaktadır (KUDEB, 2009, 24; 27).

Yapıda kullanılmasından önce kurutulması gereken ağacın yapıda kullanıldığı süre boyunca da su ile teması mümkün olduğunca engellenmelidir, çünkü kuru ahşap nemli ortamda bırakılırsa boyut değiştirerek yapıda gerilmeler ve dolayısıyla hasarlar oluşturacaktır. Dış cephelerde kullanılan ahşap için yağmur suları, özellikle enine

kesitlere³⁹ sahip yüzeylerde çok hasar verici olabilmektedir, çünkü enine kesitler radyal ya da teğet kesitlerden çok daha fazla su emmektedir. Su girişini engellemek için dış yüzeylerde su geçirmeyen ancak nemin ahşaptan atılmasını da engellemeyen boyalar kullanılması önerilmektedir (KUDEB, 2009, 28). Ahşabın zaman içinde çalışması sonucu boya yüzeyinde oluşacak çatlakları engellemenin güç olduğu öngörülse de sürekli izleme ve bakım ile bu sorunun üstesinden gelinebilir.

Bir diğer fiziksel hasar ısı ve özellikle yangın sonucu oluşmaktadır. 100°C altındaki sıcaklıklarda, maruz kalma süresi uzun olmazsa geri dönüşsüz bir hasar oluşmamakta, süre uzarsa bozulma başlamaktadır. 100°C'da ahşabın bünyesindeki su buharlaşmakta, ağırlık ve direnç azalmaktadır. Bu değeri aşan yüksekliklerde giderek gevrekleşen ahşap, CO₂ gazı çıkarmakta, bünyesindeki lignin ve hemiselüloz yumuşamaktadır. Sıcaklık 300°C'a ulaştığında hücre çeperinin yapısı bozulmakta⁴⁰ ve yanıcı gazların salınması sonucu alevlenme başlamakta ve ahşap 400°C'da kömürleşmektedir. Erdin (2009, 35), kömürleşmiş yüzeylerin ısıya maruz kalma süresi uzamazsa, ahşap ısıyı iyi ileten bir madde olmadığı için iç kısımlara ısı iletiminin olmayacağını, dolayısıyla, kömürleşmiş yüzeyin altında sağlam bir iç yapıyla karşılaşılabilceğini belirtir. Ancak yangın dışında da, uzun yıllar boyunca yüksek sıcaklıkla temas halinde olan ahşap yüzeylerde⁴¹, pH düşüşü (asitlenme), yoğunluk azalması ve bazı yapısal elemanların serbest kalmasıyla termal hasar söz konusu olabilmektedir (Erdin, 2009, 35).

Ahşabın kimyasal olarak zarar görmesine temas halinde olduğu ve hücre duvarlarına ulaşan kuvvetli asitler, bazlar ve gazlar sebep olmaktadır (Erdin, 2009, 29). Asitler, selülozu etkilemekte ancak yüksek yoğunlukta olduklarında bile ligninlere etkileri fazla olmamaktadır. Asitle sürekli temas, ahşabı kırılgan bir hale getirir, malzemenin bir lif kitlesi görünümü almasına sebep olur. Alkali ise odun dokusunu tamamen liflerine ayırır, malzemede direnç kaybı ve yumuşama oluşturur (Erdin, 2009, 35). KUDEB yayınında (2009, 131) belirtildiği gibi, uzun süre alkali etkisi altında kalan ahşap malzemede, hemiselüloz ve lignin erimesine bağlı olarak liflerde ayrılma

³⁹ Enine kesit, tomruğun veya ağaç gövdesinin boyuna eksenlerine dik yönde kesilmesiyle elde edilir. Öz, iç içe geçmiş yıllık halkalar, öz ışınları ve reçine kanalları bu kesitte görülmektedir (Erdin, 2009, 12).

⁴⁰ Hücre çeperini etkileyen bozunma sebebiyle yangın kimyasal bir hasar olarak da kabul edilebilir.

⁴¹ Gazlı ısıtıcılar ve gazlı avizeler gibi.

görülür. Asit ve alkalilerin başlangıçtaki etkileri renk değişikliği olmakta ve çürüklük başlangıcı yanılması yaratmaktadır. “Asit ve bazların ahşapta neden olduğu korozyonun derecesi, asit ve bazların tipine, konsantrasyonlarına, pH değerlerine, maruz kalma süresine ve ortamın sıcaklığına bağlı olarak değişmektedir” (Erdin, 2009, 36). Asit konsantrasyonu ve sıcaklık artışı, ahşabın direncini ve biyolojik zararlılara dayanıklılığını azaltmakta, malzemenin gevrekleşmesine sebep olmaktadır. Ağacın türüne göre de asit ve baz dayanımı değişmektedir. Örneğin, ladin, çam, göknar gibi iğne yapraklı ağaçların odunları, kayın ve meşe gibi yapraklı ağaçların odunlarından daha dayanıklıdır. Bu fark iğne yapraklı ağaçlardaki yüksek lignin ve reçine oranından kaynaklanmaktadır (Erdin, 2009, 37).

Ahşapta görülen bir diğer kimyasal bozulma çeşidi tuzların korozyonudur. Havadaki ve ahşabın bünyesindeki nem, tuzların ahşap içinde birikmesine ve elemanın yıkımına sebep olmaktadır. Bu etki altında kalmış ahşaplarda hasarlı bölgenin derinliği temas süresiyle beraber artmaktadır, etkilenen bölgede direnç değerleri de düşmektedir Geçmişte çürümelere ve yanmaya karşı emprenye maddesi olarak kullanılan tuzun verdiği zarar bir süre sonra açığa çıkmıştır (Erdin, 2009, 37-38).

Yapı malzemelerinde tuzların aşındırması ile oluşacak hasarları önlemek için hasarın erken dönemlerde tespiti önem taşımaktadır. Bunun için düzenli kontroller gereklidir.

Kimyasal bozulmaya sebep olan bir diğer etken gazların ahşap tarafından emilmesidir. “Ahşabın gaz absorpsiyon kapasitesi ve etkilenme derecesi ağaç türlerine, yoğunluğuna, anatomik yönlerine (enine, teğet, radyal), boyutlarına, yaşına, diri odun ya da öz odun olmasına ve gazın yoğunluğuna bağlı olarak değişmektedir” (Erdin, 2009, 39). Geçmişte fumigasyon amacıyla kullanılan kükürt dioksit uygulamaları malzemede sülfürlü bileşiklerin ve sülfürik asit gibi maddelerin oluşmasına ve bundan kaynaklanan korozyona sebep olmuştur. Erdin (2009, 39), bu uygulamanın ahşapta gerilmeler meydana getirerek direnç kaybına yol açtığını belirtmiştir. Görünümü güzelleştirmek amacıyla yapılan ‘dumanlama’ da gazdaki amonyaktan (amonyum hidroksit oluşumundan) ötürü boyutların şişmesine sebep olmaktadır.

Ahşabın metallerle olan uzun süreli etkileşimi de hem ahşap hem de metal malzemede korozyon oluşturmaktadır. Hasarın derecesi ahşaptaki nem miktarına, ahşabın ve metalin cinsine ve çevre şartlarına bağlıdır. %10’un altındaki nem oranı,

ahşap-metal etkileşiminde korozyona sebep olmamakta, ancak nem oranı %20 - %30 arasında olursa ahşapta belirgin renk değişimleri oluşmaktadır. Etkileşim süresinin uzunluğu, çekme direncinde azalma yaratmaktadır. Ahşabın yapısında bulunan asidik özellikteki özsular/ekstraktlar metal elemanlarda paslanmaya yol açmaktadır (Erdin, 2009, 40).

Ahşabın biyolojik bozulmasına sebep olan etkenler, bakteriler, mantarlar ve böceklerdir. Bu bozulmayı kısmen engelleyebilmek için malzemeyi (%20'nin altında bir nem oranında) kuru tutmak gerekmektedir (KUDEB, 2009, 29). Ancak bir önlem olarak ahşap kurutulmuş olsa bile su ile teması ya da rutubet sonucu bünyesindeki nem oranı artabilir. Ahşapta %20'yi aşan nem oranı sonucu, mantarlar tarafından çürütülme tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Erdin (2009, 43), Avrupa Standardı BS EN 335-1'de, ahşapta rutubete bağlı gelişen bozulmaların beş sınıfa ayrıldığını belirtmiştir. Buna göre, rutubet miktarı %20'den fazla olan ortamlarda mantarların hasarları yayginken, rutubet miktarı %18'den daha düşük değerlere gerilediğinde böceklerin hasarları yaygınlaşmaktadır.

Taze kesilmiş ahşap malzemenin nem oranı %60 - %200 arasında değişmekte, bu oran lif doygunluğu noktasında %25 - %30 seviyesine düşmektedir. Hava kurusu malzemenin nem oranı %17 - %23 arasındadır. Fırın kurusu ahşapta ise nem oranı %0 olur. Binalarda kullanılan ahşabın mantarlardan etkilenmemesi için nem oranının %17'den düşük olması istenir (Seçkin, 2010, 81).

Çimlenmeleri için sadece neme ihtiyaç duyan mantarlara karşı ahşap çoğunlukla yalnızca öz odun bölgesinde dayanıklılık göstermekte, diri odun bölgesi kolay etkilenmektedir (Seçkin, 2010, 82 ; Erdin, 2009, 44). Öz odun bölgesinin dayanıklılığı içerdiği ekstraktif maddelere göre değişmektedir.

Ahşap malzemeye hasar veren mantarlar küf ve renk, yumuşak çürüklük, beyaz çürüklük ve esmer çürüklük olarak dört sınıfa ayrılmıştır (Erdin, 2009, 52-57). Küf ve renk mantarları ahşabın direncinde önemsenmeye değer bir azalmaya sebep olmazlar ve yalnızca estetik olarak problem yaratırlar. Ancak ahşabı daha gözenekli yaptıkları (hücre çeperinde enzim salgılamadan mekanik yolla delikler açarak) ve mantar gelişimine yol açan bazı maddeleri arttırdıkları için çürüklük döngüsünü başlatırlar (Erdin, 2009, 52 ; Seçkin, 2010, 82). Yumuşak çürüklük mantarları genellikle ıslak şartlarda kullanılan ahşaplarda görülmekte, ahşabın yüzeyinin

yumuşamasına ve yumuşaklığın derinleşmesine sebep olmaktadır⁴² (Erdin, 2009, 56 ; Seçkin, 2010, 82). Ahşapta asıl hasarı beyaz ve esmer çürüklük mantarları yaratmaktadır. Beyaz çürüklük mantarı öncelikle lignine (kimi tiplerde selüloza da) hasar verir, ahşabın renginin ağarmasına, yumuşak, lifli bir doku oluşmasına sebep olur. İlerlemiş çürüklük olaylarında ahşabın hacmi artmakta, ağırlığı, yoğunluğu, direnci (özellikle şok direnci) azalmaktadır (Erdin, 2009, 54). Esmer çürüklük mantarları genellikle iğne yapraklı ağaçlarda görülmekte, odunda karbonhidratları, selülozu ve hemiselülozu degrade etmekte ve lignin miktarını etkilememektedir. Bu hasara uğramış elemanlarda kızılımsı kahverengi ve dörtgen biçiminde çatlaklar görülür. Bu tip çürüklükte, malzemenin ağırlığı, hacmi ve yoğunluğu ve şok direnci azalmaktadır (Erdin, 2009, 54-55 ; Seçkin, 2010, 82). Beyaz çürüklük mantarı daha çok sert odunlarda, esmer çürüklük mantarı daha çok yumuşak odunlarda görülmektedir (Ridout'tan aktaran Seçkin, 2009, 82).

Ahşabın hasarına yol açan bir diğer etken böcek yuvalanmasıdır. Böcekler, eklem bacaklılar olarak bilinen hayvanların 'insect' bölümünün altı bacaklı üyelerindendir ve doğal ya da işlenmiş birçok ekolojik malzemeye hasar verme kapasitesine sahiptir (Erdin, 2009, 58). Yaşam koşulları değişkendir ancak yaşam döngülerini dört safhada tamamlarlar; birinci safhada ergin böcek yumurta bırakır, ikinci safhada yumurtadan gelişen larva büyür, üçüncü safhada pupa devresinde şekillenerek dördüncü safhada ergin böcek halini alır (KUDEB, 2009, 134 ; Erdin, 2009, 58). Gelişmeleri için besin, nem, oksijen, sıcaklık gereklidir ve böcekler genellikle nemli, yumuşak ve kısmen çürümüş ahşabı tercih ederler (KUDEB, 2009, 134 ; Seçkin, 2010, 83). Seçkin (2009, 83), lif doygunluğundaki nemin ve 10°C'nin üzerindeki hava sıcaklığının böcek gelişimi için uygun bir ortam olduğunu; Erdin (2009, 58), larvaların "etkili bir yeme makinesi" olduğunu belirtmiştir. Böceklerin yapıdaki ahşap elemanları tahrip etmiş olduğu, elemanlardaki böcek türlerine göre farklılaşan uçuş deliklerinden, tünellerden, tozlardan ve ölü böcek kalıntılarından anlaşılmaktadır (Erdin, 2009, 60 ; Seçkin, 2010, 83). Ayrıca ahşabın içi boşalmış olduğundan, vurulduğunda çıkan ses de sağlam ahşabın sesinden değişik olmaktadır.

⁴² "Leke ve yumuşak çürüklük mantarlarının önemi, varlıklarının, çok nemli koşullar olduğunu göstermesidir" (Seçkin, 2010, 82).

Erdin (2009, 59-60), odun oyan böcekleri dört grup altında incelemiştir. Birinci grup hücre içeriği ile beslenen böceklerdir (*Lyctidae* ve *Bostrychidae* familyaları⁴³). Bunlar, hücrelerdeki nişasta ve serbest şekerle beslenirler ve diri odunlara hasar verirler. Zamanla diri odundaki karbonhidrat seviyesi düşer ve böcekler koloni oluşturmaya devam edemezler. Bu tip böceklerin larvaları ihtiyaçları olan besin maddelerini bulmak için odunda çok sayıda tünel açar. Hem hücre içeriği hem de hücre çeperi (nişasta ve hücre çeperindeki hemiselülozlar) ile beslenen böcekler ikinci grubu oluşturur (*Scolytidae* ve *Playpodidae* familyaları⁴⁴). Üçüncü grup, hem hücre içeriği hem de hücre çeperi ile beslenen, selülozun niteliğini bozan (degrade eden) enzimler üretebildiklerinden oldukça hasar verici böceklerdir (*Anobiidae* ve *Cerambycidae* familyaları). Dördüncü grupta yer alan termitler, selülozu parçalama kapasitesine sahip böceklerdir.

Erdin (2009, viii), tahribat derecesi A sınıfına giren böcekleri *Anobium punctatum*, *Lyctus brunneus*, *Hylotrupes bajulus*, *Xestobium rufovillosum* ve *Ptilinus pectinicornis*⁴⁵ olarak sıralamıştır. Adi mobilya böceği olarak bilinen *Anobium punctatum*, sert yumuşak ayırt etmeden, nem koşulları (%30) ve sıcaklık (22-23°C) uygun olduğunda iğne ya da geniş yapraklı ağaçların diri odununa yerleşmekte ve yayılmaktadır (Şekil A.34). Larvalar esas olarak selülozla ve kısmen hemiselülozla beslenmekte, odunda genellikle liflere paralel, 1-2 mm çapında dairesel tüneller açmaktadır. Uçma delikleri de 1-2 mm çapında ve dairesel olmakta, verdiği hasar döşemelerin çökmesine kadar varabilmektedir (Seçkin, 2010, 83 ; KUDEB, 2009, 134 ; Erdin, 2009, 116-119). Kahverengi diri odun böceği (ya da powder post beetle) denilen *Lyctus brunneus*, geniş yapraklı (özellikle fazla nişasta içeren) ağaç odunlarına (ayrıca meşe, dişbudak, ceviz, karaağaç ve kestane) yumurtalarını bırakır (Şekil A.35). Hücre çeperini tahrip etme kapasitesine sahip değildir. 1-2 mm çapında dairesel uçma delikleri vardır. Verdiği hasar sonucu özellikle diri odun pudra yığınının dönmekte, başlangıç devresi gözden kaçırılırsa malzeme tamamen kullanılamaz hale gelmektedir (Erdin, 2009, 119-122). Ev teke böceği olarak adlandırılan *Hylotrupes bajulus*, 5-10 mm çapında oval uçma deliklerine sahiptir ve iğne yapraklı ağaç odunlarının diri odun kısımlarında görülmektedir (Şekil A.36 –

⁴³ “Powder post”

⁴⁴ “Pinhole borer”

⁴⁵ Bu türe binalarda sık rastlanmadığı için detaylı anlatılmayacaktır.

A.37). Larvaları 6-10 mm çapında tüneller amakta, bu tüneller diri odunun tamamen tahrip olmasına yol açacak şekilde birbiriyle birleşmektedir. Ağır hasarlı durumlarda malzemeden geriye dokunulmamı  ince bir yüzey tabakası kalmaktadır (Erdin, 2009, 122-125 ; KUDEB, 2009, 135 ; Seçkin, 2010, 83-84). *Xestobium rufovillosum* ( l m saati böceği), genellikle geniş yapraklı (meşe, kestane, karaağaç, ceviz, kıızılağa, kayın gibi), nemli ve daha önce mantar hasarına uğramış ağacın hem diri hem de öz odununu etkilemekte, larvaları bal peteği görünümünde, 2-3 mm çapında dairesel tüneller açmaktadır ( ekil A.38). Hasar kuru ah apta yavaş, rutubetli ah apta çok hızlı ilerlemektedir. Böceėin etkisi, mantar etkisi ile birle irse malzemede oyuklara sebep olmaktadır. Ergin *Xestobium rufovillosum*'un uçma delikleri 2-4 mm çapındadır (Erdin, 2009, 125-129 ; Seçkin, 2010, 83).

3. BALIKLI YERLEŞİMİ ÖZELİNDE KIRSAL MİMARİ

Balıkli (*Tskalsimeri*) Mahallesi⁴⁶, Türkiye'nin kuzeydoğu ucunda, Gürcistan sınırında yer alan Artvin İli'nin Şavşat İlçesi'ne bağlı Meydancık Beldesi'nde bulunmaktadır. Yerleşim, Meydancık Belde Belediyesi'ne bağlı dört mahalleden biridir⁴⁷. Şekil B.1'de görüldüğü gibi belde merkezi olarak kabul edilen Meydancık Mahallesi'nin kuzeydoğusunda yer alır. Balıklı ile Meydancık'ı birbirinden ayıran Papart Deresi batı-güneybatı yönünde akmakta ve Balıklı Mahallesi'nin güney-güneydoğu sınırını oluşturmaktadır. Yerleşimi batıda Vela Tepesi, doğuda Ahutket Tepesi, kuzeyde Buca Tepesi sınırlar. Yükseklikleri 1700 – 1900 m civarında olan bu tepeler Sarıçayır Dağları olarak da bilinir. Bu dağlarda Balıklı ve çevre yerleşimlere ait mezralar ve yaylalar bulunur. Meydancık Beldesi'ne bağlı Mısırlı Köyü Şavşat İlçesi'nin kuzeydeki son yerleşimidir. Beldeye bağlı köylere ait yaylaların bulunduğu dağların ardı Gürcistan sınırındadır (Aydemir, 2010, 21).

Yerleşim yerine ulaşım, Artvin ya da Şavşat üzerinden, akarsu vadilerini takip eden karayolu ile sağlanmaktadır. Günümüzdeki karayolları baraj projeleri nedeniyle eski yollardan daha üst kotlarda yer almaktadır. Meydancık Beldesi'nde karayolu Papart Deresi'ne paralel uzanır. Papart Deresi, Şartul mevkiindeki Şavşat-Meydancık yol ayrımında Şavşat yönünden gelen Cerat Deresi ile, bu noktadan Artvin yönüne doğru bir süre sonra Berta Çayı'yla birleşmektedir. Berta Çayı Çoruh Nehri'nin bir koludur (Aydemir, 2010, 40-41). Artvin – Meydancık arası 82 km'dir⁴⁸.

⁴⁶ 1997 yılında Meydancık Belde Belediyesi'ne bağlanan Balıklı Köyü, bu tarihten sonra “Mahalle” olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple tez adında “Mahalle” deyiimi kullanılmış, ancak Balıklı Mahallesi çalışmanın yapıldığı yerleşimle birlikte iki yerleşimi daha kapsadığından ve kırsal mimariyi daha çok çağrıştırmaması bakımından metin kısmında daha çok “yerleşim, yöre” gibi deyimler tercih edilmiştir.

⁴⁷ Diğer mahalleler Meydancık (*Diyoban*), Taşköprü (*İbhirevil*) ve Mısırlı (*İvet*) Mahalleleri'dir.

⁴⁸ Kaynak: <http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Uzakliklar/ililcelerArasiMesafe.aspx>
Erişim Tarihi: Mayıs 2010

Meydancık Beldesi'ni de içine alan Papart Deresi vadisi Karçal Dağları Önemli Doğa Alanı⁴⁹ sınırları içerisinde bulunmaktadır (Şekil B.2). Şekil B.3'de görüldüğü gibi Türkiye sınırlarındaki ÖDA'lar Doğu Karadeniz bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Papart Deresi vadisinde, yoğun ormancılık faaliyetlerinden uzak kalmış doğal yaşlı ormanlar bulunmaktadır ve bu sebeple yörede Doğu Karadeniz ılıman kuşak karışık yapraklı ormanlarının en iyi örnekleri korunmuş durumdadır. "Alan, ani yükseklik değişimleriyle ortaya çıkan ekosistem çeşitliliği, yüksek endemizm oranı ve zengin yaban hayatıyla dikkat çeker". Şekil B.4'teki harita alandaki bitki örtüsünü göstermektedir; alanda 400-1.300 m arasında karışık, 1.500 – 2.300 m arasında iğne yapraklı ormanlar baskındır (Doğa Derneği, 2008, 2).

Balıkli Mahallesi, mahalleye adını veren merkez Balıklı, Akbıyık (*Bzata*) ve Karayığit (*Sholtiskhev*) yerleşimlerinden oluşmaktadır (Şekil B.5). Balıklı, Papart Deresi kenarında, topografyanın nispeten daha düz olduğu kuzeydoğu – güneybatı doğrultusunda gelişmiştir. Kuzeyde gelişmiş *Bzata* (Akbıyık) ve doğu yönüne gelişmiş *Sholtiskhev* (Karayığit)⁵⁰ yerleşimlerine doğru topografyanın eğimi artmaktadır ve arazi sıkıntısı yüzünden bu yerleşimler dağlara doğru yayılmıştır. Sarıçayır Dağları'ndan doğan Sarıçayır Deresi, *Bzata* ve Balıklı yerleşimlerinin içinden geçer, Balıklı yerleşimini ikiye ayırır. Balıklı yerleşiminin içinden geçen ikinci bir dere, Sarıçayır Deresi'nin batısında kalan Bersevla Deresi'dir. "Sarıçayır Deresi'nin iki ayrı yakasındaki yerleşimler, 'derenin karşı tarafı' anlamına gelen *Ogeçe* adıyla anılır. Bersevla Deresi'nin doğusundaki yerleşim *Lomsizeler* adıyla anılmaktadır" (Aydemir, 2010, 78-79).

Yerleşimin yakınında yöre halkınca *Vela*⁵¹, Kuşaklı Kaya ve Kırmızı Kaya adı verilen tepeler bulunmaktadır. Ayrıca Balıklı ve Taşköprü yerleşimleri arasında

⁴⁹ Önemli Doğa Alanı (ÖDA) kavramı "doğadaki canlı türlerinin nesillerini sürdürebilmesi için özel önem taşıyan coğrafyaları tanımlar" ve "uluslararası ölçekte önemli alanları işaret eder." Alanlar Conservation International, BirdLife International ve Planlife önderliğindeki uzmanlar tarafından geliştirilen kriterlere göre seçilmektedir. Türkiye'nin ÖDA'larının envanteri Doğa Derneği'nin öncülüğünde çeşitli kuruluş ve bilim insanlarının katkısıyla çıkarılmış ve yayınlanmıştır. kaynak: <http://www.dogadernegi.org/index.php?sayfa=onemli-doga-alanlari> Erişim Tarihi: Mayıs 2010

⁵⁰ Metinde Gürcüce isimler tercih edilmiştir, çünkü bu yerleşimlerde ağırlıklı olarak Acar - Gürcü dili konuşulmakta, yerleşim sakinleri bu isimleri kullanmaya devam etmektedir. Bu konudaki bilgiler Mimar Elif Aydemir'den alınmıştır.

⁵¹ Vela "en yüksek tepe" anlamında kullanılmaktadır.

tescilli bir yapı olan Parih Kalesi⁵² yer alır. Bu kaleye ulaşım yakındaki yerleşimlerden gelen patikalarla sağlanmaktadır.

Bzata, Sholtiskhev ve Balıklı yerleşimlerinde 2009 nüfus bilgilerine göre toplam 271⁵³ kişi yaşamaktadır (Aydemir, 2010, 55).

3.1 Araziye Yerleşim

Üç yerleşimden oluşan Balıklı Mahallesi'ne adını veren Balıklı yerleşiminin merkezi, Sarıçayır Deresi kenarında, yerleşimin diğer bölümlerine nazaran daha düz sayılabilecek bir alanda bulunmaktadır. Yörede *Camikapı* olarak anılan merkezde yer alan cami, kahvehane ve çeşitli ticaret yapılarının arasından yerleşimin konut bölgesine giden yollar ayrılır. Yerleşimdeki konutlar ağırlıklı olarak merkezin kuzeyine ve güneybatısına doğru yayılmıştır (Şekil D.1 : Vaziyet Planı). Kuzeydeki konutlara giden yol, okul, sağlık ocağı, lojman gibi kamusal yapıların arasından geçer ve yörede *ogrobe*⁵⁴ denen mevkiye kadar yükselir. Güneybatıda yer alan ve yörede *Lomsizeler* olarak adlandırılan konut bölgesine yine cami, kahvehane ve ticaret yapılarıyla çevrelenmiş *Camikapı* mevkiinden gidilir; bu yol daha eğimsiz seyreder. Şekil B.6 – Şekil B.11 arasındaki görsellerde Camikapı mevki, Balıklı yerleşimindeki konutlar, mercekler, değirmenler ve yerleşimdeki peyzaj karakteri görülmektedir.

Aydemir (2010, 114), yerleşimdeki parsellerin yaklaşık %98'inin bahçe, çayır ve tarla gibi özel mülk olarak kullanılan alanlar olduğunu belirtmiştir. Yörede günlük hayat konutlardan çok bahçe, tarla ya da çayırda geçer. Konutlar ve mercekler kadaastro haritalarında bahçe olarak geçen parsellerde yer almaktadır. Bahçelerde, konuta dair yan işlevlerin sürdürülmesi için *hoço*⁵⁵, mutfak, banyo, odunluk, çardak gibi çeşitli ek yapılar ve meyve ağaçları yer alır. Meyve bahçelerinden bazıları çayır olarak da kullanılmaktadır. Hayvanlara ot sağlamak için biçilen alanlar çayır olarak adlandırılmaktadır. Yerleşimdeki parsellerin büyük kısmı çayır olarak

⁵² Parih Kalesi yörede inşa edilen Hidro Elektrik Santral (HES) projeleri kapsamında açılan tüneller yüzünden tehdit altındadır.

⁵³ Adrese dayalı nüfus sistemine göre bütün yıl orda yaşayanların sayısıdır. Bu sayı ilkbaharda artmakta, yaz mevsiminde en yüksek değerine ulaşmaktadır.

⁵⁴ *Ogrobe* yörede “dört yolun kesişimi” anlamında kullanılmaktadır.

⁵⁵ *Hoço* yörede evlerin bahçesinde yer alan, moloz taş duvarla çevrili birimlere denmektedir. Pekmez kaynatmak gibi büyük hacim gerektiren işlerde kullanılır.

kullanılmaktadır. Konutlara yakın düz arazilerde yer alan tarlalar konut sahiplerinin mülkiyetindedir. Tarım alanlarının sınırları su arklarıyla, çitlerle, sınır taşlarıyla, ağaç sıralarıyla ya da bazen parsel köşelerine dikilmiş tek ağaçlarla belirlenmiştir.

Yukarıda bahsedilen, kuzeydeki yerleşimlere ulaşmak için kullanılan ana yol geçmişte ‘Güz Yolu’ olarak anılmıştır. Bunun sebebi tarladaki ürünlerin sonbaharda kaldırılmasıyla o yolun ancak sonbaharda kullanılabilir hale gelmesidir⁵⁶.

Yörede geleneksel konutların yer aldığı noktalara bakıldığında bu noktaların ekime uygun olmayan kayalık ya da çok eğimli zemine inşa edildiği görülmektedir, bunun sebebi, geçmişte yıllık besin ihtiyacını kendi kendine karşılayan köylünün bütün ekilebilir alanları tarla olarak kullanmak zorunda kalmış olmasıdır. Günümüzde nüfusun azalmasıyla ve köydeki yaşantının süreksiz hale gelmesiyle tarlaların bir kısmının ekilmesinden vazgeçilmiş, bu sebeple geçmişte tarla olarak kullanılan bazı alanlarda yeni konutlar inşa edilmeye başlanmıştır.

Yöredeki konutların arazi yerleşimlerini anlamak için öncelikle yörede kullanılan *birlik ev* kavramını bilmek gerekmektedir. *Birlik ev*, bir ailenin yerleşimde sahip olduğu ilk ev anlamında kullanılmaktadır. Ailenin yeni nesillerde çoğalmasıyla *birlik evler* bölünmüş ya da yeni mekanlarla büyütülmüştür. Günümüzde aynı evde yaşayan ailelerin sayısı azdır, *birlik evler* ya sökülmekte ve malzemesi paylaşılmakta ya da bir aile hakkını diğer aileye satmaktadır. Aydemir (2010, 79), Balıklı yerleşimindeki yerli ailelerin *birlik ev* konumlarını incelemiş ve bu ailelerin yerleşimde tarla olarak kullanılabilecek alanların bulunduğu altı noktaya dağıldığını gözlemlemiştir. *Birlik ev* konumlarına bakılarak, yerleşimin ilk kurulduğu dönemlerde tipik Doğu Karadeniz dağınık köy tipi özelliği taşıdığı çıkarsanabilir. Ancak yöreye sonradan yerleşen ya da birlik evlerden dağılan ailelerin kendi evlerini bu noktalara yakın inşa etmeleriyle yerleşim daha sıkışık bir doku özelliği göstermeye başlamıştır. Şekil B.12 ve B.13’teki görseller yerleşimdeki birlik evlerin bulunduğu mevkileri ve yerleşimdeki ailelerin günümüzdeki konumlarını göstermektedir⁵⁷.

⁵⁶ Kaynak: Elif Aydemir

⁵⁷ Görseller Elif Aydemir’in hazırladığı çalışmadan üzerinde hiç bir değişiklik yapılmaksızın alınmıştır.

3.2 Plan Özellikleri

Şekil D.1 : Vaziyet Planı incelendiğinde alandaki konutların boyutlarındaki baskınlık dikkat çekmektedir. Dikkati çeken diğer bir nokta konutların konumlanışında bir paralellik bulunmayışıdır. Doğu Karadeniz kırsal mimarisinin bir özelliği olan yöne değil eğime göre konumlanma anlayışı Balıklı yerleşimindeki konutlar için de geçerlidir; bunda, konutların inşa edildiği dönemde tarla sıkıntısı sebebiyle konutlara ancak ekimin mümkün olmadığı kayalık ve eğimli alanların kalmış olması da etkilidir. Yapılar eğime paralel yerleştirilmiş bu sayede topografyaya müdahale en aza indirilmiştir (Aydemir, 2010, 87). Konut yapılarının yanına eklenmiş ufak birimlerin ya da konutların içinde bulundukları bahçede yer alan mercek yapılarının vaziyet planında boyutları itibarıyla baskın olmadıkları görülmektedir. Bu irili ufaklı yerleşim yöre dokusuna özgün karakterini verir. Konutlara yanaşık duran birimler yörede *buhar* olarak adlandırılan ocak yapıları ve *hoço*'lardır.

Yörede incelenen geleneksel konutların çoğu eğimden kazanılan alanda oluşturulan bir ahır katı (*ahor*), giriş katı ve giriş katının üzerindeki bir ambar katı olmak üzere üç kattan oluşmaktadır. Yerleşimde dört katlı olup geleneksel konut özelliği taşıyan yalnız bir konut görülebilmektedir. Çatı planları incelendiğinde, çoğu geleneksel konutun iki eğimli, beşik çatı örtüsüne sahip olduğu görülür. *Buhar* ve *hoço*'ların örtüleri tek eğimli sundurma çatı tipindedir.

Balıklı yerleşiminde konutlara ahır ile ambar katının ortasında yer alan kattan girilir, konutların yer aldığı bahçelere girildiğinde giriş kapısının önündeki, özgün örneklerde taş basamaklarla varılan sahanlık göze çarpar. Ahır katının girişi evin yaşama katından ayrı tutulmuş, ambar katına çıkış giriş katının ana mekanında yer alan merdivenle sağlanmıştır.

Yörede incelenen konutların çoğunun giriş katında *dandraba*, *ev*, *maran* ve oda[lar] bulunur. *Dandraba*, geleneksel Türk evindeki hayat mekanına yörede verilen isimdir. Mevsim uygun olduğunda ortak yaşama mekanı olarak kullanılan *dandrabalar* manzaraya ve genellikle güneyli yönlere yerleştirilmiştir. Konuttaki odaların kapısı genellikle *dandrabaya* açılır. Bu çalışma kapsamında detaylı olarak incelenen örnekte de olduğu gibi, çoğu konutta *dandrabaya* açılan koridordan ulaşılan bir oda bulunmaktadır. *Ev*, Doğu Karadeniz kırsal mimarisinde yaygın olarak aşhane adı verilen, mutfak ve yaşama mekanıdır. Bir konutta gerçekleştirilebilecek tüm eylemler

için gerekli donatılar (ocak [*buhar*], seki [*seki*], banyo teknesi [*mil*] gibi) bu mekanda bulunmaktadır. Aydemir (2010, 91) en eski örneklerde bu işlevler için gerekli donatıların diğer odalarda da bulunduğunu belirtmiştir ancak ev soğuk havalarda tüm konut kullanıcılarının toplandığı, misafirlerin ağırlandığı, yemeklerin yendiği ve tüm kullanıcılara açık bir mekan olması dolayısıyla diğer odalardan ayrılır. *Maran* yoğurt, tereyağı ve peynir gibi gıdaların üretilip kısa süre için depolandığı yerdir. Yerleşimde incelenen tüm örneklerde maran ince uzun bir mekandır ve *ev*'in yanında yer alır. Yerleşimdeki konutların çoğunda *ev* dışında iki oda bulunur. Çizelge 3.1'de incelenen evlerin bir, iki ve üç odalı olmak üzere plan şemaları görülmektedir.

Çizelge 3.1 : Balıklı yerleşimindeki konutların plan tipleri / *Ev + odalar*⁵⁸

Dandraba'da yer alan dar bir merdivenden ambar katına çıkılır. Merdiven plan düzenlenmesinde özel bir öneme sahip değildir. Mümkün olan en az yer sarfedilerek üst kata çıkış sağlanmıştır. Yörede merdivenlerin balkonda yer aldığı pek çok konut bulunmaktadır. Kimi konutlarda merdiven boşlukları alttan ve üstten kolayca açılan bir kapakla kapatılmıştır.

⁵⁸ Plan şemaları alan çalışması sırasında Elif Aydemir ile birlikte çıkarılmıştır. Alandaki konutların yaklaşık yarısının plan şeması Elif Aydemir'in "Yöresel Mimarinin ve Kırsal Dokunun Korunması: Artvin Şavşat Balıklı Mahallesi Örneği" başlıklı çalışmasında yer almaktadır.

Giriş kat planına dahil olan diğer mekanlar en eski örneklerin özgün hallerinde bulunmamakla birlikte *hoço*, *karapan*, mutfak, banyo ve balkonlardır. *Hoço* konutlardaki *buhar*ların işlevini kaybetmesinden sonra yaygınlaşmış bir mekandır. *Buhar*ların işlevlerini kaybetmesinde gazyağı ve kuzine ticaretinin yaygınlaşması kadar *buhar*ın konutu kirletmesi de etkili olmuştur. Bu duruma çare olarak *buhar* konuttan ayrılmış, onun yerine konutla doğrudan ilişkisi olan (*buhar* açıklıklarının kapıya dönüştürülmesi ile) ya da doğrudan ilişkisi olmayıp konutun bahçesinde yer alan *hoçolar* inşa edilmiştir. Mutfak ve banyo mekanlarının da benzer biçimde konuta yanaşık inşa edilmesine sıkça rastlanmaktadır. Bunlar genellikle evden ulaşılan mekanlardır. Yaygınlaşan bir uygulama da *marandan* ulaşılan ek yapıların banyo ve hela olarak işlevlendirilmesidir. Balkonlar *dandrabaların* kapatılmasından sonra yaygınlaşmış ve konuttaki açık alan ihtiyacı bu şekilde karşılanmıştır (Aydemir, 2010, 94). Alanda incelenen konutların bir, iki ya da üç tarafının balkon ile çevrili olduğu görülmüştür.

Helalar⁵⁹ yerleşimdeki bütün geleneksel konutlarda giriş kat mekanlarının dışında tutulmuştur. Balkonlu plan tiplerinde hela birimi balkonun bir köşesinde yer alır. Alandaki birkaç konutta balkonların döşeme tahtaları kapak haline getirilmiş ve hela hücresi balkonun altına yerleştirilmiştir (Şekil B.14). Balkonsuz plan tiplerinin özgün örneklerinde hela birimlerine *dandraba*'dan inilen merdiven ile ulaşılır (Şekil B.15a, Şekil B.15b). Günümüzde, yerleşimdeki çoğu örnekte hela birimleri ulaşıldığı kat ile aynı kota getirilmiştir. Helaların gideri için çoğu örnekte plastik pis su boruları kullanıldığı görülmüştür.

Konut kullanıcılarının bahçe ve tarlalardan getirdikleri ürünler ambar katındaki yarı açık mekanlarda kurutulur⁶⁰, kapalı ve yüksek eşikli ambar hücrelerinde saklanır. Yöredeki konutların ambar katlarında, hemen her örnekte, sadece ürünlerin değil evde gerekebilecek her tür ikincil eşyanın depolandığı gözlemlenmiştir. Ambar katlarında *ara* adı verilen bir mekan vardır. Günümüzde çoğu işlevsiz kalmış olsa da, özgün halde *ara*'ların tarladan ya da bahçeden getirilen ürünlerin giriş katına hiç uğramadan ambar katına ulaştırılması için kullanıldığı bilinmektedir. Şekil B.16'da dış mekandan *ara*'ya nasıl ulaşıldığı görülmektedir. Ambar katında böyle bir geçişin

⁵⁹ Yörede helalara *çiçme* de denilmektedir. (Kaynak: Hacer Aydemir, Balıklı Mahallesi sakini)

⁶⁰ Bu kattaki yarı açık alanda sadece ürünler değil çamaşırlar da kurutulur.

varlığı, *dandraba*'dan ambar katına çıkan merdivenin darlığını açıklar. Aydemir (2010, 96) *araların* tarım faaliyetlerinin azalmasıyla birlikte dışa kapatıldıklarını ve günümüzde depo ya da oda olarak kullanıldıklarını belirtmiştir. Ambar katı olmayan örneklerde ambar birimi giriş katında bulunmaktadır.

Ahır katına evin eğime bakan tarafında yer alan taşlıktan ulaşılır. Yöredeki örneklerde ahır katlarının bir ya da iki mekandan oluştuğu görülmüştür. Ahırların önünde geçişi sağlamak amacıyla yörede taşlık ya da *ahorun kapı* olarak adlandırılan bir bölüm bulunmaktadır. Üst katlarla bağlantısı olmayan ahırlara tek ulaşım bu geçiş yerinden sağlanır. Geçiş yerinin üstü, üst katların bu bölüme doğru yaklaşık 150 cm çıkması sonucu kapalıdır, çıkma yapan bu bölüm taşlığa inen dikmelerle desteklenmektedir. Yöredeki geleneksel konutlarda iki ahır bulunmasının sebebi büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar için farklı mekanlar oluşturulmuş olmasıdır. Hala kullanılan ahırlarda yeni doğmuş hayvanlar için ayrı bölmeler bulunduğu görülmüştür. Ahırlarda gübrelerin kolayca akması için aralıklı yerleştirilmiş döşemeler bulunur. Doğu Karadeniz kırsal mimarisinde *mesel* ya da *fiçikte* (Ed: Batur, 2005, 239) olarak adlandırılan bu sistemin yöredeki adı *sanatzgal*'dır (Şekil B.17). Hayvanlar için su ya da yem konulan tahtadan oyulmuş yalak yörede *baga* olarak adlandırılmaktadır (Şekil B.18). Yerleşimdeki ahırların önünde yörede *akpunluk* adı verilen, bahçeden çitlerle ayrılmış gübrelik yer alır (Şekil B.19). *Sanatzgal* yoluyla ahırdan uzaklaştırılan gübreler *akpunluk*'ta toplanır. Konutlardaki helaların giderleri de *akpunluk*'a verilmektedir. *Akpunluk*ta toplanan gübreler kışın kızaklarla tarlalara taşınmaktadır.

3.3 Malzeme Sağlama ve Yapım Teknikleri

Geleneksel konutların esas yapı malzemesi olan ahşap Balıklı Mahallesi'nin etrafındaki ve Papart ve Sarıçayır Dağları'ndaki ormanlardan sağlanmıştır. 1955 yılına kadar ulaşımın elverişsizliği tomrukların Papart Deresi suları ile taşınmasına sebep olmuştur. "Yerleşimdeki en eski konutlarda görülen ahşap cinsleri çırallı çam

(sarıçam) ve peluttur (meşe)” (Aydemir, 2010, 101)⁶¹. Sarıçamın elde edilmesinin zorlaştığı 1930’lu yıllardan sonra yapılarda ladin ve göknar ağaçları kullanılmıştır.

6831. sayılı Orman Kanunu, sınırları içinde devlet ormanı⁶² bulunan köylerde, köy nüfusuna kayıtlı ve köyde devamlı oturan konut sahiplerine, köyde yapacakları ev, ahır, samanlık, kümes gibi yapılar için maliyetinden düşük malzeme verilmesini öngörmektedir (Orman Kanunu, 1956, Madde 31-32).

Günümüzde orman köylüsünün 12 m³ ağaç alma hakkı⁶³ bulunmaktadır. Ancak bu haktan yararlanmak için gereken koşulları⁶⁴ sağlayamayanlar, ağaçları ormandaki istif noktaları (rampa) ya da depolardan açık artırma usulüyle satın alabilmektedir. Yöredeki konutların yapımı için ortalama 50 – 60 m³ ağaç kullanılmaktadır⁶⁵. Yörede uygulanan ağaç satış usulleri yöre halkının ahşap malzeme kullanımından uzaklaşmasına sebep olmaktadır, bunun nedenlerine “6. Koruma Sorunları” başlıklı bölümde değinilmiştir.

Balıkli yerleşimindeki geleneksel konutların çoğunun giriş ve ambar katları, merceklerin ve değirmenlerinse tümü ahşap yığma tekniğiyle inşa edilmiştir. Geleneksel konutların ahır katlarında moloz taş yığma (arka ve yan duvarlarda) ve ahşap dolma / çalma boğaz tekniği kullanılmıştır. Bu noktada Balıklı yerleşimindeki konutlar, Şavşat’ın diğer bir köyü olan *Quçen*’dekilerden farklılık göstermektedir. *Quçen* (Kocabey) yerleşiminde ahır katları da (üst katlardan daha kaba bir teknikle inşa edilmiş olsa da) ahşap yığma duvarlara sahiptir (Şekil B.20). Konutların giriş ve ambar katlarında kullanılan ahşap yığma tekniğinde duvar tahtaları, mekan köşelerinde, Doğu Karadeniz’de genellikle kurt-boğazı olarak adlandırılan incelikli ve çivisiz bir geçme sistemiyle birleştirilmiştir (Şekil B.21). Yörede bu geçmelerin *yaka*, *ğram* ya da *gel* olarak adlandırıldığı öğrenilmiştir. Yerleşimdeki geleneksel teknikle inşa edilmiş konutlarda duvar kalınlıkları değişkendir. Kullanıcıları tarafından yaklaşık 200 yıllık olduğu iddia edilen yapıların duvar tahtaları 10 cm

⁶¹ Aydemir (2010, 101-102) deredeki göllerde tomrukların toplanmasını engellemek ve suyun akışını sağlamak amacıyla göllerin dinamitle patlatıldığı ve bunun deredeki canlı yaşamına zarar verdiği bilgisini vermektedir.

⁶² Bu ormanların verimli ya da verimsiz olmasına göre yöredeki halka malzeme alımında uygulanan esaslar değişmektedir.

⁶³ Malzeme, maliyet bedelinin üçte biri üzerinden satılmaktadır.

⁶⁴ Bu koşullar “6. Koruma Sorunları” başlıklı bölümde anlatılmaktadır.

⁶⁵ Kaynak: Nizamettin Akyıldız – Meydancık Orman İşletme Şefliği’nde memur

kesitinde olabilmektedir. Görece yeni yapılarda bu kalınlık 5 cm'e kadar düşmüştür. Ahır katı duvarlarında kullanılan taşların arasına boşluk kalmasın diye toprak koyulmakta, duvar yüzeyi gübre-saman karışımıyla sıvanmaktadır (Şekil B.22). Günümüzde pek çok örnekte bu sıvalar dökülmüştür.

Mereklerde, yapının havadar olması istenen bir durum olduğundan, yörede kara-boğaz olarak adlandırılan kaba geçme sistemiyle birleştirilmiş, az işlenmiş kütükler kullanılmıştır.

Yerleşimdeki konutlarda eski örneklerde sarıçam, yeni örneklerde ve tamirat geçirmiş bölgelerde ladin ya da göknar ağaçları kullanılmıştır. Bazı yeni konutlarda eski (bölüşülen) evlerin tahtalarının da kullanıldığı görülmüştür. Geçmelerin çivisiz bir sistem oluşturması, yapının sökülüp tekrar çatılmasını olanaklı kılmaktadır.

Konutların tamamlayıcı eklerinden olan *hoço*'lar ve bazı örneklerde mutfak yapıları yığma taş duvarlara sahiptir.

Yerleşimdeki yeni⁶⁶ konutlarda tuğla ve briket malzemenin ahşap karkasta dolgu ya da yığma sistemde taşıyıcı olarak kullanıldığı görülmüştür (Şekil B.23). Bunların haricinde, betonarme karkas içine ahşap ya da taş malzemenin dolgu amacıyla yerleştirildiği örnekler bulunmaktadır (Şekil B.24).

Camikapı mevkiinde incelenen ticaret yapılarının bazılarında ahşap karkas yapım sisteminin kullanıldığı görülmüştür. Bunlar zemin katları taş yığma, üst katları ahşap karkas duvarlara sahip yapılardır. Ancak *Camikapı* mevkisindeki ticaret yapısı temel duvarları hariç ahşap karkas sistemle inşa edilmiştir. Yapı zemin eğiminden dolayı cami tarafında iki, dere tarafında üç katlıdır (Şekil B.25). Zemin katın camiye bakan duvarında, dükkan girişleri bulunmaktadır ve duvar ahşap dolma tekniğinde yapılmıştır (Şekil B.26). Zemin katın diğer duvarları ve üst kat ahşap karkas üzerine *çakatura* tekniğindedir. *Çakatura* yörede bağdadi tekniğine verilen isimdir (Şekil B.27). *Camikapı*'daki ahşap karkas ticaret yapılarının hem iç hem de dış duvarları *çakatura* tekniğiyle sıvanmıştır. Bu teknik incelendiğinde yapılarda karkas içindeki taş-çamur karışımını tutması için dikine yerleştirilmiş tahtalar görülmüştür. Ahşap çitalar karkasa ve bu tahtalara sabitlenmiş, çitaların üzerine sıva vurulmuştur.

⁶⁶ 1960 sonrası

Yerleşimdeki konutların çatıları ahşap oturtma tekniğinde yapılmıştır. Ambar katı olan örneklerde ambar katındaki ahşap dikmelere dayanan kirişler üzerinde çatıya eğimini vermek için yaklaşık 1 m uzunluğunda ahşap elemanlar yer alır (Şekil B.28). Bu dikmeler yörede *virikıda* olarak anlandırılan mahya aşığını taşımaktadır. Mahya aşığı ile konut sınırında bulunan ve damlalık aşığı işlevi gören kirişler üzerinde yörede *zağla* olarak adlandırılan mertekler vardır. Merteklerin üzerinde çatı kaplamasını desteklemek amacıyla yörede *sırık* denilen elemanlar bulunur (Şekil B.29). Daha önce de belirtildiği gibi çatı örtüsü için geleneksel olarak kullanılan *bedevra*'ların yerini günümüzde oluklu saç levhalar almıştır. *Bedevra* örnekleri yalnızca hoço, buhar ya da yeni eklenen mutfak çatılarında görülebilmektedir.

3.4 Detaylar

Yörede ahşap malzeme, sağladığı olanaklarla ve olanaksızlıkların gerektirdiği yaratıcı kullanımlarla kendine özgü bir yaşam kültürü oluşmasına sebep olmuştur. İlk bakışta oldukça basit görünen bu kültürün zenginliği yapılarıdaki detaylar incelendikçe ortaya çıkmaktadır. Eldeki en bol malzemenin ahşap olduğu bir ortamda, kapı kilitleri, banyo tekneleri, kiremitler, sandıklar tamamen ahşap malzemenin sınırları ve işlenebilirliği ölçüsünde biçimlendirilmiştir.

Konutlardaki odalarda yayvan ve geniş ahşap sekiler/kerevetler bulunur. Duvara sabitlenmiş ahşap takozlar ya da döşeme üstüne yerleştirilmiş kütükler üzerinde duran bu sekilere yörede *sekvi* denilmektedir (Şekil B.30). Günümüzde artık kullanılsa da yöre kültürünün önemli bir bileşeni, *sekvi*'lerde yer alan kapaklı banyo tekneleridir. Yörede bu teknelere *mil* adı verilmiştir (Şekil B.31). *Mil* gideri için odanın bahçeye bakan duvarında delik açılmıştır. Yerleşimdeki konutlarda *mil*'ler kaldırılmış olsa da cephedeki delik izlerinden *mil* bulunan odalar tahmin edilebilmektedir (Şekil B.32).

Duvarlara sabitlenmiş, kimi örnekte tavana, kimi örnekte zemine yakın duran raflara yörede *terek* denir (Şekil B.33). Üstüne konan malzemelerin düşmesini engellemek için *terek*'lerin kesiti uçlara doğru kalınlaştırılmıştır.

Yerleşimdeki konutlarda *buhar* adı verilen ocakların, geçmişte, konutlardaki odaların çoğunda bulunduğu tahmin edilmektedir. Şekil B.34'te görüldüğü gibi *buhar*, bulunduğu odanın tahta duvarlarını yaran ve taş kemer üzerinde yükselen bir moloz

(ya da kimi örneklerde kesme) taş duvardır. Hala kullanılan *buhar*'lar konutların cephelerinde geniş taş bacalar olarak yükselmektedir (Şekil B.35). İç mekanda *buhar*'ın önünde zeminden yaklaşık 5 cm yükselen geniş bir set bulunur. Şekil B.36a'da görülen yarısı yıkılmış *buhar*'da taşların etrafında bir ahşap karkasın yer aldığı ve bu karkasın üst kısımlarının *cihur* tahtalarına tespit edildiği görülmektedir. Cephe ve iç mekan incelemelerinde *buhar* yerlerinden bazılarının yeni tahtalarla kapatıldığı görülmüştür (Şekil B.36b). Cephede taş bacası duran bazı buharlar aslında taş ile doldurulmuş durumdadır (Şekil B.37, Şekil B.38).

Yörede kullanımı kısmi olarak devam eden bir başka özgün detay, ahşap teknelerdir (Şekil B.39). Teknelerin giderleri doğrudan ya da ince bir boru ile bahçeye bağlanır.

Yerleşimdeki ahırların moloz taş duvarları incelendiğinde kimi örneklerde içinden gübrenin aktığı boşluklar görülür. Sümerkan (2005, 233-234), bu boşlukların *fıçıkte*, boşlukları kapamak amacıyla kullanılan ağaç parçalarınınsa *godo* olarak adlandırıldığını yazmıştır (Şekil B.40).

Yerleşimdeki konutlarda rastlanan en ilginç detaylardan biri de kilitlere dairdir. Şekil B.41'de günümüzde çok az konutta örneği bulunan özgün kilit detayı görülmektedir. Kapı kanadı üzerinde yer alan bir delikten geçirilen ahşap anahtarın dönebilen ucu, iç tarafta deliğin aşağısında yer alan kilidin üstüne düşer; kilitteki çentiklere takılan bu uç çevrilerek kilidin kapı üzerinde sürülmesi sağlanır. Kapının açılması da anahtarın ters tarafa çevrilmesi ve kilidin eski yuvasına geri dönmesiyle gerçekleşir. Şekil B.42'de ilkinden daha basit bir kilit detayı görülmektedir. Bunun haricinde pencere ve kapılarda, yörede *gogoda* adı verilen, kasaya sabitlendiği nokta etrafında dönerek kapıyı ve pencereyi kapalı tutan başka bir kilit çeşidi daha vardır (Şekil B.43). Yerleşimdeki bir konutta konuta giriş kapısını açık tutmak üzere, kapının arkasında kalan duvardaki deliğe sokulan ve kapının kapanmasını engelleyen bir tokmak kullanıldığı görülmüştür.

Yöredeki zengin mimari kültürü yansıtan diğer detaylar şöyle sıralanabilir:

Yerleşimdeki geleneksel ahşap konutların kapılarında taşıyıcılığı olmayan bezeme amaçlı kemerler kullanılmıştır (Şekil B.44). *Dandraba*'larda yer alan ahşap dikmelerin üzerinde çeşitli geometrik bezemeler ve askılar yer alır (Şekil B.45). Giriş katındaki *dandraba*'yı sınırlayan ahşap korkuluklar yerleşimdeki konutların cephelerine görsel zenginlik katar (Şekil B.46). Şekil B.46a'da görülen korkuluklar

alt katta balkon, üst kattaysa hem balkon hem de *dandraba*'yı sınırlandırmaktadır. Şekil B.46b'de görülen korkuluklar *dandraba*'nın balkona uzantısı sayılabilecek bir köşkü sınırlayan korkuluklardır. Şekil B.46c'de görülen, *dandraba*'yı sınırlandıran korkuluklarsa, yörenin en eski (balkonsuz) konutlarından birine aittir. Bazı konutların ambar katındaki *dandraba*'da yörede *halambara* adı verilen büyük sandıklar bulunmaktadır (Şekil B.47a, Şekil B.47b). Ambar katındaki ambar hücrelerinde ya da *dandraba*'da üzerinde işlemeleriyle daha ufak boyutlu sandıklar da görülmüştür (Şekil B.47c). Bunların giriş kat odalarındaki işlevi sonlandırılan ve gözden çıkarılan sandıklar olduğu düşünülebilir. Bazı konut sahiplerinden işlemeli sandıklarını eskiciye sattıkları öğrenilmiştir. Balıklı yerleşiminde yalnız bir konutta ahşap 'kubbe' (Şekil B.48) görülmüştür. Geçmişte daha çok konutta bulunduğu söylenen ahşap kubbeler de zamanla gözden çıkarılıp eskiciye satılmıştır.

4. ZURABET EVİ

Zurabet Evi, Balıklı yerleşiminin merkezi olan *Camikapı*'nın kuzeyine doğru gelişmiş konut grupları arasında bulunmaktadır; *Camikapı* mevkisinden kuzeydeki yerleşimlere devam eden, eski adıyla 'Güz Yolu'nun *Ogrobe* mevkisine ulaştığı noktadan ayrılan ve batı yönüne ilerleyen bir patika üzerinde yer alır. Bu yol Zurabet Evi'ne gitmek için kullanılan üst yoldur (Şekil D.1).

Zurabet Gürcüce'de Zurab'ın evi/yurdu manasına gelmektedir. Konut sahiplerinden öğrenilen bilgiye göre yapı 200-250 yıl önce yapılmıştır. Ancak bu bilgi, nesiller üzerinden, evlilik ve doğum yılları varsayımıyla hesaplandığı için güvenilir değildir. Ambar kapısında bulunan tarih 1806-1807 yıllarında yapının varolduğunu düşündürmektedir (Şekil C.184).

Zurabet Evi'nin kuzeydoğusunda yaklaşık 6 m, güneybatısında ise yaklaşık 30m uzaklıkta komşu konutlar, yaklaşık 4 m güneydoğusunda konuta ait *merek* bulunmaktadır. Konuta ulaşmak için kullanılan patika yaklaşık 2 m yüksekliğindeki sınır duvarının yanından kuzeydoğu yönüne devam eder. Konutun bahçesinde armut, erik, elma, dut ağaçları ve asmalar bulunur. Patikadan ayrılınca, Zurabet Evi'nin yer aldığı terasta sırasıyla konuta ait *hoço*'ya, giriş kapısının önündeki sahanlığa ve ahır önünde yer alan taşlığa ulaşılır. Konut ve konuta ait *merek* bahçedeki üç teras üzerinde yer almaktadır. Bu teraslar arasındaki kot farkları yaklaşık 1.5 m'dir (Şekil C.1 – Şekil C.46; Şekil D.2).

4.1 Mekanlar – Giriş Katı

Zurabet Evi'nin giriş katında yarı açık bir *dandraba* (hayat), *geriki oda*, *ileriki oda*, mutfak ve yaşama mekanı olarak kullanılan ev ve bir depo işlevi gören *maran* bulunmaktadır (Şekil D.5, Şekil D.6). *Dandrabadan* eve, *ileriki odaya* ve dar bir merdivenle ambar katına ulaşılır. Yan yana sıralanmış ev, *maran* ve *geriki oda*, *dandrabanın* kuzeybatısında yer alır. *Geriki oda* ve *maran*, *dandrabadan* geçilen bir koridor üzerinde bulunur.

Geriki ve *ileriki* odalar arasındaki fark, *ileriki* odaya *dandrabadan* doğrudan geçiş bulunmaktayken *geriki* odaya *dandrabaya* açılan bir koridor üzerinden ulaşılabilmesidir.

4.1.1 *Dandraba* (Z-01)

Dandraba, geleneksel Türk evindeki hayat mekanına yörede verilen isimdir. Mekan, yerleşimin diğer evlerinde olduğu gibi Zurabet Evi’nde de evin diğer odalarını birbirine bağlayan bir sofa/eyvan işlevi görür. Manzaraya göre konumlandırılmış, ahşap dikmeler ve dikmeler arasındaki korkuluklarla sınırlandırılmış yarı açık bir mekandır. Ev sakinleri yazlarını bu yarı açık mekanda geçirirler.

Zurabet Evi’nin *dandraba*sına evin güneybatı cephesinde yer alan giriş sahanlığından ulaşılır (Şekil C.47). Sahanlık yaklaşık 3.20 m uzunluğunda, 1.15 m genişliğinde, bahçeden yedi basamakla yükselen bir alandır. *Dandrabaya* giriş kapısı (Şekil D.21) bu sahanlığın kuzeydoğusunda bulunur. 89 cm açıklığındaki, 1.70 m yüksekliğindeki düz atkılı bezemesiz ahşap kapıdan [KZ01], 4.62 x 5.20 m ölçülerinde dikdörtgen bir mekan olan *dandrabaya* girilir (Şekil C.48, Şekil C.49, Şekil C.50, Şekil C.51, Şekil C.52, Şekil C.53, Şekil C.54). Giriş kapısının sahanlık tarafındaki görünüşü sade olmakla birlikte *dandraba* tarafındaki görünüşünde yöredeki evlerin ayırt edici unsurlarından olan kilitler bulunur (Şekil C.55). Kapı söveleri, lentoyu oluşturan kirişe geçme sistemiyle birleşmiştir. Kapı kanadı, aynı kirişteki yuvada dönecek şekilde yerleştirilmiştir (Şekil C.56). Ahşap kapı kanadını oluşturan iki parçanın ahşap çivilerle birleştirilişi yörede duvarlarda da kullanılan bir detaydır.

Dandraba yaklaşık 2 m yüksekliğindedir. Mekanın döşemesini oluşturan ve genişlikleri 10 ila 37 cm arasında değişen döşeme tahtaları yaklaşık 4.60 m uzunluğunda, 8 cm kalınlığındadır ve kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanmaktadır (Şekil D.9, Şekil D.10, Şekil D.11, Şekil D.12). Şavşat’ın bazı köylerindeki konutlarda zemin katın döşemesiyle ahır katının tavan kaplaması arasında ahır katının kokusunun zemin kata çıkmasını engelleyen bir aralık bulunmaktadır. “Bu konutlarda *koşat*’ların üzeri önce satapav adı verilen döşeme tahtalarıyla kaplanmış, tahtaların üzeri toprak ve talaşla örtüldükten sonra giriş katı *dogan*’ları yerleştirilmiştir” (Aydemir, 2010, 103). Köy sakinlerinden Vezir Koçak ile yapılan kişisel görüşme sırasında Balıklı yerleşiminde böyle bir detayın yalnız iki evde

kullanıldığı öğrenilmiştir. Zurabet Evi'nde bu detay bulunmamakta, zemin katının döşeme tahtaları ahır katının tavan kaplamasını oluşturmaktadır.

Dandraba mekanının tavanını ve aynı zamanda ambar katının döşemesini oluşturan tahtalar, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan 18 x 19 cm ve 11 x 12 cm kesitlerine sahip iki giriş üzerine oturmaktadır (Şekil C.52, Şekil C.54). Yörede kırıslara 'dogan' adı verilmektedir. Bunlardan 18 x 19 cm kesitindeki *dogan* zemin kat boyunca devam etmekte, ancak 11 x 12 cm kesitindeki *dogan* 10 m boyundaki ve kendine dik doğrultuda uzanan *doganda* son bulmaktadır (Şekil C.53).

Döşeme tahtalarının bazıları kesitleri yarıya düşecek şekilde çürümüş durumdadır. Tahtaların bazılarının üzerinde balta izleri göze çarpmaktadır (Şekil C.63 – C.65). Yöredeki geleneksel işçiliği ve yapım sistemini yansıtan bu izler, onarım sırasında yeni eklenmiş döşeme tahtalarıyla evin ilk yapımından beri bozulmadan duran elemanları ayırması açısından da önemlidir (Şekil C.63).

Dandrabanın kuzeydoğusunda ev yer alır (Şekil C.71). Giriş kapısının karşısında ambar katına çıkan, genişliği yaklaşık 60 cm olan ve sekiz basamaktan oluşan ahşap merdiven bulunmaktadır (Şekil C.49, Şekil C.50, Şekil C.52, Şekil C.53, Şekil C.72). Kesitleri 20 x 6 cm ve 20 x 8 cm olan iki kirişe takılmış ahşap basamaklar ortalama 20 cm genişliğinde ve 3 cm kalınlığındadır. Merdivenin arkasında kalan ve yörede *ara* olarak adlandırılan koridordan *marana* ve *geriki odaya* geçilmektedir (Şekil C.50, Şekil C.53). *Dandrabanın* kuzeydoğu sınırını *ileriki oda* oluşturur (Şekil C.51). Mekanın manzaraya bakan güneydoğu kenarında zeminden 20 cm yükselen bir giriş bulunur. Kirişin üzerinde taşıyıcı ve sınırlayıcı bir eleman olan *direkler* vardır (Şekil C.54). *İleriki odanın* yakası ile kesiti yaklaşık 20 x 20 cm olan *direk* arasında ve bu *direk* ile kesiti 11 x 10 cm olan ikinci *direk* arasında mekanı sınırlayan ahşap korkuluk bulunmaktadır (Şekil C.58b, Şekil C.59, Şekil D.11). Evlerin cephesine estetik değer katan bu korkuluklar yöredeki konutların ayırt edici özelliklerindendir. *Dandrabanın* güneybatı köşesinden kuzeydoğuya uzanan *yaka* 90 cm uzunluğundadır ve kesiti 16 x 17 cm olan ahşap bir *direk*'e saplanmaktadır (Şekil C.60). 'Dandraba'dan helaya geçiş kesiti 11 x 10 cm olan ahşap *direk* ile kesiti 16 x 17cm olan bu *direk* arasından sağlanır (Şekil C.59 ; C.109).

Konutların *maran*, ambar gibi depolama ve ürün kurutma-hazırlama amacıyla kullanılan mekanları hariç hemen her odasında ve *dandrabalarda*, yörede yaygın

olarak *sekvi* ya da *kurul* diye adlandırılan, boyutları, yükseklikleri ve işlevleri değişen ahşap sekiler / kerevetler bulunmaktadır. Zurabet Evi'nin *dandrabasında* iki adet *sekvi* bulunmaktadır. Bunlardan biri, giriş kapısının arkasında yer alır, 1.65m uzunluğunda, 32 cm genişliğinde ve yaklaşık 20 cm yüksekliğindedir (Şekil C.57). İkinci *sekvi ileriki odanın* duvarının önünde yer alır, 1 m uzunluğunda, 40 cm genişliğinde ve 26 cm yüksekliğindedir (Şekil C.60). Giriş kapısının arkasındaki *sekvi* zemine yakınlığı dolayısıyla raf olarak kullanılırken, manzaraya bakan ikinci *sekvi* dar bir sedir görevi görmektedir. İleriki oda duvarında yörede *terek* denilen bir raf bulunmaktadır. Duvar boyunca devam eden *terek* 8 cm kalınlığındadır ve zeminden yaklaşık 1.80 m yüksekte yer almaktadır (Şekil C. 61a).

4.1.2 Ev (Z-02)

Dandrabanın kuzeybatı kenarından açıklığı 70 cm, yüksekliği 1.55 m olan düz atkılı ahşap kapı [KZ02] (Şekil D.12, Şekil D.22, Şekil C.78) ile *ev* adı verilen mekana girilir (Şekil C.73, Şekil C.74, Şekil C.75, Şekil C.76). Yörede sıkça görüldüğü üzere, kapının 2 cm kalınlığındaki ahşap pervazı üç dilimli bir kemer görünümü verecek şekilde bezenmiştir (Şekil C.71).

Mekana *ev* denmesinin sebebi, *buharın* burada bulunması ve konutun tüm kullanıcılarına açık ortak yaşama mekanının (kış ayları için) burası olmasıdır (Şekil C.79, Şekil C.84a). Eski dönemlerde köyün/konutların terkedilmediği kış aylarında hem bir ocak hem de soba vazifesi gören *buhar*, mekanı konutun merkezi haline getirir. Kış aylarında yaşantı evin ısıtılmayan ya da ortak kullanıma açık olmayan diğer odalarında ya da *dandrabada* değil, *evlerde* sürdürülür. Genelde mutfak olarak, mutfağın konuta ayrı bir birim olarak eklendiği örneklerde ise mutfığa geçiş olarak kullanılan *evlerde* geniş ve uzun *sekvilerin* ve yatakların bulunması bu şekilde açıklanabilir.

4.62 m x 4.84 m ölçülerindeki mekan yaklaşık 2 m yüksekliğindedir (Şekil D.9, Şekil D.10). Güneybatı duvarında mekanın zemininden 1.12 m yükseklikte, 70 cm x 50 cm ölçülerinde ve dış tarafı 1.5 cm kalınlığındaki ahşap bir kanatla kapatılabilen bir pencere bulunur (Şekil C.77, Şekil D.9, Şekil D.15, Şekil D.26).

Genişlikleri 23 cm ila 49 cm arasında değişen, kalınlıkları yaklaşık 8 cm olan döşeme tahtaları, ahır katının tavan kaplamasını oluşturmakta ve kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda yaklaşık 4.90 m boyunca uzanmaktadır.

Mekanda üç *dogan* bulunmaktadır, bunlardan kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan *dogan* yaklaşık 23 cm x 21 cm'lik kesitiyle kendine dik uzanan diğer iki *doganı* taşımaktadır (Şekil C.80, Şekil C.81, Şekil C.82, Şekil C.83). Mekanın tavanını ve aynı zamanda ambar katının döşemesini oluşturan döşeme tahtaları, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan bu iki *dogan* tarafından taşınmaktadır.

Buhar evin kuzeybatı tarafındadır. Evin kuzeybatı köşesinden 1.50 m mesafede yer alan *buhar*, iç ölçüleri yaklaşık 180 x 72 cm olan, 35 - 40 cm kalınlığında moloz taş duvar ile çevrilmiş bir mekandır (Şekil D.6, Şekil D.9, Şekil D.10, Şekil D.15, Şekil D.17). Mekanı oluşturmakta kullanılan taş yörede *karhana taşı* denilen ateşle karşılaştığında çatlamayan bir türdür. Evden *buhara* geçiş, açıklığı 1.60 m, karın genişliği 20 cm ölçülerindeki taş bir kemerle sağlanır (Şekil C.79). Köydeki kimi konutlarda açık örneklerine rastlanmaktadır ancak Zurabet Evi'ndeki *buhar* 3.5 cm kalınlığındaki ahşap kapaklarla kapatılmıştır (Şekil C.84a). *Buharın* içinde zeminden 20 cm yükseklikte, 2.5 cm kalınlığında taş bir seki bulunmaktadır. İşlevini sürdürdüğü dönemlerden kalma zincirler taş duvarda görülmektedir. Konutun, yörede *bedevra* olarak adlandırılan özgün çatı kaplamasının izleri *buharın* çatı kaplamasında görülmektedir. Günümüzde *buhar* özgün işlevini kaybetmiştir, bir depo ve evdeki sobanın bacası için bir çıkış 'deliği' olarak kullanılmaktadır (Şekil C.84a).

4.1.3 *Maran* (Z-03)

Ev'in kuzeydoğusunda *maran* yer alır (Şekil C.84b – C.86, Şekil D.23). Günümüzde depo olarak kullanılan 4.82 m x 1.35 m ölçülerindeki bu ince uzun mekanın özgün işlevinde yağ ve peynir gibi hayvansal ürünlerin yapımı ve saklanması için kullanıldığı öğrenilmiştir. Ahır katının tavanını oluşturan ve genişlikleri yaklaşık 33 cm, kalınlıkları 8 cm olan döşeme tahtaları, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda 4.80 m uzanmakta ve kuzeybatı yönünde kendilerine dik uzanan kirişte sonlanmaktadır.

4.1.4 Geriki oda [Arka oda] (Z-04)

Maran'ın kuzeydoğusunda *geriki oda* yer alır. *Geriki odaya* geçiş *dandrabada* yer alan ahşap merdivenin kuzeydoğusunda bulunan ve yörede *ara* olarak adlandırılan koridordan sağlanır (Şekil C.87, Şekil C.88, Şekil D.6, Şekil D.11, Şekil D.12). Koridorda yer alan ve açıklığı 68 cm, yüksekliği 1.57 m olan kapıdan [KZ04] *geriki odaya* geçilir (Şekil C.89, Şekil C.90, Şekil D.24). Kapının lentosunu basık kemer şeklinde oyularak bezenmiş bir duvar tahtası oluşturur. Bahsedilen duvar tahtasının ahşap kapı kanadının üstünde kalan kısmı kapının kasasını oluşturacak şekilde detaylandırılmıştır. Kapının kilidi, anahtarlı kilit tipinin yenilenmiş bir örneğidir (Şekil C.100). Mekana giriş burada da düzayak değildir, zeminden yaklaşık 20 cm yükselen *dogan* bir nevi eşik görevi üstlenmiştir ve *dogan*'ın kapı kanadının altında kalan kısımları yukarıda bahsedildiği gibi bir tür kasa oluşturacak şekilde detaylandırılmıştır (Şekil C.90, Şekil C.99). Şekil C.100'de görüldüğü gibi, kapının sovaları ile üstlerine oturan duvar tahtasının birleşim yerlerinde yörenin yapım sisteminin bir özelliği olan zıvana delikli geçmeler göze çarpmaktadır.

Geriki oda 4.80 x 3.40 m ölçülerinde ve yaklaşık 2 m yüksekliğinde bir mekandır (Şekil C.91, Şekil C.92, Şekil C.93, Şekil C.94, Şekil C.95, Şekil D.13). Genişlikleri 20 ila 32 cm arasında değişen yaklaşık 8 cm kalınlığındaki döşeme tahtaları, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda 4.80 m boyunca uzanmakta ve kapının eşiğini oluşturan *dogan*'da son bulmaktadır. Mekanın kuzeybatı duvarında, köşelerden yaklaşık 1.15 m uzaklıkta ve 1.15 m genişliğinde bir kısımda duvar tahtalarının devam etmediği ve bu açıklığın, kesiti duvar tahtalarının kesitinden farklı olan tahtalarla kapatıldığı gözlemlenmiştir. Restitüsyon bölümünde ayrıntılı olarak değinileceği gibi, açıklığın boyutu, yeri ve köyün diğer konutlarında görüldüğü üzere konutun başka odalarında da buhar olabileceği bilgisi, bu açıklığın işlevsiz kaldığı için yıkılmış bir *buhara* ait olabileceğini düşündürmektedir (Şekil C.92).

Geriki odanın kuzeydoğu duvarının zeminle birleştiği yerde duvardan 10 cm çıkma yapan, ve zeminden 7 cm yükselen bir *dogan* vardır. Bu *dogan* *Zurabet Evi*'nin kuzeydoğu tarafında boyu boyunca devam eder (Şekil C.96).

Geriki odanın kuzeydoğu duvarında kuzeybatı köşeden uzaklığı 1.47 m olan 79 x 85 cm boyutlarında pervazlı ve iki kanatlı bir pencere [PZ04] bulunmaktadır (Şekil

C.97, Şekil C.98, Şekil D.26). Pencerenin dış tarafı, *ev*'de olduğu gibi, 2 cm kalınlığındaki ahşap bir kanat ile kapatılabilmektedir.

Mekanda kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan ve duvarların üst kısmında yer alan ve ambar katının döşeme tahtalarını destekleyen üç *dogan*, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan ve kesiti 23 x 23 cm ölçülerindeki diğer bir *dogan* tarafından taşınmaktadır (Şekil C.91). Odanın güneydoğu duvarından uzaklığı 42.5 cm olan bu *dogan*, aynı duvarda yer alan kapının kanadının açılmasına engel olmaktadır ve bu sebeple *dogan*'ın, kapının açılmasına izin verecek kadar bir bölümünde kesit yüksekliği 5 - 10 cm azaltılmıştır.

Odanın kuzeybatı duvarı boyunca zeminden yüksekliği 50 cm, genişliği 1.20 m olan ve özgün olmadığı *buhar*'ın önünü kapatmasından anlaşılan ahşap *seki* bulunmaktadır.

4.1.5 Ara (Z-05)

Yörede *ara* adı verilen koridor, 1.30 m genişliğinde ve 4.20 m uzunluğunda bir mekandır (Şekil C.87, Şekil C.88). Genişlikleri 25 - 37 cm arasında değişen, kalınlıkları yaklaşık 11-12 cm ölçülerindeki döşeme tahtaları kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanmaktadır. Mekanda, *geriki odanın* güneybatı yönündeki duvarının üstünden başlayıp, *ileriki odaya* devam eden 20 x 19 cm kesitindeki *dogan* göze çarpmaktadır (Şekil C.87a).

Koridorun kuzeydoğu ucunda boşluğa açılan 74 cm açıklığında, 1.70 m yüksekliğinde ahşap bir kapı vardır. Kapının altından geçen 22 x 22 cm kesitlerindeki *dogan* burada da, kapının ahşap kasasıyla birlikte oldukça yüksek bir eşik işlevi görmektedir (Şekil C.88b). Restitüsyon bölümünde daha ayrıntılı olarak değinileceği gibi, bu kapının bir zamanlar, yörede yaygın olarak görüldüğü üzere, Zurabet Evi'nin de çift girişli olduğuna işaret ettiği düşünülebilir.

4.1.6 İleriki oda (Z-06)

İleriki oda diye adlandırılan mekan, Zurabet Evi'nin de dahil olduğu plan tipindeki tüm konutlarda *dandraba*'dan ulaşılan bir yatak odasıdır. Zurabet Evi'nde *dandraba*'nın kuzeydoğusunda yer alan 3.28 x 4.07 m ölçülerindeki ileriki odaya (Şekil C.107, Şekil C.108) 69 cm açıklığındaki ve 1.49 m yüksekliğindeki ahşap kapıdan geçilir [KZ06] (Şekil D.10, Şekil D.25). *Geriki oda*'ninkine benzer bir

biçimde, *ileriki oda* kapısının lentosunu da basık kemer şeklinde oyularak bezenmiş bir duvar tahtası oluşturur. Kapının eşiği duvar boyunca devam eden 14.5 x 20 cm kesitindeki bir ahşap kiriştir.

Genişlikleri 25 - 37 cm arasında değişen döşeme tahtaları kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanmaktadır. Odanın kuzeydoğu duvarında döşeme tahtaları ile duvar tahtalarının birleştiği yerde duvardan 10 cm taşan, zeminden yaklaşık 8 cm yükselen bir *dogan* görülmektedir. Bu, '4.1.5. Ara' başlığı altında bahsedilen, kapının altından geçen *dogan*'ın devamıdır (Şekil C.85). Mekanda ambar katının döşeme tahtalarını ve odayı sınırlayıcı kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu duvarlar üzerinde bulunan iki '*dogan*'ı destekleyen giriş sistemi, 20 x 19 cm ve 12.5 x 12 cm kesitlerine sahip iki tanesi açıkta uzanan, diğer ikisi aynı doğrultudaki duvarlar üzerinde yer alan kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu dört '*dogan*'dan oluşmaktadır.

İleriki odada iki pencere bulunmaktadır (Şekil C.108, Şekil D.13, Şekil D.14, Şekil D.27). İkisi de tek kanatlı olan pencereler, güneydoğu yönündeki duvarda, zeminden yaklaşık 76 cm yüksekte yer almaktadır. Güneybatı yönündeki (kapı tarafındaki) pencerenin kanat genişliği 50 cm, yüksekliği 70 cm'dir. Kuzeydoğu yönünde yer alan diğer pencerenin kanat genişliği 51 cm, yüksekliği 61 cm'dir. Yapım sistemleri çok benzer olan bu iki pencerenin kuzeydoğu yönündeki kasalarının boyutları birbirinden farklıdır.

Mekanın kuzeydoğu duvarı boyunca, zeminden yaklaşık 52 cm yüksekte ahşap '*sekvi*' bulunur.

4.1.7 Hela (Z-07)

Yörede helaların özgün hallerinde ahır katı seviyesine kadar inilen bir merdivenin ucunda yer aldıkları, helaya açılan kapağın balkonun döşemesinde bulunduğu bilinmektedir.

Zurabet Evi'ndeki hela biriminin özgün olmadığı, kullanıcılara kolaylık sağlamak amacıyla *dandraba* zemini ile düzayak bir hale getirildiği anlaşılmaktadır. '*Dandraba*'dan ulaşılan, yaklaşık 90 cm x 2 m ölçülerindeki hela iki bölümden oluşmaktadır (Şekil C.109, Şekil C.110). Lavabo olarak kullanılan ilk bölümden ahşap bir kapı ile yenilenmiş hela taşının yer aldığı ikinci bölüme geçilmektedir. Helanın üzerine oturduğu giriş sistemi ahır katı önündeki taşlığa inen üç dikme ile taşınmaktadır (Şekil C.111).

Yörenin karakteristiklerinden olan ahşap tekne ile ahşap ayak yolunun Zurabet Evi'nde korunmamış olduğu gözlemlenmiştir. Ancak yörenin özgün çatı kaplaması olan *bedevra* 'lar hela biriminin çatı örtüsünde görülmektedir (Şekil C.125).

4.2 Mekanlar - Ambar Katı

Yöredeki konutların '*dandraba*'da yer alan dar ve dik bir ahşap merdiven (Şekil C.112 – C.113) ile ulaşılan ikinci katları yöredeki hemen hemen tüm örneklerde ambar katı işlevi görmektedir (Şekil D.7, Şekil D.8, Şekil D.9, Şekil D.10, Şekil D.11, Şekil D.12, Şekil D.13). Ambar katı olmayan örneklerde giriş katında tek bir ambar birimi bulunur.

Zurabet Evi'nin ambar katında, '*yukariki dandraba*' denilen yarı açık ve katın tüm alanının yarısını kaplayan geniş bir mekan, kapalı ve yüksek eşikli iki ambar birimi ve bu iki ambar biriminin ortasında yer alan ve '*ara*' adı verilen dar, uzun bir mekan bulunmaktadır.

Ambar katına çıkan merdivenin dar ve dik oluşu, ürünlerin depolanma ve kurutma işlemleri için bu kata ulaştırılmasının bu merdivenden başka bir yolu olması gerektiğini düşündürmektedir. Bu konuya restitüsyon bölümünde değinilecektir.

4.2.1 Üst *dandraba* (1-01)

Yukariki dandraba olarak adlandırılan mekan konuta ait kişisel bir açık hava deposu/ambarı işlevi görmektedir. *Hoço* 'da yapılan pestiller ve diğer kurutulması, depolanması gerekli ürünler burada saklanmaktadır. Yöredeki kimi örneklerde mekan sac levhalarla kapatılmış durumdadır ancak Zurabet Evi'nde '*yukariki dandraba*' güneybatı ve güneydoğu yönlerinde açık bırakılmıştır (Şekil C.114, Şekil C.115, Şekil C.116, Şekil C.117, Şekil C.118, Şekil C.119, Şekil C.120, Şekil C.121).

Yaklaşık 9.52 m x 5.28 m ölçülerindeki mekanda altı ahşap dikme görülmektedir. Bunlardan mekanı güneybatı ve güneydoğu yönlerinde sınırlayan dört tanesi 20 x 20 cm kesitindeki *direk*'lerdir. Diğer ikisinin kesitlerinden ve yerleşimlerinden, özgün olmadıkları ve çürümüş *direk*'ler yerine kullanıldıkları anlaşılmaktadır (Şekil C.114, Şekil C.115).

Dandraba’dan *yukarıki dandraba*’ya çıkan merdiven, mekanın güneybatı sınırından 4.76 m, kuzeybatı sınırını oluşturan duvardan 54 cm uzaklıktadır. Merdiven boşluğu, yaklaşık ölçüleri 1.30 m x 95 cm olan bir dikdörtgendir (Şekil C.112, Şekil C.113).

Yaklaşık 10 m uzunluğunda ve 20 x 26 cm kesitindeki *dogan*, ilk bakışta mekanın en uzun döşeme tahtası görünümü vermektedir (Şekil C.124a). Mekandaki tüm döşeme tahtaları kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanmaktadır. *Yukarıki dandraba*’nın güneydoğu sınırından, az önce söz edilen *dogan*’a kadarki bölümde tahtalar “Z01 *Dandraba*” bölümünde bahsedilen 11 x 12 cm kesitine sahip kirişin üzerinde buluşacak şekilde iki parça halinde döşenmiştir (Şekil C.124a, Şekil C.124b). *Dogan*’a yakın kısımdaki üç döşeme tahtasının yenilenmiş olduğu boyutlarından ve görünümünden anlaşılmaktadır.

Mekan doğuya bakan köşede, kuzeydoğu yönünde 3.15 m, güneydoğu yönünde 1.04 m uzunlukta devam eden duvar tahtalarıyla kapatılmıştır (Şekil C.119, Şekil C.120). Her iki yöndeki duvar, 20 cm x 20 cm kesitindeki dikmelerde son bulmaktadır. Birleşimler duvar tahtalarının, dikmelerin içine 4-5 cm gireceği şekilde yapılmıştır. Kuzeydoğu yönünde bulunan dikme ile mekanı sınırlayan ambarın *yaka*’sı arasında kalan 1.70 m uzunluğundaki açıklık, özensiz ve aralıklı bir biçimde tahtalarla kapatılmıştır (Şekil C.117).

Mekanı güneydoğu yönünde sınırlayan dikmeler, üst üste yerleştirilmiş, her biri yaklaşık 20 cm x 20 cm kesitli üç ahşap kirişi desteklemekte; kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan benzer kesitli diğer kirişler, tekli ya da ikisi üst üste konmuş halde bu kirişlere saplanmaktadır (Şekil C.120, Şekil C.121, Şekil C.122, Şekil C.123). Birbirine dik uzanan kirişler geçme noktalarında *direkler* ile desteklenmiştir.

4.2.2 Ambar (1-02)

Dandraba’nın kuzeybatı duvarının batısında yer alan ambar, 3.26 m x 4.22 m ölçülerinde ve yaklaşık 1.85 m yüksekliğinde bir mekandır (Şekil C.142, Şekil C.143, Şekil C.144, Şekil C.145, Şekil D.9, Şekil D.10).

Mekana giriş, *dandraba*’nın zemininden 41 cm yüksekte biten eşiğe sahip, 108 cm yüksekliğindeki ve 70 cm açıklığındaki ahşap kapısı [K101] ile sağlanır (Şekil C.142, Şekil D.28). Kapının söveleri yaklaşık 18 x 10 cm kesitindeki ve yaklaşık 108 cm yüksekliğindeki bezemesiz ahşap parçalardır. Kapının *dandraba* tarafındaki görünüşünde kapının dövme demir menteşeleri ve kilidi dikkat çekmektedir. Bu

menteşeler evdeki diğer menteşelere göre farklı, dikdörtgen biçime yakın, ince uzun biçimlendirilmişlerdir. Kapı kanadında kilit kısmının alt tarafında kanadın diğer yüzündeki kilidi sabitlemek için kullanılan dövme demir çivilerin bu yüzdeki kısımları görünmektedir. Yaklaşık 3-4 cm uzunluğunda bir kısım kapının *dandraba* 'ya bakan yüzünde kapının üzerine doğru dövülerek sabitlenmiştir. Kapının lentosunu, duvar tahtaları oluşturur.

Genişlikleri 20 – 38 cm arasında değişen, kesit kalınlıkları yaklaşık 10 – 11 cm olan döşeme tahtaları kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanmaktadır. *Ev* 'deki *dogan* 'lar ile ambar katının döşeme tahtaları arasındaki ilişki '4.1.2 *Ev* ' başlığı altında anlatılmıştır.

Ambarda, mekanın kuzeybatı duvarına paralel uzanan ve duvardan yaklaşık 103 cm uzaklıkta, zeminden 105 cm yükselen ayırıcı bir bölme bulunmaktadır. Yörede üstü kapalı örnekleri de görülmüştür, kapalı örnekler *halambara* olarak adlandırılmaktadır, ancak Zurabet Evi'ndeki bu üstü açık bölmeye yörede *haro* denilmektedir (Şekil C.143, Şekil C.145b). Kemirici hayvanların ürünlere ulaşmasını engellemek için, hem yüksek eşik hem de bahsedilen bölücü eleman kullanılmıştır. Mekanda, mısır asmak ve kurutmak amacıyla mekanın güneybatı ve kuzeydoğu duvarlarına ve zemine paralel devam eden, duvarlardan yaklaşık 20 cm uzaklıkta, zeminden yüksekliği 1.42 m, kesit çapı 10 cm olan, ve yörede *sırığı* olarak adlandırılan ahşap kütükler bulunmaktadır.

4.2.3 Ara (1-03)

Dandraba 'dan ulaşılan *ara*, yöredeki hemen hemen tüm konutların ambar katında bulunmakta ve zemin kat ile bağlantısı olmayan bir ürün taşıma mekanı olarak işlev görmektedir. Çayırdan ya da tarlalardan getirilen otların ya da ürünlerin mekanla çayırı/tarlayı/bahçeyi bağlayan ahşap bir rampa yardımıyla *ara* mekanından geçirilerek ambar katına ulaştırıldığı bilinmektedir.

Zurabet Evi'nin *ara* 'sında dikkati çeken, mekanın dışa kapalı olmasıdır. Sonradan kapatıldığı, kapatılmakta kullanılan ahşapların görünümündeki, yerleştirilme biçimindeki ve kesitlerindeki farklılıktan anlaşılmaktadır. Duvar kalınlığı tüm konutta ortalama 9-10 cm iken kapatılan bölgedeki ahşapların kesiti 5-6 cm civarındadır. Ayrıca özgün duvar tahtaları yatay iken, kapatılmış bölgedeki tahtalar kiriş üzerine dikey olarak yerleştirilmiştir (Şekil C.25, Şekil C.32, Şekil D.17).

Dandraba’dan, 65 cm genişliğindeki kanatsız bir kapı açıklığı geçilerek ulaşılan mekan, 4.25 m x 2.75 m ölçülerindedir (Şekil C.146). Mekanda açıkta giden bir *dogan* bulunmaktadır (Şekil C.147). Bu, *dandraba*’dan gelip mekanın kuzeybatı ve güneydoğu duvarlarında yer alan ahşap *direk*’ler üzerine oturan *dogan*’dır ve aynı zamanda mekanın tavanını oluşturan ve birbirine dik doğrultularda uzanan döşeme tahtalarını ayırır.

Mekanın döşeme kaplamasındaki düzensizlikler dikkat çekicidir. 104 mekanından başlayıp 103 *ara* mekanında 1.45 - 1.55 m devam eden, genişlikleri 28 – 38 cm arasında değişen döşeme tahtaları kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanmaktadır. Mekanın geri kalan yaklaşık 1.25 m’lik bölümündeki beş döşeme tahtası ise kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda yer alır (Şekil C.149). İki farklı doğrultuda uzanan bu döşeme tahtalarının arasındaki sınır zemin katta Z03 *maran* mekanının güneybatı yönündeki duvarına denk gelmektedir. Mekanda iki farklı döşeme kotu bulunur, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan döşeme tahtalarının oluşturduğu döşeme kotu, buna dik doğrultuda uzananların oluşturduğu kottan 5 – 6 cm daha yüksektir.

4.2.4 Ambar (1-04)

Dandraba’nın kuzeybatı duvarının kuzey tarafında yer alan diğer ambar 4.25 m x 3.36 m ölçülerinde ve yaklaşık 1.89 m yüksekliğindedir (Şekil D.13).

Mekana giriş, *dandraba* zemininden 26 cm yükseklikte son bulan bir eşik üstündeki kapı açıklığından sağlanır [K102] (Şekil C.150, Şekil D.29). Kapının açıklığı 58 cm, yüksekliği 1.13 m’dir. 102 mekanında bahsedilenlere benzer biçimde, kesitleri 10.5 x 25 cm ve 9 x 19.5 cm olan bezemesiz ahşap parçalar kapının sövelerini oluşturur. Kapının açılış yönü 102 mekanının kapısının açılış yönünün simetriğidir. Kapı kanadının *dandraba* tarafındaki görünüşünde dövme demir menteşeler dikkati çeker (Şekil C.151). Bu menteşelerin üçgen biçimleri evdeki diğer kapılarda kullanılanlarla benzerlik gösterir. Menteşelerin her birinin üzerindeki üç dövme demir çivinin izleri kapının ambar tarafındaki görünüşünde sürülmektedir. 102 mekanında da anlatıldığı gibi, kapı kanadının kesiti eklendiğinde uzunlukları 9-10 cm olarak düşünülebilecek bu çiviler, menteşe yerine çakıldıktan sonra yine bir çekiç yardımıyla kapı düzlemine paralel hale getirilerek tespit edilmiştir. 104 mekanının kapısında kilit

bulunmamaktadır. Kapının lentosunu, mekanın duvarı boyunca devam eden duvar tahtaları oluşturur.

Mekanın yaklaşık 100 sene önce, kuzeydoğu yönünde bulunan komşu evde çıkan yangından sıçrayan alevlerle kısmen yanarak zarar gördüğü öğrenilmiştir⁶⁷. Mekanın özellikle kuzeydoğu duvarı ve tavanı oluşturan döşeme tahtaları, çok hasarlı durumdadır (Şekil C.152, Şekil C.153, Şekil C.154, Şekil C.155). Tavanın çökme tehlikesi bulunan tahtalarını desteklemek üzere mekana bir ahşap dikmenin gelişigüzel yerleştirildiği görülmüştür. Kemirgenlerin rahatça girebildiği ve bu nedenle ambar işlevini sürdüremeyen mekan, gözden çıkarılan ya da seyrek ihtiyaç duyulan eşyaların konulduğu bir depo olarak kullanılmaktadır.

Mekanın kuzeydoğu duvarında, doğu yönündeki köşeden yaklaşık 1.7 m uzaklıkta, 12.5 cm genişliğinde ve 14 cm yüksekliğinde bir açıklık bulunmaktadır. Bu açıklığın bir havalandırma deliği olduğu düşünülebilir ancak benzer bir açıklığın izleri 102 mekanında görülmemiştir (Şekil C.152).

4.3 Mekanlar - Ahır Katı

Dandraba ile doğrudan bir bağlantısı bulunmayan ahır katına ahır bölümünün önünde yer alan, 9.70 x 2 m ölçülerindeki taşlıktan (*ahorun kapı*) ulaşılmaktadır. Yöredeki ahırlar büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar için olmak üzere iki bölümlü yapılmıştır. Zurabet Evi'ne ait ahırların boyutlarının sonradan değiştirilmiş olduğu öğrenilmiştir. Özgün ahır boyutlarına restitüsyon bölümünde değinilecektir.

4.3.1 Taşlık (A-01)

Dandraba'ya ulaşan giriş sahanlığının güneydoğusuna doğru yüründüğünde, ahırların açıldığı taşlığa varılır (Şekil D.2, Şekil D.3, Şekil D.4). Aynı taşlığa, evin kuzeydoğu tarafından da ulaşılmaktadır (Şekil C.156). Taşlığın doğu sınırından yaklaşık 90 cm mesafede, mercek ve *akpunluk* kotundan taşlık kotuna ulaşmayı sağlayan taş basamaklar yerleştirilmiştir. Bu basamaklar yaklaşık 50 x 20 cm boyutlarındadır ve oluşturdıkları üç basamaklı merdivenin yaklaşık riht yüksekliği 15 cm'dir.

⁶⁷ Kaynak: Osman Yüksek – Balıklı yerleşimimi sakini

Taşılık, dere taşlarının dağınık olarak döşendiği bir alandır. *Dandraba*'nın güneydoğu sınırı ile yaklaşık olarak aynı hizadadır. “4.1.7 Hela” bölümünde de bahsedildiği gibi, helanın ve *dandraba*'nın girişlerini taşıyan dikmeler bu bölüme yerleştirilmiş büyük taşlara dayanmaktadır. Mekanın yüksekliği, *dandraba*'nın döşeme tahtalarından taşılığın zemin kotuna kadar yaklaşık 2.50 m olarak ölçülmüştür (Şekil D.9, Şekil D.10, Şekil D.13, Şekil D.14, Şekil D.15, Şekil D.16, Şekil D.20).

Taşığa, büyüklü küçüklü dere taşlarının yanısıra, şu an ev sakinlerinin dinlenme amacıyla kullandığı ahşap kütükler de yerleştirilmiştir. Ahır kapıları önünde basamak işlevi gören yaklaşık 20-25 cm yüksekliğinde taşlar vardır (Şekil C.157, Şekil C.163). Bunlar, taşılık kotu ile ahırların eşik kotu arasındaki 50 - 60cm'lik farklar sebebiyle yerleştirilmiştir. Yörede ahırları hala kullanılan konutlarda taşılıkta, ahırlardaki ‘*sanatzgal*’ adı verilen aralıkların hizasında olukların bulunduğu ve bunların üzerinin taş ya da tahta parçalarıyla kapatıldığı gözlemlenmiştir. Zurabet Evi'nin iki ahır da depo işlevi gördüğünden, taşılıkta bu oluklar bulunmamaktadır. Zaman içinde taş ve toprakla kapatıldığı düşünülebilir.

4.3.2 Küçük ahır (A-02)

Taşılığın güney yönünde bulunan, 80 cm açıklığındaki, 1.42 m yüksekliğindeki kapıdan [KA01] ulaşılan küçük ahır, 3.04 x 4.88 m ölçülerinde ve yaklaşık 2.07 m yüksekliğindedir (Şekil C.158, Şekil C.159, Şekil C.160, Şekil D.30).

Mekanın güney köşesinde, 1.5 x 1.2 m ölçülerinde bir bölüm çit benzeri bir kapı yardımıyla mekandan ayrılmıştır (Şekil C.160b). Bu alanın danalık olarak ayrıldığı ve yörede bu bölüme *saskro* denildiği öğrenilmiştir.

Mekan güneybatı yönünde, yaklaşık 67 cm kalınlığındaki moloz taş duvarla sınırlanmıştır. Kuzeydoğuda, taşılıktaki başka bir kapıdan ulaşılan büyük ahır bulunur. Büyük ahır ile küçük ahır arasında kuzeydoğu yönünde 11 cm kalınlığında bir duvar bulunur, yapım tekniği evin diğer ahşap duvarlarındaki tekniğe benzemektedir. Bu iki mekanı kuzeybatı yönünde ayıran duvar ise, işlenmemiş tahtaların zemine dik, yan yana yerleştirilmesi ve aralarının tezek-toprak karışımı bir “harç” ile doldurulmasıyla elde edilmiştir. Bu duvarın sonradan eklendiği düşünülmektedir çünkü, küçük ahırın güneybatı duvarına paralel şekilde duran yemliğin, ortasından geçen söz konusu duvarın ardında, büyük ahırda 80 cm daha devam ettiği gözlemlenmiştir (Şekil C.161, Şekil C.177).

Yörede ahırda bulunan ve kesitleri *dogan* 'lardan daha büyük olan kirişlere *koşat* adı verilmektedir. Ahırın kuzeybatı sınırını oluşturan ve sonradan eklendiği düşünülen duvar, iki ahır da boydan boya geçen, yaklaşık 10 m uzunluğundaki, 32 x 36 cm kesitindeki *koşat* 'ın altında bulunmaktadır (Şekil C.158, Şekil C.159, Şekil C.160a). *Koşat* ahırın taş duvarlarının üzerinde taşları bağlayan bir hatıl işlevi gören ve yörede *quant* olarak adlandırılan yaklaşık 20x20 cm kesitindeki ahşap kirişlere dayanmaktadır. *Quant* 'lar, ahır duvarlarının iç ve dış taraflarına yerleştirilmiştir.

Küçük ahırın zeminindeki döşemeler ve *sanatzgal* yörenin ahırlarının karakteristiğini yansıtmaktadır. Yükseklikleri ve genişlikleri değişen ve az işlenmiş ağaçlar yan yana ve yaklaşık 3-4 cm aralıklı olarak döşenmiş, ancak mekanın kapısına denk gelen kısımda 30cm'lik bir açıklık bırakılarak hayvan dışkılarının oluk işlevi gören bu aralıktan taşlığın önündeki '*akpunluk*'a ulaşması sağlanmıştır (Şekil C.160a, Şekil C.162).

Zurabet Evi'nin küçük ahır, günümüzde, kış için hazırlanmış odunların saklanması için kullanılmaktadır.

4.3.3 Büyük ahır (A-03)

Taşlığın doğu tarafındaki, açıklığı 70 cm, yüksekliği 135 cm olan kapıdan [KA02], L-planlı büyük ahıra girilir (Şekil C.163, Şekil D.31). Kapı eşiğinin kotu, taşlığın kotuna göre daha yüksektir. L-planlı mekanın güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu kolu yaklaşık 8.2 m uzunluğunda, 3.9 m genişliğindedir (Şekil C.164, Şekil C.165, Şekil C.166, Şekil C.167, Şekil C.168, Şekil C.169). Mekanın güneydoğu kuzeybatı doğrultulu kolu ise, yaklaşık 7.1 m uzunluğunda, 3.2 m genişliğindedir.

Büyük ahırın güneybatı sınırını oluşturan moloz taş duvarın kalınlığı yaklaşık 67 cm olarak ölçülmüştür. Mekanın kuzeybatı sınırını oluşturan duvar ise yaklaşık 72 cm kalınlığındadır.

Mekanın zemininin, toprak ve saman ile doldurulduğu için küçük ahırdan daha yüksekte olduğu gözlemlenmiştir (Şekil C.168, Şekil D.13). Bu sebeple ve yöredeki diğer ahırlardan edinilen bilgiler ışığında bu mekanın zeminin de, küçük ahırda olduğu gibi dışkıların *sanatzgal* yoluyla *akpunluk*'a gitmesini kolaylaştırmak amacıyla aralıklı tomruklarda döşendiği düşünülebilir.

Ahırda güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanan dört *koşat* bulunmaktadır. *Koşat*’ların kesitleri yaklaşık 30 x 32 cm olarak ölçülmüştür (Şekil C.164, Şekil C.165, Şekil C.166, Şekil C.174). Bunlardan güneydoğuda yer alan *koşat* ahır mekanını sınırlayan ahşap duvar üzerinde yer almaktadır. Kuzeybatı yönündeki *koşat* ise mekanı bu yönde sınırlayan moloz taş duvarın güneydoğu kenarındadır. *Koşatlar* güneybatı ve kuzeydoğu uçlarında “4.3.2 Küçük Ahır” bölümünde anlatılan *guant*’lara oturmaktadır (Şekil C.175). Mekanı kuzeydoğu yönünde sınırlayan taş duvardan yaklaşık 3.2 m uzaklıkta, *koşat*’ların altından geçen ve onlara dik uzanan, *koşat*’lardan daha ufak kesitli bir giriş bulunmaktadır (Şekil C.174, Şekil C.177b). Bu giriş, biri ahır kuzeybatı yönünde sınırlayan duvarın önünde yer alan, diğeri küçük ahırın kuzey köşesini sınırlayan iki ahşap kütük üzerine oturmakta, devamında iki ahır mekanını bölen kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu duvar üzerinde uzanmaktadır. Ahşap kütükler dikme olarak kullanılmıştır (Şekil C.169, Şekil C.174, Şekil C.176).

Zurabet Evi’nin büyük ahır, günümüzde kullanılmamaktadır.

4.3.4 Hoço (A-04)

Yöredeki konutların hemen hepsinin bahçesinde yer alan *hoço*, *buhar*’ın yetersiz kaldığı ya da kaldırıldığı/işlevsizleştirildiği durumlarda, kazanlarda mısır haşlamak ve pekmez yapmak gibi geniş mekan gerektiren işlerde kullanılmaktadır (Şekil C.178).

Zurabet Evi’nin kuzeybatı köşesinde konumlandırılmış bu mekan, 2.00 m x 2.50 m ölçülerindedir. Zeminden çatı kaplamasına yaklaşıldıkça azalan bir kesite sahip olan yaklaşık 60 cm kalınlığındaki düzensiz moloz taş duvarla iki yönden çevrilmiş ve üstü oluklu sac levha ile kapatılmıştır. *Hoço*’nun zemininde yer alan taşlar, aralarında ateş yakılacak ve üstlerine büyük tencere ya da kazanlar yerleştirilecek şekilde dizilmiştir. Yörede konutların çevrelerinde hoço ile çevrilmemiş, açıkta duran taşlar görülmektedir, kuru havalarda işlev gören bu taşlara yörede *karapan* denilmektedir.

4.4 Mekanlar - Merek

Zurabet Evi’ne ait merak, yaklaşık 3.20 x 3.30 m ölçülerinde, konutun güneydoğusunda yer alan ve üç farklı kot seviyesinde yararlanılan bir yapıdır (Şekil C.3, Şekil C.4, Şekil C.5, Şekil C.7b). Üst kotta bulunan M-101, M-102 ve M-103

mekanlarına yapının kuzeybatı cephesinde yer alan kapıdan girilir (Şekil C.42, Şekil C.179, Şekil C.180b, Şekil D.18). Orta kat M-201'e yapının güneybatı cephesindeki kapıdan ulaşılır (Şekil C.43). Alt kattaki M-301 mekanı eğimden kazanılan alanda yer alır, mekana güneybatı ve kuzeydoğu cephelerinde yer alan çit biçimli kapılardan ulaşılmaktadır (Şekil C.43, Şekil C.44, Şekil C.45, Şekil C.46).

Yapı yaklaşık 20° eğimli arazide, eğimli alanda düz bir teras elde etmek için inşa edilmiş taş duvarlar üzerinde yer almaktadır. Karaboğaz adı verilen kaba geçme tekniği ile birleştirilmiş aralıklı ağaç kütükler yapının duvarlarını oluşturur. Duvar ve döşeme tahtalarının aralıklı olarak yerleştirilmiş olması merek yapılarında aranan havalandırmayı sağlar. Merek yapısının cephelerinde göze çarpan geçme izleri, yapının buraya taşındığına ya da eski bir konut/merek yapısının malzemelerinin bu yapıda kullanıldığına işaret etmektedir.

4.4.1 Merek M-101 / M-102 / M-103

M-101 mekanına giriş, yapının Zurabet Evi'ne bakan kuzeybatı cephesinden sağlanır. Cephede yer alan kapı, ağaç kütüklerinin yan yana yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur ve yörede *çiçgar* olarak adlandırılmaktadır. Yaklaşık 2.30 x 3.40 m boyutlarındaki mekanın kuzeyinde M-102, güneyinde M-103 mekanları bulunmaktadır. Her iki mekana geçişte kapı bulunmamaktadır. Yaklaşık 1.50 x 1.60 m boyutlarındaki M-102 mekanına geçiş 60 cm genişliğindeki açıklıktan sağlanır. Mekan kaba işlenmiş ağaç kütüklerden oluşan duvarlarla çevrelenmiştir. M-103, 3.10 x 1.00 m ölçülerinde, kuzey, güney ve doğu yönlerinde açıktır, batı yönünde ise M-101 ve M-102 mekanlarıyla sınırlanmaktadır (Şekil D.18).

4.4.2 Merek M-201 / M-202

Yapının bahçeye bakan güneybatı cephesindeki kapıdan ulaşılan M-201, 3.50 x 4.80 m ölçülerindedir. Taş duvarlar üzerine aralıklı olarak yerleştirilmiş tomruklar mekanın döşemesini oluşturur. M-202 1.10 x 5.50 m ölçülerinde güneydoğu, kuzeydoğu ve güneybatı yönlerinde açık bir mekandır. M-202 kuzeybatısında M-201 ile sınırlanmakta ve bu iki mekan arasında bir geçiş bulunmamaktadır. M-202 mekanına ancak, bahçeden ulaşılan bir alt kattaki (M-301) aralıktan çıkılabilmektedir (Şekil C.180a, Şekil C.183, Şekil D.18).

4.5 Cepheler

Zurabet Evi'nin cepheleri yöredeki diğer konutların cepheleriyle benzer özellikler taşımaktadır. Eğime paralel uzanan giriş cephelerinde kapı, pencere, giriş sahanlığı ve *hoço/karapan* gibi öğeler bulunur. Ön cepheler, eğime bakan, genellikle ahır, giriş ve ambar katlarının bütünüyle algılanabildiği, hela ve *akpunluk* [gübrelik] gibi yöresel mekanlarıyla dikkat çeken gösterişli cephelerdir. Arka cephelerse hemen tüm örneklerde sağır (pencere ve kapı açıklığı bulunmamaktadır) ve yarıya kadar toprağa gömülü durumdadır. *Buharlar* genellikle arka cephelerde yer alır.

Zurabet Evi'nin tüm cephelerinde, yöredeki benzerleri gibi, taşıyıcı sistem açıkça görülmektedir. Köşelerde geçmelerle birleştirilen ve '*yaka*'ları oluşturan duvar tahtaları, cepheden bakıldığında odaların boyutlarını belli etmektedir (Şekil C.30, Şekil C.31). Güneydoğu ve kuzeybatıya bakan yan cephelerde çatı sistemi, *direk - dogan - zağla - sırık* ilişkileri okunmaktadır.

4.5.1 Güneybatı cephesi [Giriş cephesi]

Ogrobe' mevkisinden batı yönüne ayrılan patikada ilerlenirse dut, elma, erik ve armut ağaçları bulunan bahçe içerisindeki Güneybatı [Giriş] Cephesi ile karşılaşılır. Yöredeki konutların yan cephelerinde görülen giriş sahanlığı, kapı, pencere, *hoço*, *buhar*, hela, üst *dandraba*'da bulunan *direk*'ler gibi öğeler Zurabet Evi'nin güneybatı cephesinde de yer almaktadır (Şekil C.1, Şekil C.2, Şekil C.3, Şekil C.6, Şekil C.8, Şekil C.10, Şekil C.20 ; Şekil D.15).

Ahır katında, kuzeybatıdan güneydoğuya gidildikçe eğimi azalan (eğim 20°den 5°ye düşmektedir) bir zemin üzerinde yaklaşık -0.80 m kotuna kadar yükselen taş duvar A-02 ve A-03 mekanlarını sınırlamaktadır. Bu duvar cephenin kuzeybatısında, yaklaşık -0.10 m kotuna kadar yükselen ve *hoço*'yu oluşturan moloz taş duvar ile birleşmektedir. Yaklaşık 2.40 m boyunca devam eden '*hoço*' duvarı Z-02 *Ev* mekanının penceresi hizasında son bulmaktadır (Şekil C.19, Şekil C.22). *Hoço* cephe ile yaklaşık 0.72 m kotunda birleşen oluklu sac levha ile örtülüdür. *Hoço*'dan 1.60 m uzaklıkta üç ahşap dikmeye dayanan sahanlığa çıkan ahşap merdiven başlamaktadır (Şekil C.21). Sahanlık -0.30 m kotunda bulunur. Ahır duvarının bitiminde A-01 Taşlık [Ahorun Kapı] adı verilen alan başlar. Taşlıkta Z-01 *Dandraba* mekanının konsol çıkan yaklaşık 1.50 metrelik bölümünü taşıyan dikmeler bulunmaktadır. Ahır duvarının bittiği -0.80 m kotunda, duvar boyunca devam eden ve hatıl görevi gören

quant yer alır, yaklaşık 24 cm kalınlığında olan bu eleman, ahırdaki *koşat*'ları taşımaktadır. Yaklaşık ölçüleri 35 x 35 cm olan *koşat*'ların uçları cephede görülmektedir.

Giriş katında cephe kuzeybatı yönünde, yöredeki konutların çoğunda görüldüğü gibi bir arka cephe (Zurabet Evi'nde Kuzeybatı Cephesi) elemanı olan *buhar*'ın güneybatı duvarı ile başlar (Şekil C.23a, Şekil C.24). Güneydoğuya doğru ilerlendiğinde sırasıyla *hoço*, Z-02 *Ev* mekanının penceresi (Şekil D.26), giriş sahanlığı ve giriş kapısı (Şekil D.21) görülür. Cephe Z-01 *Dandraba* mekanının güney köşesinde yer alan hela biriminin güneybatı yüzü ile son bulur.

Z-02 mekanının ahşap kapaklı, 48 cm genişliğindeki penceresi 0.77 – 1.70 m kotları arasında yer almaktadır. Mekanın dış cephesinde 0.73 m kotunda görülen 15 x 20 cm ölçülerindeki açıklık, mekandaki alçak sekvinin kullanıldığı zamanlarda pencere olarak işlev görmüştür. Günümüzde alçak sekvi kullanılmadığından bu açıklık işlevsiz kalmış, benzer boyutlardaki bir tahta parçasıyla kapatılmıştır. Pencerenin bulunduğu duvarın bitiminde 89 cm açıklığı ve 1.66 m yüksekliği ile konuta giriş kapısı yer alır. Diğer konutlarda bezemeli örneklerine rastlanmakla birlikte Zurabet Evi'nin giriş kapısı düz atkılı ve bezemesizdir. Kapının güneydoğusuna doğru devam eden duvar tahtalarının bitiminde hela birimini kapamak amacıyla birimin iskeletine çakılmış tahtalar başlamaktadır.

Yaklaşık 1.90 m kotunda başlayan ambar katının cephesinde kuzeybatıda 1-02 Ambar mekanının duvarı, güneydoğuda 1-01 mekanının sınırlandıran iki ahşap direk görülmektedir. Direklerin 85 cm'lik orta bölümü yöredeki çoğu konutta da görüldüğü gibi pahlanmıştır. Cephede çatı sistemine ait *zağla*'ların uçları görülmektedir (Şekil C.23b). Genişliği ortalama 70-80 cm, uzunluğu 1.70-1.80 m olan sac levhalar yan yana yerleştirilmiş ve birleşim yerlerinden zağlaların üstlerinde yer alan sııklara çivilenmiştir.

4.5.2 Güneydoğu cephesi [Ön cephe]

Camikapı mevkinde yer alan okul binasının kuzeyinden devam eden patika takip edildiğinde Zurabet Evi'nin güneydoğu (ön) cephesiyle karşılaşılır (Şekil C.1, Şekil C.3, Şekil C.5, Şekil C.9, Şekil C.13, Şekil C.14, Şekil C.17, Şekil C.18, Şekil D.1, Şekil D.14). Bu patika konuta ulaşmak için kullanılan alt yoldur ve patikanın özgün taş döşemesi yer yer korunmuştur (Şekil C.6, Şekil D.2). Güneydoğu Cephesi,

Zurabet Evi'nin eğime bakan görkemli cephesidir. Yöredeki diğer konutlarda olduğu gibi, Zurabet Evi'nde de *dandraba* korkulukları ve üst *dandraba* 'nın dikmeleri eğime bakan bu cepheyi zenginleştirir (Şekil C.11). Cephenin diğer elemanları hela birimi (Şekil C.12), Z-06 *İleriki oda*'ya ait iki pencere (Şekil D.27), giriş katından geriye çekilmiş ahır katının duvarının önünde yer alan ve üst katı taşıyan dikmeler (Şekil C.15), hela biriminin atıklarının ve kullanıldığı dönemlerde ahırdan çıkan gübrelerin toplandığı *akpunluk* (Şekil C.16), *akpunluk*'un ardında taşlığı oluşturmak üzere büyük boyutlu taşlardan oluşturulmuş teras ve bu terasa çıkmak üzere cephenin kuzeybatısında yer alan merdivenlerdir. Çatı sistemi bu cephede tüm açıklığıyla görülebilmektedir.

Cephenin yerleştiği 4°'lik eğim sebebiyle zemin, kuzeybatıdan güneybatıya gidildikçe alçalmaktadır. Ahırın önünde yer alan ve yörede *ahorun Kapı* olarak adlandırılan taşlık, kuzeybatıda -3.04 m, güneybatıda -2.55 m kotuna kadar yükselmektedir. Taşlığın terasını oluşturan taşların boyutları değişken olmakla birlikte ortalama 80 x 100 cm olarak ölçülmüştür. Taşlığın kuzeybatı tarafında A-03 mekanına ait kapının hizasına çıkan taş basamaklar bulunmaktadır. Taşlığa ait başka bir eleman *akpunluk*'tur. Taşlığın güneybatı ucunda yer alan *akpunluk* cephede çitler ve çitlerin üzerinde büyümüş bitkiler olarak görülmektedir. Helanın altında *akpunluk*'a inen atık borusu bulunmaktadır.

Yaklaşık -0.55 m kotuna kadar yükselen ahır duvarı bu cephede dolma tekniği ile inşa edilmiştir. Dik yerleştirilmiş ağaç kütüklerine yaklaşık 30 cm genişliğinde ve 10 cm kalınlığında duvar tahtaları geçirilmiştir (Şekil D.3, Şekil D.4). Ağaç kütüklerinden dört tanesi duvarda yer alan kapı açıklıklarında söve olarak kullanılmıştır. Ahır duvarının yapım tekniğinde dikkati çeken diğer bir detay duvar tahtaları arasındaki boşlukları ve duvar yüzeyini kapamak amacıyla bir nevi sıva işlevi gören gübre-saman karışımıdır. Duvara yapıştırılan bu sıva zaman içinde dökülmüştür ve günümüzde duvar tahtaları arasındaki boşlukları bile kapayamaz haldedir. Aynı teknik ahır çevreleyen moloz taş duvarların sıvanmasında da kullanılmıştır fakat günümüzde bu taş duvarların üzerindeki sıvalar ancak yer yer görülebilmektedir. A-02 ve A-03 mekanlarına geçişi sağlayan kapılar, 2 ya da 3 ahşap levhanın ahşap çivilerle birleştirilmesiyle oluşturulmuş kanatlara sahiptir (Şekil D.30, Şekil D.31). Kapıların dış yüzünde yöredeki yapım sistemine ait önemli bir detay olan bu ahşap çiviler görülebilmektedir. Her iki kapının da eşiği taşlık

kotuna göre 25-30 cm yükseklikte bulunmaktadır. A-02 mekanına ait kapının 18 cm kuzeybatısında alt kotu -1.6 m olan, 43 cm açıklığında ve 50 cm yüksekliğinde bir pencere bulunmaktadır.

Giriş katı cephesi güneybatıda *hoço* ile başlamakta, Z-01 *Dandraba* mekanından geçilen hela birimi ile devam etmektedir. Hela birimi, taşıyıcı iskelete çakılan yaklaşık 3 m uzunluğundaki ve 15 cm genişliğindeki tahtalarla gizlenmiştir. Birimi taşıyan 4 ağaç dikme taşığa inmektedir. Helanın kuzeybatısında *dandraba*'nın açık bölümü görülür, mekan yöreye özgü korkuluklarla sınırlanmıştır. Korkulukları bölen dikmede yöredeki pek çok dikmede görüldüğü gibi askı bulunmaktadır (Şekil D.20). Bu askı dikme işlenirken yontularak oluşturulmuştur. *Dandraba*'nın güneybatısında *ileriki odanın* duvarı başlamaktadır. Duvarda iki pencere vardır. Oda'nın kuzeybatıya doğru eğilmiş duvar tahtaları konutta kesitlerde de gözlenebilen bir düşeyden ayrılmaya/zemin problemine işaret etmektedir.

Güneydoğu cephesinde, yaklaşık 1.90 – 3.60 m kotları arasında yer alan ambar katı büyük ölçüde açık bir mekan olarak görülmektedir. Kuzeybatıdan başlayan yaklaşık 95 cm uzunluğundaki duvar sayılmazsa mekanı yalnızca dört dikme sınırlamaktadır. Dikmelere dayanan kirişler ve kirişlerin taşıdığı çatı elemanları (dikmeler, *virikida* ve *zağla*'lar) cephede okunabilmektedir. Çatı örtüsünün üst kotu 5.80 m, eğimi 17° olarak belirlenmiştir.

Cephenin arkasında *Ogrobe*'den ayrılan patika ile patikanın yaklaşık 1.50 m üstünde yer alan çayırıları ayıran moloz taş duvarın yol boyu devam ettiği görülmektedir (Şekil C.27).

4.5.3 Kuzeydoğu cephesi

Ogrobe mevkisinden batı yönüne ayrılan patikada yüründüğünde sırasıyla güneybatı, kuzeybatı ve kuzeydoğu cepheleri görülmektedir. Kuzeybatı cephesi patikaya bakan cephedir. Kuzeydoğu cephesi Zurabet Evi'nin komşusu Osman Yüksek Evi'ne bakmaktadır (Şekil C.34, Şekil C.37, Şekil C.40, Şekil C.41, Şekil D.16).

Ahır katına ait cephe sağır moloz taş duvardır (Şekil C.35). Güneydoğu yönüne doğru azalan 15°'lik bir eğim üzerinde bulunan ve -0.85 m kotunda biten duvarın üstünde yaklaşık 23 cm kalınlığındaki *quant* (hatıl) yer almaktadır. Ahır boydan boya geçen kirişlerin (*koşat*) hatıla dayanan uçları güneybatı cephesinde olduğu gibi kuzeydoğu cephesinde de görülmektedir. Ahır duvarı giriş katından yaklaşık 1.50 m

geride son bulmakta, hatılın ve üst katların konsol oluşturan uç kısmını taşığa inen bir dikme taşımaktadır. Taşığa inen diğer dikmeler gibi bu dikme de eğimlidir.

Giriş katına ait cephede bir kapı, bir pencere ve sonradan kapatılmış bir *buhar* açıklığı bulunmaktadır (Şekil C.36). Yöredeki konutların yan cephe öğelerinden olan giriş sahanlığı ve *buhar* bu cephede bulunmamaktadır. Ancak Z-06 *İleriki oda* mekanının dış cephesinde görülen 130 x 98 cm boyutlarındaki (günümüzde tahtalarla kapatılmış) açıklık, geçmişte bu odada *buhar* bulunduğuna işaret etmektedir. Z-05 mekanının boşluğa açılan kapısı [KZ05] bir yan cephe elemanı olarak giriş sahanlığının kuzeydoğu cephesinde de bulunduğunu düşündürmektedir. Z-04 *Geriki oda* mekanının penceresi 152 – 68 cm kotları arasında bulunan kapaklı bir penceredir. *Geriki oda* mekanının güneydoğu duvarının yaklaşık 30 cm kuzeybatısında bulunan 11 x 11 cm boyutlarındaki delik, yörede *mil* [banyo teknesi] bulunan odaların tümünün dış cephesinde görülen bir detaydır (Şekil C.38, Şekil C.39). Delik banyo teknesinin gideri olarak kullanılmıştır. Günümüzde yöredeki çoğu konutta ‘*mil*’ kullanımından vazgeçildiği için bu deliklerin de kapatılmış olduğu görülmüştür.

Kuzeydoğu cephesinde ambar katı tamamen kapalıdır. 1-04 Ambar mekanının dış cephesi ile 1.01 *Dandraba* mekanının yaklaşık 3.20 metrelik güneydoğu bölümünde ahşap yığma duvar bulunmaktadır. 1-01 mekanının duvarı 18 x 18 cm kesitindeki bir dikmede son bulmaktadır. Duvar tahtaları dikmedeki yuvaya geçmektedir. 4.2.1 *Üst Dandraba* bölümünde bahsedildiği gibi dikme ile 1-04 mekanının yakası arasında kalan ve eskiden açık olan kısım günümüzde gelişigüzel kapatılmıştır. 1-01 mekanının 1.99 – 3.67 m kotları arasında bulunan duvar tahtalarından alttaki üç tanesi cephede görülen özgün duvar tahtalarından farklı gözükmemektedir. Bu üç tahtanın bir tamir esnasında yerleştirilmiş olması olasıdır. En alttaki tahtada yer alan dikdörtgen biçimli oyukların, ilk bakışta tahtanın daha önce başka bir yerde kullanıldığına işaret ettiği düşünülebilir. Ancak dikkatli bakıldığında oyukların alttaki *dogan*’da da devam ettiği görülmektedir. Bu sebeple bu oyukların havalandırma amacıyla bilinçli olarak açıldığı ya da sökülmüş *buhar* hizasında olmalarından dolayı *buhar* taşları ile ilişkili oldukları akla yatkın görünmektedir. Bu durumdan “5.1.2 Cephe Restitüsyonu” bölümünde bahsedilmiştir.

Cephede çatı sistemine dair detay olarak yalnızca *zağla*’ların uçları görünmektedir.

4.5.4 Kuzeybatı cephesi

Ogrobe mevkisinden batı yönüne ayrılan patıkada ilerlendiğinde patıkaya paralel Kuzeybatı cephesi görülür (Şekil C.24, Şekil D.17). Patikanın kuzeybatısında yer alan 1.5 m yüksekliğindeki moloz taş duvar ile cephenin arasındaki mesafe yaklaşık 4 m'dir. Bu duvar yüzünden cepheyi karşıdan bütünüyle algılamak zorlaşmaktadır. Duvarın üst tarafındaki çayırda, ağaçların arasından bakıldığında cephe zorlukla seçilebilmektedir (Şekil C.25, Şekil C.26).

Kuzeybatı cephesinde Zurabet Evi giriş katı seviyesindeki 2.30 m kotuna kadar toprağa gömülü durumdadır. Bu cephe de kuzeydoğu cephesi gibi neredeyse tümüyle dışa kapalıdır (Şekil C.27). Giriş katı cephesinde Z-02 Ev mekanına ait *buhar* görülmektedir, *buhar*'ın taşları 1.40 – 1.75 m kotları arasında son bulmakta, taşların üzerinde *bedevra*'lar bulunmaktadır. Günümüzde ev mekanını ısıtmak amacıyla kullanılan sobanın borusu *bedevra*'ların arasından çıkarak yaklaşık 4.25 m yükselmektedir (Şekil C. 28, Şekil C.33). Z-04 mekanına ait *buhar* izinin olması gereken kısım ot ve çalılarla kapanmış durumda olduğundan *buhar*'ın yeri dış cephede görülememiştir. Ambar katının cephesindeki, geçmişte 1-03 Ara mekanına geçiş için kullanılan kapı günümüzde kullanılmamaktadır ve tahtalarla kapatılmıştır (Şekil C.32).

Yaklaşık 3.60 m kotunda başlayan ve cepheden yaklaşık 20 cm ileriye çıkan tahtalar çatının alınlık kısmını⁶⁸ kapatmaktadır ve yörede *cihur* olarak adlandırılmaktadır (Şekil C.29, Şekil C.32). *Cihur*'lar kireşlere paralel durmaktadır, ancak yöredeki kimi örneklerde merteklere paralel olacak şekilde yerleştirildiği de görülmüştür.

Cephede çatının üst kotu 5.63 m, alt kotu yaklaşık 3.87 m olarak ölçülmüştür.

4.6 Yapısal Özellikler ve Detaylar

4.6.1 Zeminle ilişki

Köyün ustalarından Nihat Özdemir ve Vezir Koçak ile yapılan kişisel görüşme sırasında öğrenildiğine göre, konutların zemindeki hareketlere bağlı olarak zaman içinde oturmasını engellemek amacıyla temel kazıları sert zemine/kayaya ulaşana

⁶⁸ 'Cihur', alınlık bölümünü tamamen değil kısmi olarak kapatmaktadır, çatı arasına tahtaların arasından hava girişi serbest bırakılmıştır.

kadar sürmekte ve ahır duvarlarını oluşturan taşlar temel seviyesinden itibaren örülmeye başlanmaktadır. Aynı görüşmelerden ve yöredeki incelemelerden öğrenildiği kadarıyla, yörede kayalık zemin çok derinde değildir. Ahır zemininde yer alan tomruklar da sert zemine ulaşılan bu seviyede döşenmektedir. Bu bilgilerden hareketle, Zurabet Evi'nde küçük ahırın zeminini oluşturan kotun, temel seviyesinden fazla yüksek olmadığı düşünülebilir. Ahırın arka duvarı eğime yerleşmekte, eğimden kazanılan kot farkıyla ahıra girişi oluşturan taşlık, gübrelığın (*akpunluk*) oturduğu zeminden yüksekte kalmaktadır (Şekil C.15, Şekil C.34).

“4.3.2 Küçük Ahır” başlığı altında detaylı olarak bahsedildiği gibi, ahırın ve dolayısıyla temelin zemininde döşeme olarak kullanılan tomruklar gübrelerin *akpunluk*'a akması için aralıklı yerleştirilmiş ve ahırın girişine dik doğrultuda, aralarında 30 cm mesafe kalacak şekilde bitirilerek, gübrelerin *sanatzgal* adı verilen bu oluktan akması sağlanmıştır. Vezir Koçak ile yapılan kişisel görüşmede ahırın döşemesinde kullanılan ağacın, hayvanların sıcaklığına dayanabilecek çam, meşe ve kiraz ağacı gibi sert cinslerden seçildiği öğrenilmiştir.

Temel seviyesinden yükselen ve ahırın duvarlarını oluşturan taşlar, kimi noktalarda hatıl işlevi gören ahşap kütüklerle bağlanmıştır. Asim Gültekin ile yapılan kişisel görüşme esnasında bu ahşap kütüklerin ahırdaki hayvanların oluşturduğu nemi çektiği ve ahırdaki taşların ıslanmasını engellemek için yerleştirildiği öğrenilse de, bu bilginin doğruluğunu destekleyecek başka bir görüşme yapılamamıştır. Hatıl olmak üzere yerleştirildikleri daha gerçeğe yakın görünmektedir.

4.6.2 Duvarlar

Zurabet Evi'nin zemin kat ve üst kat duvarları ağırlıklı olarak 15 – 30 cm yüksekliğinde ve yaklaşık 10 cm kalınlığındaki tahtaların üst üste bindirilmesiyle oluşturulmuştur. Mekanların köşelerindeki duvar birleşimlerinde yörede genel olarak *yaka*, *gel* ya da *gram* denilen geçmeler kullanılmıştır (Şekil C.23, Şekil C.30, Şekil C.31). Her bir duvar tahtası, kendine dik olarak yerleştirilecek tahtalar için, Doğan Hasol'un Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü'nde “yarım kertmeli geçme” ve “çatallı geçme” olarak adlandırılan geçmelerine benzer biçimde hazırlanmaktadır. Köşelerde bu geçmelerin, duvarların ortalarında da yörede ahşap çivi denilen zıvanalar bulunmaktadır (Şekil A.16, Şekil A.21e, Şekil A.21f, Şekil A.21g, Şekil A.21h). Bu şekilde duvarların bel vermesi engellenmektedir. Zurabet Evi'nde duvarların içinde

bulunduğu düşünölen ahşap çiviler, açık bir yüzey bulunamadığı için fotografla belgelenememiştir, ancak ev sahiplerinden öğrenildiği kadarıyla konutta bu tip birleşimler bulunmaktadır.

Duvarlarda bulunan pencere ve kapı boşlukları, öncelikle inşa aşamasından önceki hazırlık sürecinde duvar tahtalarının gereken boyutta boşluğu oluşturacak şekilde ayarlanmasıyla elde edilmektedir. Pencerelerin bazılarının kasasız olduğu, bir kolu kanada çakılan menteşelerin diğer kolunun duvar tahtalarına tesbit edildiği görölmektedir. Zurabet Evi'nin kapılarında görölen söveler ise, ya sövenin yanında bulunan duvar tahtalarına “oluklu geçme” kullanılarak ya da sövenin üstünde uzanan tahtalara “zıvanalı geçme” sistemiyle yerleştirilmiştir. *Direk* lere saplanan duvarlarda da aynı –oluklu– geçme sistemi kullanılmıştır.

Yöredeki yaklaşık 200 yıllık eski evlerde kullanılan duvar tahtalarının kimi yerde 11-12 cm'ye varan kalınlıkları, tomrukların iki yanının yon[t]ulmasıyla ve böylece bir ağaçtan bir duvar elemanın elde edilmesiyle mümkün olmuştur. Zurabet Evi de söz konusu eski evlerdendir. Yörede kimi eski konutların duvar tahtalarında görölen balta izleri bu yapım tekniğinin göstergesidir. Zurabet Evi'nde balta izleri Z01 *Dandraba* mekanının tavan tahtalarında görölmüştür (Şekil C.64, Şekil C.65, Şekil C.66).

4.6.3 Döşemeler

Zurabet Evi'nin zemin kat döşemeleri ahırda bulunan *koşat* lara, üst kat döşemeleri ise zemin kat duvarlarının tahtaları üzerinden ve açıktan giden ve *koşat* lardan daha küçük kesitlere sahip *dogan* lara “yarım bindirme” tekniğiyle dayanmaktadır (Şekil C.53, Şekil C.62, Şekil C.81, Şekil C.158, Şekil C.166). Zaman içinde çürüyen, kullanılamaz hale gelen döşemeler değiştirilmiştir; ancak yeterli uzunlukta döşeme tahtası bulunamadığında daha kısa tahtalar zemin kat mekanına yerleştirilen daha küçük kesitli *dogan* lar üzerinde birleştirilmiştir (Şekil C.124a).

Zurabet Evi'nin döşeme uzunlukları en fazla 5 m olarak ölçölmüştür. Bunlar ‘*yukarıki dandraba*’da bulunan döşeme tahtalarıdır (Şekil C.124b). Evdeki en ince kesitli döşeme tahtası 7 cm kalınlığındadır, en kalın tahtanın kesiti 13 cm olarak ölçölmüştür.

Zurabet Evi'ndeki döşemelerle ilgili tespit edilen bir sorun, aslında yöredeki diğer konutlar için de geçerlidir. Yöredeki diğer konutlar gezildiğinde, döşemelerin

altlarının kumaşlarla ya da muşambalarla kapatıldığı görülmüştür (Şekil C.107, Şekil C.108). Bunun sebebi zaman içinde içerdiği nemi tümüyle kaybeden ve kesiti bu sebeple azalan ve araları açılan döşeme tahtalarının arasından mekandaki tozun bir alt mekana dökülmesidir.

4.6.4 Çatı sistemi

Yöredeki çatılar çoğunlukla ahşap beşik çatıdır ve geleneksel oturtma çatı tekniğiyle inşa edilmiştir.

Yukarıki dandraba 'nın güneydoğu sınırında bulunan dikmeler üzerinde, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda kesit boyutları yaklaşık 20 x 20 cm olan üst üste üç *dogan* bulunmaktadır (Şekil C.118, Şekil C.119, Şekil D.9, Şekil D.10, Şekil D.13, Şekil D.14). Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu, üst üste yerleştirilmiş *dogan* 'lardan mekanın kuzeydoğu ve güneybatı sınırını oluşturanlar damlalık aşığı işlevi görmektedir (Şekil C.127, Şekil C.141, Şekil D.11, Şekil D.12). Aynı doğrultuda uzanan ve *yukarıki dandraba* 'nın ortasından geçen *dogan* 'ların üzerinde aralıklı yerleştirilmiş ve istenen eğimi elde etmek için boyutlandırılmış ahşap dikmeler bulunur (Şekil C.118, Şekil C.119, Şekil C.120, Şekil C.121, Şekil C.122, Şekil C.123, Şekil C.126, Şekil D.11, Şekil D.12, Şekil D.14). Bu dikmelerin üzerine yörede *virikida* olarak adlandırılan mahya aşığı yerleştirilmiştir (Şekil C.126). Bunlar, kesitleri 19 x 22.5 cm ve 17.5 x 19 cm olan, üstüste yerleştirilmiş ahşap elemanlardır. *Virikida* 'ya dayanan, çatının eğimini oluşturan merteklere yörede *zağla* adı verilmektedir. *Zağla* boyutları değişmektedir ancak ortalama olarak 20 x 20 cm kesitine sahip oldukları söylenebilir. *Zağla* 'ların üstü çatı kaplamasına destek olacak *sırık* 'larla doldurulmuştur (Şekil C.127). Bunlar, aralıkları ve kesitleri çok değişken, gelişigüzel yerleştirilmiş elemanlardır. Ağaçların uygun boyuttaki dalları fazla işlemiden geçirilmeden bu amaçla kullanılabilir.

Zurabet Evi'nin güneydoğu cephesinde bir alınlık duvarı bulunmamaktadır. Yörede '*zağla* 'ya ya da '*dogan* 'lara paralel uzanan ve bir alınlık duvarı oluşturan tahtalara '*cihur* ' denmektedir. Evin kuzeybatı cephesinde alınlık duvarı vardır (Şekil C.25, Şekil C.26, Şekil C.28, Şekil C.29, Şekil C.32, Şekil D.9, Şekil D.10, Şekil D.13, Şekil D.17). '*Cihur* ' adı verilen tahtalar, cepheye dik uzanan ve üst üste bindirilmiş kirişlerle geçme tekniğiyle birleştirilmiştir.

4.7 Analizler

Koruma önerilerinin geliştirilebilmesi için yapıda kullanılan malzemelerin cinsinin, malzeme üzerinde gözlenen hasarların yerlerinin ve sebeplerinin belirlenmesi; yapıdaki elemanlara ve mekanlara dair kronolojik bir analizin yapılması gerekmektedir. Bu bölümde yer alan alt başlıklarda yapılan incelemeler, yöredeki yapılarda gözlenen benzer sorunlara karşılık geliştirilen çözüm önerilerine ışık tutmuştur.

4.7.1 Malzeme analizleri

Malzeme analizleri için yapının 12 ayrı noktasından malzeme örnekleri alınmıştır. Örnek yerleri seçilirken yapının geneline dair kapsamlı bir analiz elde etmek amacıyla, giriş ve ambar katında farklı işlevlerde kullanılan (kiriş, duvar, dikme ve döşeme tahtaları) ahşaplar seçilmiştir. Ahır katındaki fiziksel koşulların elverişsizliği bu bölümden malzeme örneği almaya engel olmuştur. Yapının 12 noktasından alınan malzeme örnekleri KUDEB Aletli Analiz Laboratuvarı'nda makroskopik ve mikroskopik olarak incelenmiştir. İncelemeler sonucu hazırlanan rapor ve örneklerin mikroskop altındaki fotoğrafları ve örneklerin alındığı noktaların plan ve kesitlere işlenmiş halleri "EK G: KUDEB – Ahşap Malzeme Analiz Raporu" bölümünde bulunmaktadır. Bu rapora göre;

A-01 Taşlık mekanında görülen ve helayı taşıyan ana kirişlerden alınan Örnek 1, sarı renkli ahşap lif örneğidir, yapısını tamamen yitirmiştir ve incelemeler sonucunda örneğin çam olduğu tespit edilmiştir (Şekil C.14, Şekil C.111).

Z-04 mekanındaki kapatılmış *buhar*'ın hizasındaki *dogan*'dan alınan Örnek 2'nin, yıllık halkaları belirgin, dış kısmı koyu kahverengi, iç kısmı açık sarı, tamamen çürümüş çam örneği olduğu belirlenmiştir (Şekil C.101, Şekil C.102).

Örnek 3, Z-02 *Ev* mekanında bulunan kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu *dogan*'dan alınmıştır. İncelemeler sonucunda örneğin çam olduğu tespit edilmiştir (Şekil C.80, Şekil C.82).

1-03 *Ara* ve 1-04 *Ambar* mekanları arasında kalan duvarın 1-01 *Dandraba* mekanına çıkan yaklaşık 20 cm'lik *yaka*'sından alınan Örnek 4'ün göknar olduğu belirlenmiştir. Örnek oldukça sert ve sağlam durumdadır (Şekil C.150).

D105 ahşap dikmenin kiriş ile birleştiği noktadan alınan Örnek 5, dış kısmı gri, iç kısmı açık kahverengi tamamen çürümüş çam örneği olarak tanımlanmıştır (Şekil C.128).

1-01 *Üst Dandraba*'nın kuzeydoğu tarafında yer alan döşeme tahtalarından alınmış Örnek 6'nın göknar olduğu belirlenmiştir (Şekil C.124).

Örnek 7, 1-01 *Üst Dandraba*'nın kuzeydoğu köşesindeki geçmelerin üst bölümünden alınmıştır, örneğin göknar olduğu tespit edilmiştir.

1-01 *Üst Dandraba*'nın kuzeybatısında yer alan döşeme tahtalarından alınan Örnek 8 çam örneğidir.

Örnek 9, 1-01 *Üst Dandraba*'da mekan boyunca güneybatı – kuzeydoğu doğrultusunda devam eden 10,24 metrelik kirişten alınmıştır (Şekil C.130). Malzemenin çam olduğu belirlenmiştir.

1-04 Ambar mekanının yüzeyi kömürleşmiş tavan tahtalarından alınan Örnek 10'un, göknar olduğu tespit edilmiştir (Şekil C.154, Şekil C.155).

Örnek 11, D103 Ahşap Direk'in dayandığı kirişe yakın kısmından alınmıştır; Örnek 12 ise D105 Ahşap Direk'in taşıdığı kirişe yakın üst ve iç kısmından alınmıştır. Her iki örneğin de çam olduğu belirlenmiştir.

Yukarıdaki analizler sonucunda yapıdaki malzeme kullanımına dair çeşitli değerlendirmeler yapılabilmektedir. Zemin kattaki kirişlerden alınan örneklerin tümünün çam olduğu görülmektedir. Ambar katından alınan örneklerden iki tanesi dışında tümü çamdır. Ancak, özellikle 1-04 Ambar mekanından alınan ve 100 yıl önce çıktığı öğrenilen bir yangın sonrasında değiştirilmemiş olduğu görülen tavan tahtası malzemesinin ve 1-01 *Üst Dandraba*'nın kuzeydoğusundan alınan iki örneğin göknar olması, “yapının özgün malzemesinin çam olduğu ve yenilenmiş kısımlarda değişik ağaç cinslerinin kullanıldığı” değerlendirmesini haksız çıkarmıştır.

Bu değerlendirmenin kısıtlı malzeme örneklerinin (yapının ahır katından örnek alınamamıştır ve alt kattan alınan örnekler genel bir değerlendirme yapabilmek için yetersiz kalmıştır) analizi sonucunda yapıldığı unutulmamalıdır. Ahır kirişlerinin genellikle meşeden yapılmış olduğu yöre halkınca söylenmektedir ancak bu bilgiyi

destekleyecek bir analize ihtiyaç duyulmaktadır. Kapsamlı bir malzeme analizi için yapının daha değişik noktalarından örnekler alınmalı ve analiz yaptırılmalıdır.

Yapıda kullanılan diğer malzemeler kapılardaki dövme demirden menteşeler, menteşelerin kapıya tespiti için kullanılan dövme demir çiviler ve çatı kaplaması olarak kullanılan çinko sac levhadır. Ayrıca, ahır katını çevreleyen moloz taş duvarın üzerinde sıva olarak gübre ve saman karışımından elde edilen bir harcın sürüldüğü bilinmektedir.

4.7.2 Hasar analizleri

Yapıdan alınan örneklerin analizi sonucunda, KUDEB Analiz Raporu'nda da görüldüğü gibi, örneklerin tamamına yakınının çürümüş olduğu gözlenmiştir. Ancak, yapıdan malzeme örneği alınabilecek noktaların ancak elemanların çürümüş ve parça koparmaya elverişli noktaları olduğu ve sağlam kısımlardan zorlukla örnek alınabildiği göz önünde bulundurulduğunda bu raporda yer alan (12 örneğin 10 tanesine dair) “tamamen çürümüş” ifadelerinin noktasal hasar durumlarını yansıtmakla birlikte yapıdaki hasarları genel olarak açıklamakta yetersiz kaldığı görülmektedir. Benzer biçimde, örneklerin sayısı ve yapı içindeki dağılımı da yapıya dair genel bir hasar analizi ortaya koyma açısından yeterli olmamıştır. Bu yüzden, yapıdaki hasarları daha detaylı belirlemek, müdahale kararları için gerekli altyapıyı oluşturmak amacıyla hazırlanan ve “EK D: Zurabet Evi - Rölöve Paftaları” bölümünde yer alan hasar tespit paftaları için alanda yapılan gözlemlerden ve fotoğraflardan yararlanılmıştır (Şekil D.32, Şekil D.33, Şekil D.34, Şekil D.35, Şekil D.36, Şekil D.37, Şekil D.38, Şekil D.39, Şekil D.40, Şekil D.41, Şekil D.42).

Yapıdaki hasarlar böcek hasarı, mantar çürüklüğü / rutubet, niteliksiz malzeme ile yenilenmiş bölge / niteliksiz ek, sıva dökülmesi, malzeme kaybı, korozyon, bitki oluşumu, yangın sonucu kömürleşme, aşınma, hava etkisi sonucu renk değişimi, (ahşap elemanda) çatlama başlıkları altında incelenmiştir.

Buna göre;

Görülebildiği kadarıyla yörede *zvağa* olarak adlandırılan ahır döşeme tomrukları ve *baga* 'lar aşınmış durumdadır. Ahır duvarlarını içten ve dıştan kapatan gübre-saman sıvası tüm duvarlarda büyük ölçüde dökülmüştür (Şekil C.161, Şekil C.162, Şekil D.32).

Özellikle Z-07 Hela mekanını taşıyan dikmelerde ve kirişlerde yaygın mantar çürüklüğü tespit edilmiştir. Çürüklük helayı kapatan tahtalarda da görülmektedir (Şekil C.14, Şekil C.40, Şekil C.41, Şekil C.56, Şekil C.57, Şekil C.111, Şekil D.39).

1-01 *Üst Dandraba* mekanında niteliksiz malzeme ile yenilenmiş bölge dışında kalan tüm döşeme tahtaları aşınmış ve yer yer böcek hasarına maruz kalmıştır. Özellikle yapıyı boydan boya geçen yaklaşık 10 m uzunluğundaki kirişlerde yaygın böcek hasarı gözlenmiştir (Şekil C.124, Şekil C.128, Şekil C.129, Şekil C.130, Şekil C.137, Şekil C.138, Şekil C.139, Şekil D.34). Mekana sonradan yerleştirilmiş D107 ve D108 dikmelerinin yerinde olması gereken özgün ahşap direkler yokolmuştur, bu direklerin yerine yerleştirilen direklerde yüzeysel böcek hasarı görülmektedir (Şekil C.131).

Üst Dandraba mekanının tavanını oluşturan çatı kirişlerinde (*zağla*, *sırık* ve *dogan*larda) su yalıtımının eksikliği sebebiyle rutubet ve mantar çürüklüğü görülmektedir (Şekil C.117, Şekil C.118, Şekil C.119, Şekil C.120, Şekil C.121, Şekil C.126, Şekil C.127, Şekil D.35, Şekil D.36, Şekil D.37, Şekil D.38). Dikmelerde ve ambar duvarını oluşturan tahtaların alt kısımlarında da mantar çürüklüğü tespit edilmiştir (Şekil C.134, Şekil C.137). Ambar duvarının üst kısmında duvara bitişik devam eden kiriş burulmuştur (Şekil C.141). Ambar kapılarında yer alan dövme demir menteşe ve kilitlerde korozyon, metalin temas ettiği ahşap yüzeylerde renklenme görülmektedir (Şekil C.145a, Şekil C.151, Şekil D.37).

1-04 Ambar mekanının tavanı ve kuzeydoğu duvarının [görülebildiği kadarıyla] üst katmanı yangın sebebiyle kömürleşmiştir (Şekil C.152, Şekil C.153, Şekil C.154, Şekil C.155, Şekil D.38).

Güneydoğu cephesinde ahır duvarlarını oluşturan ahşap elemanlarda yer yer mantar çürüklüğü ve böceklenme tespit edilmiştir. Genel olarak cephedeki tüm duvar tahtaları ve kirişlerde çatlamlar ve kararına göze çarpmaktadır (Şekil C.11, Şekil C.12, Şekil C.13, Şekil C.14, Şekil C.15, Şekil C.16, Şekil C.156, Şekil C.157, Şekil D.39).

Güneybatı cephesinde özellikle giriş katının helaya yakın duvar tahtalarında, çatı kirişinde ve '*üst dandraba*'nın döşemelerinin dayandığı kirişte mantar çürüklüğü tespit edilmiştir. Güneydoğu cephesine benzer biçimde, bu cephedeki tüm duvar

tahtalarında da çatlak ve kararma görülmektedir (Şekil C.20, Şekil C.21, Şekil C.22, Şekil D.40).

Kuzeydoğu cephesinde özellikle ahır çevreleyen moloz taş duvarın üstünde yer alan *quant* [hatıl], *koşat* [ahır kirişi] ve *dogan*larda [kiriş] ve bu elemanlara yakın duvar tahtalarında böcek uçma delikleri ve mantar çürüklüğü görülmüştür (Şekil C.37, Şekil C.38, Şekil C.39, Şekil D.41). Z-06 mekanının *buhar*ının yer aldığı bölümde buhar taşları ile ahşap arasında oluşan yoğunlaşma sonucu rutubet izleri ve çürüklük bulunmaktadır (Şekil C.35, Şekil C.36). Cephede, genel olarak tüm duvar tahtalarında aşınma ve çatlama, 1-04 Ambar mekanının dış duvarında yangın sonucu yüzeysel kömürleşme tespit edilmiştir (Şekil C.34).

Kuzeybatı cephesinde hemen hemen tüm duvar tahtalarında grileşme ve gevrekleşme gözlemlenmiştir (Şekil C.24, Şekil C.25, Şekil C.26, Şekil D.42). Kimi noktalarda ahşabın üst katmanının bütünden ayrıldığı tespit edilmiştir. Erdin, ahşabın grileşmesinde (gümüşümsü renk) yalnızca UV ışınlarının değil, rutubetli ortamlarda gelişen küf mantarlarının da etkili olduğunu belirtmektedir (Erdin, 2009, 31). Bu durum kuzeybatı cephesi için geçerli olmuş olabilir. Cephede özellikle alınlığı oluşturan ahşap elemanların buhar hizasına denk gelen bölümünde yoğun mantar çürüklüğü görülmektedir (Şekil C.28, Şekil C.29).

Hasar analizi paftalarına ek olarak yapıda kullanılan elemanların kesit ve uzunluk değerlerini, ahşap cinslerini, hasar durumlarını ve elemana uygulanacak müdahale yöntemini içeren bir çizelge oluşturulmuştur⁶⁹. Bu çizelgede yer alan [MEKAN].KOD başlığı elemanın yerine ve işlevine işaret etmektedir. Elemanlar için ait oldukları mekanlar ve mekandaki yeri bu kod isimle belirtilmiştir. Dikme A, *dogan* K, duvar tahtası D, döşeme tahtası C, *cihur* H, *zağla* Z, *virikida* V, *söve* S, *koşat* B olarak kodlanmıştır. Bu çizelge sayesinde yapıdaki yeri ve işlevine göre hangi elemanın ne kadar hasar gördüğünü incelemek ve kesit / uzunluk verileri / müdahale çeşidi gibi bölümleri sayesinde yaklaşık restorasyon maliyeti çıkarmak mümkün olacaktır. Çizelgede yer alan müdahale çeşitlerinden,

[T] : ‘Tümüyle değiştirilecek’,

⁶⁹ Bu çalışma kapsamında böyle bir çizelgenin kısa bir örneği oluşturulmuştur. Kodların ait oldukları elemanlar “EK D: Zurabet Evi – Rölöve Paftaları” bölümündeki 19 ve 20 numaralı paftalarda işaretlenmiştir.

[S] : ‘Sağlamlaştırılacak’,

[D] : ‘Sağlam kısmı korunarak hasarlı kısmı değiştirilecek’

[K] : ‘Herhangi bir müdahale yapılmadan yerinde korunacak’

ifadesinin kısaltması olarak kullanılmıştır. Bu müdahalelerin detayları ‘7.1 Ahşap Malzeme Korumada İlke ve Yöntemler’ bölümünde anlatılmıştır.

Hasar durumu başlığı altındaki işaretlerden,

++ : Tümüyle sağlam eleman,

+ : Yüzeysel hasarlı, faydalı kesitini korumuş eleman,

+ - : Bir bölümü hasarlı, bir bölümü sağlam eleman,

- : Hasarlı eleman,

-- : Ağır hasarlı, değiştirilmesi gereken eleman,

anlamında kullanılmıştır.

Analizler sonucu edinilen bilgiye göre yapıda genel olarak çam, bazı döşeme tahtalarında da göknar kullanılmıştır. Bu yüzden analizi yapılan malzeme söz konusu olmadıkça cins başlığı altında çam/göknar ifadesi yer almıştır. Yapıdaki öneminden dolayı çam olması muhtemel elemanlar (dikmeler, kirişler) söz konusu olduğunda çam ifadesinin altı çizilmiştir. Ahır döşemesi için ‘-’ işareti kullanılmıştır. Yörede yapılan görüşmelerden ahır döşemesinde kullanmak üzere daha sert ağaçların tercih edildiği öğrenilmiş ancak bu duyumu destekleyecek bir malzeme analizi yapılamamıştır.

Konutta tespit edilip fotograflanan böcek hasarları, delik boyutları ve biçimleri göz önünde bulundurulduğunda “2.2.5.2 Ahşap Malzemede Görülen Hasarlar ve Sebepleri” başlıklı bölümde anlatılan bazı böcek hasarları ile benzerlik göstermektedir. Şekil C.39a, Şekil C.68, Şekil C.70, Şekil C.102, Şekil C.105, Şekil C.128, Şekil C.132 ve Şekil C.138’de görülen hasarların, 5 – 10 mm boyutlarında oval uçma delikleri olan *Hylotrupes bajulus* tarafından; Şekil C.66, Şekil C.104, Şekil C.129’da görülen hasarların 1 - 2 mm çapında dairesel uçma delikleri olan

Anobium Punctatum tarafından gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Ancak bu varsayımları destekleyecek bir biyolojik analiz yaptırılmamıştır.

Çizelge 4.1 : Boyut, hasar durumu ve müdahale çizelgesi⁷⁰

[MEKAN].KOD	KESİT	UZUNLUK	CİNS*	HASAR DURUMU	MÜDAHALE
[A-01].B1 [Örnek 1]	27x27	969	Çam	+-	[T]
[Z-02].K3 [Örnek 2]	19x21	1010	Çam	+	[S]
[Z-02].K2 [Örnek 3]	18x19	414	Çam	+	[S]
[1-04].DB6 [Örnek 4]	10x30	481	Gökmar	++	[K]
[1-01].K1 [Örnek 5]	19x19	1010	Çam	+-	[D]
[1-01].C38 [Örnek 6]	7x23	512	Gökmar	-	[T]
[1-01].DG1 [Örnek 7]	10x27	123	Gökmar	-	[T]
[1-01].C23 [Örnek 8]	7x25	500	Çam	-	[T]
[Z-03].K3 [Örnek 9]	22x22	1024	Çam	-	[T]
[1-04].C23 [Örnek 10]	8x24	248	Gökmar	--	[T]
[1-01].A3 [Örnek 11]	20x20	175	Çam	+	[S]
[1-01].A5 [Örnek 12]	22x22	178	Çam	+	[S]
[Z-01].A3	20x20	155	Çam/Gökmar	+	[S]
[Z-01].K5	20x20	1002	Çam/Gökmar	+	[S]
[1-01].C1	8x25	488	Çam/Gökmar	-	[T]
[1-01].C2	8x32	488	Çam/Gökmar	-	[T]
[1-01].C6	8x33	490	Çam/Gökmar	--	[T]
[A-02].C1	11x12	235	-	-	[T]
[A-02].C2	12x15	236	-	-	[T]

⁷⁰ Çizelgedeki ilk 12 eleman, analizi yapılan ve cinsi kesinleştirilen elemanlardır. Bu elemanların yapıdaki yerleri “EK G: KUDEB – Ahşap Malzeme Analiz Raporu” bölümündeki işaretli paftalarda görülmektedir.

[1-01].Z1	19x20	600	Çam/Gökmar	-	[T]
[Z-01].DB1	9x24	338	Çam/Gökmar	+	[S]
[Z-01].DB2	9x26	338	Çam/Gökmar	+	[S]
[A-01].B2	30x32	630	Çam/Gökmar	+-	[T]
[1-01].K7	20x20	1006	Çam/Gökmar	+-	[D]
[1-01].K3	20x14	938	Çam/Gökmar	+-	[D]

4.7.3 Müdahale analizleri

Zurabet Evi için hazırlanan müdahale analizleri “EK D : Zurabet Evi – Rölöve paftaları” bölümündeki paftalarda yer almaktadır (Şekil D.43, Şekil D.44, Şekil D.45, Şekil D.46, Şekil D.47, Şekil D.48, Şekil D.49, Şekil D.50, Şekil D.51, Şekil D.52, Şekil D.53).

Müdahale çeşitleri kullanıcılar tarafından değiştirilmiş, eklenmiş ve kaldırılmış bölüm / eleman olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Bu bölümdeki veriler Zurabet Evi için hazırlanan restitüsyon çalışmasına temel oluşturmuştur.

5. RESTİTÜSYON SORUNLARI VE ÖNERİLERİ

Yöredeki konutlara ilişkin eski fotoğraflara ancak yöre halkına ait aile albümlerinde rastlanabilmektedir. Ancak fotoğrafın yöredeki 40-50 yıllık geçmişi 200-300 yıllık konutlar için yararlı olmamaktadır. Bu sebeple restitüsyon çalışması için veriler toplanırken yöredeki diğer konutlar incelenmiş, yöre halkıyla eski yaşantılara, alışkanlıklara ve yapım sistemlerine dair söyleşiler gerçekleştirilmiş ve bunlardan yola çıkılarak Zurabet Evi için bir restitüsyon önerisi geliştirilmiştir.

“3.4 Detaylar” bölümünde bahsedilen *sekvi*, *mil*, *terek*, *buhar*, *hela*, *tekne*, *kilit* gibi elemanlar ve özgün kullanımlarını sürdüren ahır mekanları Zurabet Evi’ne dair geliştirilen restitüsyon önerisi için kaynak oluşturmaktadır.

Buhar: Yöredeki buhar örnekleri incelendiğinde, özgün durumunda *buhar* elemanının dış cephede cephe yüksekliği boyunca incelerek devam ettiği ve çatının da üstüne çıkarak bir bacaya dönüştüğü görülmüştür (Şekil B.35). Bacalar kimi örneklerde kademeli kimilerinde kademesiz olarak inceltilmiştir. Tüm yüksekliğiyle korunan örneklerde *buhar*’ın bacaya dönüştüğü üst kısımlarda taşların arasında duman çıkışı için bir açıklık dikkati çeker. Bacanın üstünü geniş ve ince bir taş kapatmaktadır. Ormandaki kuru dere yataklarından getirilen ve yörede *karhana* olarak adlandırılan taşların ateşe dayanıklı oldukları ve bu sebeple *buharlarda* tercih edildikleri öğrenilmiştir⁷¹. Odalardan bakıldığında duvar tahtalarının en üstte yer alan kirişe kadar yükselen iki ahşap dikme ile kesildiği ve dikmelerin arkasında beşik taş bir kemer üzerinde *buhar* taşlarının örüldüğü görülür (Şekil B.34, Şekil B.37). Kimi örneklerde beşik kemerin ahşap olanlarına rastlanmıştır. İşlevinden ötürü daha geniş hacim gerektiren ev mekanına ait *buharın* kemer genişliği daha çok, odalarda yer alan ve sadece odayı ısıtmak ve banyo yapılan odalarda su ısıtmak için kullanılan *buharların* kemerlerinin genişlikleri daha az olmaktadır. Yörede odalarda yer alan *buharlar* genellikle söküldüğü ya da kapatıldığı için bunların odalara dik

⁷¹ Nihat Özdemir, kişisel görüşme, Ağustos 2009

doğrultudaki genişlikleri hakkında sağlıklı bir bilgi edinilememiştir (Şekil B.36, Şekil B.37, Şekil B.38).

Ahır: Hayvancılıkla uğraşmaya devam eden ailelere ait konutlarda yer alan ahır mekanları, ahırların özgün durumlarına ilişkin yeterli ipuçlarını vermektedir. Bunlara göre eğimden kazanılan zeminde yer alan ahırlar geçmişte büyükbaş ve küçükbaş hayvanların kullanımı için iki bölümlü olarak inşa edilmiştir. Küçükbaş hayvancılıkla uğraşılmayan daha yakın dönemlerde ise ahırdaki bölümler ineklerle öküzleri ayırmak için kullanılmıştır. Hayvancılığın geçim kaynağı olduğu yörede ahırla ilgili terimlerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Buzağılık ve danalık için ayrılan bölümler *saskro*, kümes hayvanlarının ayrıldığı yer *sakatme*, kuzuluk ve oğlaklık *sakavre* olarak adlandırılmıştır. Bunların dışında aralıklı yerleştirilmiş ahır döşemelerine *zvağa*, gübreler için ayrılmış aralığa *sanatzgal*, ahırda yer alan büyük boyutu kirişlere *koşat*, taş duvar üzerinde giden hatıllara *quant* ve *quant*lara dayanan *koşat*lar arasındaki boşlukları doldurmak için kullanılan ahşap parçalarına *parak* denilmektedir.

Yöredeki halen kullanılmakta olan ahırlarda ahır duvarına paralel uzanan *baga*'lar görülmüştür. Uzun ağaçların içinin oyulmasıyla elde edilen bu yalak her iki ahır bölümünde yer almaktadır. Kimi konutlarda taşlıkta da daha kısa *bagalar*ın bulunduğu görülmüştür (Şekil B.18, Şekil B.22). Büyükbaş hayvancılığın sürdürüldüğü yörede, *saskro* bölümlerinin ahırların arka duvarlarında bulunduğu görülmüştür (Şekil B.17). Buradan yola çıkarak küçükbaş hayvanlar için ayrılan ahırlarda da *sakavre*'nin ahırın arka duvarında yer aldığı düşünülebilir. *Bagalar* bu bölümlerde de devam etmektedir.

Giriş sahanlığı: Konutlara eğime paralel konumlandırılmış yan cephelerden giriş sağlanır. Bu sebeple çoğu konutta hala kullanılan iki giriş bulunmaktadır. Bu çift girişliliğin bir sebebi de çocuklar arasında bölüştürülen konutların kimi zaman ortadan ikiye iki bölüm arasında bir geçiş bırakılmayacak şekilde bölünmesi olmalıdır. Girişler eğime basamak olacak şekilde yerleştirilmiş büyük boyutlu taşların ucunda yer alan sahanlıklardan yapılmaktadır. Sahanlıklar üç ya da dört ince uzun tahtanın yan yana yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur (Şekil B.49). Eğimin arttığı yerde sahanlık ahşap direklerle, taşlarla ya da konsol çıkan *koşat*larla desteklenmektedir.

Ara mekanına geçiş: Konutlarda giriş katından ambar katına çıkan merdivenin tüm örneklerde dar olması dikkat çekicidir. Ambar katında kurutulan ürünleri taşımak için bu merdivenin kullanılıyor olması akla uygun değildir. Yapılan gözlemlerden ve söyleşilerden öğrenildiğine göre ürün çeşitliliğinin ve tarım etkinliğinin azalmasıyla beraber kullanımı gereksizleşse de ambar katına çıkmak için geçmişte rampalardan yararlanılmıştır. Yapıların ambar katında yer alan *ara* mekanına konutun çevresindeki çayırardan bir rampa yardımıyla doğrudan geçilebilmektedir. Ambar katına çıkarılmak istenen ürünler bu şekilde taşınmaktadır (Şekil B.16).

Hela birimleri: Yöredeki tüm konutlarda giriş kattaki yaşam mekanlarının dışında tutulan hela birimleri, *dandrabadan* ulaşılan ve balkondan ulaşılan olarak iki kısımda incelenebilir. İki tipte de merdivenli ve merdivensiz örnekler vardır. Zurabet Evi balkonsuz olduğu için konuta ait hela birimin *dandrabadan* ulaşılan merdivenli ya da merdivensiz örneklerden biridir. Merdivenli tipe ait örnekler Şekil B.15a ve Şekil B.15b’de görülmektedir. Bu örneklerde görüldüğü gibi hela biriminin üst iskeleti (merdiven hariç) ahır duvarından çıkan ve taşıktaki dikmelerle desteklenen hatıllara (*quant*) asılmıştır (Şekil B.14). Merdivenin üst ucu *dandrabadan* çıkan kirişe, alt ucu ise hela biriminin zeminine dayanır. Merdivensiz tipe ait örnek Şekil B.15c’de görülmektedir. Bu örnekte görüldüğü gibi *dandrabada* ile yaklaşık aynı kot seviyesinde bulunan hela biriminin iskeleti *dandrabayı* sınırlayan giriş (*dogan*) ile onun altında yer alan diğer bir giriş arasından çıkan elemanlara dayanır.

Sekvi ve *mil*: Konutlardaki odalarda boyutları odaların duvarlarına göre ayarlanmış *sekviler* bulunur. Bunlar, ‘3.4 Detaylar’ bölümünde bahsedildiği gibi duvara sabitlenmiş ahşap takozlara ya da döşeme üstüne yerleştirilmiş kütüklere dayanmaktadır. Geçmişte her odada bir *sekvi* bulunduğu öğrenilmiştir. Ancak *sekvilerden* bazılarının ucunda kapaklı banyo tekneleri bulunmaktadır (Şekil B.31). *Mil* adı verilen bu teknelerin hangi odada ve odadaki *sekvinin* ne tarafında yer aldığını cephede izi sürülebilen *mil* giderlerine bakarak tahmin etmek mümkündür (Şekil B.32).

Çatı: Yöredeki çatıların özgün sistemleri korunmuş durumdadır. Çatı kaplaması olarak kullanılan çinko sac levhalar bütün yörede yaygınlaşmış olmasına rağmen, yörenin özgün çatı kaplaması olan ‘*bedevra*’ların kalıntılarını küçük mekanların üst örtüsü olarak görmek mümkündür.

5.1 Zurabet Evi'ne Dair Bir Restitüsyon Önerisi

Zurabet Evi için hazırlanan restitüsyon önerisi “EK E : Zurabet Evi – Restitüsyon paftaları” bölümünde yer almaktadır (Şekil E.1, Şekil E.2, Şekil E.3, Şekil E.4, Şekil E.5, Şekil E.6, Şekil E.7, Şekil E.8, Şekil E.9, Şekil E.10, Şekil E.11, Şekil E.12, Şekil E.13, Şekil E.14, Şekil E.15). Yapının kullanıcıların müdahalesiyle zaman içinde geçirdiği değişimlere “EK D : Zurabet Evi – Rölöve paftaları” bölümündeki ‘Müdahale Analizi’ çizimlerinde yer verilmiştir. Bu analizlerde işaretlenen, kullanıcıların zamanla ekledikleri, kaldırdıkları bölümler ve elemanlar restitüsyon çalışmasında özgün olduğu düşünülen halleriyle gösterilmiştir.

5.1.1 Plan restitüsyonu

Zurabet Evi ile çevresi (merek, bahçedeki teraslama sistemi, gübrelik ve konutun etrafındaki patikalar) arasındaki ilişkisinin geçmişten günümüze çok değişmemiş olduğu tahmin edilmektedir. Konut kullanıcılarıyla görüşmelerde, bu alanlarda geçmişten günümüze gerçekleşen bir değişime dair herhangi bir ipucu edinilememiştir. Yalnızca yörede *buhar*ların sökülmesiyle ya da kapatılmasıyla sonuçlanan bir süreçte evlerin yanına *hoço* adı verilen mekanların eklendiği bilinmektedir. Restitüsyon önerisi geliştirilirken konuta *hoço*'nun henüz eklenmediği ve *buhar*'ların işlevini sürdürdüğü dönem temel alınmıştır (Şekil E.1).

5.1.1.1 Giriş katı planı

Şekil D.44 : Müdahale Analizi : Giriş Katı Planı paftasında görüldüğü gibi konutun giriş katında, giriş sahanlıklarına, *buhar*'lara, *sekvi*'lere ve helaya kullanıcılar tarafından müdahale edilmiştir.

Özgün durumda her iki yan cephede bulunan ve üç ya da dört taş basamakla ulaşılan sahanlıklardan kuzeydoğu cephesinde bulunan sahanlık zaman içinde kaldırılmış, bu sahanlıktan eve girişi sağlayan KZ05 kapısı işlevsiz hale getirilmiştir (Şekil D.52). Güneybatı cephesinde yer alan sahanlık, konuta *hoço*'nun eklenmesi sebebiyle kısaltılmış ve zeminden ahşap merdivenle ulaşılabilir hale getirilmiştir (Şekil D.51). Ahır duvarından konsol çıkarak sahanlıkları taşıyan koşatların ise her iki cephede de kısaltılmış olduğu görülmüştür. Restitüsyon önerisinde her iki sahanlık da cephelere paralel yaklaşık 8 m (güneybatı cephesi) ve 6 m (kuzeydoğu cephesi) uzunluğunda, 1

m genişliğinde ve yaklaşık 1 m konsol çıkan koşatlar tarafından taşınır halde gösterilmiştir (Şekil E.3, Şekil E.7, Şekil E.9, Şekil E.10).

Gerek dış cephe gerek iç mekan ölçümlerinde, konutun giriş katındaki Z-02 mekanında kullanımı sürdürülmeyen ve yüksekliği azaltılmış bir *buhar*; Z-04 ve Z-06 mekanlarının duvarlarında ise *buhar* açıklıkları tespit edilmiştir (Şekil D.44, Şekil D.45, Şekil D.49, Şekil D.51, Şekil D.52, Şekil D.53). Bu açıklıkların yeri ve genişlikleri, yörede yapılan söyleşilerden öğrenilen “konutların her odasında *buhar* bulunduğu” bilgisini desteklemektedir. Bu açıklıklardan hareketle restitüsyon önerisinde Z-04 mekanına 130 x 65 cm, Z-06 mekanına 90 x 60 cm ölçülerinde *buhar* eklenmiştir (Şekil E.3, Şekil E.4, Şekil E.5, Şekil E.6, Şekil E.7, Şekil E.8, Şekil E.10, Şekil E.11). Yörede yapılan incelemeler sonucunda mekanın buhar bulunan duvarında taş bir kemer ve bu kemerin arkasında ve üstünde buhar taşları yer almaktadır.

Z-02 mekanında yer alan özgün *seki* döşeme kotundan yaklaşık 15 cm yüksekte yer almaktadır. Sekvinin kullanıldığı dönemlerde sekvide oturan bir insanın göz hizasında yer alan 20 x 14 cm boyutlarındaki açıklık, günümüzde aynı boyutlardaki bir tahta parçasıyla kapatılmıştır. Sekvinin üstünde ise karyola ve evye yer almaktadır. Mekandaki özgün sekvinin kesiti Şekil E.7’de görülmektedir. Z-04 mekanında *buhar*’ın kullanıldığı dönemlerde sekvinin mekanın kuzeydoğu duvarına paralel uzandığı düşünülmektedir. Bu düşünceyi kuzeydoğu cephesinde yer alan ‘*mil* gider deliği’ desteklemektedir. Bilindiği gibi yöredeki konutlarda yer alan kimi sekvilerde *mil* adı verilen kapaklı banyo tekneleri bulunmaktadır. Şekil E.7 ve Şekil E.15’de *seki* ve *mil* detayı görülmektedir. Z-06 mekanındaki *seki* günümüzde sökülmüş *buhar*’a ait açıklığı kapatan tahtaların önünde yer almaktadır. Geçmişte, *seki*’nin mekandaki pencerelerin önünde, güneydoğu duvarına paralel uzanmakta olduğu düşünülmektedir.

Konutta Z-01 mekanından ulaşılan hela biriminin gerek taşıyıcı kirişlerinin gerek malzemesinin özgün olmadığı görülmektedir. Restitüsyon önerisinde özgün örneklerdeki hela birimlerine benzer biçimde Z-01 Dandraba mekanından ahşap bir merdivenle inilen ve ahırdan çıkan kirişlere asılan dikmelerle taşınan bir hela detayı geliştirilmiştir (Şekil E.12, Şekil E.13, Şekil E.14). Hela biriminin çatı kaplaması olarak kullanılan *bedevra*’ların özgün durumu yansıttığı düşünülmektedir.

5.1.1.2 Ambar katı planı

Konutun ambar katında özgün kullanımdan farklılık gösteren tek mekan 1-03 Ara mekanıdır (Şekil D.45). Geçmişte konutun kuzeybatısında yer alan çayirlardan getirilen ürünlerin giriş katına uğramadan ambara kolayca ulaştırılması için 1-03 Ara mekanının kuzeybatı duvarında bir açıklık bırakılmış, çayırdan bir rapma yardımıyla ürünler bu bölüme aktarılmıştır. Günümüzde işlevsiz kaldığı için bu açıklık tahtalarla kapatılmış, mekan ise ambardaki diğer kapalı bölümler gibi depoya dönüştürülmüştür. Restitüsyon önerisinde bu bölüm geçiş olarak kullanıldığı dönem temel alınarak yeniden oluşturulmuştur (Şekil E.4, Şekil E.7, Şekil E.11).

Mekandaki 107 ve 108 numaralı daire ve dikdörtgen kesitli ahşap dikmeler, özgün kare kesitli dikmelerin yerine yerleştirilmiştir. Restitüsyon önerisinde dikmeler özgün boyutlarında ve olmaları gereken noktalarda gösterilmiştir.

5.1.1.3 Ahır katı planı

Zurabet Evi'nin ahır katında özgün küçükbaş-büyükbaş bölümlenmesi değiştirilmiş, özgün halinde büyükbaş hayvanlar için kullanılan bölüm küçültülerek A-02, küçükbaş hayvanlar için kullanılan bölüm büyütülerek A-03 mekanları oluşturulmuştur. Ahır katının merkezinde ve kuzeybatı yönünde sınırlandıran duvara bitişik duran, koşatları destekleyen dikmelerdeki geçme izleri (Şekil C.176), A-02 ve A-03 mekanlarını ayıran güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu ahşap yığma duvarın (Şekil C.169) geçmişte ahırın arka duvarına kadar devam ettiğini düşündürmektedir. Bu duvar ahır küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar için olmak üzere iki bölüme ayıran özgün duvardır.

A-02 mekanının zemininde görülen tomruklar, işlevi devam eden tüm ahır örneklerinde tüm katı kaplayacak şekilde devam etmektedir. A-03 mekanının zeminindeki saman ve toprak dolgusu kaldırıldığında bu döşemeye ulaşılabilceği düşünülmektedir (Şekil C.168).

Şekil B.17'de görüldüğü gibi ahırların arka duvarlarında yeni doğmuş hayvanlar için ayrılmış bölümler bulunmaktadır. Bunlardan küçükbaş hayvanlar için ayrılmış ahırda yer alan *sakavre*, büyükbaş hayvanlar için ayrılmış bölümde yer alan *saskro* olarak adlandırılmaktadır. Ağaç yemlikler güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda, duvarlara paralel uzanmaktadır (Şekil E.2).

Ahırda yer alan ve giriş katı döşemesini taşıyan yaklaşık 40 x 40 cm kesitindeki kirişler ahır duvarlarından yaklaşık 1 m konsol çıkmakta ve duvardan dışarıya uzanan bu kısımlar iki yan cephede yer alan giriş sahanlıklarını taşımaktadır.

Şekil E.2 ve Şekil E.3'te görüldüğü gibi giriş katı seviyesinden bir merdivenle inilen hela birimi, ahır katı planı seviyesinde yer almaktadır. 11 x 11 cm boyutlarındaki dört taşıyıcı dikme Şekil E.13'deki hela sistemi kesitinde görüldüğü gibi kendilerine geçirilmiş iki kısa kirişin, ahır duvarı üstünde konsol biçiminde uzayan guant'lara dayanması ile taşınmaktadır. Dört taşıyıcı dikmeye -2.52 m kotunda geçirilmiş 5 x 10 cm boyutlarındaki iki kiriş ise hela döşemesi olarak kullanılan üç ahşap levha ve onların üzerinde yer alan ahşap ayakyolunu taşımaktadır. Ahşap ayakyolunun Şekil B.14'te görülen, yöredeki en iyi korunmuş örnekteki ayakyoluna benzediği düşünülmektedir.

Yöredeki ahır duvarlarına benzer biçimde Zurabet Evi'nin de duvarlarında gübre-saman sıvasından izler görülmüş ve restitüsyon önerisinde duvarlar sıvalı olarak gösterilmiştir.

5.1.2 Cephe restitüsyonu

Cephe restitüsyonları için önemli olan buhar, giriş sahanlığı, çatı kaplaması ve hela görünümleri için yöredeki yapılarda gözlemler yapılmış ve şu sonuçlara varılmıştır:

Buharlar ya genişliği azalacak şekilde ve kademersiz ya da zeminle ilişkili olan bölüm hariç her kademede genişlik azalacak şekilde kademeli olarak yükselmektedir. Konutun Z-02 mekanına ait buharın zemine yakın kısmı daralmamaktadır, bu sebeple konutun buharlarının ikinci (kademeli) tipte yapılmış oldukları düşünülmüştür. Buharların üstü kapak taşları ile kapatılmış ancak kapak taşının altındaki taşlar arasında duman çıkışı için açıklık bırakılmıştır (Şekil E.10, Şekil E.11). Şekil B.36a'da görülen *buhar*'da taşların etrafında bir karkas bulunmaktadır ve karkasın üst kenarları duvara bindirilmiştir. İskeletin geçirildiği deliklerden biri açıkta durmaktadır. Dikkat edilirse benzer delikler Şekil B.35'te görülen ilk *buhar*'da da göze çarpmaktadır. Restitüsyonda, yalnızca Z-06 mekanına ait *buhar* için, taşları çevreleyen ahşap bir karkas önerilmiştir.

Giriş sahanlıkları plan restitüsyonu bölümünde bahsedildiği gibi ahır duvarından konsol çıkan ahır kirişlerinin üstünde durmaktadır. Yan cephede zemine yakın noktadan başlayıp cephe uzunluğunun yaklaşık dörtte üçü kadar devam etmektedir.

Zemine yakın noktadan başladığı için üç ya da dört taş basamakla ulaşılabilir kotta yer almaktadır.

Çatı kaplaması (*bedevra*) ladin ağacından elde edilmiş, yaklaşık boyutları 12 x 40 cm olan levhalardan oluşmaktadır. Levhaların dağılmaması için üstlerine onlara dik doğrultulu ahşap levhalar ve taşlar yerleştirilmektedir.

Hela birimleri “Restitüsyon Sorunları ve Önerileri” başlığı altında anlatıldığı gibi iki tiptir. Zurabet Evi’nin plan tipinin dahil olduğu tipolojiden (Çizelge 3.1b) hareketle konutun helasının giriş katındaki Z-01 Dandraba mekanından bir merdivenle inilen bir birim olduğu düşünülmektedir. Z-01 mekanını güneydoğu yönünde sınırlayan dogandaki iz (Şekil C.59) bu noktada bir kapı olduğuna işaret etmektedir. Restitüsyon önerisinde helaya inen merdivenin başına denk gelen bu bölüme kapı eklenmiştir (Şekil E.3, Şekil E.8). Yöredeki konutların cepheleri için ayıredici olan hela kaplama tahtaları Zurabet Evi için hazırlanan restitüsyon önerisinde gösterilmiştir (Şekil E.5, Şekil E.8, Şekil E.9, Şekil E.10).

Kuzeydoğu ve Kuzeybatı cephelerindeki kapatılmış bölümler restitüsyon önerisinde özgün olduğu düşünülen açık halleriyle gösterilmiştir (Şekil E.10, Şekil E.11).

6. KORUMA SORUNLARI

Balıkli yerleşiminde yaşanan sorunlar yalnızca mimari koruma sorunları başlığı altında değerlendirilemez. Yerleşimin özgün dokusunun ve yerleşimdeki canlı hayatının tehlikede olduğu çeşitli göstergelerle açığa çıkmaktadır. Aydemir (2010, 143), yöredeki sorunları, değişimleri ve tehditleri çevresel ve yapısal ölçekte incelemiştir. Buna göre; yerleşimdeki çevresel sorunların başında HES projelerinin gerek doğal çevre gerekse yöre halkı üzerindeki etkileri, artan endüstriyel ürün kullanımı sonucunda oluşan atıklar konusundaki politikasızlık ve artan yapı yoğunluğuna bağlı olarak verimli tarım arazilerinin kaybedilmesi gelmektedir (Aydemir, 2010, 144- 150).

Çalışma kapsamında yerleşimdeki yapısal sorunlar Zurabet Evi özelinde ele alınmıştır. Bu bölümde ise öncelikle yöredeki ahşap konutlarda onarım ya da yeni bir ahşap konut ihtiyacı sebebiyle gereken malzemenin edinilmesi esnasında yöre halkının karşılaştığı güçlükler sıralanmaktadır. İkinci bölümde yöredeki konutlarda görülen hasarlar “2.2.5.2 Ahşap Malzemede Görülen Hasarlar ve Sebepleri” başlıklı bölümde aktarılan bilgiler ışığında değerlendirilmiş ve son olarak değişen alışkanlıkların yöredeki yaşantıyı ve mimariyi nasıl etkilediği aktarılacaktır.

Yerleşimde incelenen konutlarda yaşayanlarla yapılan görüşmeler sonucu, yöredeki mimarinin neden gözden çıkarılma aşamasına geldiğine ilişkin ipuçları yakalanmıştır.

Yöre halkı ahşap konutların istenen hayat standardını sunmadığından şikayetçidir. Geçmişte konut sakinlerini rahatsız etmeyen detaylar, bugün, alışkanlıklar sonucu beklentilerin yükselmesiyle rahatsız edici olmuştur. Bunda yöredeki yaşantının süreksizliği de etkilidir. Geçmişte yılın tümünü köyde geçiren çoğu aile, günümüzde kışları büyük şehirlere gitmekte, şehirdeki modern konutlarında gördükleri detayları yazları çoğunlukla tatil amacıyla geldikleri köy konutunda da aramaktadır. Şehir konforunu köye taşımak amacıyla ahşap konuta düşüncesizce eklenen donatılar, uyumsuz malzemeler ahşap konutun yapısını bozmakta ve ahşap malzemenin bünyesindeki hasarların artmasına sebep olmaktadır.

Ahşap malzemenin bakımındaki görece zorluk, konut sahiplerinin evlerindeki onarılabılır hasarları gözlerinde büyötmelerine ve bu sebeple konutlarından vazgeçmelerine neden olmaktadır. Geçmişte konutların yılda bir kez böceklerle karşı ilaçlandığı öğrenilmiştir. Bu ilaçlama günümüzde yapılmamakta, evlerinde oluşan böceklerden rahatsız olan konut sakinleri, konutlarının ahşap olmasını artık tercih etmediklerini belirtmektedir.

Ahşap malzemenin kendine has özelliğı, içi çürümüşken dışardan sağlam gözükmesine sebep olabilmektedir. Sağlam gözükken yapı elemanlarının aslında çürümüş olduğunu geç farkedenden konut sahipleri konutlarına güvenmemeye başlamaktadır.

Yerleşimdeki konutlarda bir onarım ya da yeni bir ahşap konut ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlemler için gerekli ahşap malzemenin edinilmesi yöre halkı için sıkıntılı bir süreç haline gelmektedir. Orman işletmelerinden sağlanan malzemeler ihtiyaç sahipleri için kimi zaman çok pahalıdır, kimi zaman da bu malzemeler yeterince kaliteli bulunmamaktadır.

Son olarak; yörede inşa edilen hidro elektrik santraller ve barajlar sonucu kimi kamulaştırılan kimi de yok pahasına satılan araziler, yöre halkının bölgeden soğumasına ve yöredeki yaşantıyı devam ettirmeme noktasına gelmesine sebep olmaktadır. Bu fikre sahip insanların konutlarını korumak amacıyla herhangi bir çaba içine girmeyecekleri öngörülebilir.

6.1 Malzeme Sağlamada Karşılaşılan Güçlükler

Günümüzde üretimi ve işlenmesi kolaylaşan, yapılan müdahalelerle dayanıklılığı arttırılan ahşabın kullanım alanı genişlemektedir. Ancak, Çakır (2000, 1) Türkiye’de yıllık ahşap tüketiminde endüstriyel ahşabın payının % 26, Avrupa Birliği ülkelerinde ise bu payın % 67 civarında olduğunu belirtmiştir. Bu ülkelerde (özellikle İngiltere, Finlandiya, Norveç, Almanya, Fransa, ABD) kurulan ahşap araştırma merkezleri, yeni üretim sahalarını ve prefabrikasyon olanaklarını araştırmaktadır.

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yayınlanan Ormancılık İstatistikleri’nde, 2008 yılı için iğne yapraklı endüstriyel ağaç odunları üretimi (tomruk üretimi) yaklaşık 3.200.000 m³, aynı dönemdeki yapraklı endüstriyel ağaç odunları üretimi

650.000 m³ olarak gösterilmiştir (2008, 8). 2008 yılında yaklaşık 9.000 hektar alanda özel ağaçlandırma faaliyeti yapılmıştır (Ormancılık İstatistikleri, 2008, 21). 2004 yılı verilerine göre yüzölçümünün %27.2'si ormanlık alan sayılan Türkiye'de ormancılık prensiplerinin ve doğru politikaların uygulanmasına yönelik yeterli özen gösterilmemekte, orman kaynaklarıyla ahşap kullanımı arasında bir denge bulunmamaktadır. "Ahşap ürünlerine olan talep, ahşap kullanan sanayilerin yapısı ve orman kaynaklarının mevcudiyeti gibi birbiriyle ilişkili faktörler, bölgesel ve ulusal seviyede açık bir dengesizliği ortaya koymaktadır" (Çakır, 2000, 61).

6831 sayılı Orman Kanunu'nun 31. ve 32. maddelerinde orman köylerinde oturan⁷² ihtiyaç sahiplerine yeni inşaat ya da tamirat hallerinde malzeme verilmesi ile ilgili şartlar belirlenmiştir. Buna göre orman köylülerine daha düşük fiyattan malzeme verilmesi öngörülmüştür. Alan çalışması sırasında yöre insanıyla yapılan görüşmeler sonucu bu kolaylığın uygulamaya geçmediği, pratikte uygulanan kuralların malzeme edinmeyi güçleştirdiği öğrenilmiştir. Öncelikle orman köylüsü ihtiyaç hakkı olan 12 m³ ağacı (ucuza) almaya hak kazanabilmek için köy nüfusuna kayıtlı olmalıdır. Bunun dışında (65 yaş üstü muhtaçlık maaşı da dahil olmak üzere) maaş almıyor olmalıdır. Bütün yıl köyde kalan ve malzeme alacak durumu da olmayanlar için düşünülmüş ihtiyaç hakkı, şartlara uygun fazla insan olmadığı için bir yarar sağlamamaktadır. Bu şartları sağlayamayanlar istedikleri cinsten ve miktarda ağacı depolardan ya da ormandaki istif noktalarından, açık artırma ile alabilmektedir. Alan çalışması için seçilen yöreye hizmet veren Meydancık Orman İşletme Şefliği'nde çalışan memur Nizamettin Akyıldız ile yapılan görüşmede şefliğe ait depolarda kurutulmuş ve emprenye edilmiş kereste bulunmadığı öğrenilmiştir. İhale usulü satılan ağaçlar yaş ağaçlardır. 25 yıl öncesine kadar köylüye uygun fiyattan 50-60 m³ ağaç verilirken, "orman katliamı yapılıyor" gerekçesiyle alımlar zorlaştırılmış, subasmanını betonarme inşa eden köy sakinlerine ucuz ahşap verilerek betonarme sistem özendirilmiştir. Buna rağmen ahşap malzemeden vazgeçmeyenler, evlerini depolarda istif sırasında kendilerine denk gelen ve kimi zaman çürük de çıkabilen, açık arttırma usulüyle aldıkları pahalı malzeme ile inşa etmek zorunda

⁷² Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre köy nüfusuna kayıtlı olmak gerekir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi: Kişilerin yerleşim yerlerine göre nüfus bilgilerinin güncel olarak tutulduğu, nüfus hareketlerinin her an izlenebildiği, MERNİS kayıtlarındaki TC Kimlik Numarasına göre kişiler ile ikamet adreslerinin eşleştirildiği bir kayıt sistemidir.

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/adnks/adnksIndex.html> Alındığı tarih: Mayıs 2010

bırakılmışlardır. Ormandaki istif noktalarından kanunda ‘ihtiyaç’ olarak tabir edilen uygun fiyatlı kerestenin alınamıyor olması, ihtiyaç için özellikle düşük kaliteli kerestelerin ayrılması yöre halkının şikayetlerine yol açmıştır. Önce orman katliamı oluyor diye uygun fiyattan verilen kereste miktarının sınırlandırılması, sonra adrese dayalı nüfus kayıt sistemiyle köy nüfusuna dahil edilmeyenlere ‘ihtiyaç’ fiyatına malzeme verilmemesi yöre halkının betonarme sistemi tercih etmesine sebep olmuştur. Kaliteli, kurutulmuş ve ilaçlanmış malzeme elde etmenin çok güç olması da konutlarda şikayet konusu olan hasarların yaşanmasına sebep olmuştur.

1956 tarihli Orman Kanunu’nun 14. Maddesi ile devlet ormanlarındaki ağaçlardan pedavra ve hartama çıkarmak yasaklanmış, 91. Madde’de yasağa uymayanların üç ay ile beş yıl arası hapis ve para cezasıyla cezalandırılmaları kararlaştırılmıştır. Orman köylüsüne verilen bireysel krediler arasında ‘dam örtüsü’⁷³ de yer almaktadır (Ormancılık İstatistikleri, 2008, 62). Bu kredi miktarındaki, özellikle 1975-1978 yılları arasında görülen artış, o dönemde köy konutlarının çatı örtülerinin çoğunlukla saç levhalara dönüştüğünü düşündürmektedir. Bu şekilde, çatı örtüsü konusunda son 30 yıl boyunca görülen dönüşümün bir süre daha devam edeceği öngörülebilir.

6.2 Yöredeki Konutlarda Görülen Hasarlar ve Bakım Güçlükleri

Zurabet Evi’nde tespit edilen ve belgelenen hasarlar, yöredeki konutlarda da ufak farklarla tekrarlanmaktadır. “2.2.5.2 Ahşap Malzemede Görülen Hasarlar ve Sebepleri” başlıklı bölümde bahsedildiği gibi canlı bir yapının oluşturduğu organik esaslı bir madde olan ahşap, fiziksel, biyolojik, kimyasal etkenler ve uygunsuz kullanımlar sonucu hasar görmektedir.

Özellikle zeminden gelen rutubetin ve yağmurun etkisiyle zemine yakın ahır kiriş ve hatıllarında (*koşat* ve *guantlar*) ve çatı kirişlerinde (*zağla* ve *sırıklar*) mantar çürüklüğü yaygındır (Şekil C.37, Şekil C.38, Şekil C.39). Kimi konutlarda sonradan eklenmiş su tesisatından kaynaklanan sızıntının bu çürüklüğü hızlandırdığı görülmüştür (Şekil B.54). Bunun dışında konutlara sonradan eklenmiş ya da özgün hela birimlerinde, hela zeminine uygulanan çimento harcı, ahşapla farklı genleşme oranlarına sahip olduğundan su sızıntısına ve çoğu konutta özellikle hela birimi

⁷³ Oluklu ya da oluksuz saç levhalar

çevresinde görülen beyaz çürüklük mantarı oluşumuna sebep olmuştur. *Dandraba*'nın altında kalan büyük kesitli kirişler (*koşat*) özellikle cephedeki hela biriminin yakınlarında hemen tüm örneklerde beyaz çürüklük mantarı hasarına maruz kalmıştır, daha hasarlı örneklerde malzeme yapısını tamamen kaybetmiş ve lif lif ayrılmış durumdadır (Şekil B.53).

Mekanik aşınma ve açık hava etkisiyle ahşabın nasıl hasar gördüğü konutların üst ve alt dandraba mekanlarındaki döşemelerin (aynı zamanda alt katın tavanıdır) alt ve üst yüzleri arasındaki farktan anlaşılmaktadır (Şekil C.62, Şekil C.63, Şekil C.64, Şekil C.65, Şekil C.67 ve Şekil C.124). Alt kattaki yüzde daha az renk değişimi olmuşken, üst kattaki yüzde hem renk değişimi hem de ince yarıklar ve çatlaklar daha belirgindir. Aşınma sonucu ahşap böcek hasarlarına karşı korumasız hale geldiğinden üst dandrabanın döşemesini oluşturan bu elemanlarda yaygın böcek hasarı görülmektedir. Böcek hasarından kaynaklanan öğüntü tozları ve böcek ölümleri, ayrıca mekanın işlevinden dolayı oluşan kuru sebze meyve artıkları ve tozlar, zamanla arası açılan döşemelerden alt kata dökülmektedir. Bunu engellemek için konut sahipleri genellikle alt katın tavanını muşamba ya da örtülerde kaplamaktadır.

Buharların sökülmesiyle açığa çıkan yüzeylerde zaman içinde ciddi hasarlar oluştuğu görülmüştür. Isınan buhar taşları ile duvar tahtaları arasında kalan kesitte yoğunlaşmadan kaynaklanan rutubet sonucu yoğun mantar çürüklüğü oluşmuştur. Bu durum kimi ağır hasarlı örneklerde *buhar* taşları sökülmediği halde görünmektedir (Şekil B.50).

Açık hava etkisine bağlı olarak cephelerde kararma ve grileşme şeklinde renk değişimleri gözlemlenmektedir. Yüzeydeki odun dokusunun UV ışınları etkisiyle bozunmaya uğraması sonucu bu elemanlarda oluşan ince çatlaklar bu bölgelerde mantar ve bakteriler için yaşam ortamı hazırlamaktadır (Erdin, 2009, 32). Aynı şekilde yöredeki iklimin etkisiyle suyla teması engellenemeyen bu yüzeylerde nem miktarının istenen düzeyde kalması mümkün olmamaktadır.

Çatı kaplaması olarak kullanılan sac levhalarda korozyon oluşmuştur.

Yörede yapılan görüşmelerden öğrenildiğine göre cephelerdeki kararma ve grileşme konut sahiplerini rahatsız etmekte ve bu yüzden cepheleri deterjanlı sular ve fırçalarla temizleme yoluna gidilmektedir. Sık aralıklarla tekrarlanan bu temizleme işlemi sonunda cephelerdeki elemanlarda hem baz etkileşiminden ötürü direnç kaybı

ve yumuşama hem de nem artışı görülmektedir. Bu etkenler sonucunda cephe elemanları mantar ve böcek hasarlarına karşı korunmasız kalmaktadır.

Yöredeki bazı örneklerde buharlar tamamen sökülmemiş, üst tarafları kaldırılmış, alt kısımda kalan taşlar bırakılmış ve bu taşların arasından mekanda kullanılan sobaların bacaları çıkarılmıştır. Bu şekilde kullanılan buhar elemanlarının üst taraflarındaki duvar tahtalarında isten kaynaklanan kararına göze çarpmaktadır.

Geleneksel olarak yapıdaki taşıyıcı sistem elemanlarında kullanılan ahşaplar, daha dayanıklı olması sebebiyle odunun özodun bölgesinden elde edilen malzemelerden seçilmiştir. Günümüzde malzeme elde etmede yaşanan sıkıntılar sonucu böyle bir seçme şansı ortadan kalkmıştır. Verilen malzemeyle inşa edilen yeni konutlarda kullanılan ahşaplar eski konutlardakilere nazaran daha hızlı bir bozulma sürecine girmektedir.

6.3 Değişen Yaşam Biçimlerinin Mimariye Etkileri

Balıklı, 1922 ve 1926 yıllarındaki nüfusuyla, bağlı bulunduğu Meydancık Bucağı'nın en kalabalık köyüdür. Bunun sebebi o yıllarda, bucaktaki tek eğitim kurumunun Balıklı'da olmasıdır. 1930'dan sonra diğer köylerde de okulların açılması ve bu köylerdeki nüfusun artmasıyla Balıklı bu konumunu kaybetmişse de, 1980'lere kadar ticaret merkezi olmayı sürdürmüştür. Aydemir (2010, 54), 1966-68 yılları arasında yerleşimden Almanya'ya işçi olarak gidenlerin olduğunu belirtmiştir, ancak nüfusun esas azalması 1980 darbesinden sonra, yöre halkının maruz kaldığı baskılar sonucu olmuştur. Bu dönemden sonra Balıklı, ticaret merkezi olarak canlılığını yitirmiştir. Çizelge 6.1'de Balıklı Mahallesi'nin 1922 – 2009 yılları arasındaki nüfus değişimi görülmektedir.

Çizelge 6.1 : Balıklı Mahallesi'de 1922 – 2009 arasındaki nüfus değişimleri⁷⁴

	1922	1926	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2009
Balıklı Nüfusu	871	965	1297	1302	1200	1139	869	711	271

⁷⁴ Nüfus bilgileri, Elif Aydemir'in hazırlamakta olduğu “Yöresel Mimarinin ve Kırsal Dokunun Korunması ve Sürdürülebilirliği : Artvin İli Balıklı Mahallesi Örneği” isimli tez çalışmasından alınmıştır.

Ticaret merkezi olma özelliğini yitirmesi, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine verilen desteğin azalması sonucu, yerleşim şehirlere göç vermeye başlamış ve bütün yıl yerleşimde kalan insan sayısı düşmüştür.

Balıklı yerleşiminde yıl boyunca kullanılan yapıların oranı % 27, ilkbahar-yaz-sonbahar döneminde kullanılan yapıların oranı % 53, yalnızca yaz döneminde kullanılan yapıların oranı % 9 olarak belirlenmiştir (Aydemir, 2010, 124). Buna göre yerleşimdeki yapıların neredeyse yarısının kışın kullanılmadığı görülmektedir, ilkbahar ve sonbahar aylarında genellikle tarımsal faaliyetler için köyde kalınmaktadır. Yaz mevsiminde gelenlerse yöreyle tarımsal bir bağı bulunmayan ve “köy evleri”ni yazlık olarak kullanmaya başlayanlardır.

Aydemir (2010, 128), yerleşimdeki yapıların yaklaşık %13’ünün 1920 öncesinde, % 75’inin 1920-1990 yılları arasında inşa edildiğini belirtmiştir. Ayrıca, nüfusun en yüksek sayısına ulaştığı ve ticaretin canlandığı 1970’li yıllarda pek çok ticaret yapısı inşa edilmiştir. Bu bilgiden hareketle bu yıllarda yerleşimdeki yaşamın günümüzdeki gibi yalnızca yazları hareketlenmediği, yıl boyunca tüm canlılığıyla sürdüğü söylenebilir. Bu değişim, yaşantının süresizleşmesiyle birlikte alışkanlıkların ve geçim yollarının dönüşümüyle sonuçlanmıştır. Birbirini karşılıklı etkileyen bu durumlar, yöredeki mimarinin ihtiyaçlar ve olanaklar sonucu olduğu gerçeği düşünülünce, geleneksel mimarinin biçimsel bir tekrar olma ve gittikçe gereksizleşme tehlikesiyle yüz yüze gelmesine sebep olmuştur. 1920-60 yılları arasında inşa edilen konutlarda geleneksel yapım sistemi ve malzeme kullanılırken, sonraki yıllarda geleneksel sistemin yanında yeni teknik ve malzemelerin kullanıldığı, 1990’lı yıllardan sonra tamamen betonarme sistemin tercih edilmeye başlandığı öğrenilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında “6.1 Malzeme Sağlamada Karşılaşılan Güçlükler” bölümünde bahsedilen durumlar kadar, yaşantısını kışın şehirde sürdürmeye başlayan yöre halkının, şehir konutundaki alışkanlıklarını yazın tatilini geçirmek için geldiği köyde de sürdürmek istemesi etkili olmalıdır. Kırsal bir yaşam kültürünün etkisiyle yüzyıllar içinde biçimlenen geleneksel konutlar kullanıcıların yeni alışkanlıklarına cevap vermediğinde, konutlarda malzemeye ve geleneksel dokuyla uyumsuz, hela, banyo ve mutfak birimleri yapılmıştır (Şekil B.51, Şekil B.52) ve “6.2 Yöredeki Konutlarda Görülen Hasarlar ve Bakım Güçlükleri” bölümünde anlatıldığı gibi bu birimler için gerekli su tesisatı ve ahşap üzerine dökülen çimento harcı ahşap malzemede hasarlara sebep olmuştur. Konuta

yeni eklenen mekanların haricinde işlevsizleşen ve dönüştürülen mekanlar da bulunmaktadır. Hayvancılığın bitmesiyle ahırlar işlevsizleşip terkedilmiş ve zaman içinde bakımsız ve harap bir hale dönüşmüş, tarım faaliyetlerinin azalması ya da sonlandırılması sonucu ambar katları gereksizleşmiştir.

Ticari canlılığını kaybeden yerleşimde bulunan ahşap atölyesi günümüzde ufak tefek gereksinimler dışında işlevsiz kalmıştır. Tercih edilen yapım tekniğinin değişmesiyle birlikte kendini bu konuda geliştirmek amacıyla işi çıraklıktan öğrenen kimse kalmamış, yörede ahşap onarım işleri için ya artık oldukça yaşlanmış yapı ustalarından ya da çevre köylerdeki ustalardan yardım istenmeye başlanmıştır. Geleneksel ustalık ve zanaatler de değişen yaşam biçimlerinin bir sonucu olarak kaybolmak üzeredir.

2008 yılında yapımına başlanan Diyoban Hidroelektrik Santral inşaatının⁷⁵ durdurulması, yöre insanı ve mimarisi için bir dönüm noktası olabilir. Bu santralin yapımı için gereken alanlarda istimlak ya da satış yoluyla kaybedilen araziler, yörenin peyzaj karakterinin değişmesine, ormanlık alanda açılan tüneller ve orman arazisine dökülen kazı artıkları dokunulmamış bir doğal güzellikte yaşamlarını sürdürmeye alışmış yöre halkının artık çoğunlukla yazları geldikleri yerleşimden soğumasına sebep olacaktır.

Yerleşimdeki ‘kendine yeten’ yaşantının son bulmasıyla evlere girmeye başlayan endüstriyel ürünler, geçmişteki gibi geri dönüşümü yüksek bir üretim-tüketim döngüsü yerine, çöplerin kurumuş dere yataklarına atıldığı, günübirlik düşüncenin sürdürülebilir çevre anlayışının yerine geçtiği bir yaşam biçimi dayatmaktadır.

⁷⁵ Papart Deresi üzerinde Cüneyt 1-2-3-4-5, Papart HES, Diyoban HES ve Erikli HES olmak üzere 8 adet HES projesi bulunmaktadır. Bu projelerden Diyoban HES ve Erikli HES Balıklı Mahallesi’ni doğrudan etkilemektedir (Aydemir, 2010, 51).

7. KORUMA ÖNERİLERİ

Balıkli yerleşiminin doğal çevre ve mimarisindeki olumsuz dönüşümlerin asıl sebebi yöredeki, tarım ve hayvancılık başta olmak üzere ekonomik faaliyetlerin zaman içinde azalmasıdır. Bu faaliyetlerin ticari amaçla değil, yöre halkının kendi kullanımı için yürütölmüş olduğu bilinmektedir. Yörede endüstriyel ürünlerin yaygınlaşması, “ticaretin gelişmesi ve tarımda devlet desteğinin azalmasıyla birlikte, gün geçtikçe bu faaliyetler azalmıştır” (Aydemir, 2010, 162). Yöredeki yaşantının süresizleşmesini de beraberinde getiren bu süreç gerek doğal çevreyi gerekse geleneksel mimariyi yöre halkının yaşantısının bir parçası olmaktan çıkarmıştır. Balıklı’daki (sayıları gün geçtikçe artan) pek çok insan için köy, bir tatil yeri olmaktan öteye geçmemektedir. Geçmişte, yöredeki dereler olmadan bir yaşantı sürdürmek düşünölemezken günümüzde dereler üstüne yapılacak ve dereleri kurutacak HES projelerine iş kapısı gözüyle bakılmakta, suyun boşa aktığı düşüncesiyle projeler bir kalkınma hamlesi olarak değerlendirilmektedir. İnsan-doğal çevre etkileşimi zayıfladıkça yöre halkı için bölgenin geleceğinin bir önemi kalmamakta, gerek bu çalışma kapsamında gerekse çeşitli platformlarda dile getirilen endişeler yöre halkı tarafından paylaşılmamaktadır. Öncelikle, bölgedeki olumsuz dönüşümlerin durdurulması ve sürdürölebilir bir kalkınma için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Aydemir (2010, 162-165) yörede istihdam sağlanması, doğal kaynakların korunması ve yörenin turizme kazandırılması ile ilgili çeşitli öneriler getirmiştir. Bu çalışma kapsamında ele alınan mimari koruma önerilerini, bölgenin sürdürölebilir kalkınmasını sağlamak için yapılacak önerilerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Mimari koruma önerileri ancak bütönsel bir kalkınma projesinin parçası olabilirler. Aksi takdirde, tek bir konuta yapılacak çeşitli müdahalelerin ya da tek bir konut için geliştirilecek sıhhileştirme önerilerinin bir anlamı olmayacaktır.

Nara Özgönlük Belgesi’nde (1994, Madde 4) dikkat çekildiğı gibi, küreselleşme ve birörnekleşme çağında ve azınlık kültürlerini yok sayan milliyetçilik vurgularının hakim olduğı bir ortamda, insanlığın ortak mirasının tüm yönlerine saygı göstermek koruma uygulamalarında temel yaklaşım olmalıdır. Bu saygı çerçevesinde alınacak

kararlarda, söz konusu mirasın ait olduğu kültürel bağlam gözetilmeli, “katı formüller dayatmaktan ya da standart işlemlerden” kaçınılmalıdır. Her topluluğa ait mirasın korunması yaklaşımında, topluluğun kendi yaşam kültürüne ve ihtiyaçlarına göre uygulama önerileri oluşturulmalıdır (Nara Özgünlük Belgesi, 1994, Madde 11 - EK 1,2).

Ekim 1999’da Meksika’da yapılan ICOMOS 12.Genel Kurulu’nda kabul edilen “Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü”nde, geleneksel mimari “toplumun özelliklerini yansıtan ve çekici bir ürün” olarak tanımlanmış, düzenli ve faydacı olduğu vurgulanmıştır. “Hem çağdaş yaşamın ilgi odağı hem de toplumun geçmişinin bir belgesidir.” Toplumların barınmak amacıyla uzun bir süreçte geliştirdikleri geleneksel yapı sistemleri, sosyal ve çevresel etkenlere bağlı olarak değişmekte ve şartlara uyarlanmaktadır (Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, 1999).

Alan çalışmasının gerçekleştirildiği Balıklı yerleşiminde de, bu değişme ve uyarlanma esnasında yukarıda bahsedilen sıkıntılar ortaya çıkmıştır.

Geniş bir bölgede paylaşılan bir geleneğinin ürünü olan bu yerleşimdeki konutlar, geleneksel mimarinin ayırt edici özelliklerinden sayılan doğaya uygun yöresel kimlikleri ve “işlevsel, sosyal ve çevresel kısıtlamalara” (Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, 1999) verdikleri yanıtlar ile kültür mirasının değerli bir parçasıdır.

Aşağıda detaylandırılan koruma önerileri için çıkış noktası, değişimin kaçınılmaz olduğu ve yöre insanının taleplerine koruma adına kulak tıkamanın getirilen önerileri yararsızlaştıracağı düşüncesi olmuştur.

Koruma adına yapıyı çevresinden, insanlardan ve yaşamdan soyutlamak, yapıyı bir müzeye dönüştürmek kimi zaman son çare olarak, kimi zaman da işin kolayına kaçmak amacıyla başvurulmuş bir yöntemdir. Tek yapıyı korumak, doğayla ve kendine benzer diğer yapılarla oluşturduğu peyzaj içinde değer kazanan geleneksel mimari için aranan çözüm değildir. Zor ve değerli olan ahşap yapıların malzemesiyle, detaylarıyla ve bütün bunları kapsayan yaşam kültürüyle iç içe kalacak ve yaşayacak şekilde korunmasıdır.

7.1 Ahşap Malzeme Korumada İlke ve Yöntemler

Yörede ahşap malzemenin bakımı ve korunmasında karşılaşılan zorluklar yukarıda anlatılmıştır. Bu bölümde önce uluslararası geçerliliğe sahip ilkelerden sonra bu

ilkeler doğrultusundaki ahşap koruma yöntemlerinden bahsedilecek, son olarak çalışmaya konu olan örnek üzerinden Balıklı yerleşiminde uygulanabilecek koruma önerileri sıralanacaktır.

‘Tarihi Ahşap Yapıların Korunması için İlkeler’, 1999 yılında Meksika’da yapılan 12. ICOMOS Genel Kurulu’nda kabul edilmiştir. Buna göre tarihi ahşap yapıların farklılık gösterdiği, bu yapılar için değişik tür ve nitelikte ağaçların kullanıldığı, ahşabın nem değişiklikleri, ışık, bakteri, mantar, böcek, aşınma ve yangın gibi pek çok etken sebebiyle bozulma sürecine girdiği, geleneksel tasarım ve yapım tekniklerinin sürdürülmemesi ve unutulması sonucu azaldıkları bilinmektedir (Tarihi Ahşap Yapıların Korunması için İlkeler, 1999). Adı geçen yayında öncelikle sürekli izleme ve bakım önerilmektedir⁷⁶. Sürekli izleme ve bakımı aşan müdahalelerde tarihi özgünlüğü ve bütünlüğü korumak, sorunların koşullara ve gereksinimlere göre çözülmesi için çalışmak, geleneksel yöntemlerin analizine dayanan teknikleri geliştirmek gerekmektedir. Müdahaleler geri dönüşümlü olmalı ve yapının bünyesindeki izlere ulaşmayı engellememelidir⁷⁷. Yayında, minimum müdahalenin kimi zaman yapının tümüyle sökülmesini gerektirdiği de hatırlatılmıştır⁷⁸. Uygulamalarda kullanılacak yeni ahşap elemanlar tür, nem ve diğer fiziksel özellikler bakımından uygulama yerinde kullanılan ağaca uygun olmalıdır. Yayında önerilen diğer bir teknik detay, kısmen yenilenen elemanlarda, yeni parçanın eski parça ile geçme tekniği kullanılarak birleştirilmesidir⁷⁹. Çağdaş malzeme ve teknolojilerin dikkatli ve temkinli/ölçülü/tedbirli kullanılması, kötü uygulamaların vereceği hasarları önlemek açısından gereklidir⁸⁰.

Koruma yaklaşımlarının önemli bir bileşeni, yapıda kullanılan malzemenin dayanıklılığının ve verimliliğinin ilk tasarım ve yapım sırasında düşünülmesidir. Doğru tasarım ve bilinçli malzeme kullanımı⁸¹, sürekli izleme ve bakım ile birleşirse,

⁷⁶ ‘Tarihi Ahşap Yapıların Korunması için İlkeler’ – Madde 3

⁷⁷ a.g.y. – Madde 4,5

⁷⁸ ‘Tarihi Ahşap Yapıların Korunması için İlkeler’ – Madde 3

⁷⁹ a.g.y. – Madde 9

⁸⁰ a.g.y. – Madde 13

⁸¹ Bilinçli malzeme kullanımına örnek olarak, malzeme seçimi sırasında budakların yerlerine ve boyutlarına dikkat edilmesi verilebilir. “Budak, ağaç gövdesi içine gömülmüş bir dalın dip kısmıdır.” Bu kısımlar her yıl oluşan halkalar sebebiyle odunun iç kısmında kalmaktadır. Budaklar yaşayan ve ölü budaklar olmak üzere iki şekilde görülürler. Ölü budaklar kuruyan bir dalın gövde içinde kalması sonucu oluşurlar, gövde odunu ile dal odunu kaynaşmadığı için bu bölümden elde edilen kerestelerde ölü budakların düşmesi sonucu delikler oluşur. Yaşayan budakların bulunduğu malzemelerde budak

yapıda geniş çaplı müdahale gerektirecek hasarların oluşması büyük ölçüde engellenmiş olur.

Yapıda kullanılacak ahşabın türüne bağlı olarak sertliği, işlenebilirliği, kurutulması, direnci, çalışması, böceklerle ve mantarlara karşı hassasiyeti değişmektedir.

Ahşap malzeme korumanın, ahşabın kullanımı kadar eski bir geçmişi vardır. Erdin, Konfüçyus'un öğretilerini aktaran yorumlarda, ahşabın dayanıklı olması için ne zaman kesilmesi gerektiğine dair önerilerin yer aldığını belirtir. M.Ö. 4.yy'da yaşayan Theophrastos, dayanıklı ağaçların bir listesini çıkarmıştır. Besin stoklarında işe yarayan tuzlama gibi yöntemler ahşap koruma için de denenmiş, örneğin Heredot ahşabı yangına karşı korumak için şap kullanıldığını aktarmıştır (Erdin, 2009, 1-2). Vitruvius'a göre "kereste, sonbaharın başı ile Favonius'un⁸² esmeye başladığı zaman arasında kesilmelidir" çünkü baharda doğanın hareketlenmesinden dolayı ağaçlar doğal zindeliklerini kaybeder. Ağaç kesilirken, gövdeyi yarıp içindeki sıvının dışarı akmasını beklemek gerekir. Vitruvius yapıda uygun olan ağaçları saymış ve özelliklerini sıralamıştır. Ona göre, örneğin meşelerin bünyesinde bol miktarda toprak, ancak az nem, hava ve ateş bulunduğu için yeraltındaki yapılarda kullanılmaya uygundur. Nemli koşullarda uzun süre dayanan meşe, bu ortamdan ayrıldığında eğrilir ve çatlar (Vitruvius, 1998, 42-44). Çeşitli ağaçlardan kaynatılarak elde edilen yağlar bir dönem ahşabın dayanıklılığını artırmak için kullanılmıştır. Çinliler ve Romalılar ahşabı deniz suyuna daldırarak, 15.yy'da bazı yörelerde inşa edilen kiliselerde kullanılan ahşap tuzlu suda kaynatılmıştır. Ortaçağ'da gelişen kimyasal maddeler emprenye tekniklerinin öncüsüdür. Sublime denen $HgCl_2$, Leonardo Da Vinci tarafından ahşap paneller üzerine yaptığı resimleri korumak amacıyla kullanılmıştır. 1832 yılında kerestenin $HgCl_2$ ile emprenye edilerek korunması yöntemi için patent alınmıştır. Bu tarih endüstriyel ahşap koruma işlemlerinin miladı olarak kabul edilir. Sublime'nin kullanılması sonradan bırakılsa da kimyasal gelişmeler devam etmiş, kimi işe yaramayan pek çok formül ahşap

çevresi incelendiğinde lif açılarının düzensizliği göze çarpar. Kereste kalite standartlarına göre budaklar gruplandırılmış, 16 – 25 mm arasında çapa sahip budaklar küçük, 26 – 40 mm arasında çapı olan budaklar büyük olarak tanımlanmıştır. Budaklar ayrıca kerestenin mekanik özelliğine de etki eder. Gövde odunundan daha yoğun, daha sert ve daha reçinelidir. Daralma özelliği de gövdeden farklıdır. Budakların çevresinde lif gidişi düzensiz olduğundan direnç azalmaktadır. Özellikle "eğilmeye maruz kalan kirişlerde çekme gerilmesinin bulunduğu alt kısımda ve ortada budak olmamalıdır". (Bozkurt ve Erdin, 2000, 198-201)

⁸² Batıdan esen rüzgar (Vitruvius, 1998, 18)

koruma adına denenmiştir. Günümüzde çevreye zararlı bu maddelerin kullanımları bırakılmış, onun yerine yine eski çağlardan kalan bir yöntemle ahşaptaki oksijenin karbondioksit, azot ya da argon gibi gazlarla yer değiştirmesi uygulamaları yapılmaktadır. Yine günümüzde uygulanan ısıt yöntemler yeni değildir. Fırında ısıtılan ahşapların böcek tahribatını engellediği düşüncesi 19.yy'dan kalmadır (Erdin, 2009, 2-4). Koruma ile ilgili yöntemler bu kadar eski olmasına rağmen, sağlamlaştırma işlemleri arkeolojik alanlarda rastlanan suya doymuş ahşaplar için yapılan denemelerde geliştirilmiştir. Böcek ve mantarların hasarını engellemenin yanında boyut stabilizasyonu da önem kazanmıştır. 1900'lü yıllardan önce sağlamlaştırma işlemlerinde hayvansal tutkallar, bitkisel yağlar, reçineler ve mumlar kullanılmış, 20.yy başlarında sentetik ürünler denenmiştir. Petrol ve bezir yağına ya da sıcak parafin ve balmumu karışımına daldırma veya şap tuzu solüsyonunda kaynatma da geçmişte kullanılan yöntemlerdendir (Erdin, 2009, 4-5).

Bu noktada ahşap koruma amacıyla kimyasallardan yararlanmak konusunda tartışmalı bir durum ortaya çıkmaktadır. Kaila (ed. Meili, 1989, 16) modern kimyasal solüsyonların, yapıda kullanılan malzemelerin kendilerine ve bulundukları ortama özgü yıpranma süreçlerini değiştirdiğini ve bunun yanıltıcı olduğunu belirtmektedir. Bunun yerine yapıda doğru detayları, uygun ortamı ve havalandırmayı sağlamak ve malzemeleri kimyanın koruyucu etkisi altına sokmadan yaşlanmaya bırakmak daha doğrucu bir yaklaşım olacaktır. Günümüzde sürekli bakım olarak adlandırılan yöntemle yapı kontrol altında tutulmalı ve kullanım ömrü dolan malzemeler yenileriyle değiştirilmelidir, örneğin Finlandiya'da yapıların eşiklerini değiştirmek sıradan bir müdahale yöntemidir ve 'nallamak (shoeing)' olarak adlandırılmaktadır (Kaila ed. Meili, 1989,16). Balıklı yerleşiminde ise bu tartışmalardan uzakta, yokolmakta olan bir kültür mirasını korumak amacıyla ne yapılması gerektiği tartışılmalıdır. Yöredeki yapılara sürekli bir bakımın yapılıp yapılmadığı kontrol edecek bir merci bulunmamakta, ayrıca sürekli bakım için gerekli malzeme desteği ve teknik yardım için altyapı sağlanmamakta, yöredeki kout kullanıcılarından da bunu beklemek, en azından günümüzde gerçekçi olmamaktadır. Bu sebeple, geleneksel mimarinin kalan bölümünün kurtarılması amacıyla yapılara ucuz ve basit yöntemlerle müdahale edilmesinin gerekliliği kabul görmelidir.

7.1.1 Zurabet Evi’de dair malzeme koruma önerisi

KUDEB tarafından hazırlanan Ahşap Malzeme Analiz Raporu’nda (EK G, 6) malzeme analizinin sonucu olarak koruma ve sağlamlaştırma önerileri yer almaktadır. Buna göre:

1 – “Mantar tahribatının yoğun olduğu ve malzemenin sağlamlığını yitirdiği yerlerde ahşap elemanların aynı cinsteki özgün malzeme ile değiştirilmesi gerekmektedir. (...) Özgün malzemenin mümkün olduğu kadar kurtarılması amacıyla, hastalıklı kısımlar kesilerek alınmalı, tamamen hastalıklı olup kurtarılamayacak kısımlar çıkarılmalıdır.”

2 – “Yenilenecek tüm ahşap elemanlar solvent bazlı emprenye maddesi ile emprenye edilmelidir.”

3 – “Böcek tahribatı yoğun ancak yapısı sağlam olan ahşap elemanlar, emprenye edildikten sonra deliklerin doldurulması ile yerinde korunabilecektir.”

4 – “Değiştirilemeyecek / yerinde kalacak tüm ahşap elemanlar mantar ve böcek tahribatının önlenmesi için su bazlı emprenye maddesi ile püskürtme ve fırçayla sürme yöntemleri ile ilaçlanmalıdır.

KUDEB raporunda yer alan bu müdahale önerileri İstanbul’daki ya da herhangi başka bir büyükşehirdeki anıtsal bir yapı ya da bir sivil mimarlık örneği için uygun ve gerekli olmakla birlikte Artvin’in bir sınır köyündeki yapılar için mümkün görünmemektedir. Gerek finansal açıdan, gerekse uygulama yapacak ehliyetli bir teknik elemanın yöreye her gerektiğinde ulaştırılması sıkıntılı olacağından yukarıda önerilen müdahaleler genel çerçevesiyle uygun olmakla beraber önerilen ilaçlama malzemeleri hem pahalıdır, hem de uygulayanın ve konutta oturanın sağlığı açısından tehlikeli bir durum yaratacaktır. Gelecekte eğer yörenin sürdürülebilir kalkınması açısından çeşitli önlemler alınabilirse ve bu önlemlerden biri de yörede yapı bozulmaları konusunda da bilgili bir ahşap atölyesi kurulması olursa, o durumda yukarıda bahsedilen önlemleri yörede uygulamak mümkün olacaktır. Ancak günümüzde, yapıların daha fazla hasar görmesini ve tamamen kaybedilmesini engellemek amacıyla, konut kullanıcılarının kendi başlarına ya da yöredeki bir usta yardımıyla uygulayabilecekleri basit ve ucuz çözümler uygulamak gerekmektedir.

Ahşabın korunmasında geleneksel yöntemler (kuru tutma ve havalandırma) öncelikli olarak ele alınmalıdır. Ancak yöre konutlarında kuru tutma hem yoğun yağış alan

cephe elemanları için hem de konutlara yeni eklenen tesisatın sızdırdığı sulardan etkilenen kirişler ve döşeme elemanları için mümkün görünmemektedir. Yaklaşık 40-50 cm genişliğindeki saçaklar cephe elemanlarının çok kısıtlı bir bölümünü koruyabilmektedir. Bir önlem saçak genişliklerinin artırılması olabilir. Yöredeki mimarinin özgün karakterine bir müdahale olan bu önerinin yararı ve karakteri zedeleme olasılığı tartışılmalıdır. İkinci olarak özellikle cephe elemanlarının verniklenerek sudan daha az etkilenir hale getirilmesi önerilmektedir. Yüzeye uygulanacak cilaların hava geçirgenliği, cila altında yoğuşmanın ve mantar kolonileri için uygun ortam oluşmasının engellenmesi açısından önem taşımaktadır. Üçüncü öneri su yalıtımı sağlayan bir çatı detayı uygulanmasıdır.

Yöre konutları çatı bölgesindeki havalandırma açısından problem taşımamaktadır. Gerek *cihur* adı verilen alınlık tahtaları arasından gerekse ön cephedeki üçgen alınlıktaki boşluktan yeterli havalandırma sağlanmaktadır.

Yörede özgün kullanımı devam eden konutlarda buharların yeniden yapılması söz konusu olursa buhar taşları ile bu taşlara temas eden duvar tahtaları arasına yoğuşmayı engellemek için su ve ısı yalıtımı eklenmelidir.

Öncelikle gerek böcek hasarı gerekse mantar çürüklüğü olsun, hasarlı bir bölgeye sahip ahşap elemanın bütün olarak incelenmesi ve ağır hasarlı, kurtarılamayacak kısmın elemandan kesilerek uzaklaştırılması gerekmektedir. Yapıdaki su ve nem problemlerini tespit edip çözmek ikinci aşamadır. Ahşap diğer artık ve pisliklerden temizlenmeli ve ilaçlanarak yerine konmalıdır. (Ashurst, 1988, 3; 7). İlaçlama olarak yöre halkının kolayca ulaşabileceği yat verniği - mazot karışımına uygun miktarlarda mantar ve böcek ilacı katılması önerilebilir. Fırça ile sürme tekniğiyle bu karışım tüm duvarlara uygulanmalıdır. Ancak burada da, ahırdaki uygulamaların hayvanlara zarar verip vermeyeceğinin ziraat ve veteriner uzmanlarıyla konuşulması gerekmektedir. Ayrıca mazotun ahşabın rengini koyulaştıracağı bilinmelidir.

“4.7.2. Hasar Analizleri” bölümündeki boyut, hasar durumu ve müdahale çizelgesinde yapıdaki elemanlara ilişkin hasar durumu değerlendirmesinin yanısıra elemana önerilen müdahale çeşidi de yer almaktadır. Buna ek olarak “EK F : Zurabet Evi – Restorasyon Paftaları” bölümünde yer alan çizimlerde ‘yenilenecek eleman / bölüm’, ‘yerinde korunacak & sağlamlaştırılacak’ başlıkları altında elemanlar için

önerilen müdahaleler gösterilmiştir. Yerinde kalacak tüm elemanlar için önerilen ‘ilaçlama’ işlemi paftalarda gösterilmemiştir.

Acilen değiştirilmesi gerekli elemanlar taşlığın üstünde yer alan iki *koşat* ve bu koşatların dayandığı, toprak ile teması sebebiyle yoğun mantar çürüklüğü ve böceklenme görülen *guant* ve *dogan*’lar ve kuzeybatı cephesindeki *cihur*’lardır. İkincil müdahale gerektiren bölgelerse ambar katının böceklenmiş döşemeleri ve mantar/rutubet etkisiyle çürümekte olan kirişleridir.

Yöredeki konutların yapım sisteminden kaynaklanan sökülebilirlikleri sayesinde yapıdaki elemanlara söküm esnasında onlara daha fazla hasar vermeden ulaşmak mümkündür. Yöredeki konutların kullanımları genellikle yaz aylarında yoğunlaştığı için böyle müdahalelerin erken ilkbahar ya da geç sonbahar dönemlerinde yapılması kullanıcılar açısından sorun çıkarmayacaktır.

7.2 Yeni Gereksinimler Doğrultusunda Öneri Geliştirme

Yöredeki konutlarda yapılan gözlemler ve konut sahipleriyle yapılan görüşmelerden hareketle şu sonuçlara varılmıştır;

Yöredeki konutları kullanımlarına göre iki gruba ayırmak gerekmektedir. İlk gruptakiler kullanıcılarının tarım ve bazı örneklerde hayvancılık ile uğraşmaya devam ettiği konutlardır. Bu konutlarda ahır ve ambar özgün işlevini sürdürmekte, giriş katında yaşama hacimleri bulunmaktadır. Bazı örneklerde kullanılmayan ambar birimlerinin odaya dönüştürüldüğü gözlenmiştir. İkinci gruptakiler kullanıcıların yazlık olarak kullandığı konutlardır. Bu konutlarda özellikle ahır mekanı gereksizleşmiş, ahırlar depolara dönüştürülmüş, yeni yapılan örneklerdeyse geleneksel olarak ahıra ayrılan zemin katında hela ve depo birimleri çözülerek ahır mekanı konut yapısına daha en baştan dahil edilmemiştir. Bu konutların üst katlarında *dandraba* olarak adlandırılan açık bölme salon gibi kullanılmaktadır. Bu bölümlerde katlanabilir ahşap elemanların kullanılması hem dokuya hem de kullanıcı isteklerine uygun bir çözüm olacaktır.

Her iki gruptaki konutlarda da kullanıcılar hela ve banyo mekanlarının sıhhileştirilmesini istemektedir. Bu amaçla yapıya eklenen uygunsuz donatılar ve ekler “6.2 Yöredeki Konutlarda Görülen Hasarlar ve Bakım Güçlükleri” bölümünde anlatılan hasarlara ve yöredeki ahşap konut dokusunun bozulmasına yol açmaktadır.

Her iki grupta incelenen konutların ihtiyaçları için kullanıcıların aradığı standartlarda ve uygun ahşap detaylarına sahip banyo ve hela birimleri tasarlamak gerekmektedir.

Konutlarda kışın genellikle yaşanmadığı için kullanıcılar yapının en fazla hasar gören açık kısımlarını (*dandrabaları*) kapatma yoluna gitmektedir. Özellikle ambar katlarındaki boydan boya açık cepheler, çatıda da kullanılan sac levhalarla kapatılmaktadır. Aynı yöntem üst kattaki ambar hücreleri yaşama birimlerine dönüştürülmüş konutlar için de uygulanmaktadır.

Konut kullanıcılarının şikayetleri üzerine, araları açılan döşeme tahtalarının alt kata toz ve kırıntı taşımamasının önüne geçmek için yenilenecek döşeme tahtalarının arada boşluk bırakmayacak detayda imal edilmesi gerekmektedir.

Bu sonuçlardan hareketle yöredeki konutların malzemesiyle, detaylarıyla ve yaşam kültürüyle konuması amacıyla iki ayrı senaryo üzerinden koruma önerisi geliştirilmiştir.

İlk senaryo tarım ağırlıklı yaşam biçiminin devamını öngörmektedir. Zurabet Evi'ndeki kullanımı kısmi olarak devam etse de, ahırların ve ambar katlarının işlevlerini sürdürmesi yöredeki tarım ve hayvancılık için vazgeçilmezdir.

İkinci senaryo konutların ahır ve ambar katlarının da yaşama hacimlerine dönüştürülmesini öngörmektedir. Yörede yeni yapılan konutların daha çok bu işlevi karşılamak üzere inşa edildiği bilinmektedir. Daha çok yaşama mekanının elde edilmesi bir kullanıcı gereksinimi olarak kabul edilmelidir.

Her iki projede de;

a. giriş sahanlıklarının özgün sahanlıklara uygun biçimde tekrar oluşturulması ve ahır koşatlarının daha uzun, mümkün olduğunca özodun oranı fazla keresteden ve emprenye edilmiş yenileriyle değiştirilmesi, bu aşamada ahır koşatlarında kullanılan malzemeye dair malzeme analizi yapılması,

b. Z-02 Ev mekanına ait *buhar*'ın içinin boşaltılıp tekrar kullanıma uygun hale getirilmesi, yüksekliğinin sağlıklı bir duman çıkışına elverecek şekilde artırılması ve buhar taşları ile duvar tahtaları arasına su ve ısı yalıtımı yapılması,

c. 1-01 *Üst Dandraba* mekanındaki eksik ahşap direklerin özgün boyutlarda, özgün malzemeyle (çam) ve mümkün olursa emprenye edilerek yerine konulması, değiştirilmeyen direklerin ilaçlanması,

d. 1-01 *Dandraba*'nın dışa açık bölümlerinde katlanabilir ahşap elemanların yerleştirilmesi,

e. kuzeybatı cephesindeki çürümüş *cihur* tahtalarının tümünün yenilenmesi ve suya olan dirençlerinin artırılması, güneydoğu cephesindeki alınlıkta da benzer bir uygulamanın yapılması,

f. Z-01 *Dandraba*'dan merdivenle ulaşılan, özgün detaylara sahip bir hela biriminin oluşturulması, helanın gideri için gübrelik hizasında kuyu kazılması, helanın zemininde emprenye edilmiş ve cam cilası ile cilalanmış sert ağaç kullanılması,

g. geniş mekan gerektiren işlerde kullanılmak ve ev mekanının yükünü hafifletmek üzere *hoço*'nun yerinde korunması,

h. yenilenecek döşeme tahtalarının, üst mekandaki toz ve kırıntıların alt mekana inmesini engelleyecek detayda üretilmesi,

önerilmiştir.

Bunların ek olarak, özgün işlevin sürdürüldüğü duruma dair geliştirilen restorasyon projesinde;

a. saman ve toprak ile doldurulmuş ahır zemininin boşaltılması ve özgün döşemelere ulaşılması, ulaşamadığı takdirde toprak üzerine benzer şekilde tomrukların yerleştirilmesi, ahırın arka bölümüne özgün haline benzer danalık ve kuzulukların yapılması,

b. Z-05 Ara mekanından geçilebilen ve Z-06 mekanının kuzeydoğusunda yer alan, konutun özgün malzemeleri ile uyumlu ve gerekli yalıtıma sahip bir banyo odası oluşturulması,

Yapının konut olarak yeniden işlevlendirileceği duruma dair geliştirilen restorasyon projesinde;

a. ahır (zemin) katında özgün bölümlenmeyi koruyarak bir tesisat odası / depo ve odunluk oluşturulması, tesisat odasında başta yağmur sularının toplandığı bir depo ve köye bağlanan şebekeden gelen suyun konuttaki ilgili mekanlara dağıtıldığı motor olmak üzere ev ve *maran*'da bulunan ıslak hacimler için uygun altyapının hazırlanması,

b. yörede yaygınlaşan uygulamalara benzer biçimde Z-03 *Maran* mekanında hela ve banyonun yer alması,

c. ambar katında, ambar bölümlenmesi (*haro*) bulunmayan hücrenin odaya dönüştürülmesi ve mekanın kuzeydoğu duvarında Z-04 mekanının penceresi hizasında pencere açılması, girişteki ambar kapağının kapıya dönüştürülmesi,

d. büyük bir hayat olarak kullanılması planlanan 1-01 *Üst Dandraba* mekanında Z-01 *Dandraba*'dekine benzer korkulukların yapılması,

e. 1-03 *Ara* mekanının dışa kapatılması

önerilmiştir.

Bedevra çatı kaplaması 50-100 cm boyundaki tomrukların balta ile yarılması sonucu elde edilmektedir. Balta ile yarılrken ahşabın lifleri parçalanmamakta bu da ahşabın suya ve diğer dış etkilere karşı daha dayanıklı olmasına sebep olmaktadır. Testere ya da hızar ile biçilen tahtalarda lifler parçalanmakta, sürekliliğini kaybetmekte ve ahşap çatı kaplaması olarak daha dayanıksız bir hale gelmektedir (Toydemir & Bulut, 2004, 84). Üretimde bu duruma dikkat edilmeli ve ahşaplar cam cilası ile cilalanarak suya karşı koruyuculukları artırılmalıdır. Proje, çinko sac levha kullanımının zorunlu olarak devam edeceği varsayımına göre hazırlanmıştır. Ancak gelecekte, ahşap endüstrisinin gelişimiyle birlikte yörenin dokusuna daha uygun olan bedevra kaplamaların yeniden yaygınlaşacağı umulmaktadır. Bu gerçekleşirse kullanılmak üzere çatı kaplaması detayı bedevra olarak da hazırlanmıştır.

Yöredeki yapım ve onarım uygulamalarının kullanıcıların girişimi ve çabalarıyla gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu yüzden, oldukça basit bir çatı detayı önerilmiştir. Konut kullanıcılarının damı aktarmak gerektiğinde kendi başlarına bile uygulayabilecekleri kolaylıkta hazırlanan bu önerinin, yeterli su yalıtımını sağlayacağı ve bu sayede çatı girişlerindeki rutubetin ve mantar çürüklüğünün bir ölçüde giderileceği düşünülmüştür. Benzer şekilde *dandraba* için önerilen kapatıcı elemanlar da çok sayıda imal edilebilir ve konut kullanıcılarının istedikleri sayıda edinerek konutlarına ekleyebilecekleri nitelikte olmasına özen gösterilmiştir. Bu sebeple önerilen detaylar yine kullanıcıların kendi başlarına uygulayabilecekleri kolaylıktadır (Şekil F.1, Şekil F.2, Şekil F.3, Şekil F.4, Şekil F.5, Şekil F.6, Şekil F.7, Şekil F.8, Şekil F.9, Şekil F.10, Şekil F.11, Şekil F.12).

8. SONUÇ

Doğu Karadeniz doğası, kırsal kültürü ve mimarisi günümüzde çeşitli zorlamalar ve baskılarla karşı karşıyadır. Bunların başında yöre halkının protestolarına ve açılan çok sayıda davaya rağmen yapımları durdurulmayan HES projeleri gelmektedir. Bununla birlikte yöre halkının değişen alışkanlıkları, talepleri ve kırsal alanların korunmasına, sürdürülebilir geliştirilmesine dair bir yasal düzenlemenin eksikliği de yöre kültürü ve dolayısıyla mimarisi için tehdit oluşturmaktadır.

Bu tabloya mimari açıdan bakabilmek ve yöreyle ilgili literatüre katkı sağlamak amacıyla alan çalışması olarak seçilen, Artvin Şavşat'a bağlı Balıklı Mahallesi'ndeki Zurabet Evi yöre mimarlığının en eski ve özgün örneklerinden biridir. Meyve ağaçlarıyla dolu bir bahçe içinde kendine ait merak ile birlikte konumlandırılmış, yaklaşık 200 yıl önce yapıldığı tahmin edilen konut yapısı, ahır katı, yaşama hacimlerinin bulunduğu giriş katı ve ambar katından oluşmaktadır. Ahır katının önündeki taşlıktan geçmişte büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar için ayrı ayrı oluşturulmuş ahırlara geçilir. Günümüzde bu bölümlenme değiştirilmiştir ve ahırlardan biri odunluk olarak kullanılırken diğeri kullanılmamaktadır. Giriş katında *dandraba* denilen yarı açık bir mekan geleneksel Türk evindeki hayat mekanına karşılık gelmektedir. Bu mekanın etrafına yerleştirilmiş diğer mekanlar yörede ev olarak adlandırılan aşhane, depo olarak kullanılan *maran* ve iki odadır. Ambar katında giriş katındaki gibi ama ondan daha büyük bir yarı açık mekan bulunmaktadır. Yörede *yukarıki dandraba* ya da sadece *dandraba* olarak adlandırılan ve tarım ürünlerini kurutma amacıyla kullanılan bu mekan güneyli yönlerde tamamen açık, kuzeyli yönde kısmen açık bırakılmıştır. Bu mekanın kuzeybatısında iki ambar hücresi ile bir koridor bulunur. *Ara* adı verilen koridordan bir rampa ile konutun kuzeybatısında yer alan çayıra geçilmektedir. Ahır katı moloz taş duvar ile taşlık tarafında ahşap dolma sistemle, giriş ve ambar katları köşelerde kurt-boğazı geçmelerle yığma sistemle inşa edilmiş, çatı kaplaması olarak yörede iyice yaygınlaşan oluklu çinko sac levha kullanılmıştır. Gerek zamanın gerekse su ve rutubetin etkisiyle cephelerde, döşemelerde ve taşıyıcı dikme ve kirişlerde çürümeler

ve böceklenmeler görülmektedir. Konut, kullanıcılarının taleplerini karşılayamamakta, kentte alıştıklarına benzer bir banyo ve hela birimleri arayan ve konutun çeşitli bölümlerini kullanmayan hane halkı konutu sökmeyi planlamaktadır.

Tez kapsamında konut ayrıntılı olarak belgelenmiş ve ilk yapıldığı durumu yansıtan bir restitüsyon projesi geliştirilmiştir. Yapıdan alınan malzeme örneklerinin analizi sonucunda yapıda kullanılan esas ahşap malzemenin çam ve göknar olduğu belirlenmiştir. Hazırlanan hasar tespit paftalarıyla öncelikli olarak müdahale edilmesi gereken bölümler tespit edilmiş ve konut kullanıcılarının istekleri dikkate alınarak bir restorasyon projesi hazırlanmıştır.

Restorasyon önerilerinde yöredeki diğer konutlarda görülen hasarlar ve diğer konutların kullanıcılarının istekleri göz önünde bulundurulmuştur. Zurabet Evi yalnızca yapım tekniği ve detayları açısından değil, kullanıcı talepleri, yapıda gözlenen hasarlar ve bu doğrultuda geliştirilen koruma önerileri için de uygun bir örnektir. Zurabet Evi özelinde önerilen malzeme koruma ‘ilacı’, tüm yerleşimdeki konut kullanıcılarının yöreden temin edilebilecek malzemelerle hazırlayabilecekleri ve bir usta yardımıyla uygulayabilecekleri niteliktedir. Koruma önerileri kapsamında talebe cevap veren ve dokuyu zedelemeyen bir banyo/hela birimi *maranda* ve/veya *ileriki odada* oluşturulmuştur. Çatıda, *yukarıki dandraba* kirişlerini koruma amacıyla su yalıtım detayı geliştirilmiş, kullanılmayan dönemlerde kapatılmak üzere katlanabilir ahşap elemanlar önerilmiştir. Tüm bu öneriler yörenin diğer konutları için uygulanabilir özellikte ve konut kullanıcılarının kendi başlarına uygulayabilecekleri kolaylıktadır. Tüm uygulamaların geri dönüşlü olması, bir koruma ilkesi olarak kabul edilmiştir.

Yörede tarım ve hayvancılıkla uğraşan nüfusun azalması köy konutlarındaki mekanların dönüştürülmesine yol açmıştır. Ambar katlarında yaşama mekanı oluşturulmuş ve yeni yapılan konutlarda ahır mekanı konut programına dahil edilmemiştir. Restorasyon projesi geliştirilirken bu durum göz önünde bulundurulmuş, bazı mekanlar/detaylar için iki ayrı öneri geliştirilmiştir.

Bu çalışma kapsamında geliştirilen mimari koruma önerileri yapıların ömürlerini uzatmak ve kullanıcı isteklerini karşılamak bakımından yararlı olabilir. Ancak gerekli ve bugünden bakıldığında zor olan yörenin bütünü için bir sürdürülebilir kalkınma modelinin oluşturulması ve hayata geçirilmesidir.

9. YÖREYE ÖZGÜ YAPI TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ⁸³

Ahor	Ahır
Ahorun kapı	Taşlık
Akpunluk	Konutların yer aldığı bahçelerde, ahır önlerinde ve hela altlarında yer alan gübrelik
Ara	Ambar katlarına tarla ya da bahçelerden bir rampa ile ulaşmaya imkan veren dar uzun mekan, koridor
Baga	Tahtadan oyulmuş hayvan yemliği – yalak; ahırda öküzlerin bağlandığı yer
Beç	Ahşap yarmada kullanılan bir alet, keser
Bedevra	Çatı kaplaması olarak kullanılan ağaç parçaları, hartama
Birlik ev	Bir sülalenin yerleşimde sahip olduğu/yaptığı ilk ev; aileler büyüyüp dağıldıkça birlik evler sökülmiş ve bölünmüş ya da ailenin bir bölümüne bırakılmıştır
Buhar	Ocak
Cihur	Alınlık duvarı olarak yerleştirilmiş ahşap eleman
Çakatura	Bağdadi duvar tekniği
Çiçgar	Yörede ağaç kütüklerinin ya da ince kesitli tahtaların yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş kapılara verilen isim, merelerde ve ahırlarda örnekleri görülür
Çiçme	Hela
Dandraba	Yöre konutlarının giriş ve ambar katlarında yer alan yarı açık mekan, hayat, sofa, eyvan, balkon
Direk	Ahşap dikme
Dogan	Kiriş
Ev	Aşhane, yöre konutlarında ocağın bulunduğu mekan, kış odası
Garabana	Pekmez kaynatılan mekan
Gel	Geçme
Geriki oda	Giriş katında yer alan, koridora açılan mekan
Gibe	Merdiven
Gogoda	Tahta parçası, yöre konutlarında oval biçimlendirilmiş kapı ve pencere kilidi olarak kullanılan tahtalar
Guant	Ahır duvarlarının üstünde bulunan ve ahırdaki kirişleri taşıyan ahşap hatıl
Gel	Ahşap yığma sistemde ahşapların geçme noktalarından çıkan kısımları, yaka
Ğram	Geçme

⁸³ Yöreye özgü, çoğu Gürcüce kaynaklı terimlerin hepsi söylenişleri temel alınarak sözlüğe eklenmiştir. Ağızdan çıkan sese benzetilerek yazılan bazı terimler, bu yüzden Türkçe yazım kurallarına uymamaktadır.

Halambara	Yöredeki konutların ambar katlarında bulunan büyük boyutlu sandık
Haro	Ambar birimlerindeki bölmeler
Hızek/Hızeg	Öküz arabası
Hoço	Konutların yer aldığı bahçelerde, konuta yanaşık inşa edilmiş mekan
İleriki oda	Giriş katında yer alan, dandrabaya açılan mekan
Kara-boğaz	Duvar elemanları arasında boşluk kalacak şekilde kaba yonulmuş kütüklerle yapılan bir geçme sistemi
Karapan	Konutların bahçelerinde taşlarla oluşturulmuş ve geniş mekan gerektiren işlerde kullanılan ocak
Karhana taşı	Derelerden çıkarılan ve ateşe dayanıklı olduğu için ‘buhar’larda kullanılan taş
Kurt-boğazı	Duvar elemanlarının arasında boşluk kalmayacak şekilde ince yonulmuş tahtalarla yapılan bir geçme sistemi
Koşat	Ahırlardaki büyük kesitli giriş
Köknar	Yörede ladin ağaçlarına verilen isim
Maran	Konutların giriş katlarında ev’in yanında yer alan; peynir, yoğurt, tereyağı gibi ürünlerin hazırlanıp saklandığı mekan
Merek	Samanlık
Mil	Sekvilerde yer alan kapaklı banyo tekneleri
Parak	Ahır duvarının hatılına dayanan kirişlerin arasındaki boşlukları kapatmak için kullanılan ağaç parçaları
Rampa	Ormanlarda, motorlu araçların yanaşabildiği, ağaç istif mevkileri
Sağpore	Danalık (yaylada), <i>sapohovre</i>
Sakatme	Ahırda tavukların kapatıldığı yer, kümes
Sakavre	Kuzuluk ve oğlaklık
Sananckal	Sanatzgal
Sanatzgal	Ahırda gübrelerin akması için ayrılmış, ahır kapısına dik uzanan aralık
Sanatur	Gübrenin atıldığı delik
Saskro	Danalık
Sapohovre	Buzağılık, danalık
Satapa / Satapav	Yörede kimi konutlarda örneği olan, ahır kokusunun yaşama katlarına çıkmasını engelleyen, saman ve toprak ile doldurulmuş bir aralık
Sekvi	Seki, sedir, kurul, kerevet
Sırıg / Sırıgı	Ambarda mısırların asılması için kullanılan ahşap sıırıklar
Sırık	Yöredeki çatılarda zağlaların üzerine ve onlara dik olacak şekilde yerleştirilen ince ağaç kütükleri
Soc	Yörede göknar ağaçlarına verilen isim
Sova	Söve
Terek	Raf
Virikıda	Yörede mahya aşığına verilen isim
Yaka	Ahşap yığma sistemde ahşapların geçme noktalarından çıkan kısımları, gel
Zağla	Yörede çatı merteklerine verilen isim
Zuğblı	Eşik
Zvağa	Ahır döşemesi

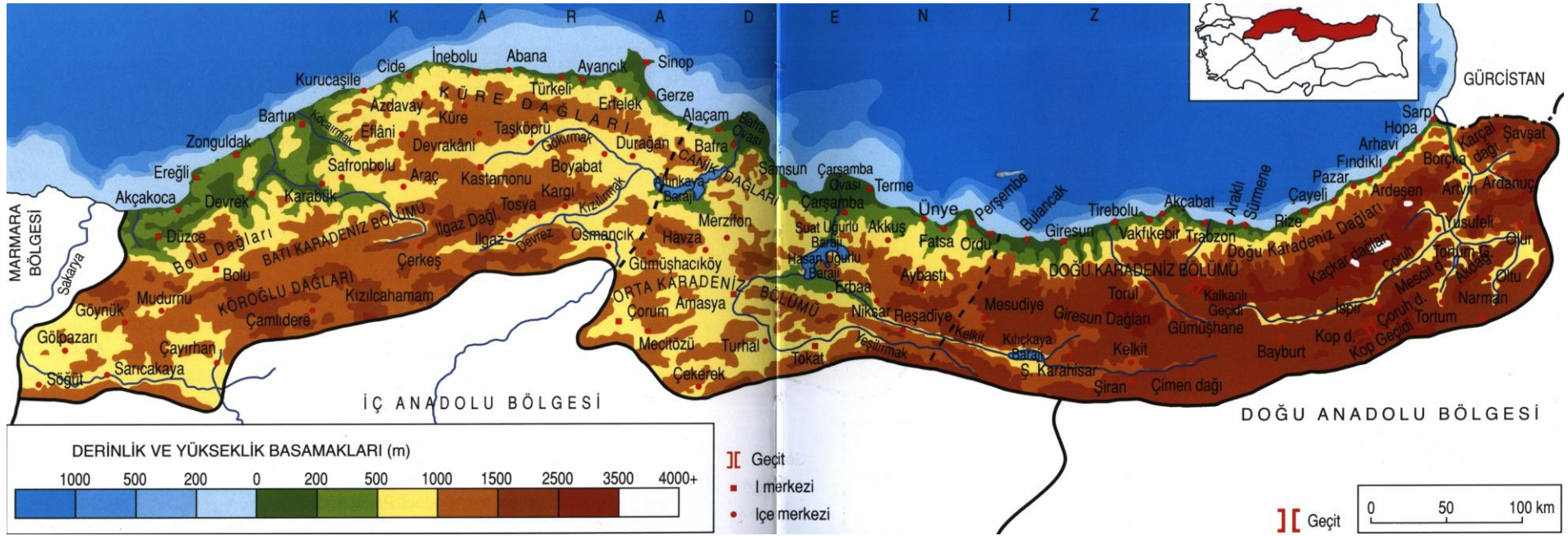
KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z.**, 2007. *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. YEM Yayın. İstanbul
- Ali Tal'at Bey**, 2008 (1927). *Sanâyi'-i İnşâiye ve Mi'mâriyeden Doğramacılık, Marangoz ve Silicilik İ'mâlâtına Âid Mebâhis*. Yayına Hazırlayanlar: Süleyman Faruk Göncüoğlu, Davut Türksever. Artus Basım. İstanbul
- Arın, S.**, 1986. *Sisler kovulunca: eski evler eski ustalar / Doğu Karadeniz*. MTV Televizyon Video, İstanbul
- Ashurst, J., Ashurst, N.** 1988, *Practical Building Conservation Volume 5 Wood, Glass & Resins*, Gower Technical Press, Aldershot
- Atalay, İ., Mortan, K.**, 1995, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İnkılap Yayınları, İstanbul
- Aydemir, E.**, 2010. *Yöresel Mimarinin ve Kırsal Dokunun Korunması: Artvin Şavşat Balıklı Mahallesi Örneği*. Yüksek Lİsans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul
- Batur, A.(ed.)**, 2005. *Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari*. Milli Reasurans T.A.Ş., İstanbul
- Bilfinger, M., Meili, D. (ed.)**, 1989, *Konservierung von Holzbauten*, Haupt, Bern / Stuttgart
- Bozkurt, A.Y., Erdin, N.**, 2000. *Odun Anatomisi*. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul
- Caneva, G., Nugari, M.P., Salvadori, O.**, 1991, *Biology in the Conservation of Works of Art*, ICCROM, Roma
- Çakır, S.**, 2000. *Geleneksel Karadeniz Ahşap Konut Yapım Yönteminin Çağdaş Teknoloji Açısından Değerlendirilmesi*. Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul
- Çobancaoğlu, T.**, 1998. *Türkiye'de Ahşap Evin Bölgelere Göre Yapısal Olarak İncelenmesi ve Restorasyonlarında Yöntem*. Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul
- Çorapçıoğlu, K., Çakır, S, Aysel, N.R., Görgülü, H.C., Kolbay, D., Seçkin, N.P. ve Ünsal, E.**, 2008. *Kırsal Alanda Yöresel Mimari Özelliklerin Belirlenmesi Rehber Kitap*. T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü. İstanbul
- Erdin, N.**, 2009. *Ahşap Konservasyonu*. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul
- Güngör, H.**, 1961. *Ahşap*. Çeltüt Matbaası. İstanbul
- Hasol, D.**, 2002. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. YEM Yayın, İstanbul

- ICOMOS**, 1994. *The Nara Document on Authenticity*. Adopted on Nara Conference on Authenticity, November 1994, http://www.international.icomos.org/charters/nara_e.htm
- ICOMOS**, 1999. *Principles for the Preservation of the Historic Timber Structures*, Adopted by ICOMOS 12th General Assembly in Mexico, October 1999, http://www.international.icomos.org/charters/wood_e.htm
- ICOMOS**, 1999. *Charter on the Built Vernacular Heritage*, Ratified by ICOMOS 12th General Assembly in Mexico, October 1999, http://www.international.icomos.org/charters/vernacular_e.htm
- KUDEB**, 2009. *Geleneksel Ahşap Yapı Uygulamaları*. İBB KUDEB Yayınları, İstanbul
- Oliver, P.**, 2006. *Built to meet needs: cultural issues in vernacular architecture*. Architectural Press. Amsterdam
- Orman Genel Müdürlüğü**, 2009. *Ormancılıkta 170 Yıl : Geçmişten Günümüze Ormancılık*. OGM, Ankara
- Orman Kanunu**, 1956. T.C. Resmi Gazete, 9402, 8 Eylül 1956
- Özgüner, O.**, 1970. *Köyde Mimari Doğu Karadeniz*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara
- Seçkin, P.**, 2010. Ahşap Malzeme Sorunlarının Teşhis Yöntemleri. Restorasyon Konservasyon Çalışmaları. 4. 81-87
- Selçuk, H.**, 2004. *Müzelerde Böcek ve Küf Kontrolü*. Ege Basım. İstanbul
- Sönmez, N.**, 1997. *Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü*, YEM Yayın, İstanbul
- Toydemir, N., Bulut, Ü.**, 2004, Çatılar, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı**, 2008. *Ormancılık İstatistikleri*. Resmi İstatistik Programı Yayınları, Ankara
- Url-1** <<http://www.ogm.gov.tr/>>, alındığı tarih 10.04.2010.
- Url-2** <<http://www.dogadernegi.org/index.php?sayfa=onemli-doga-alanlari>>, alındığı tarih 20.04.2010
- Url-3** <http://www.karalahana.com/makaleler/folklor/karadeniz_evleri.htm>, alındığı tarih 18.04.2010
- Vitruvius**, 1998. *Mimarlık Üzerine On Kitap*. Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul
- Zapke, W.**, 1996, Ökologische Altbausanierung mit Niedrigenergiehausstandard, Deutsche Bauzeitschrift vol.44, no.11, 147-154

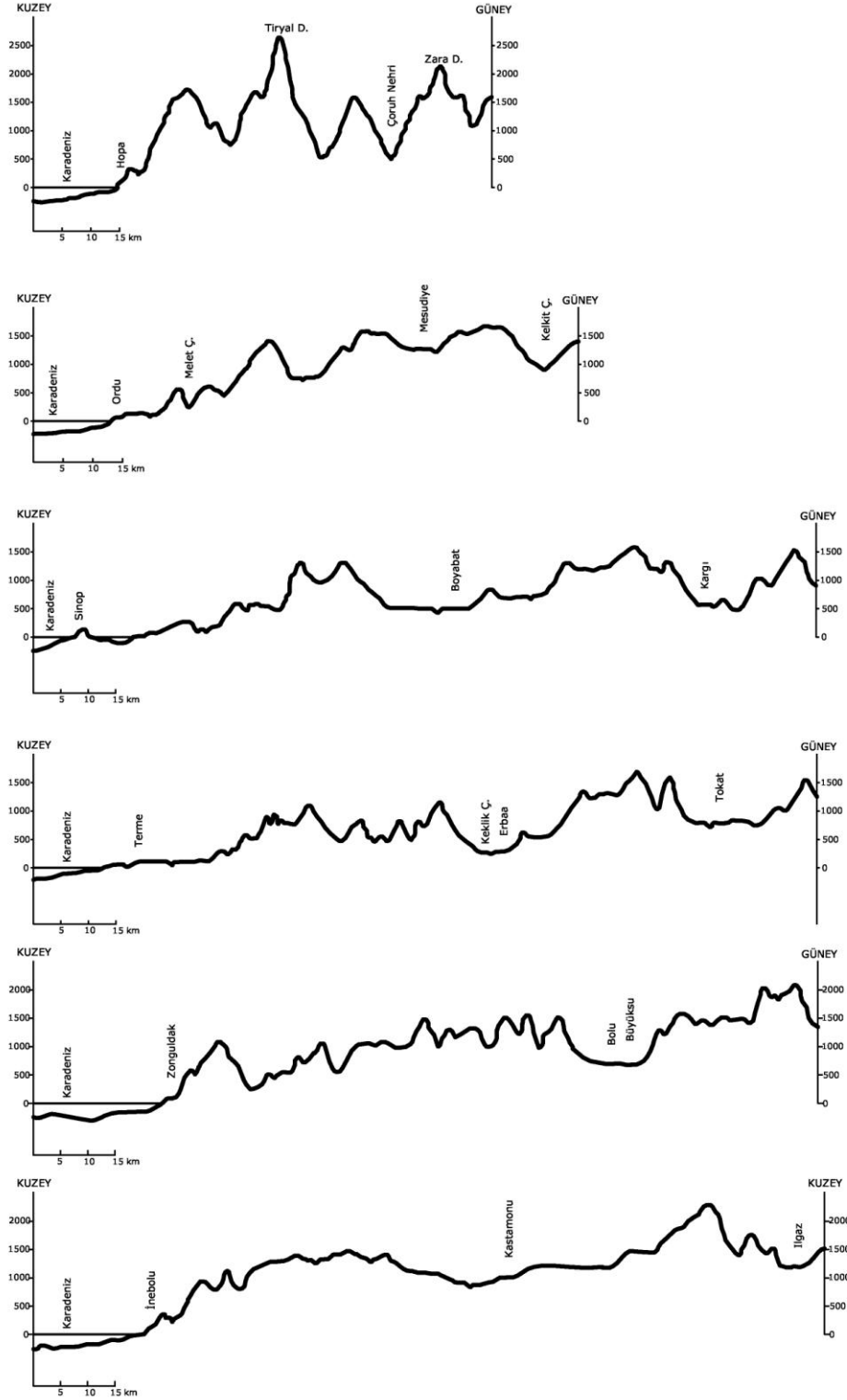
EKLER

EK A : “Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari” bölümüne ait şekiller

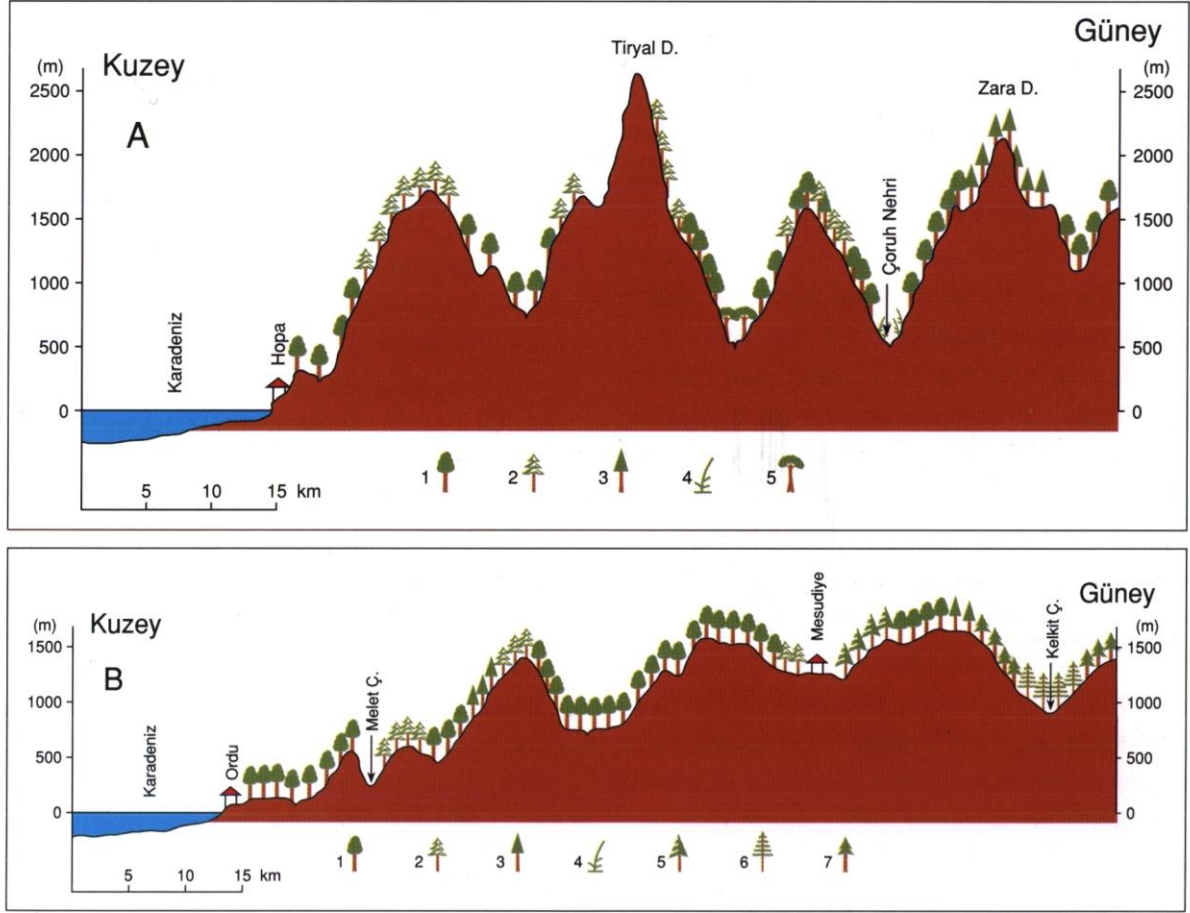
Şekil A.1 : Karadeniz Bölgesi haritası⁸⁴

⁸⁴ Karadeniz Bölgesi haritası, İbrahim Atalay ve Kenan Mortan'ın "Türkiye Bölgesel Coğrafyası" adlı kitabından alınmıştır.

Şekil A.2 : Karadeniz Bölgesi arazi kesitleri⁸⁵

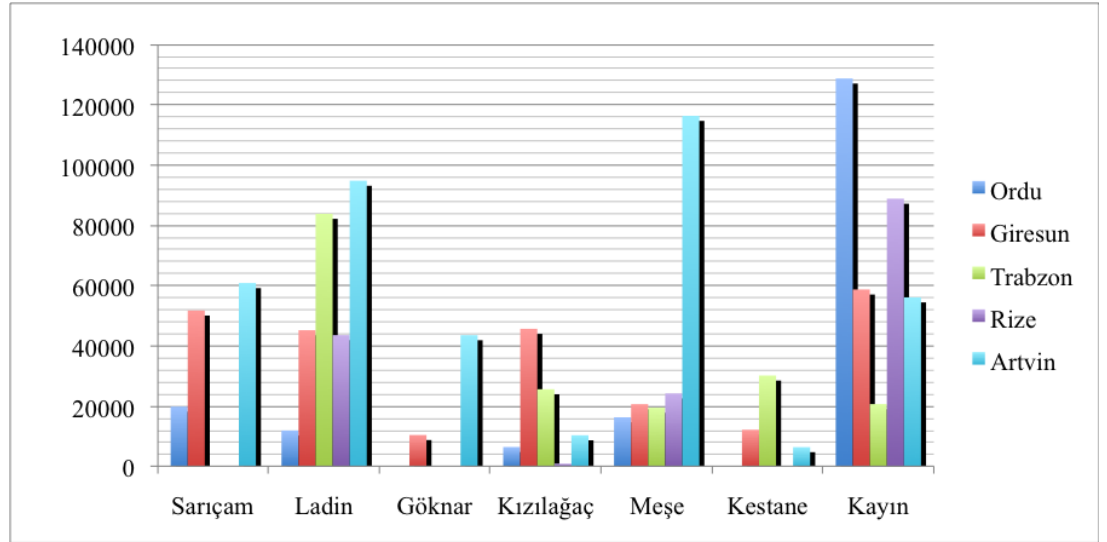
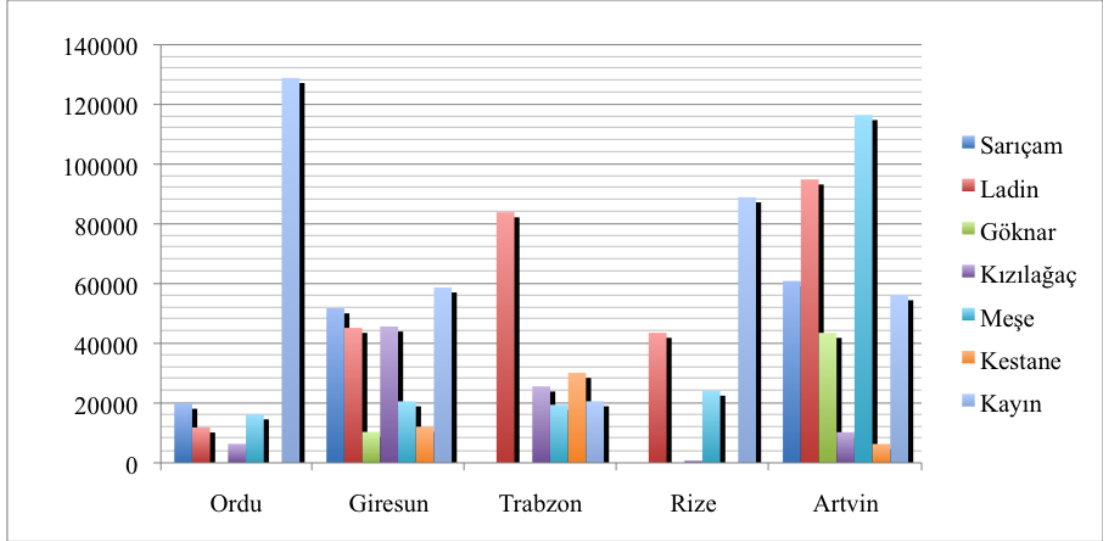
⁸⁵ İbrahim Atalay ve Kenan Mortan'ın "Türkiye Bölgesel Coğrafyası" isimli kitabındaki topografik kesitler, ölçekleri eşitlenerek yeniden çizilmiştir.

Şekil A.3 : Karadeniz Bölgesi bitki coğrafyası⁸⁶

⁸⁶ Kaynak: Türkiye Bölgesel Coğrafyası (Atalay, Mortan, 1995, 54)

Üst kesit: 1-Geniş yapraklı ağaçlar: Kayın, Kestane, Kızılağaç; 2-Ladin; 3-Sarıçam, 4-Çalı, 5-Meşe
Alt kesit: 1-Geniş yapraklı ağaçlar: Kayın, Kestane, Kızılağaç; 2-Ladin, 3-Sarıçam, 4-Çalı, 5-Gürgen, 6-Kızılçam, 7-Karaçam

Şekil A.4 : Doğu Karadeniz bölümü ağaç dağılımları⁸⁷

⁸⁷ OGM resmi internet sitesindeki bilgilerden derlenmiştir.

(a)

(b)

Şekil A.5 : Doğu Karadeniz’de kırsal mimari (a)⁸⁸, (b)⁸⁹

⁸⁸ Şekil A.5a, Şekil 10a, Şekil 14 ve Şekil A.31a için 27 Haziran – 15 Temmuz 2005 tarihleri arasında Milli Reasürans Sanat Galerisi’nde düzenlenen Ali Konyalı’ya ait “Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari” fotoğraf sergisi için hazırlanan aynı adlı kitaptan (ed. Afife Batur) yararlanılmıştır.

⁸⁹ Şekil A.5b, Şekil A.6, Şekil A.7, Şekil A.8, Şekil A.17, Şekil A.31b için 2006 yılında alanda yapılan bir gezi sırasında çekilmiş fotoğraflardan yararlanılmıştır.

Şekil A.6 : Yöredeki merceklerden örnekler

Şekil A.7 : Yöredeki seranderlerden örnekler

(a)

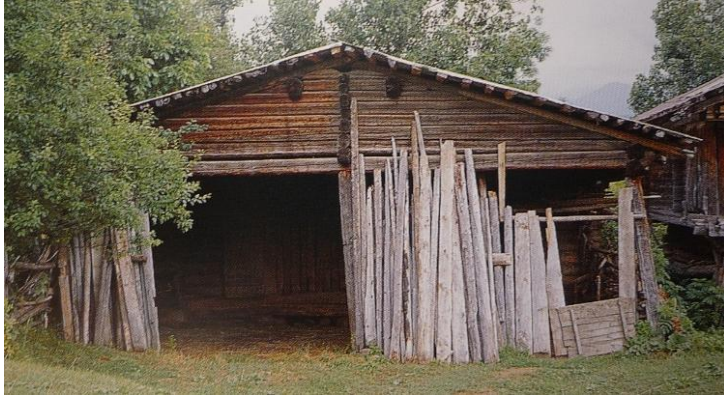
(b)

Şekil A.8 : Yöredeki seranderlerden örnekler (a) konutla konumlanışı, (b) detay

Şekil A.9 : Tütün depoları / vagonlardaki kaydırma işlemi⁹⁰

⁹⁰ Şekil A.9, Şekil A.12, Şekil A.21, Şekil A.25 ve Şekil A.33 için Suha Arın'ın "Sisler Kovulunca : Eski Evler Eski Ustalar" isimli belgesel filminden yararlanılmıştır.

(a)

(b)

Şekil A.10 : *Quçen* (Kocabey) Köyü'ndeki harman yapısı (a), (b)

Cevizli Köyü - Şavşat

Şekil A.11 : Ahır zeminindeki oluklar

Şekil A.12 : Ahır zeminindeki oluklar

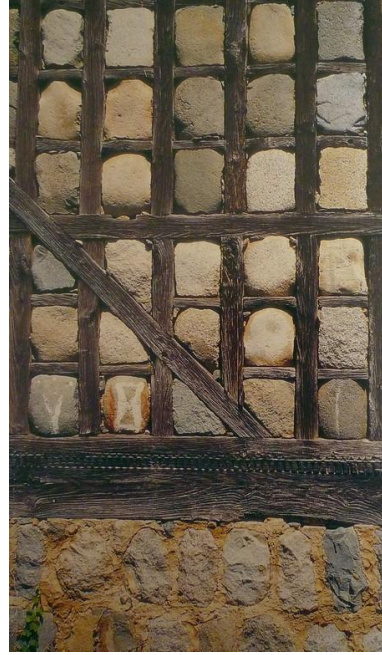

Kocabey Köyü - Şavşat

Cevizli Köyü - Şavşat

Şekil A.13 : Hela birimleri

Şekil A.14 : Karkas sistemde inşa edilmiş konutlar ve cephelerden detay

Kocabey Köyü - Şavşat

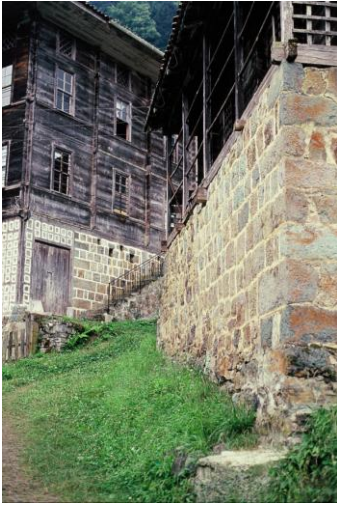
Cevizli Köyü - Şavşat

Şekil A.15 : Ahır duvarları⁹¹

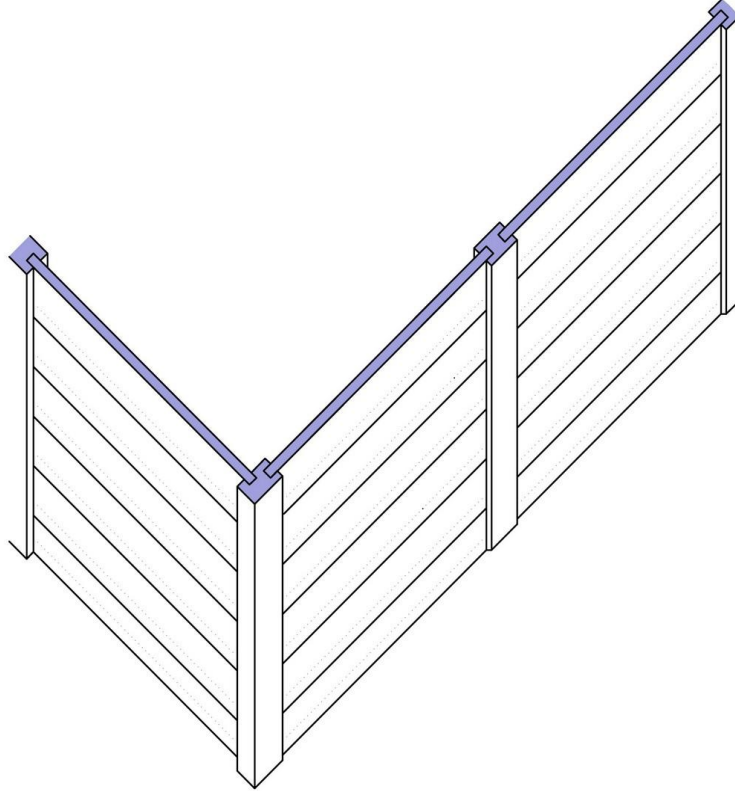
⁹¹ Şekil A.10b, Şekil A.11, Şekil A.13, Şekil A.15 için 2009 yılında Artvin Şavşat'a bağlı Cevizli ve Kocabey Köylerine yapılan gezide çekilmiş fotoğraflardan yararlanılmıştır.

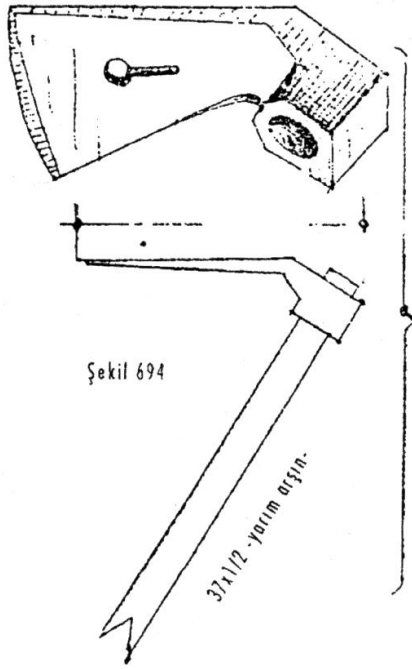
Şekil A.16 : Ahşap yığma duvarlardaki tahta çivi

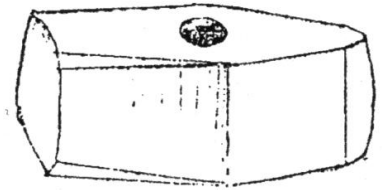
Şekil A.17 : Karma sistemle inşa edilmiş konut örnekleri

Şekil A.18 : Dolma tekniğindeki geçmeler

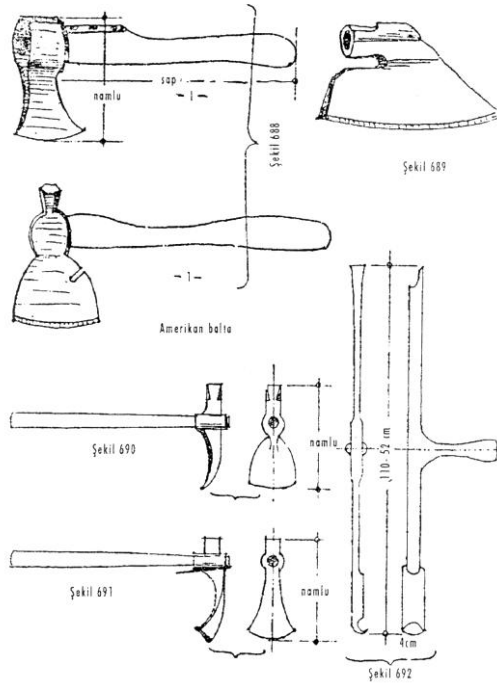

(a)

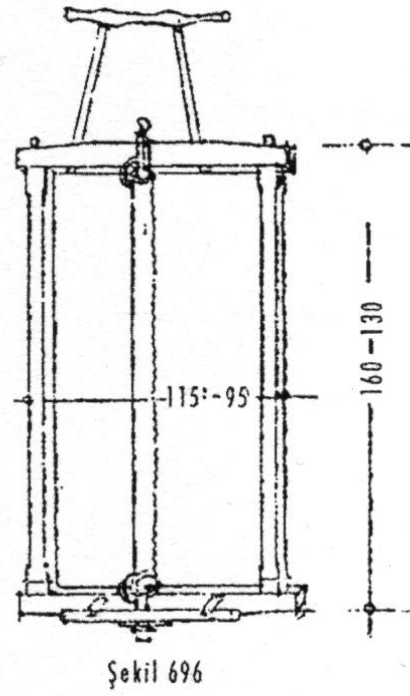

(b)

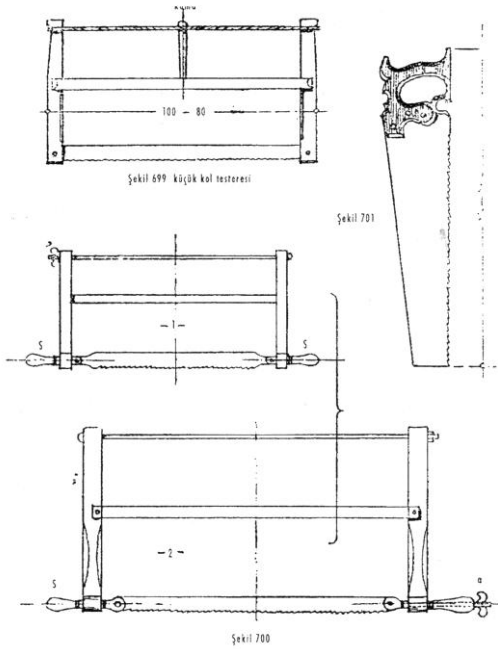
Şekil A.19 : Ağacın işlenmesi için gerekli aletler (a) Keser, (b) Varyoz

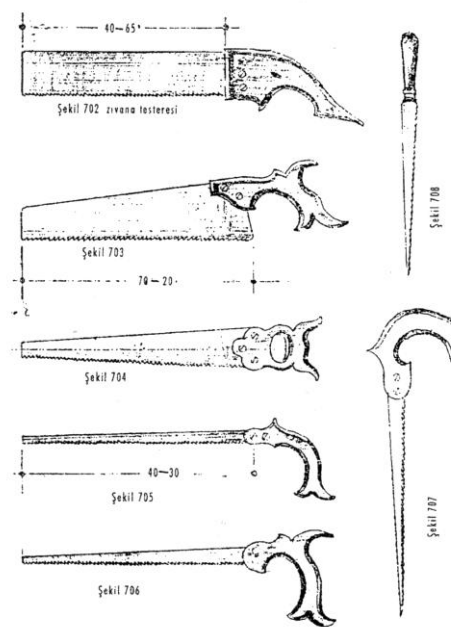
(a)

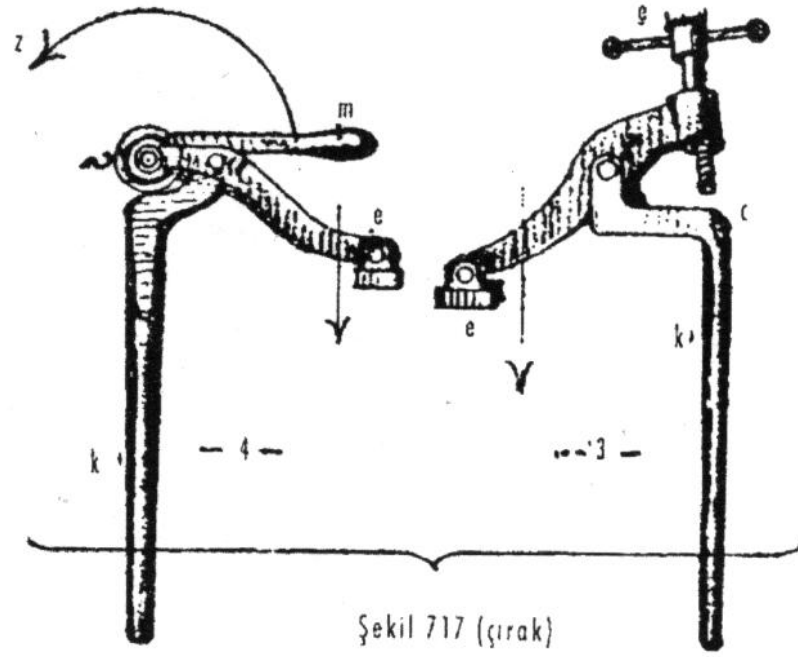
(b)

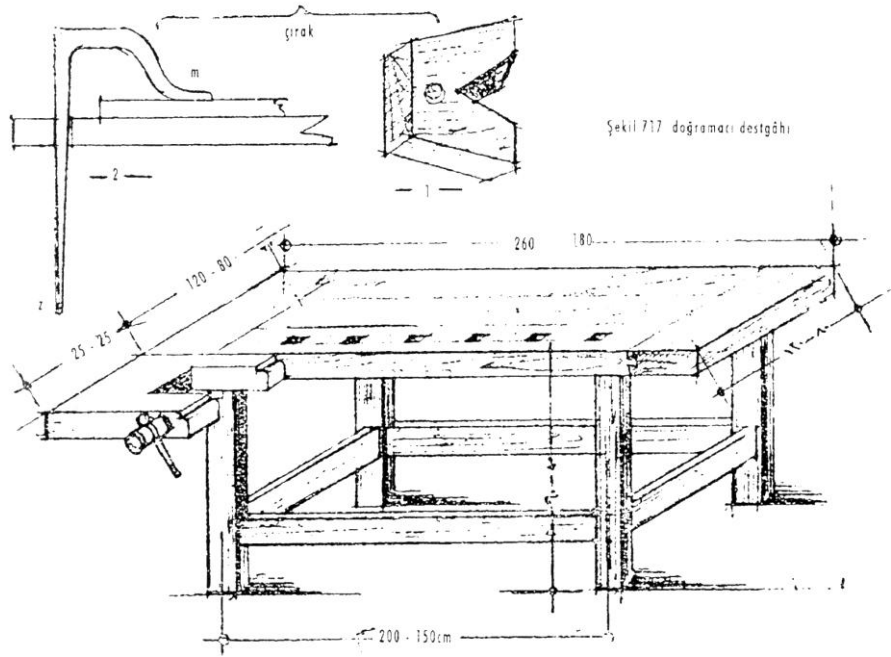
(c)

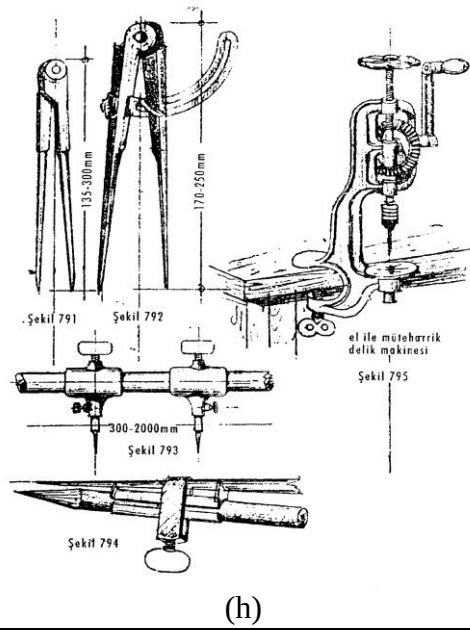
(d)

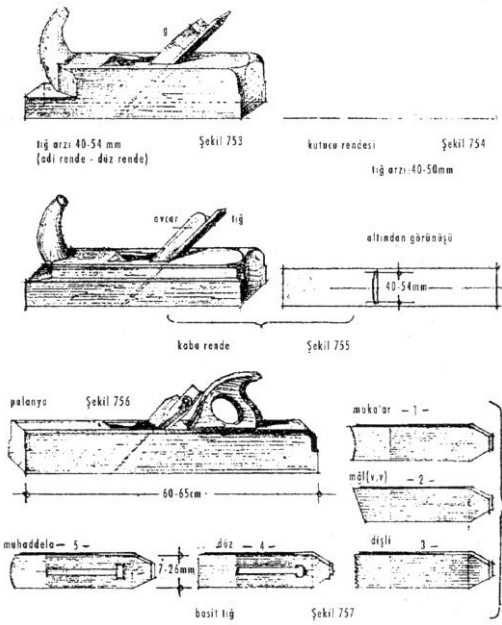
(e)

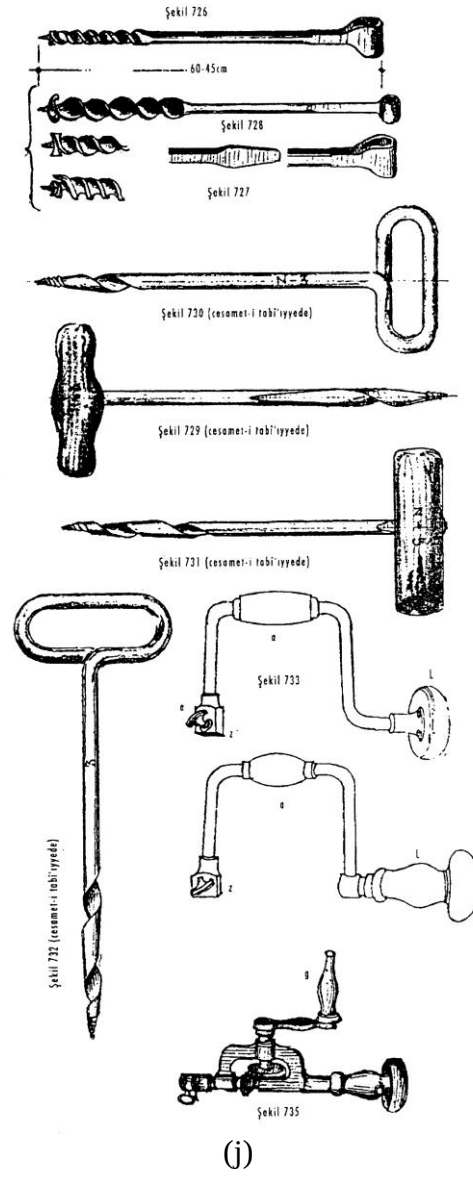
(f)

(h)

(i)

(j)

Şekil A.20 : Ağacın işlenmesi için gerekli aletler⁹²: (a)Balta, (b)Hızır, (c)Testere, (d)Testere, (e)Çıрак, (f)Doğramacı Tezgahı, (g)Doğramacı Tezgahı, (h)Marangoz Kalemı, (i)Rende, (j)Burgular

⁹² Şekil A.19 ve Şekil A.20'deki görseller Ali Tal'at Bey'in "Sanâyi'-i İnşâiye ve Mi'mâriyeden Doğramacılık, Marangoz ve Silicilik İ'mâlâtına Âid Mebâhis" adlı eserinden alınmıştır.

(a)

(b)

(c)

(d)

(e)

(f)

(g)

(h)

(i)

(j)

(k)

(l)

(m)

(n)

(o)

(p)

(r)

(s)

Şekil A.21 : Ahşap yığma sistemlerde kullanılan yapım teknikleri ve el aletleri

Şekil A.22 : Balta izleri

Şekil A.23 : Balta izleri

Şekil A.24 : Rende

Şekil A.25 : Gönye

Şekil A.26 : Balıklı yerleşimindeki atölyede bulunan doğramacı tezgahı⁹³

Şekil A.27 : Meşe – Genel görünüm / ahşap / gövde / yaprak / kozalak⁹⁴

Şekil A.28 : Çam – Genel görünüm / gövde / yaprak

⁹³ Fotoğraf Balıklı Mahallesi'nden Okan Özkan'a aittir.

⁹⁴ Ağaçlar ile ilgili görseller KUDEB'in 'Geleneksel Ahşap Yapı Uygulamaları' adlı yayınından alınmıştır.

Şekil A.29 : Gök nar – Genel görünüm / gövde / yaprak / ahşap

Şekil A.30 : Ladin – Genel görünüm / gövde / ahşap

(a)

(b)

Şekil A.31 : Yöredeki taş yapılar

Şekil A.32 : Balıklı yerleşimindeki ahır duvarları

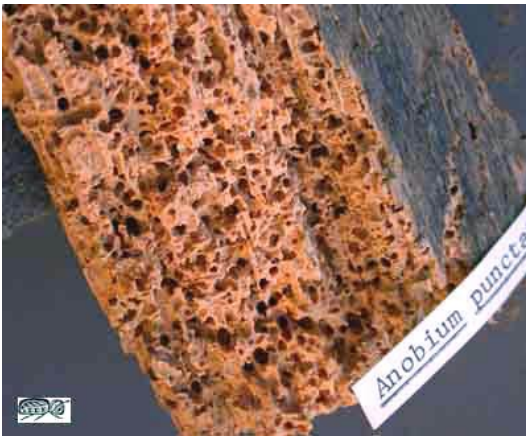
Şekil A.33 : Taş işleme süreci

(a)

(b)

(c)

(d)

(e)

Şekil A.34 : *Anobium Punctatum* (a)⁹⁵ Ergin böcek, (b-c⁹⁶-d⁹⁷-e⁹⁸) Hasarları

⁹⁵ Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Common_furniture_beetle, alındığı tarih: Mayıs 2010

(a)

(b)

Şekil A.35 : *Lyctus Brunneus* (a)⁹⁹ Ergin Böcek, (b)¹⁰⁰ Uçma delikleri

(a)

(b)

Şekil A.36 : *Hylotrupes bajulus* (a)¹⁰¹ Ergin böcek, (b)¹⁰² Ahşap içinde larva

⁹⁶ Kaynak: http://www.forestry.ubc.ca/fetch21/FRST308/lab8/anobium_punctatum/furniture.html, alındığı tarih: Mayıs 2010

⁹⁷ Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Common_furniture_beetle, alındığı tarih: Mayıs 2010

⁹⁸ Kaynak: Bilfinger, Meili. 1989, 86

⁹⁹ Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Lyctus_brunneus, alındığı tarih: Mayıs 2010

¹⁰⁰ Kaynak: http://www.blatte.info/pageID_7304430.html, alındığı tarih: Mayıs 2010

¹⁰¹ Kaynak: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Konakdelen>, alındığı tarih: Mayıs 2010

¹⁰² a.g.y.

Şekil A.37 : *Hylotrupes bajulus* hasar ve uçma delikleri¹⁰³

¹⁰³ a.g.y.

(a)

(b)

(c)

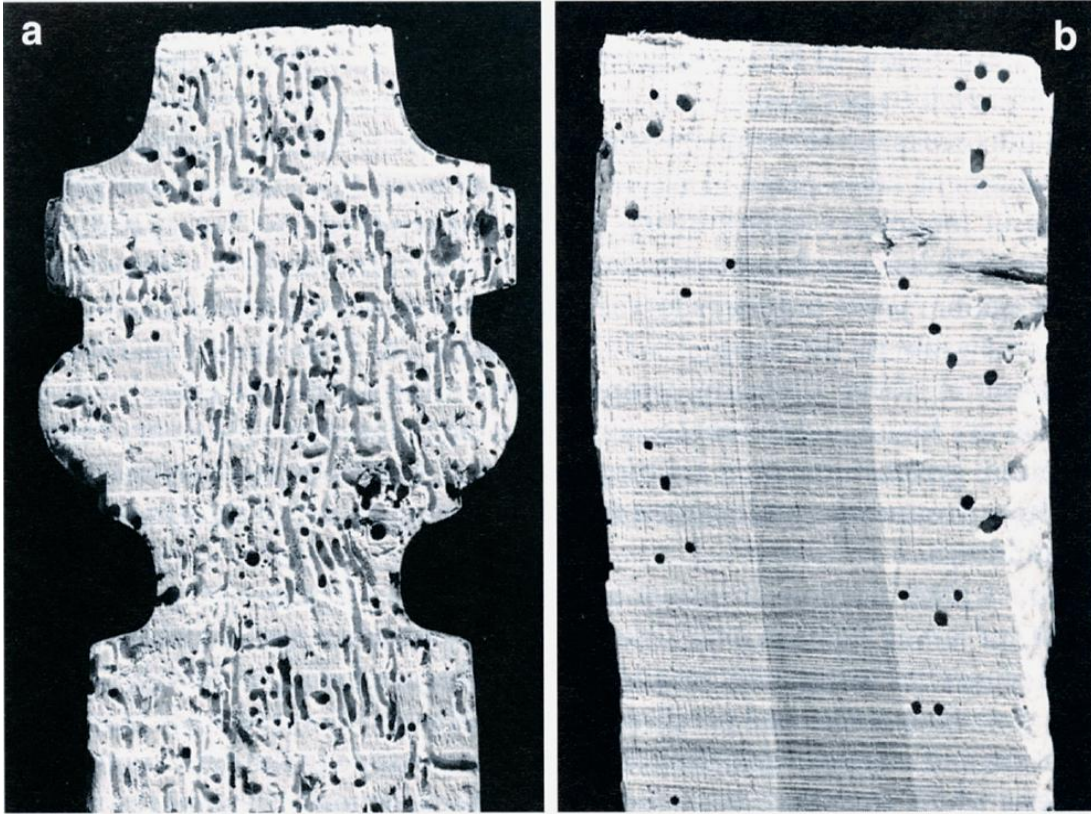
(d)

Şekil A.38 : *Xestobium rufovillosum* (a)¹⁰⁴ Ergin böcek, (b¹⁰⁵-c-d¹⁰⁶) Hasarlar

¹⁰⁴ Kaynak: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Xestobium.rufovillosum.jpg>, alındığı tarih: Mayıs 2010

¹⁰⁵ Kaynak: <http://www.ruddersandpaynes.co.uk/deathwatpro.html>, alındığı tarih: Mayıs 2010

¹⁰⁶ Kaynak: <http://www.buildingpreservation.com/Downloads/Examples.pdf>, alındığı tarih: Mayıs 2010

Şekil A.39 : Hasarlar¹⁰⁷ (a) *Anobium punctatum*, (b) *Lyctus brunneus*

EK B : “Balıklı Yerleşimi Özelinde Kırsal Mimari” bölümüne ait şekiller

¹⁰⁷ Seçkin, 2010, 83

Şekil B.1 : Artvin il haritası, Şavşat – Meydancık – Balıklı ilişkisi¹⁰⁸

¹⁰⁸ Kaynak: http://turkiye-haritasi.turkiyedestani.com/bolge/harita/artvin_haritasi_3.jpg
Erişim: Mayıs 2010

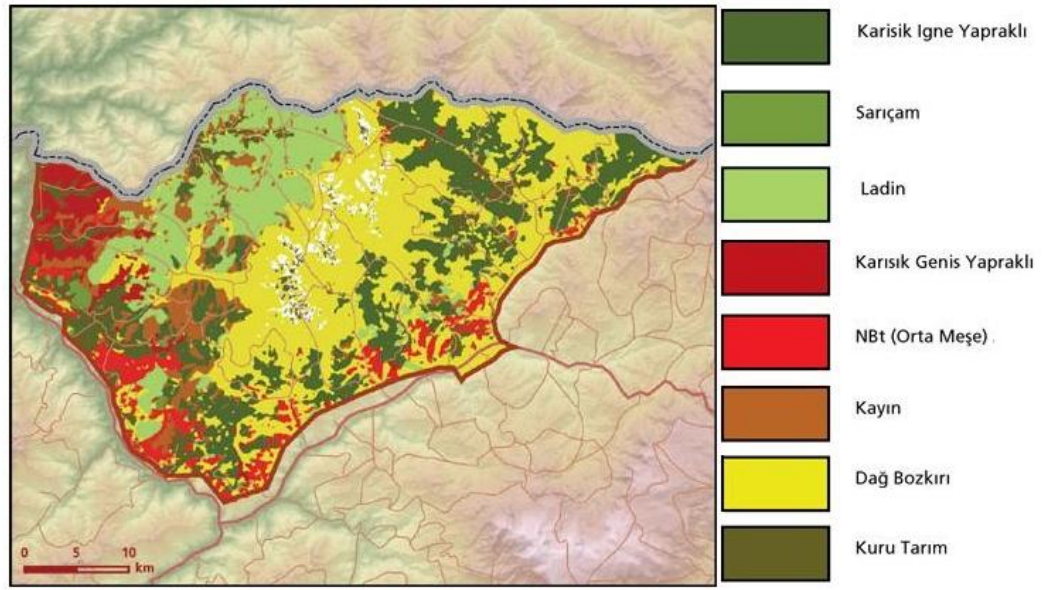
Şekil B.2 : Papart Deresi ÖDA haritası¹⁰⁹

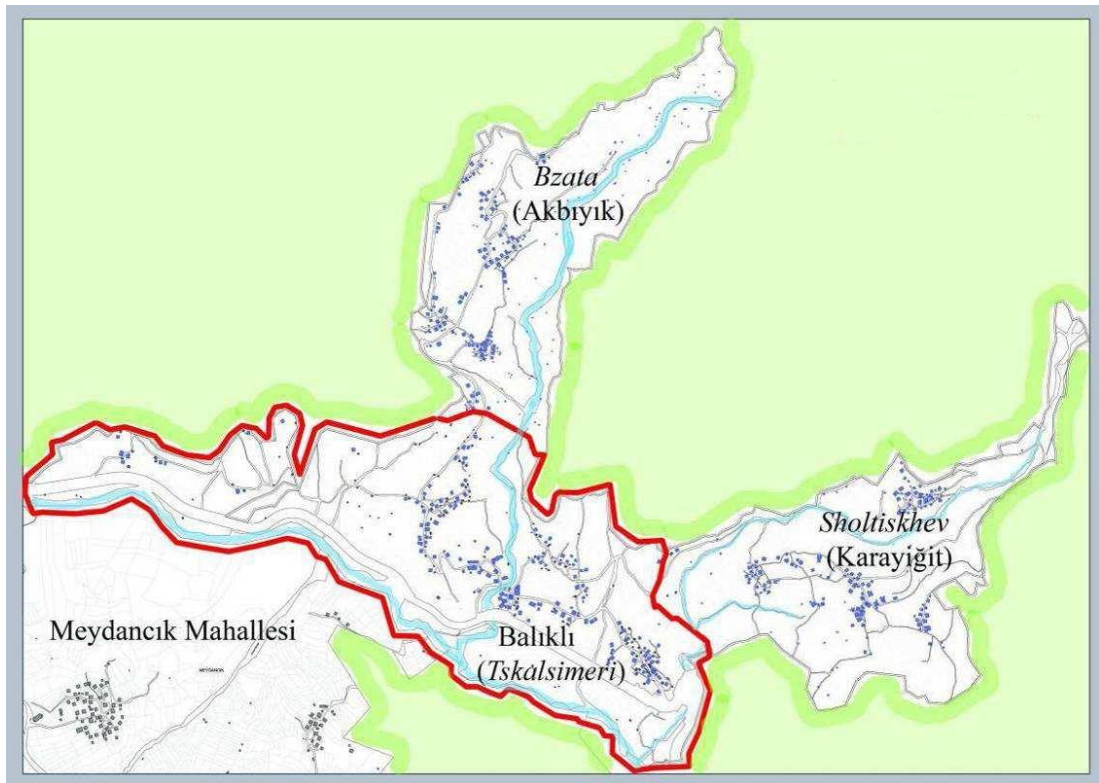
Şekil B.3 : Türkiye ÖDA'larının dağılımları¹¹⁰

¹⁰⁹ Kaynak: Doğa Derneği, 2008

¹¹⁰ Kaynak: Doğa Derneği, 2008

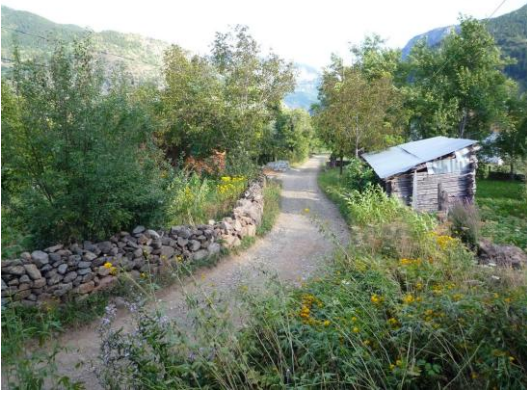
Şekil B.4 : Papart Deresi ÖDA'sında bitki örtüsü yayılımı¹¹¹

Şekil B.5 : Balıklı Mahallesi –Balıklı yerleşimi¹¹²

¹¹¹ Kaynak: Doğa Derneği, 2008

¹¹² Görsel Elif Aydemir tarafından hazırlanan 'Yöresel Mimari ve Kırsal Dokunun Korunması: Artvin Şavşat Balıklı Mahallesi Örneği' isimli tez çalışmasından alınmıştır.

Şekil B.6 : Yerleşimde peyzaj karakteri ve yollar

Şekil B.7 : Camikapı mevki

Şekil B.8 : Yerleşimdeki konutlar

Şekil B.9 : Yerleşimdeki konutlar

Şekil B.10 : Yerleşimdeki konutlar

Şekil B.10 : Yerleşimdeki konutlar (devam)

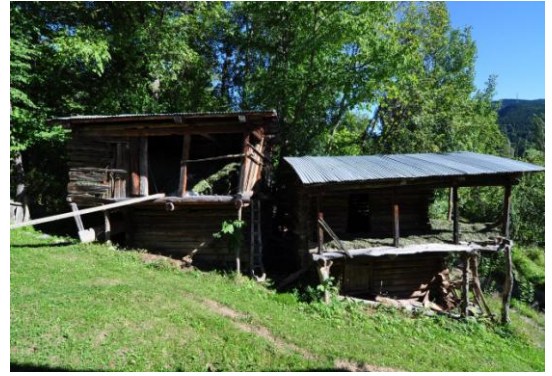
(a)

(b)

(c)

(d)

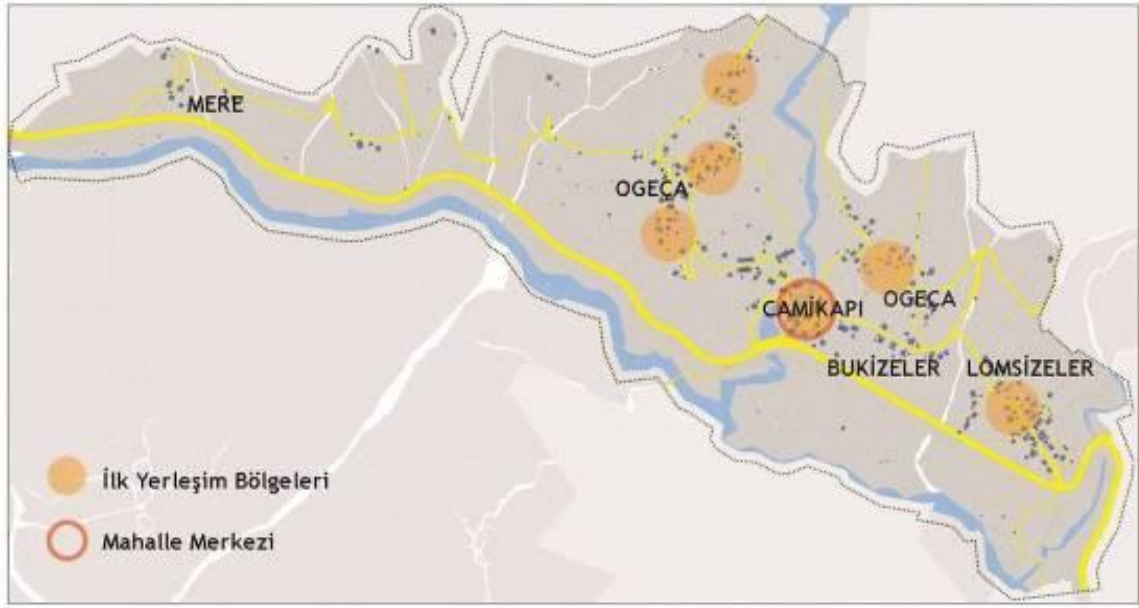

(e)

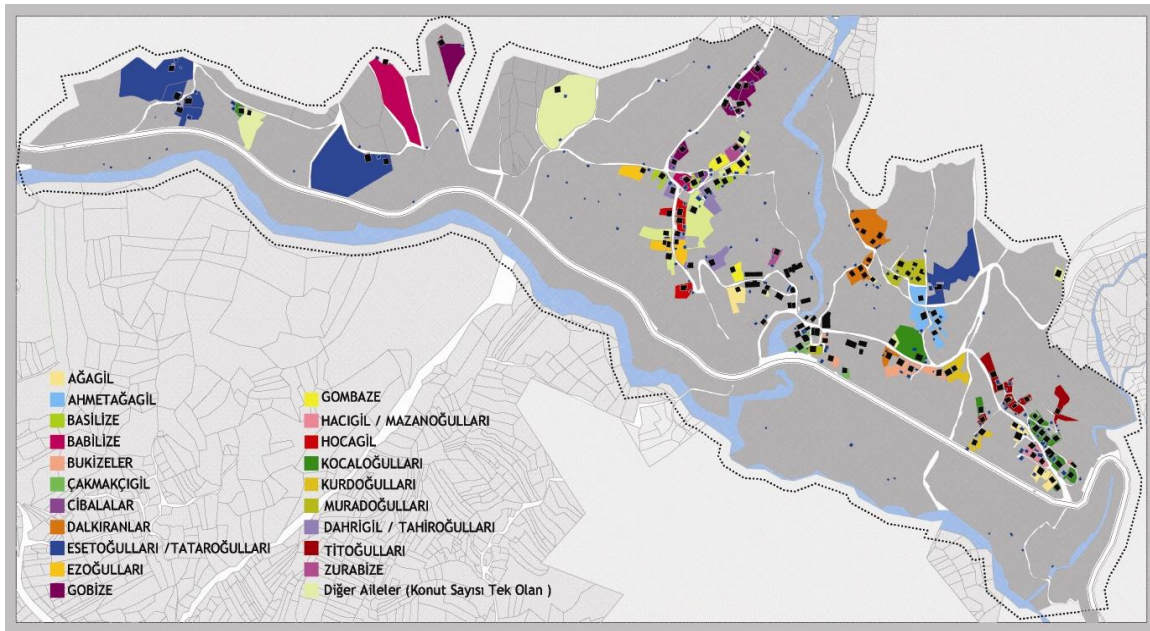

(f)

Şekil B.11 : Yerleşimdeki değirmen (a-b) ve merekler (c-f)

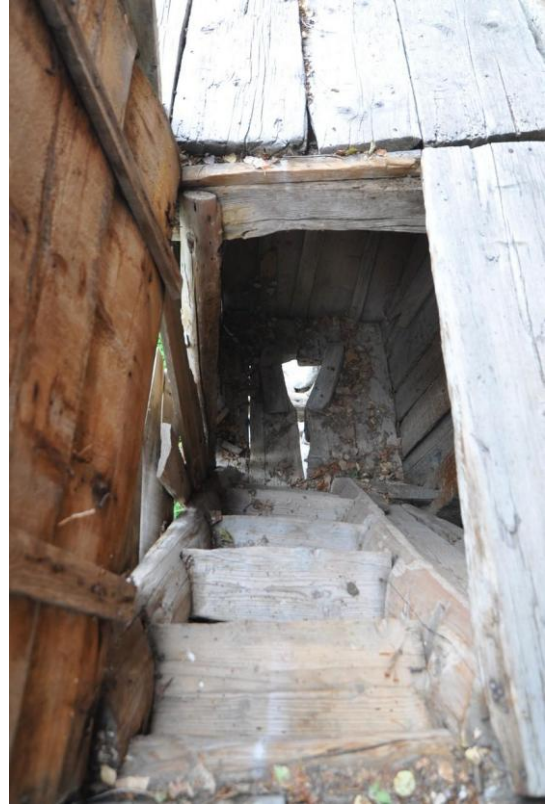
Şekil B.12 : Balıklı yerleşimindeki bölgeler, isimleri ve *birlik ev* konumları¹¹³

Şekil B.13 : Balıklı yerleşimindeki ailelerin dağılımı¹¹⁴

¹¹³ Görsel Elif Aydemir'in hazırladığı "Yöresel Mimarinin ve Kırsal Dokunun Korunması: Artvin Şavşat Balıklı Mahallesi Örneği" isimli tez çalışmasından alınmıştır.

¹¹⁴ Görsel Elif Aydemir'in hazırladığı "Yöresel Mimarinin ve Kırsal Dokunun Korunması: Artvin Şavşat Balıklı Mahallesi Örneği" isimli tez çalışmasından alınmıştır.

Şekil B.14 : Balkondan ulaşılan hela birimi

Şekil B.14 : Balkondan ulaşılan hela birimi (devam)

(a)

(b)

Şekil B.15 : *Dandrabadan* ulaşılan hela birimleri

(c)

Şekil B.15 : Dandraba'dan ulaşılan hela birimleri (devam)

Şekil B.16 : Ara'ya bahçe ya da çayırlardan ulaşım

Şekil B.17 : *Sanatzgal*

Şekil B.18 : *Baga*

Şekil B.19 : *Akpunluk*

Şekil B.20 : *Quçen Köyü*'ndeki ahırlar

Şekil B.21 : Geçme

Şekil B.22 : Ahır duvarı yüzeyindeki gübre-saman karışımı

Şekil B.23 : Yerleşimdeki yeni konutlar (ahşap karkas, tuğla ya da briket dolgu)

Şekil B.24 : Yerleşimdeki yeni konutlar (betonarme karkas)

Şekil B.25 : *Camikapı* mevkiindeki ticaret yapısı

Şekil B.26 : Dükkan cephelerindeki dolma tekniği

Şekil B.27 : Çakatura

Şekil B.28 : Çatı eğimi

Şekil B.29 : Çatı sistemi

Şekil B.30 : Sekvi ve mil

Şekil B.31 : *Mil*

Şekil B.32 : Cephede görülen *mil* giderleri

Şekil B.33 : Terek

Şekil B.34 : Buhar

Şekil B.35 : *Buhar* – dış görünüş

(a)

(b)

Şekil B.36 : Sökülmüş buhar

Şekil B.37 : Doldurulmuş buhar

Şekil B.38 : Doldurulmuş buhar

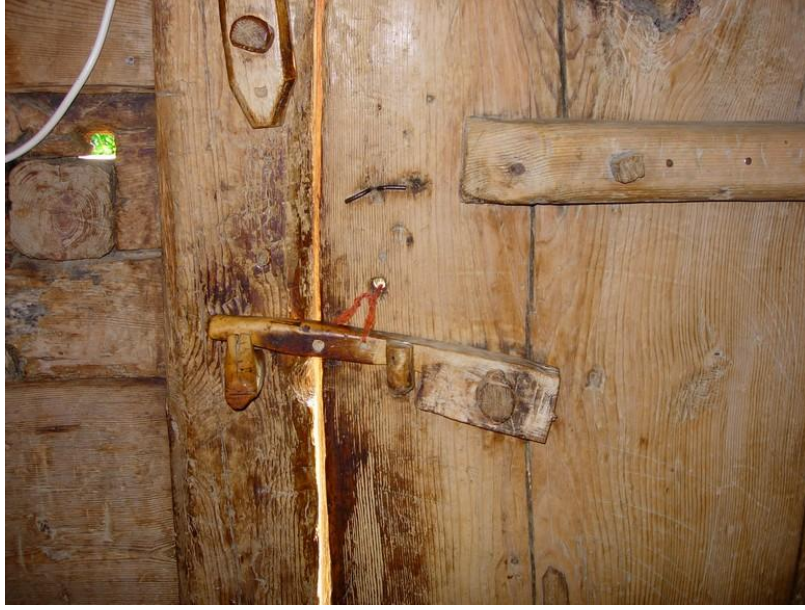
Şekil B.39 : Ahşap tekneler

Şekil B.40 : Ahır duvarındaki delik

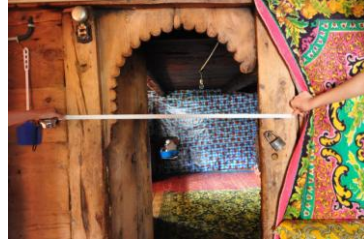
Şekil B.41 : Özgün kilit

Şekil B.42 : Özgün kilit

Şekil B.43 : Gogoda

Şekil B.44 : Kemerler

Şekil B.45 : Dikmelerdeki bezemeler ve askılar

(a)

(b)

(c)

Şekil B.46 : Dandrabayı sınırlayan korkuluklar

(a)

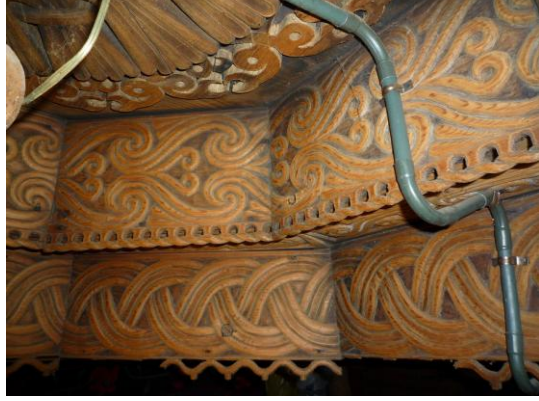

(b)

(c)

Şekil B.47 : Halambara ve sandıklar

Şekil B.48 : Kubbe

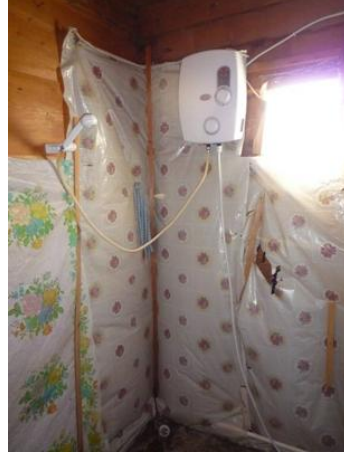
Şekil B.49 : Giriş sahanlığı

Şekil B.50 : Buhar taşları - duvar tahtaları ilişkisi

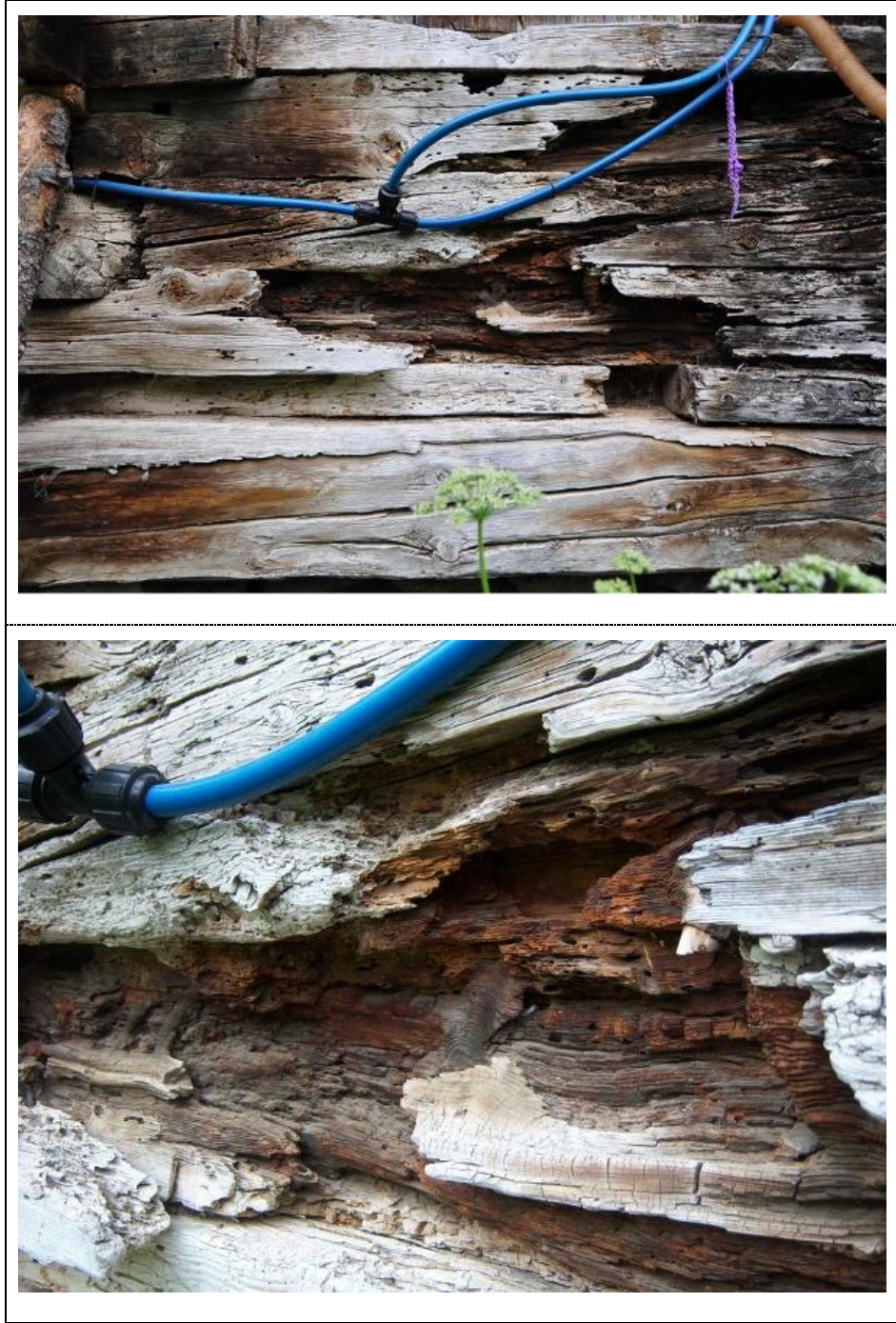
Şekil B.51 : Konutlara yeni eklenen birimler

Şekil B.52 : Konutlara yeni eklenen banyo birimleri

Şekil B.53 : Dandraba altı kirişlerinde mantar çürüklüğü

Şekil B.54 : Kirişte, açıktan giden su tesisatından kaynaklanan çürüme

EK C : “Zurabet Evi” bölümüne ait şekiller

Şekil C.1 : Zurabet Evi’ne güneybatıdan yaklaşım

Şekil C.2 : Bahçe

Şekil C.3 : Güneybatıdan yaklaşım

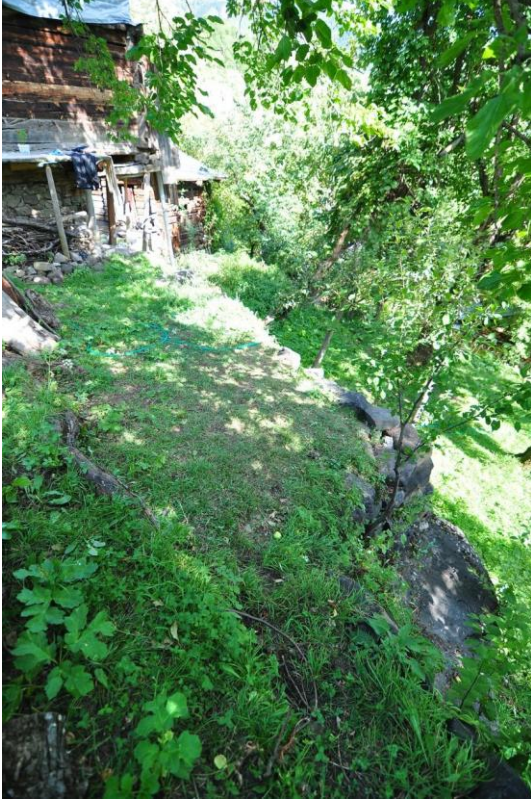
Şekil C.4 : Merek ve bahçe

Şekil C.5 : Bahçe – Merek girişi ve *akpunluk* görünüşü

Şekil C.6 : Patika

(a)

(b)

Şekil C.7 : (a) Bahçeden görünüş (b) *Merek*

Şekil C.8 : Giriş cephesi görünüşü

Şekil C.9 : Akpunluk

Şekil C.10 : Bahçe – güneybatı (giriş) cephesi

Şekil C.11 : Güneydoğu cephesi

Şekil C.12 : Güneydoğu cephesi

(a)

(b)

Şekil C.13 : Güneydoğu cephesi

Şekil C.14 : Güneydoğu cephesi

Şekil C.15 : Güneydoğu cephesi – ahır girişleri

Şekil C.16 : Güneydoğu cephesi – ahır girişleri ve *akpunluk*

Şekil C.17 : Hoço

Şekil C.18 : Hoço

Şekil C.19 : Güneybatı cephesi, *hoço* ve bahçe

Şekil C.20 : Güneybatı cephesi

Şekil C.21 : Güneybatı cephesi – giriş sahanlığı

Şekil C.22 : *Hoço* duvarı

Şekil C.23 : Güneybatı cephesi – buhar

Şekil C.24 : Kuzeybatı ve güneybatı cepheleri

Şekil C.25 : Kuzeybatı cephesi

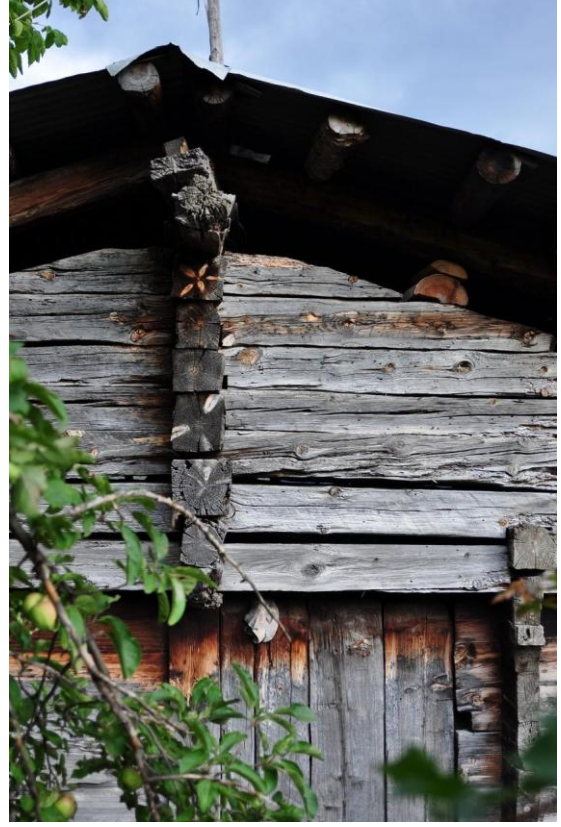
Şekil C.26 : Kuzeybatı cephesi

Şekil C.27 : Kuzeybatı cephesi ve patika

Şekil C.28 : Kuzeybatı cephesi

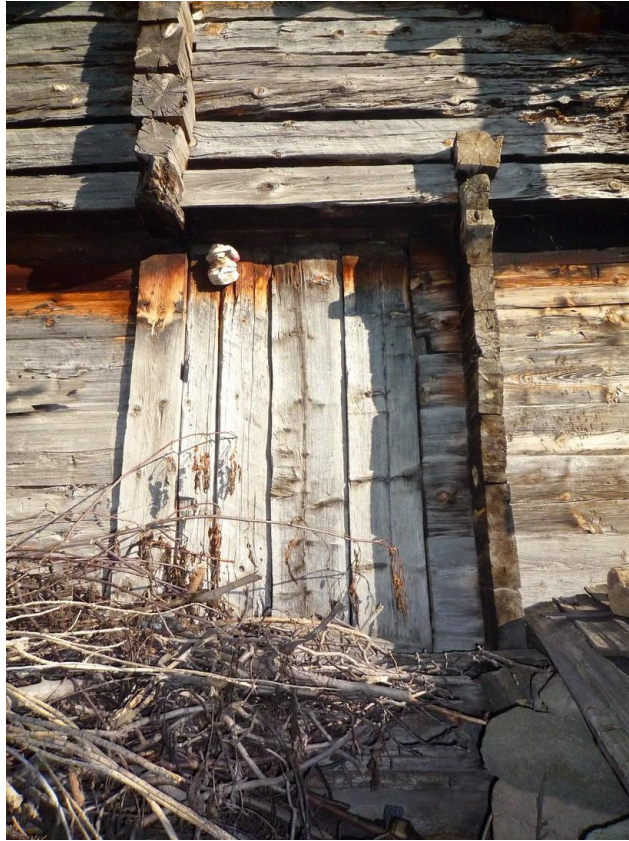
Şekil C.29 : Kuzeybatı cephesi – çatı detayı

Şekil C.30 : Kuzeybatı cephesi – köşelerde geçme detayları

Şekil C.31 : Kuzeybatı cephesi – geçme detayları [boğaz – yaka]

Şekil C.32 : Kuzeybatı cephesi – kapatılmış bölüm

Şekil C.33 : Kuzeybatı cephesi – buhar duvarı

Şekil C.34 : Kuzeydoğu cephesi

Şekil C.35 : Kuzeydoğu cephesi - ahır duvarı

Şekil C.36 : Kuzeydoğu cephesi – kapatılmış bölümler

Şekil C.37 : Kuzeydoğu cephesi – *koşat*, *guant* ve *parak* ; böcek uçma delikleri ve mantar çürüklüğü

Şekil C.38 : Kuzeydoğu cephesi – *koşat*, *guant* ve *parak* ; böcek uçma delikleri ve mantar çürüklüğü

(a)

(b)

Şekil C.39 : Kuzeydoğu cephesi (a) Uçma delikleri ; *mil* gideri (b) Geçme detayı

Şekil C.40 : Kuzeydoğu cephesi – taşlık ve hela

Şekil C.41 : Kuzeydoğu cephesi – hela altındaki giriş sistemi

Şekil C.42 : Merek – kuzeybatı cephesi

Şekil C.43 : Merek – güneybatı cephesi

Şekil C.44 : Merek – kuzeydoğu cephesi

Şekil C.45 : Merek – kuzeydoğu cephesi

Şekil C.46 : Merek – güneydoğu cephesi

Şekil C.47 : Giriş sahanlığı

Şekil C.48 : Z-01 Dandraba – Hatice Yavuz [ev sahibi]

Şekil C.49 : Z-01 Dandraba

Şekil C.50 : Z-01 Dandraba – ambara çıkan merdiven

Şekil C.51 : Z-01 Dandraba

Şekil C.52 : Z-01 Dandraba – ambara çıkan merdiven

Şekil C.53 : Z-01 Dandraba - doganlar

Şekil C.54 : Z-01 Dandraba – sekvi, direkler, korkuluk

Şekil C.55 : Z-01 Dandraba giriş kapısı

Şekil C.56 : Z-01 Dandraba giriş kapısı

Şekil C.57 : Z-01 Dandraba giriş bölümünden detay

(a)

(b)

Şekil C.58 : Z-01 Dandraba (a) Giriş kapısından detay [dış] (b) Korkuluk birleşimi

Şekil C.59 : Z-01 Dandraba – Z-07 Hela geçişi

Şekil C.60 : Z-01 *Dandraba* – *sekvi* – Hatice Yavuz [ev sahibi]

(a)

(b)

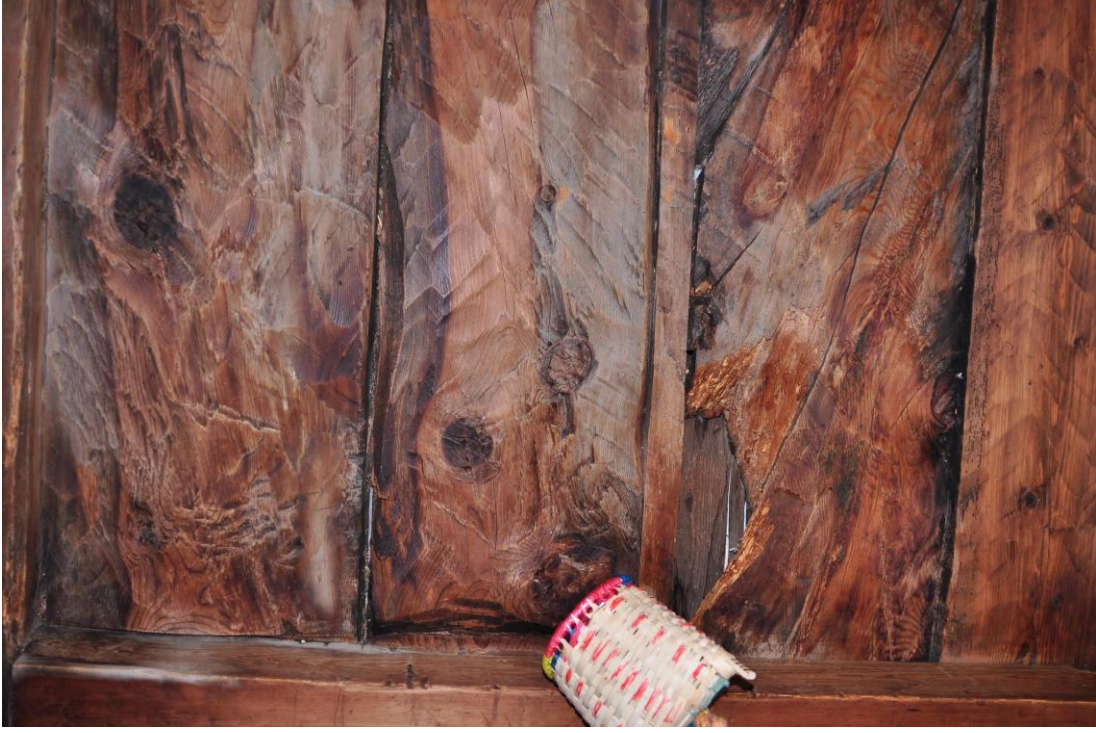
Şekil C.61 : Z-01 *Dandraba* (a) *terek* ve *yaka* ilişkisi, (b) *dogan*

Şekil C.62 : Z-01 Dandraba – doganlar ve tavan ilişkisi

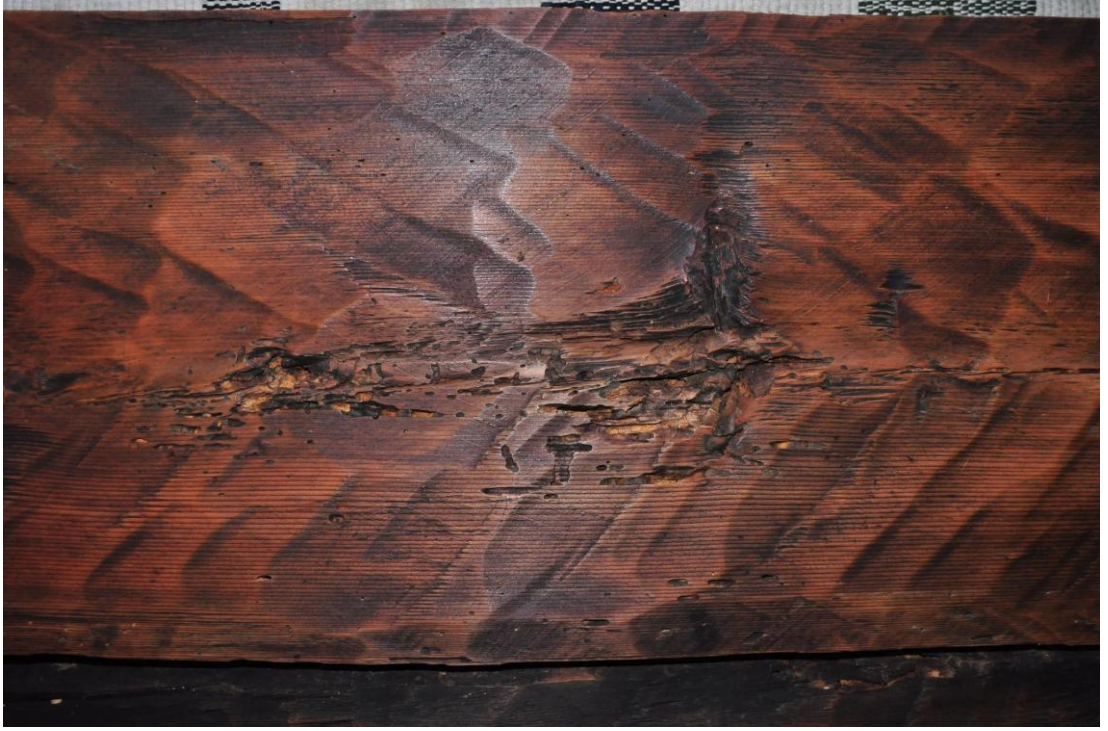
Şekil C.63 : Z-01 Dandraba – tavan [ambar katı döşeme tahtaları]

Şekil C.64 : Z-01 *Dandraba*, tavandaki balta izleri

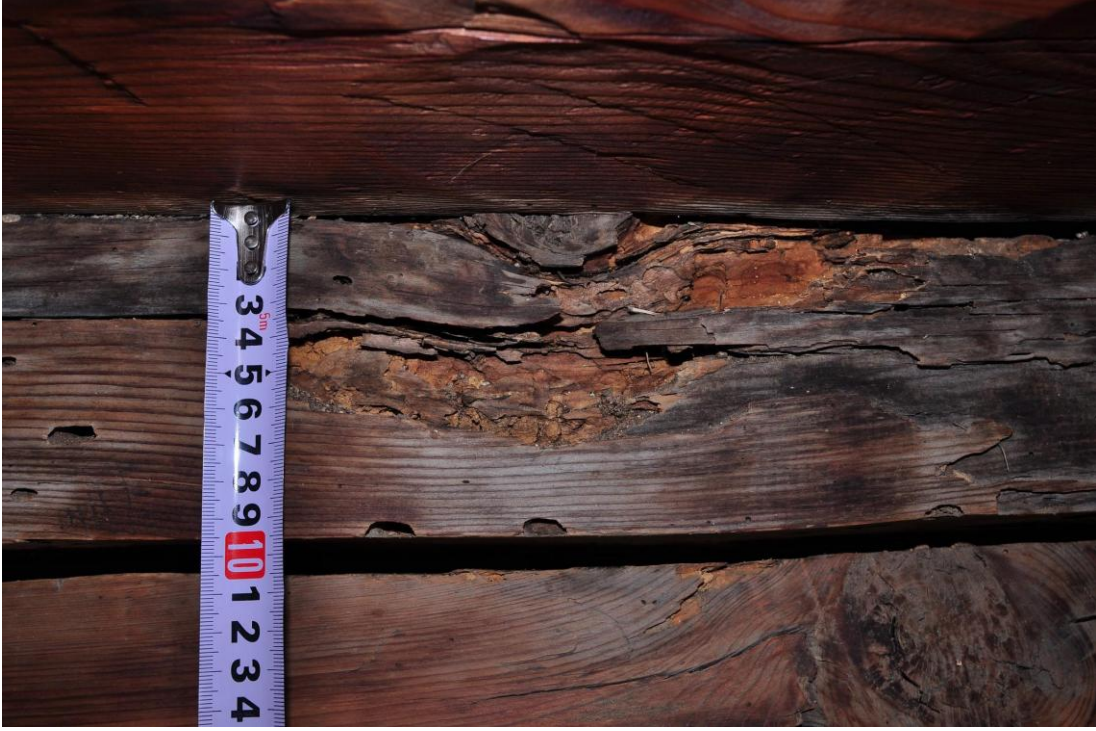
Şekil C.65 : Z-01 *Dandraba*, tavandaki balta izleri

Şekil C.66 : Z-01 *Dandraba*, tavan tahtasında böceklenme

Şekil C.67 : Z-01 *Dandraba*, dogan birleşimleri

Şekil C.68 : Z-01 *Dandraba*, doganda böceklenmeye bağlı hasar

Şekil C.69 : Z-01 *Dandraba*, dogan birleşimi, böceklenme ve mantar çürüklüğüne bağlı hasar

Şekil C.70 : Z-01 Dandraba, doganda böceklenmeye bağılı hasar

Şekil C.71 : Z-01 Dandraba – Z-02 Ev geçişi

Şekil C.72 : Z-01 *Dandraba* – merdivenden detay

Şekil C.73 : Z-02 *Ev* – kapatılmış buhar

Şekil C.74 : Z-02 Ev

Şekil C.75 : Z-02 Ev

Şekil C.76 : Z-02 Ev

Şekil C.77 : Z-02 Ev – pencere detayı

Şekil C.78 : Z-02 Ev – kapı detayı

Şekil C.79 : Z-02 Ev – buhar detayı

Şekil C.80 : Z-02 Ev – doğan birleşimleri

Şekil C.81 : Z-02 Ev – *dogan* ve tavan [ambar katı döşeme tahtaları]

Şekil C.82 : Z-02 Ev – *dogan* birleşimleri

Şekil C.83 : Z-02 Ev – tavan [ambar katı döşeme tahtaları]

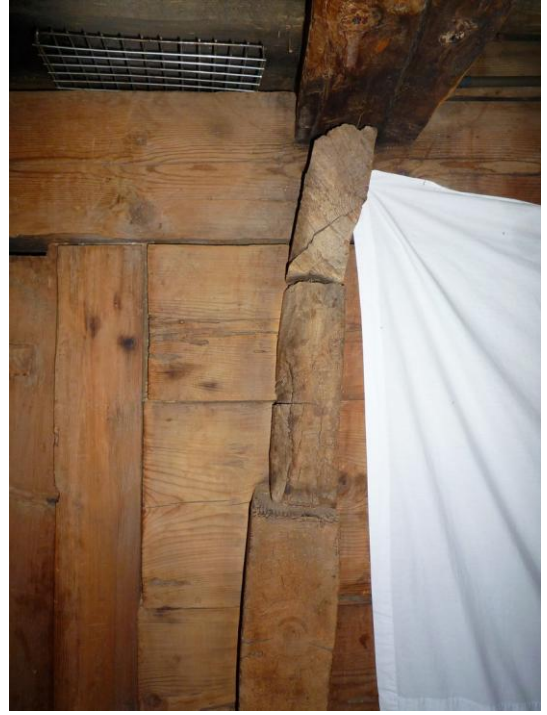

(a)

(b)

Şekil C.84 : (a) Z-02 Ev – buhar kapısı (b) Z-03 Maran kapısı

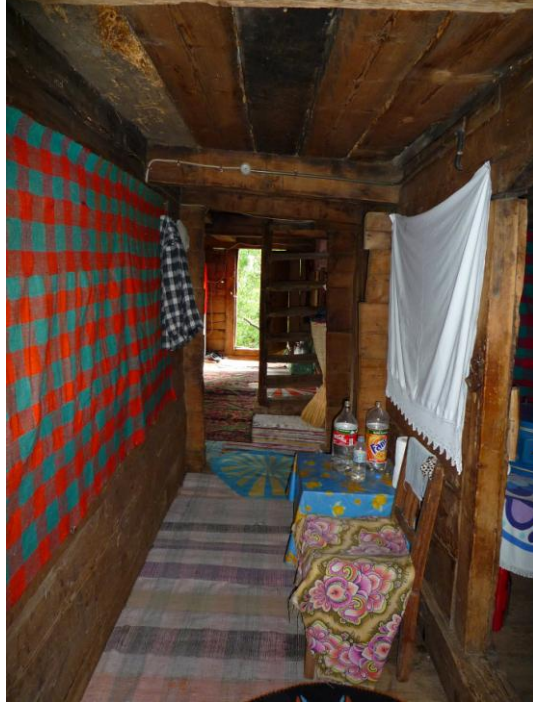
Şekil C.85 : Z-03 *Maran* kapısından detay

Şekil C.86 : Z-03 *Maran*

(a)

(b)

Şekil C.87 : (a) Z-05 Ara (b) Z-05 Ara – dandraba tarafına bakış

(a)

(b)

Şekil C.88 : (a) Z-05 Ara – ambar katı döşeme tahtalarına destek için yerleştirilmiş ‘kiriş’ (b) Z-05 Ara - kapı

Şekil C.89 : Z-04 Geriki oda – kapı

Şekil C.90 : Z-04 Geriki oda - eşik

Şekil C.91 : Z-04 Geriki oda – kesilmiş *dogan*, kapıya bakış

Şekil C.92 : Z-04 Geriki oda

Şekil C.93 : Z-04 Geriki oda

Şekil C.94 : Z-04 Geriki oda

Şekil C.95 : Z-04 Geriki oda

Şekil C.96 : Z-04 Geriki oda – döşeme tahtaları ve *dogan*

Şekil C.97 : Z-04 Geriki oda – pencere detayları

Şekil C.98 : Z-04 Geriki oda – pencere detayı

Şekil C.99 : Z-04 Geriki oda – kapı detayı

Şekil C.100 : Z-04 Geriki oda – kapıdan detaylar

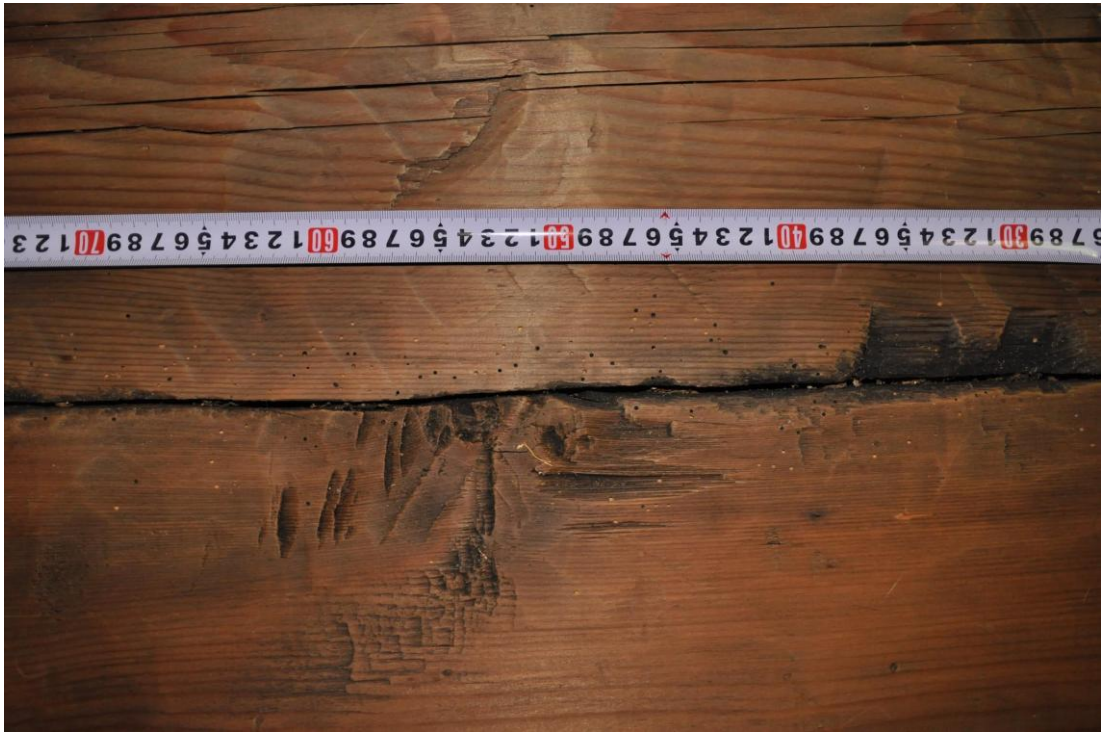
Şekil C.101 : Z-04 Geriki oda – dogan ; uçma delikleri ve galeriler

Şekil C.102 : Z-04 Geriki oda – *doganda* uçma delikleri

Şekil C.103 : Z-04 Geriki oda – köşede dogan birleşimleri; tavanda uçma delikleri

Şekil C.104 : Z-04 Geriki oda – duvar tahtasında uçma delikleri

Şekil C.105 : Z-04 tavanda uçma delikleri ve öğüntü tozu

Şekil C.106 : Z-05 Ara – duvar tahtalarında ve tavanda çürüme

Şekil C.107 : Z-06 İleriki oda

Şekil C.108 : Z-06 İleriki oda

Şekil C.109 : Z-07 Hela

Şekil C.110 : Z-07 Hela [hela-akpunluk ilişkisi]

Şekil C.111 : Z-07 Hela – taşıyıcı kirişlerde yoğun mantar çürüklüğü

Şekil C.112 : Merdiven

Şekil C.113 : 1-01 Üst *dandrabaya* çıkış

Şekil C.114 : 1-01 Üst *dandraba*

Şekil C.115 : 1-01 Üst *dandraba* – dikme-dogan ilişkileri

Şekil C.116 : 1-01 Üst *dandraba* – 1-03 ve 1-04 mekanlarına bakış

Şekil C.117 : 1-01 Üst *dandraba* – kapatılmış bölüm

Şekil C.118 : 1-01 Üst dandraba – direkler

Şekil C.119 : 1-01 Üst dandraba – direkler

Şekil C.120 : 1-01 Üst dandraba – çatı sistemi

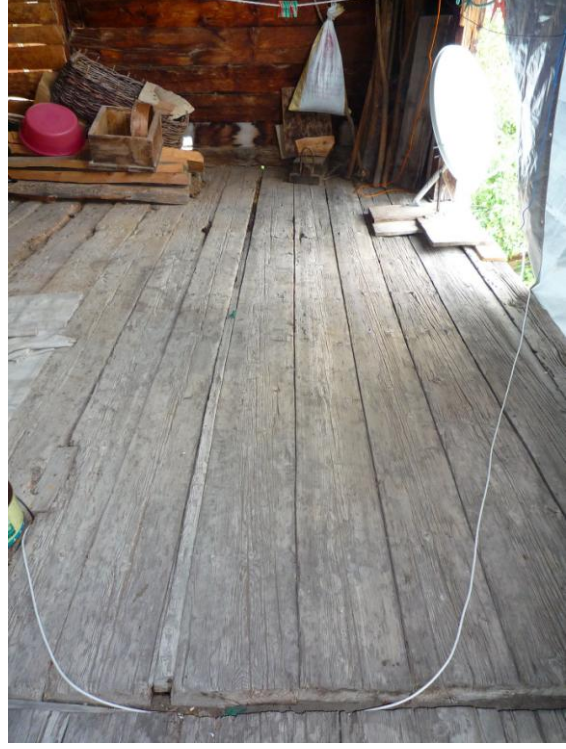
Şekil C.121 : 1-01 Üst dandraba – çatı sistemi

Şekil C.122 : 1-01 Üst *dandraba* – duvar-direk-dogan ilişkileri

Şekil C.123 : 1-01 Üst *dandraba* – çatı eğimini veren dikmeler

Şekil C.124 : 1-01 Üst *dandraba* – döşeme tahtaları

Şekil C.125 : 1-01 Üst *dandraba* – Z-07 Hela çatısında *bedevra*

Şekil C.126 : 1-01 Üst dandraba – çatı sistemi; virikıda, zağla, sırık

Şekil C.127 : 1-01 Üst dandraba – çatı sistemi, sırıklar

Şekil C.128 : 1-01 Üst *dandraba* – *doganda* böceklenmeye bağlı bozulma

Şekil C.129 : 1-01 Üst *dandraba* – *doganda* çatlak; döşeme tahtalarında uçma delikleri

Şekil C.130 : 1-01 Üst *dandraba* – *doganda* böcek galerileri, öğüntü tozları, uçma delikleri

Şekil C.131 : 1-01 Üst *dandraba* – değiştirilmiş dikme ve dikmedeki hasar

Şekil C.132 : 1-01 Üst *dandraba* – duvar tahtasında böceklenmeye bağlı hasar

Şekil C.133 : 1-01 Üst *dandraba* – *doganda* böceklenmeye bağlı hasar

Şekil C.134 : 1-01 Üst *dandraba* – *yakada* mantar çürüklüğü

Şekil C.135 : 1-01 Üst *dandraba* – *doganda* böceklenmeye bağlı hasar

Şekil C.136 : 1-01 Üst *dandraba* – duvar tahtasında böceklenmeye bağlı hasar

Şekil C.137 : 1-01 Üst *dandraba* – döşeme tahtalarında çatlak, uçma delikleri

Şekil C.138 : 1-01 Üst *dandraba* – döşeme tahtasında uçma delikleri ve öğüntü tozları

Şekil C.139 : 1-01 Üst *dandraba* – döşeme tahtasında böcek galerileri ve öğüntü tozları

Şekil C.140 : 1-01 Üst *dandraba* – *doganda* yarılma

Şekil C.141 : 1-01 Üst *dandraba* – kirişlerde [*dogan*] burulma

Şekil C.142 : 1-02 Ambar – yüksek eşikli kapı

Şekil C.143 : 1-02 Ambar – haro ve mısır askıları [sırığı]

Şekil C.144 : 1-02 Ambar – sandıklar

Şekil C.145 : 1-02 Ambar – kapı detay ve haro

Şekil C.146 : 1-03 Ara mekanına giriş

Şekil C.147 : Ara

Şekil C.148 : 1-03 Ara mekanı girişinde kapı detayı

Şekil C.149 : 1-03 Ara mekanı, döşemeler

Şekil C.150 : 1-04 Ambar mekanına giriş

Şekil C.151 : 1-04 Ambar – yüksek eşikli kapı ve dövme demir menteşe detayları

Şekil C.152 : 1-04 Ambar – yangın etkisiyle kömürleşmiş duvar yüzeyi

Şekil C.153 : 1-04 Ambar – yangın etkisiyle kömürleşmiş duvar yüzeyi

Şekil C.154 : 1-04 Ambar – tavanda yangına bağlı kömürleşme

Şekil C.155 : 1-04 Ambar, tavanda yangına bağlı kömürleşme

Şekil C.156 : A-01 Taşlık [*Ahorun kapı*]

Şekil C.157 : A-02 Ahır [*Ahor*] mekanının kapısı

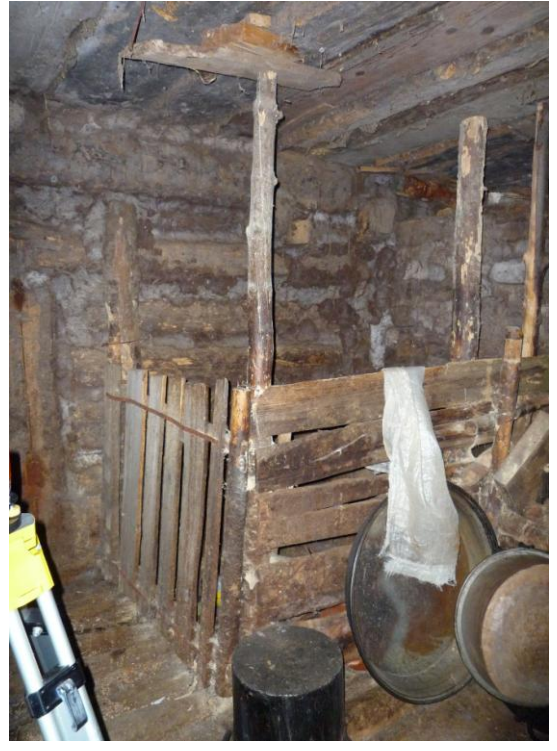
Şekil C.158 : A-02 Ahır [Ahor]

Şekil C.159 : A-02 Ahır [Ahor]

(a)

(b)

Şekil C.160 : A-02 Ahır [Ahor] (a) Sanatzgal (b) Saskre

Şekil C.161 : A-02 Ahır [Ahor] Saskre ve бага

Şekil C.162 : A-02 Ahır [Ahor] – Sanatzgal

Şekil C.163 : A-03 Ahır [Ahor] kapısı

Şekil C.164 : A-03 Ahır [Ahor] – *koşatlar*

Şekil C.165 : A-03 Ahır [Ahor] – *koşatlar*

Şekil C.166 : A-03 Ahır [Ahır] – *koşat* ve tavan tahtaları

Şekil C.167 : A-03 Ahır [Ahır]

Şekil C.168 : A-03 Ahır [Ahor]

Şekil C.169 : A-03 Ahır [Ahor] – koşat - direk ilişkisi

Şekil C.170 : A-03 Ahır [Ahor] – *koşat - direk* ilişkisi

Şekil C.171 : A-03 Ahır [Ahor] – kapıya bakış

Şekil C.172 : A-03 Ahır [Ahor] – kapıya bakış

Şekil C.173 : A-03 Ahır [Ahor] – бага

Şekil C.174 : A-03 Ahır [Ahor] – *koşat*-dikme-tavan tahtaları ilişkisi

Şekil C.175 : A-03 Ahır [Ahor] – *koşat*-quant ilişkisi

Şekil C.176 : A-03 Ahır [Ahor]

Şekil C.177 : A-03 Ahır [Ahor] (a) *Baga* (b) *Koşatlar*

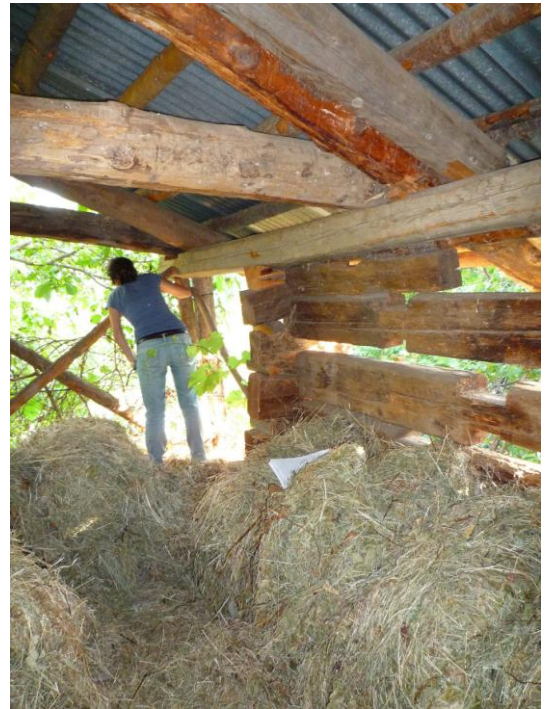
Şekil C.178 : A-04 *Hoço* ; *karapan*

Şekil C.179 : Merek M-103

(a)

(b)

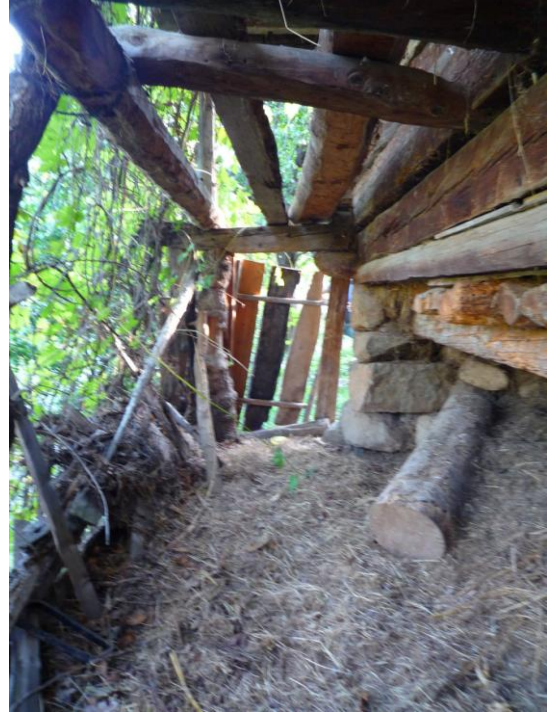
Şekil C.180 : Merek (a) M-202 (b) M-101

Şekil C.181 : *Merek M-201*

Şekil C.182 : *Merek M-201*

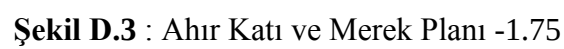

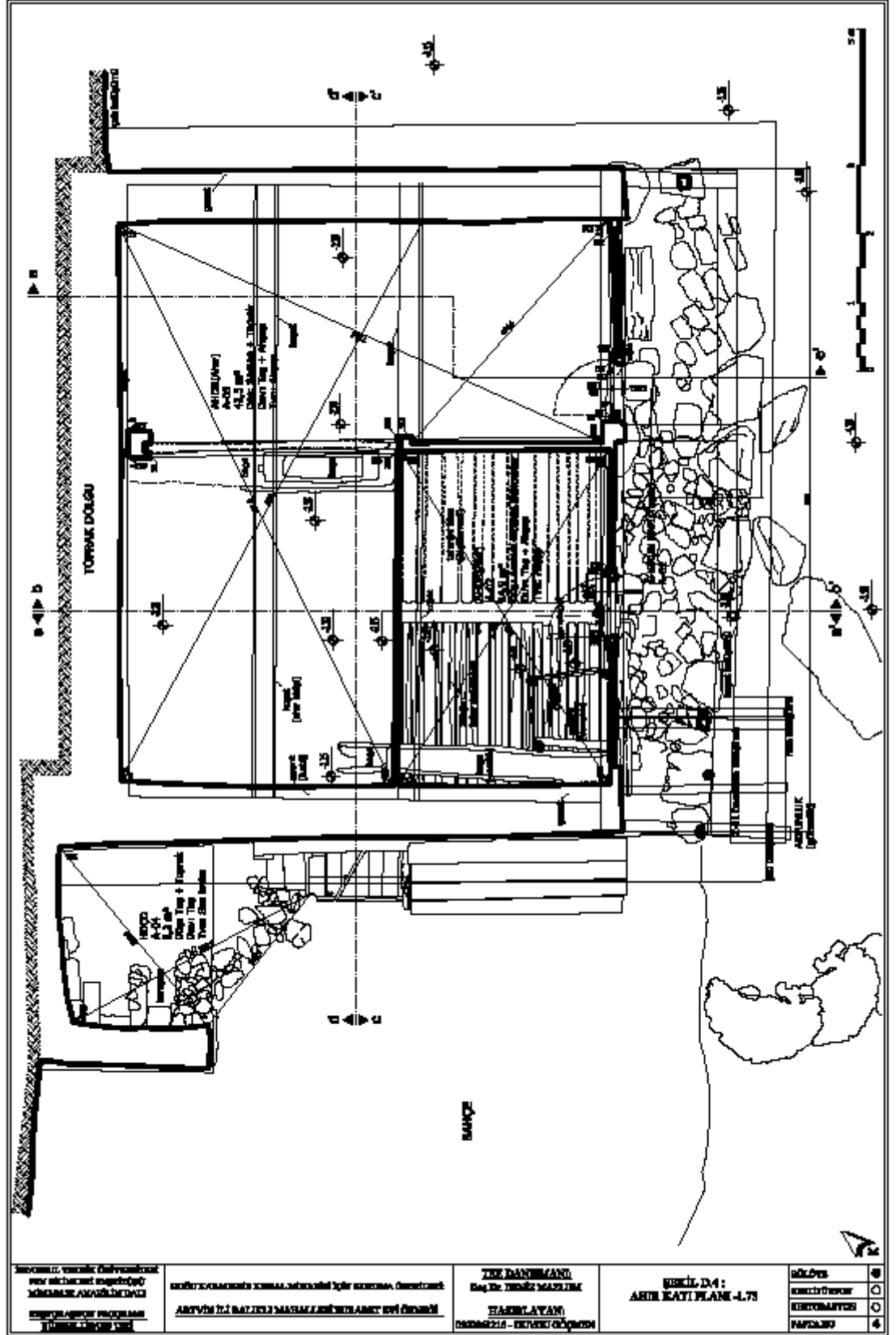
Şekil C.183 : *Merek M-301*

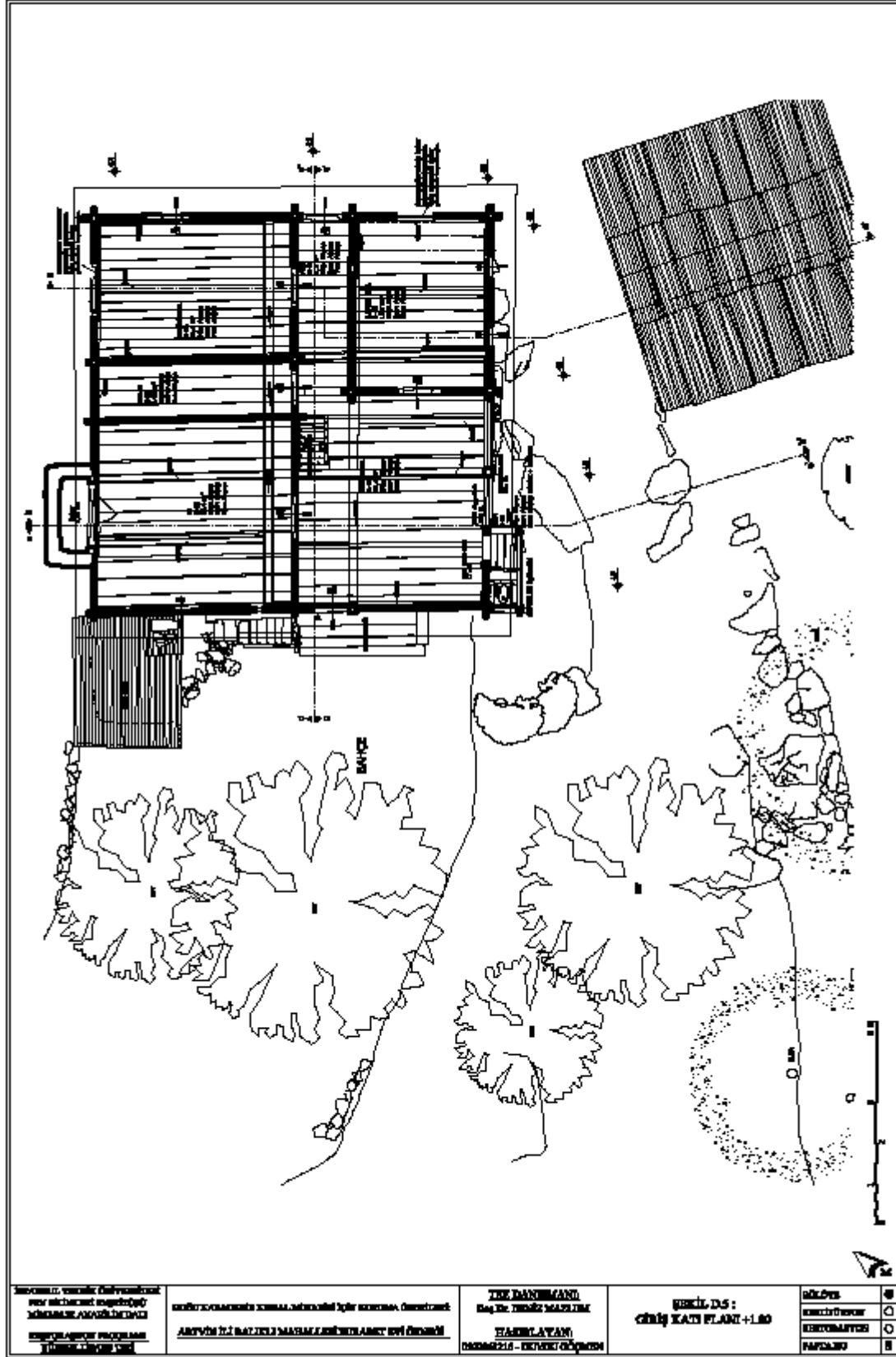
Şekil C.184 : Ambar kapısındaki tarih, hicri takvime göre 1221, miladi takvime göre 1806/7

EK D : Zurabet Evi – Rölöve Paftaları

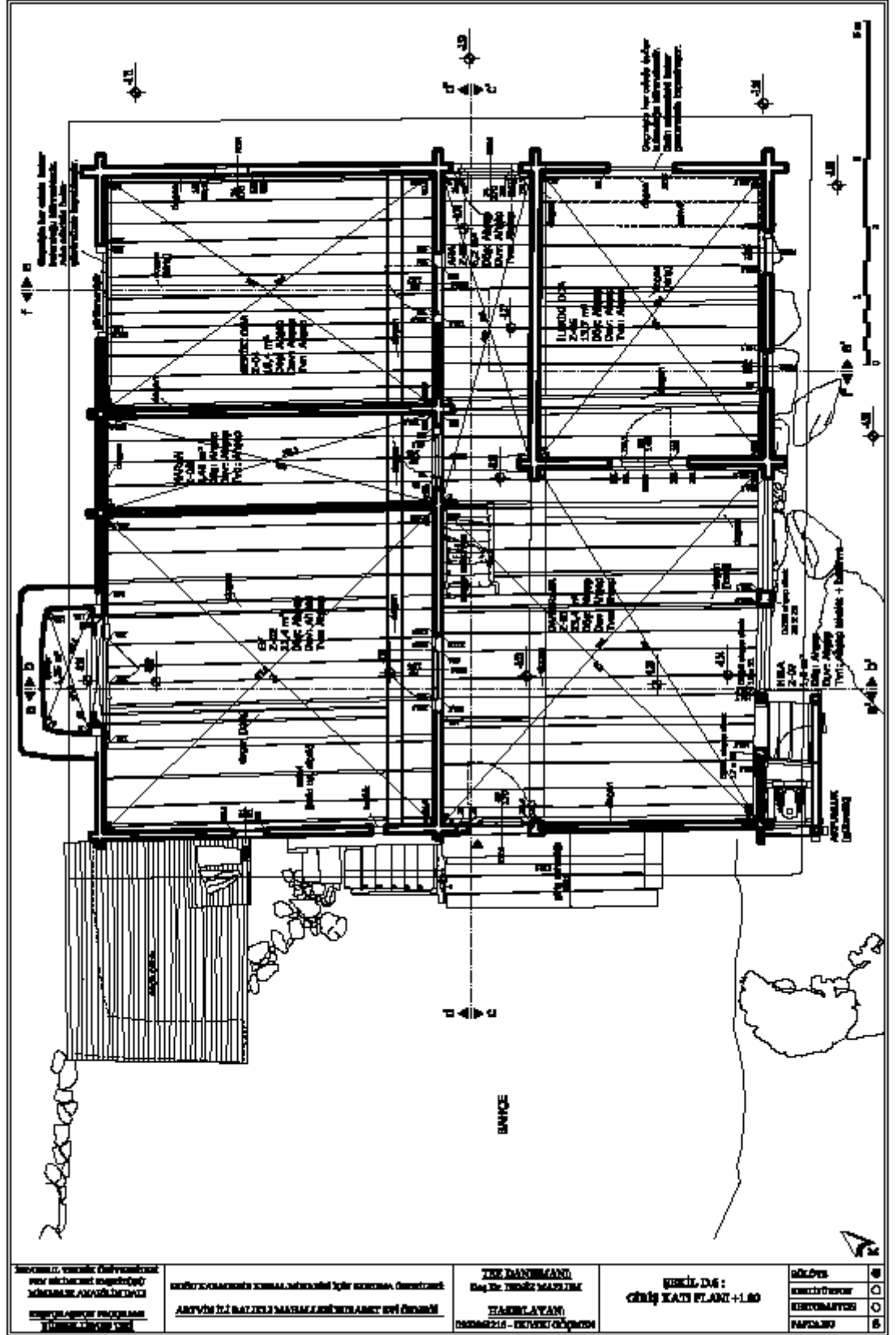

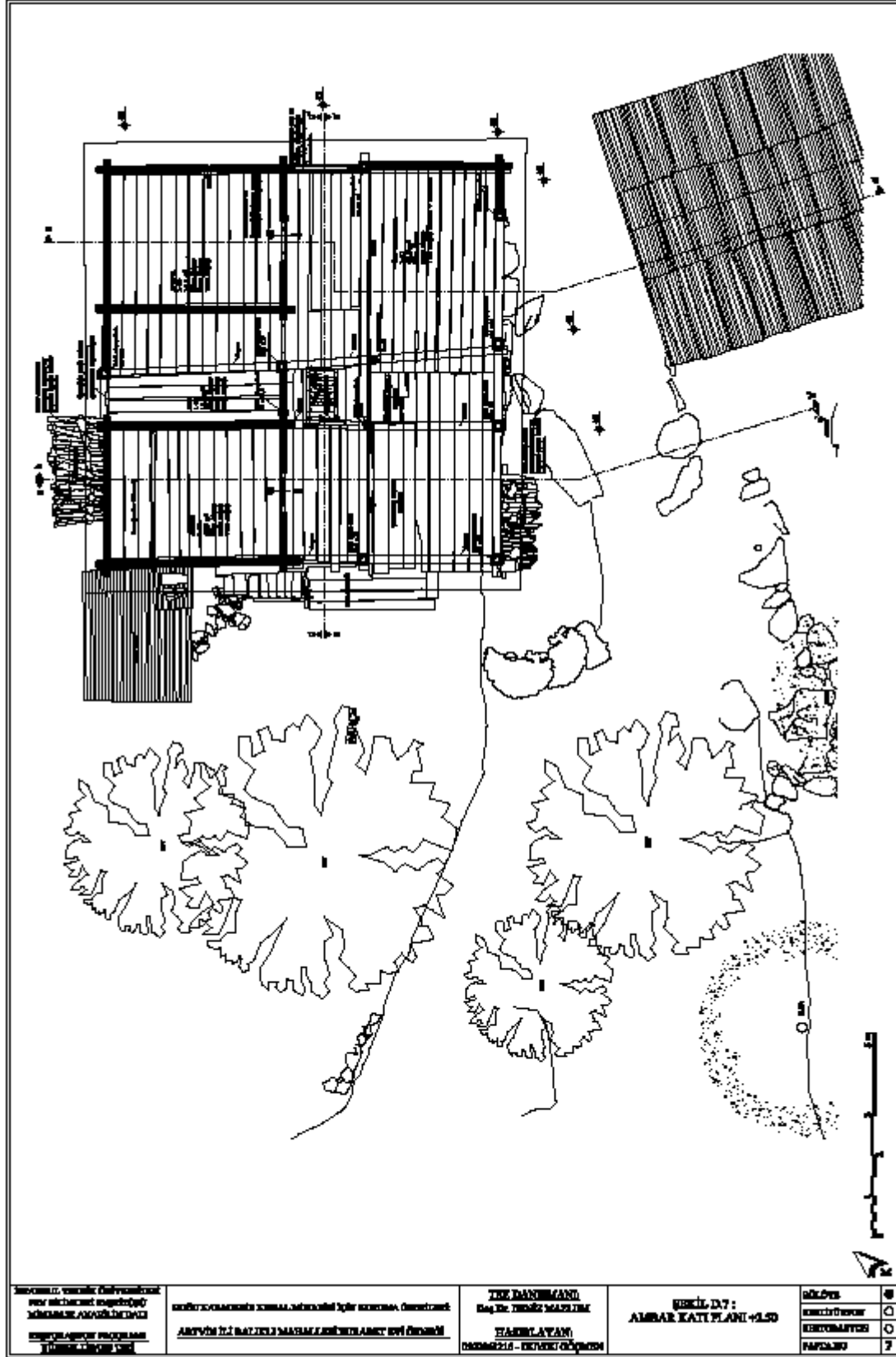
Şekil D.4 : Ahit Katı Planı -1.75 (ölçülü)

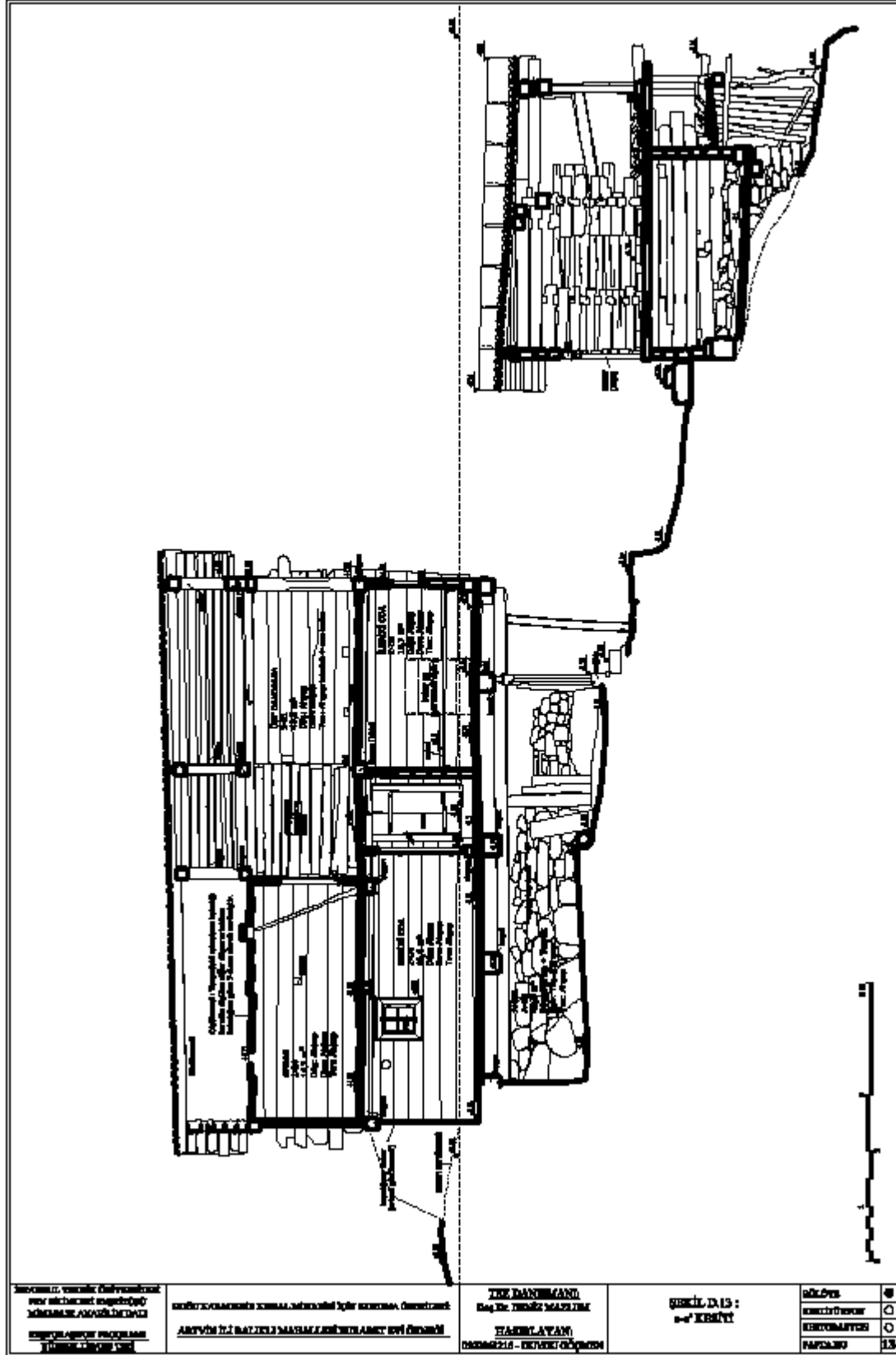
Şekil D.5 : Giriş Katı Planı +1.00

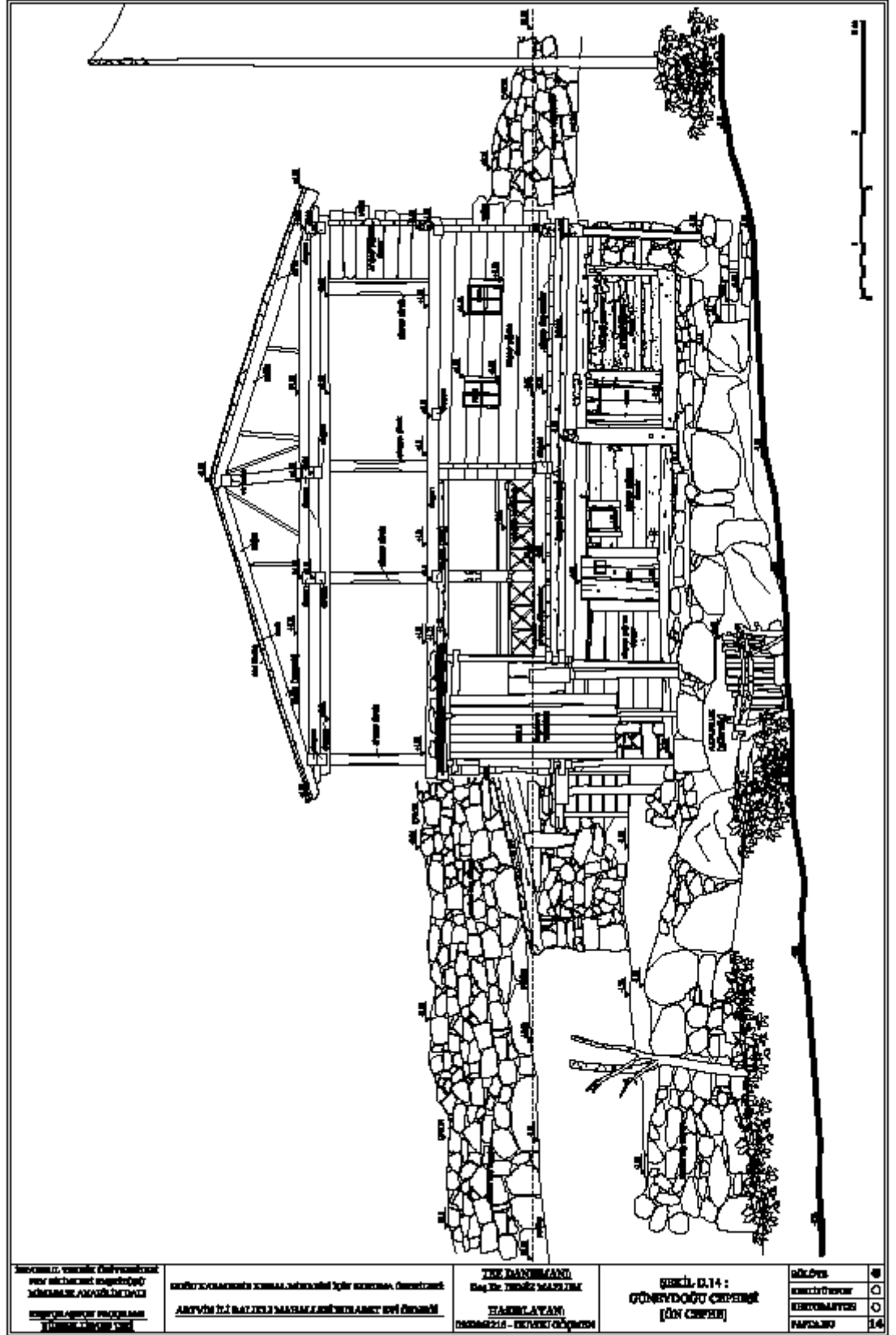
Şekil D.6 : Giriş Katı Planı +1.00 (ölçülü)

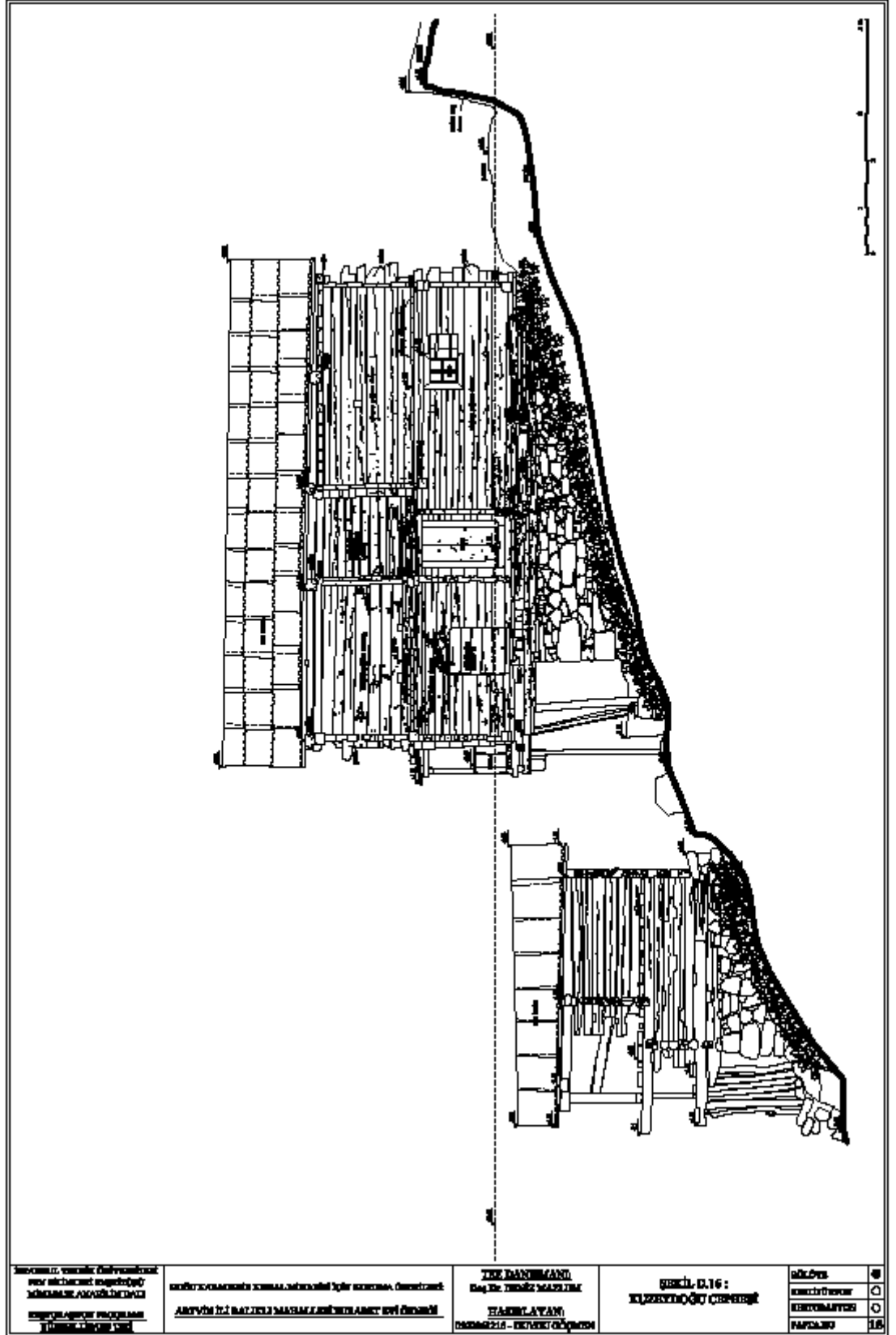
Şekil D.7 : Ambar Katı Planı +2.50

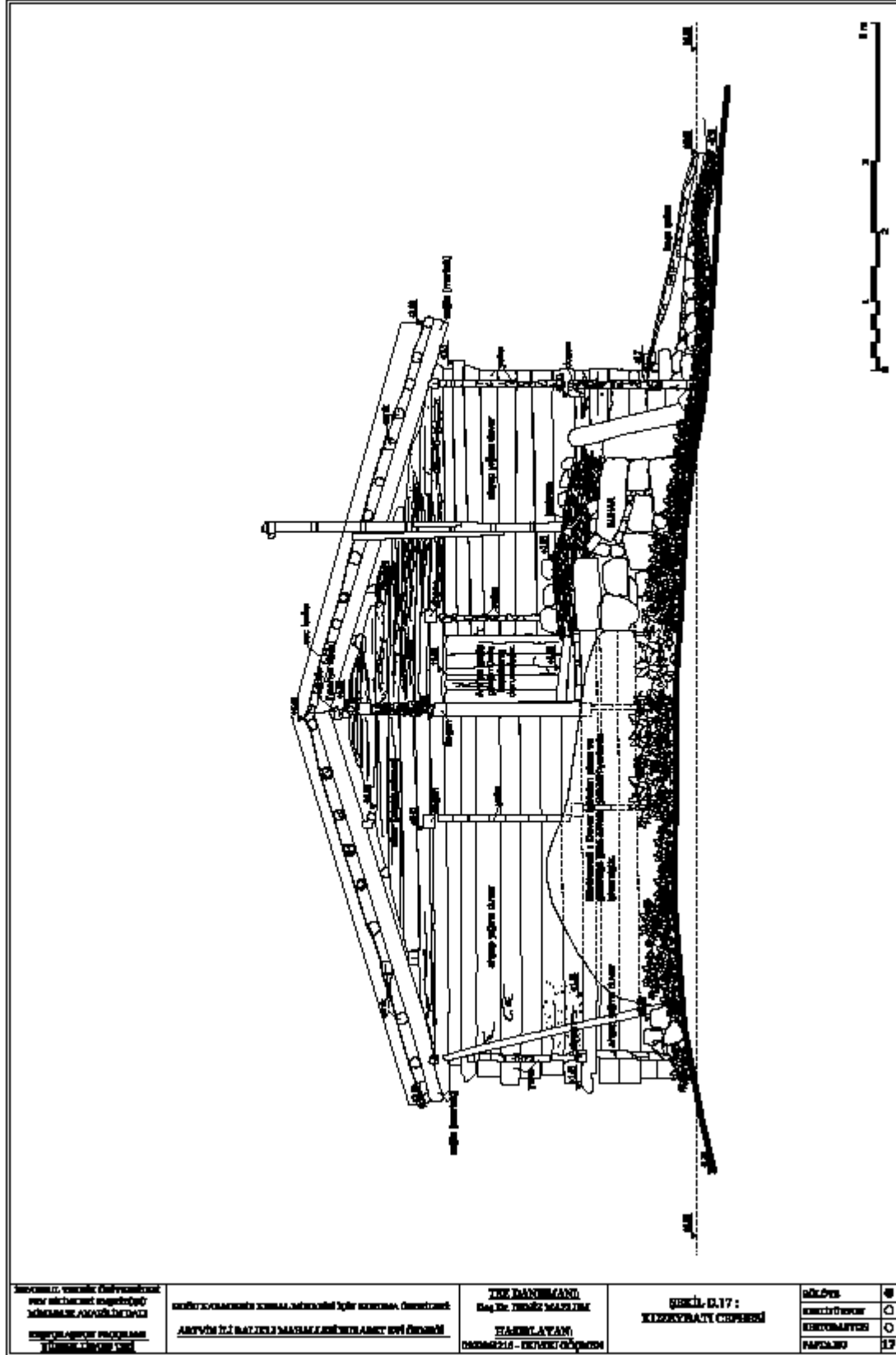
Şekil D.13 : e-e' Kesiti

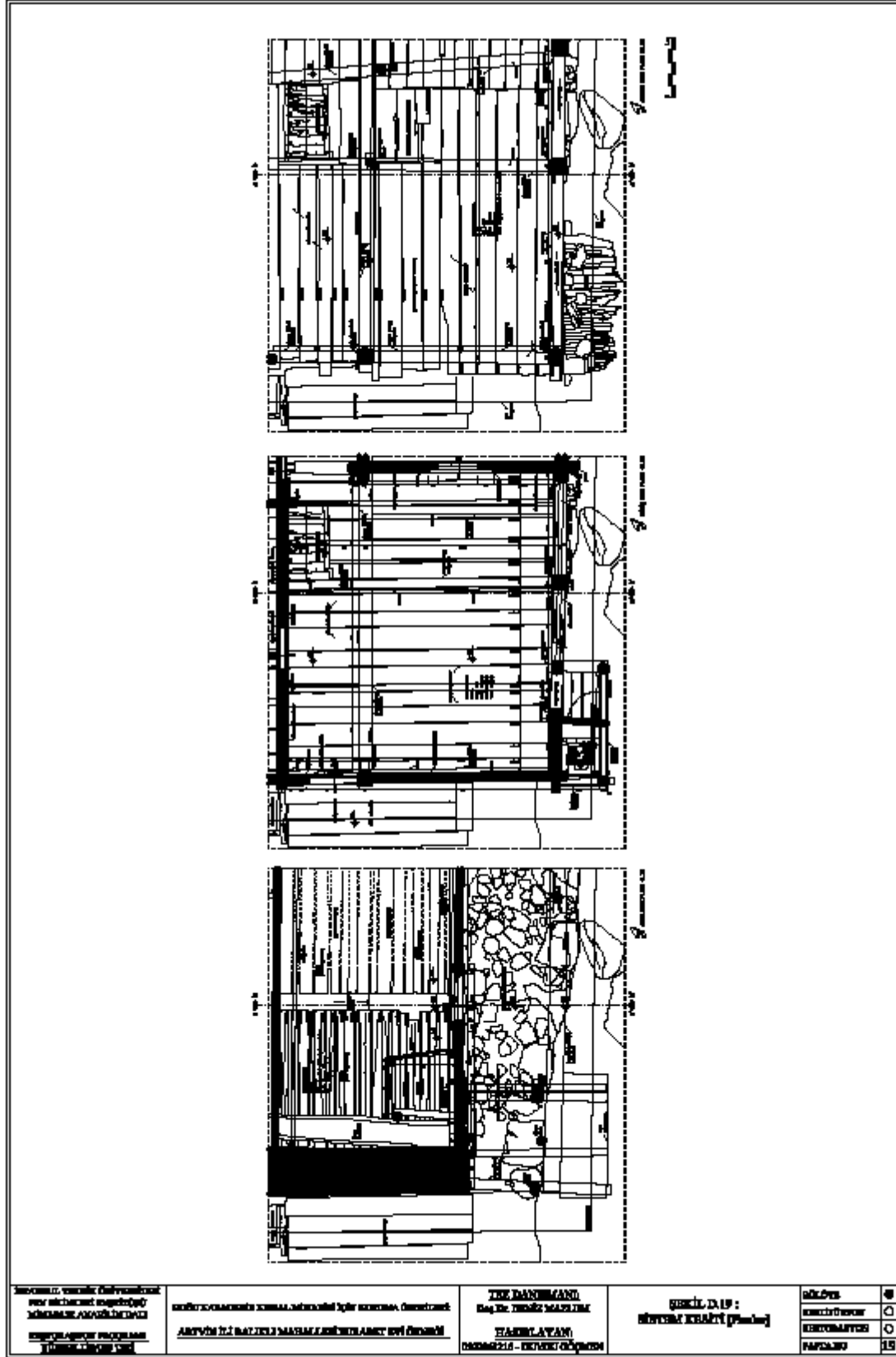
Şekil D.14 : Güneydoğu Cephesi (Ön Cephe)

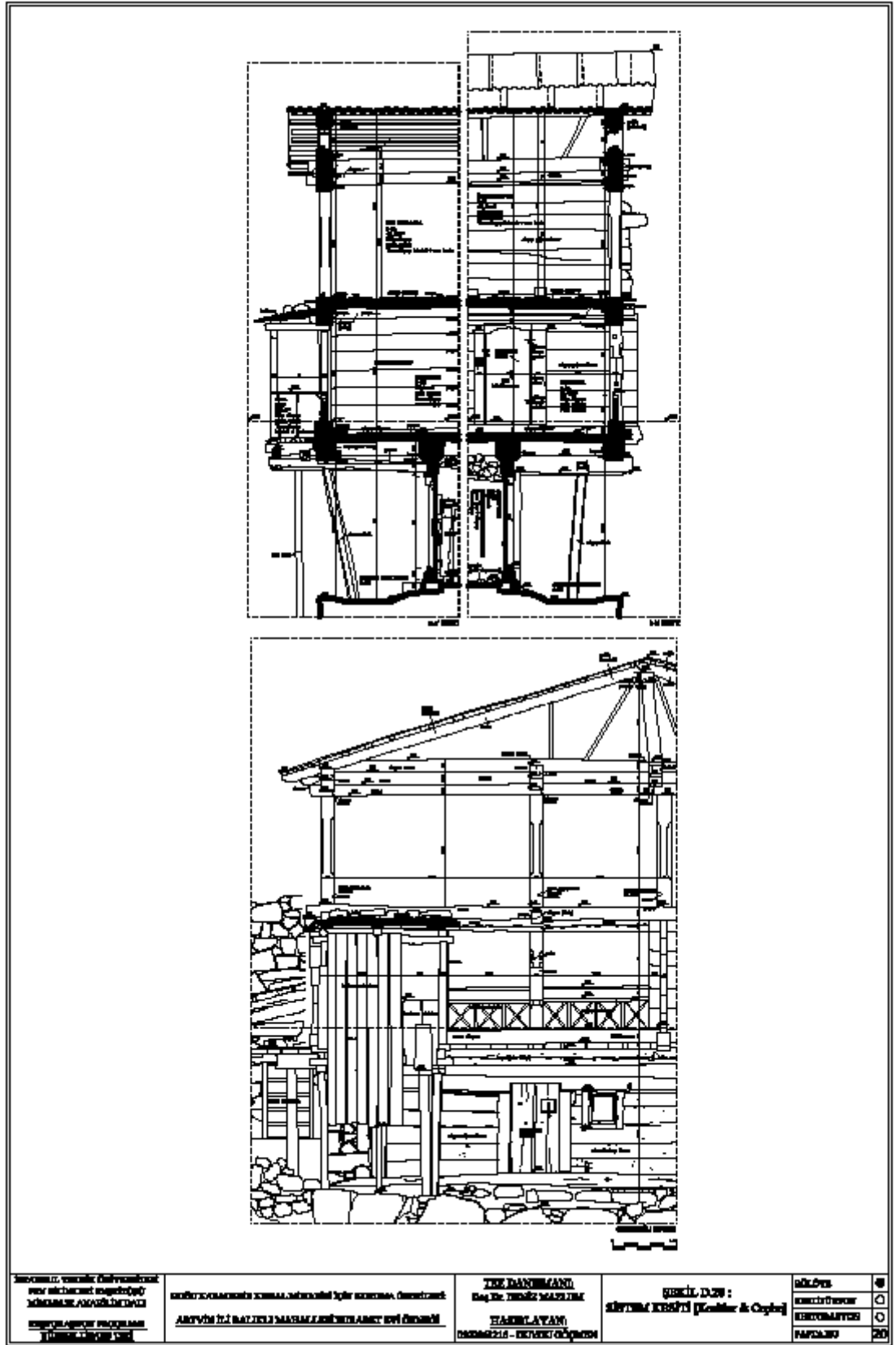
Şekil D.16 : Kuzeydoğu Cephesi

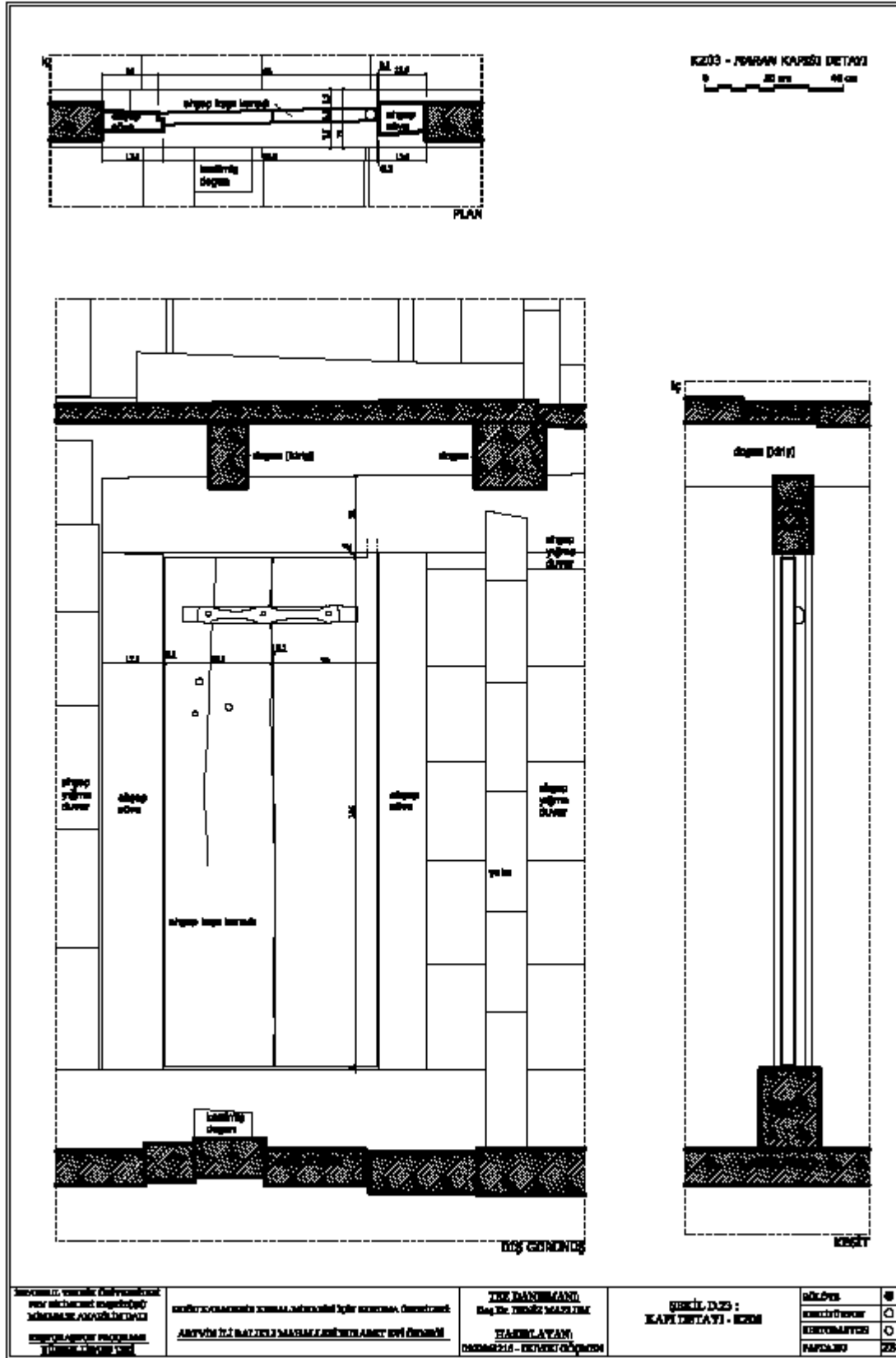
Şekil D.17 : Kuzeybatı Cephesi

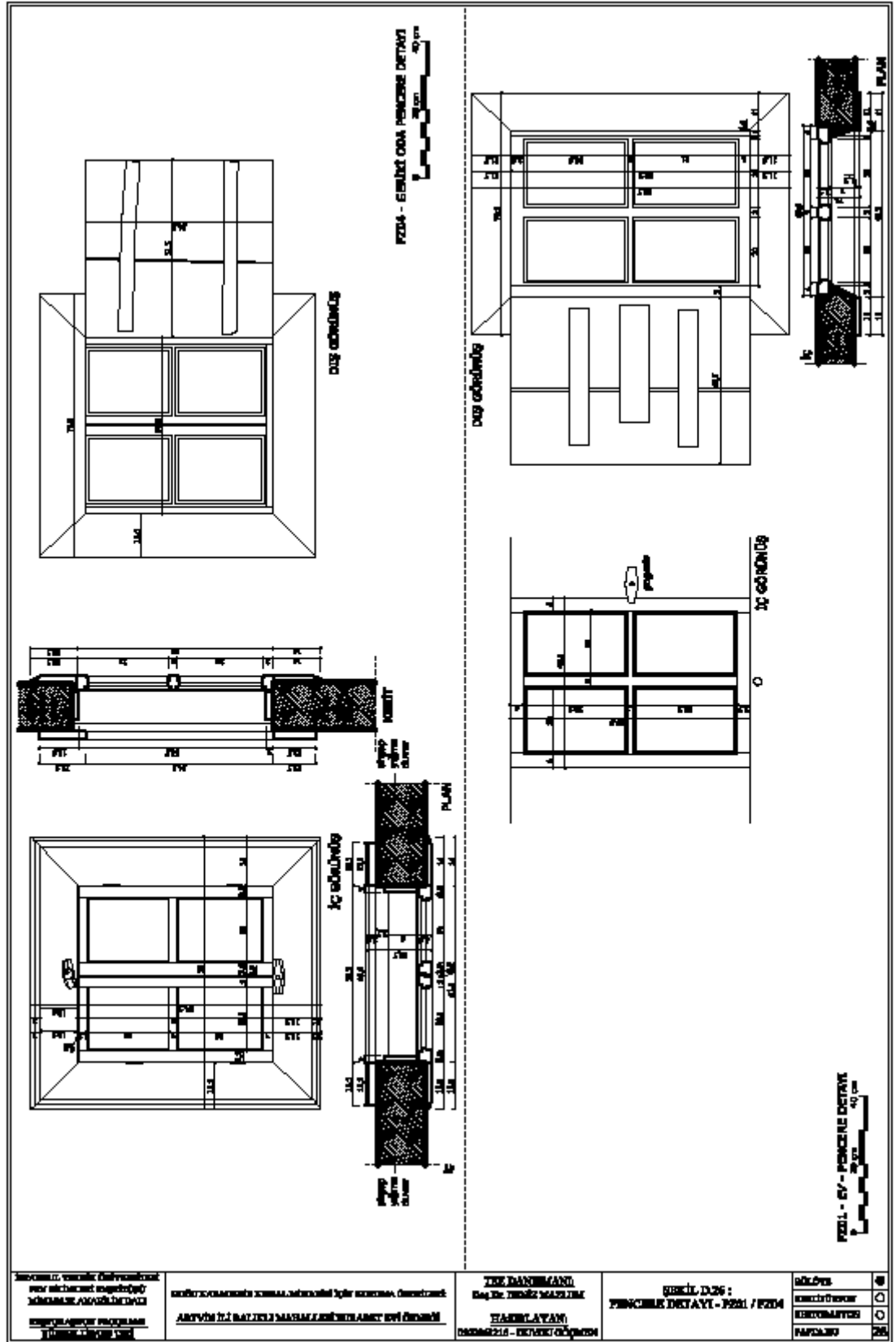
Şekil D.19 : Sistem Kesiti (Planlar)

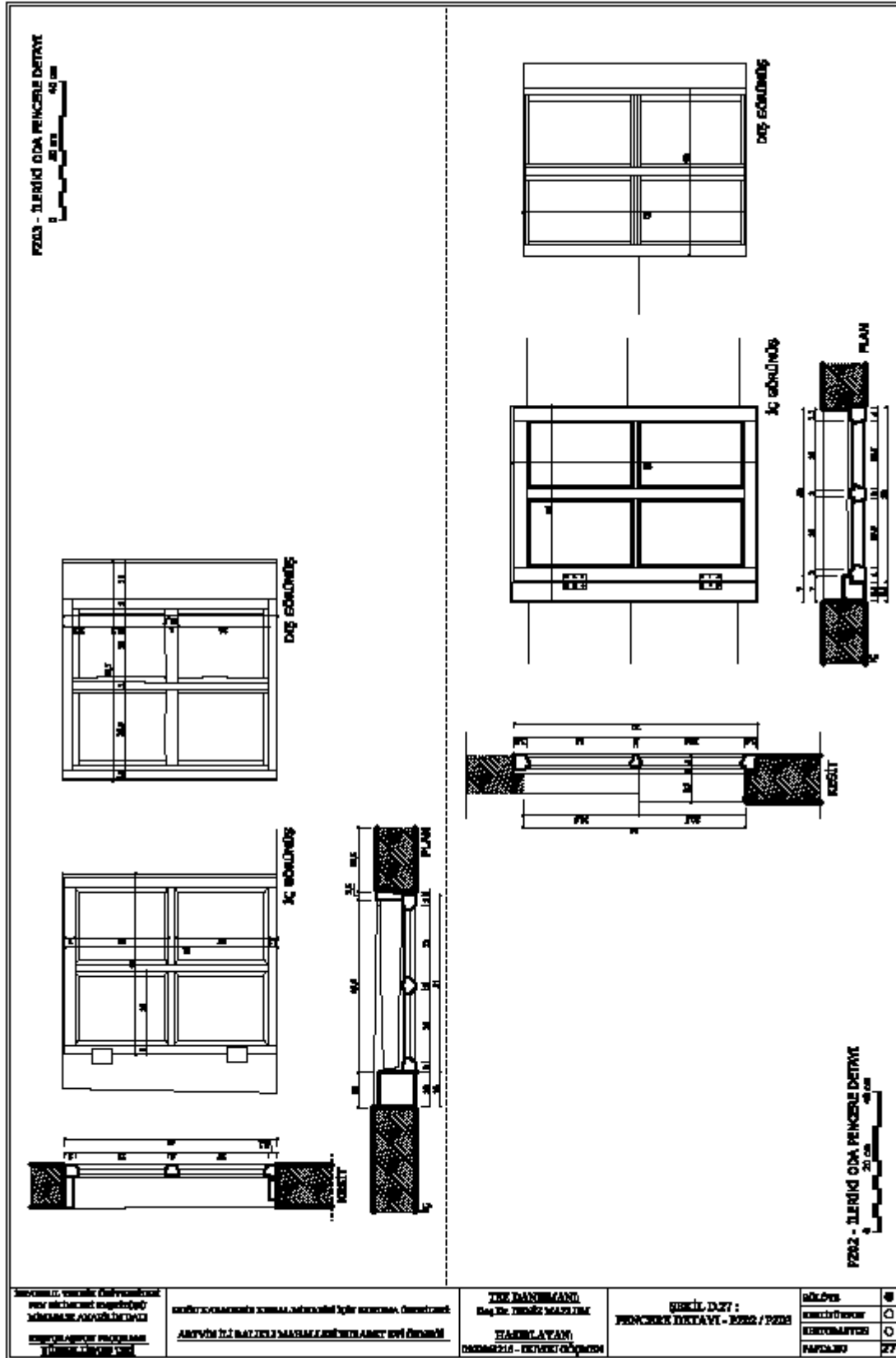
Şekil D.20 : Sistem Kesiti (Kesitler & Cephe)

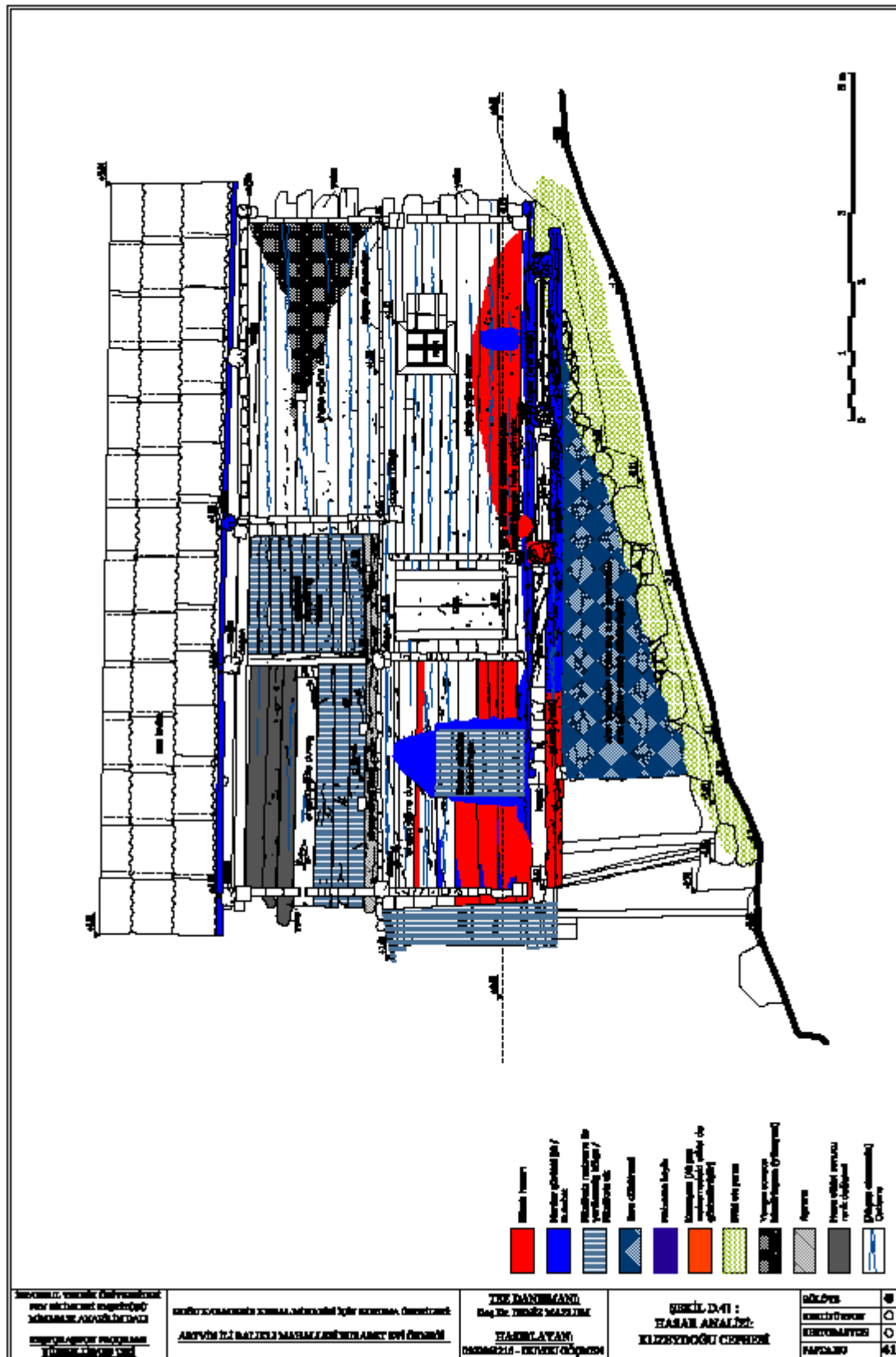
Şekil D.23 : Kapı Detayı KZ03

Şekil D.26 : Pencere Detayı PZ01 / PZ04

Şekil D.27 : Pencere Detayı PZ02 / PZ03

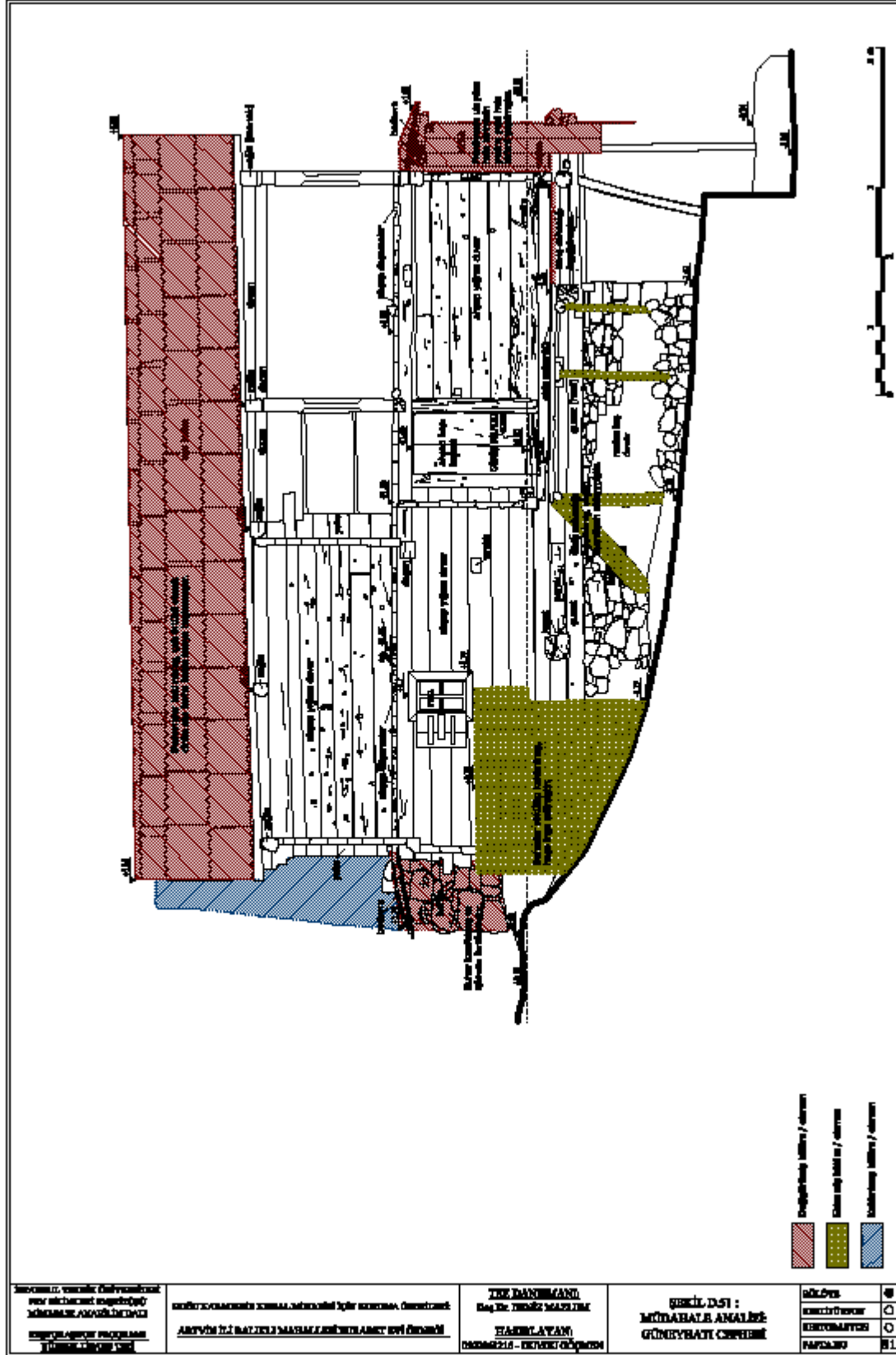

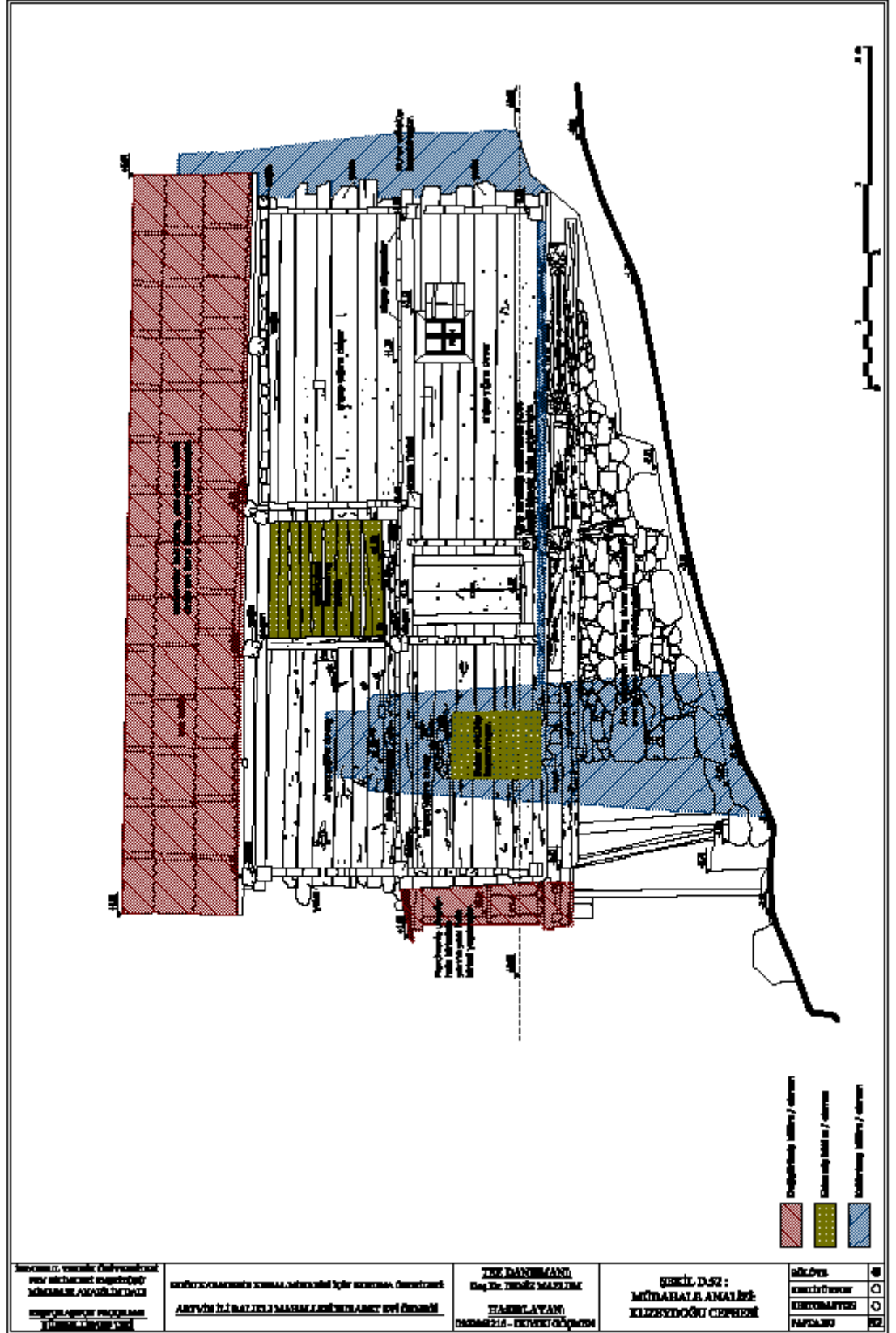
Şekil D.49 : Müdahale Analizi – e-e’ Kesiti

Şekil D.50 : Müdahale Analizi – Güneydoğu Cephesi

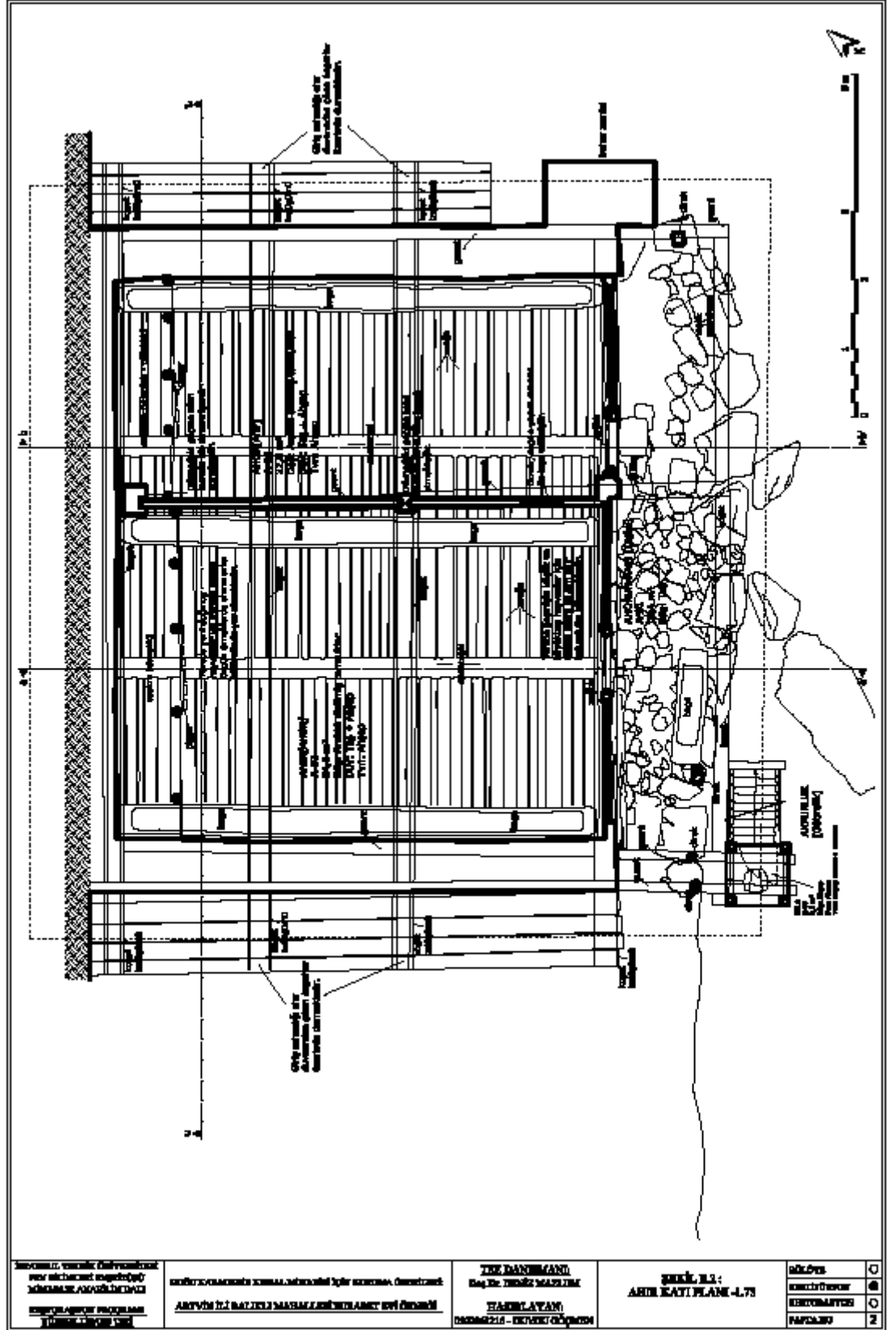

Şekil D.51 : Müdahale Analizi – Güneybatı Cephesi

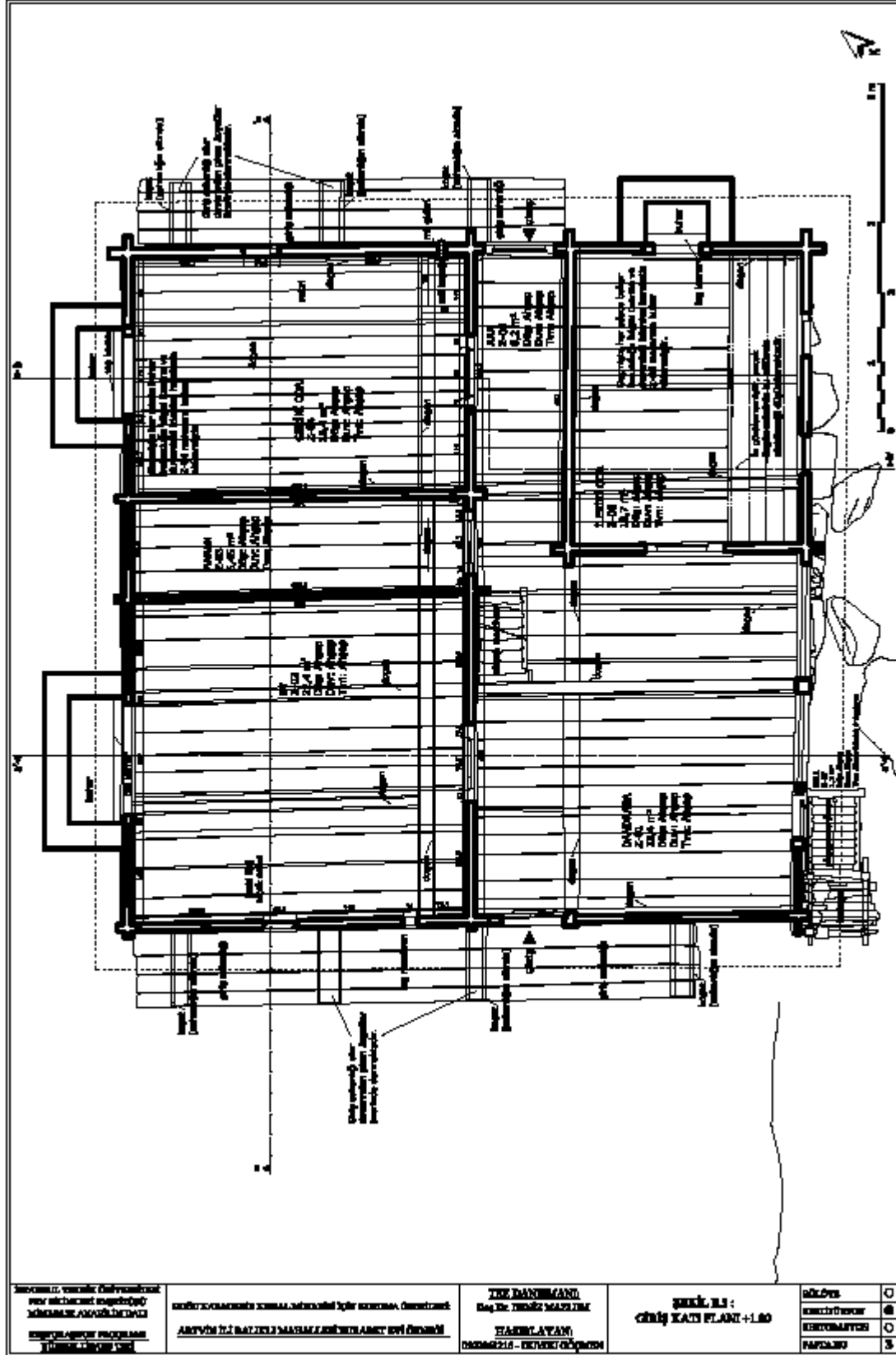

Şekil D.52 : Müdahale Analizi – Kuzeydoğu Cephesi

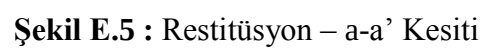
EK E : Zurabet Evi – Restitüsyon Paftaları

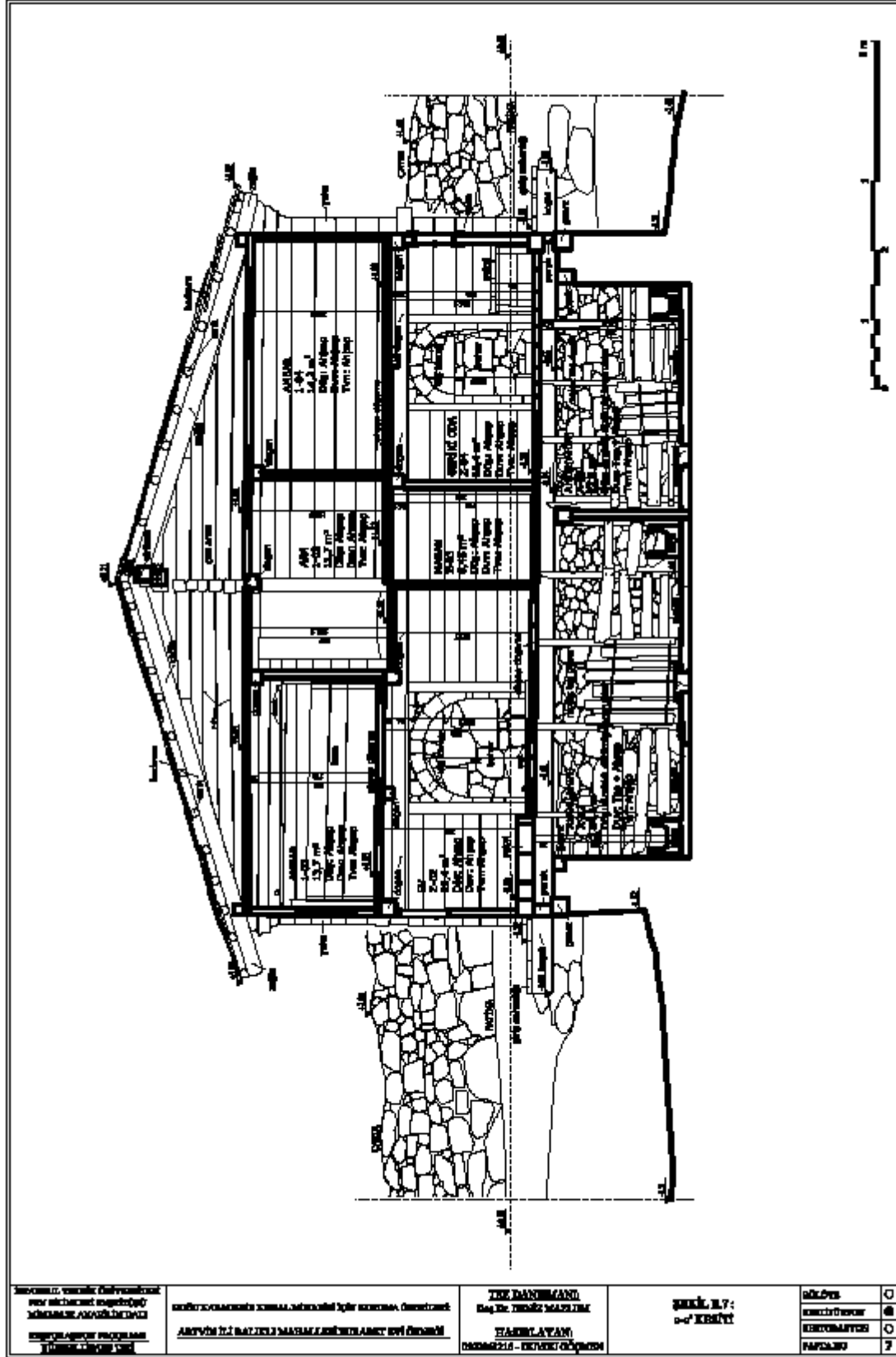

Şekil E.2 : Restitüsyon – Ahır Katı Planı -1.75

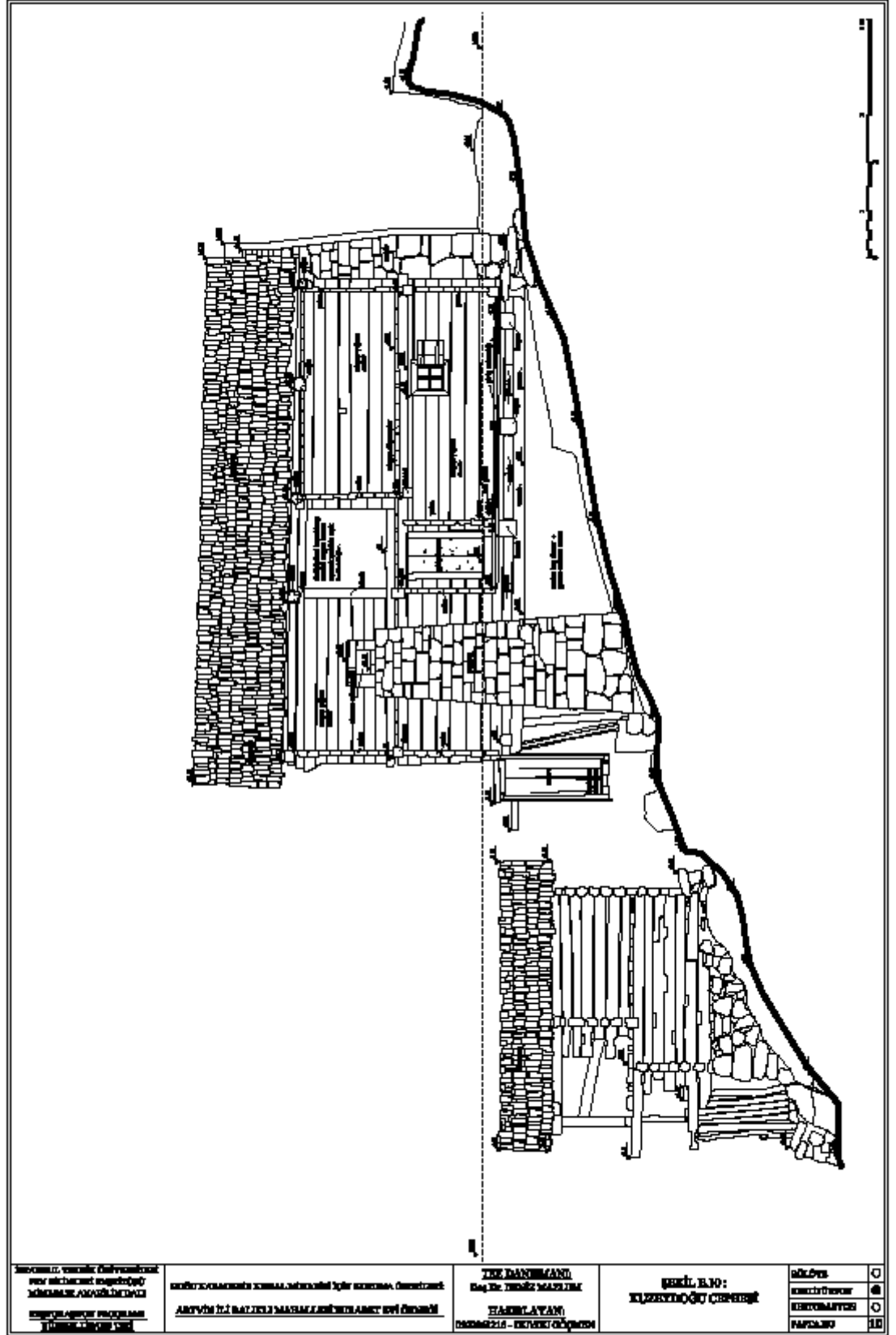

Şekil E.3 : Restitüsyon – Giriş Katı Planı +1.00

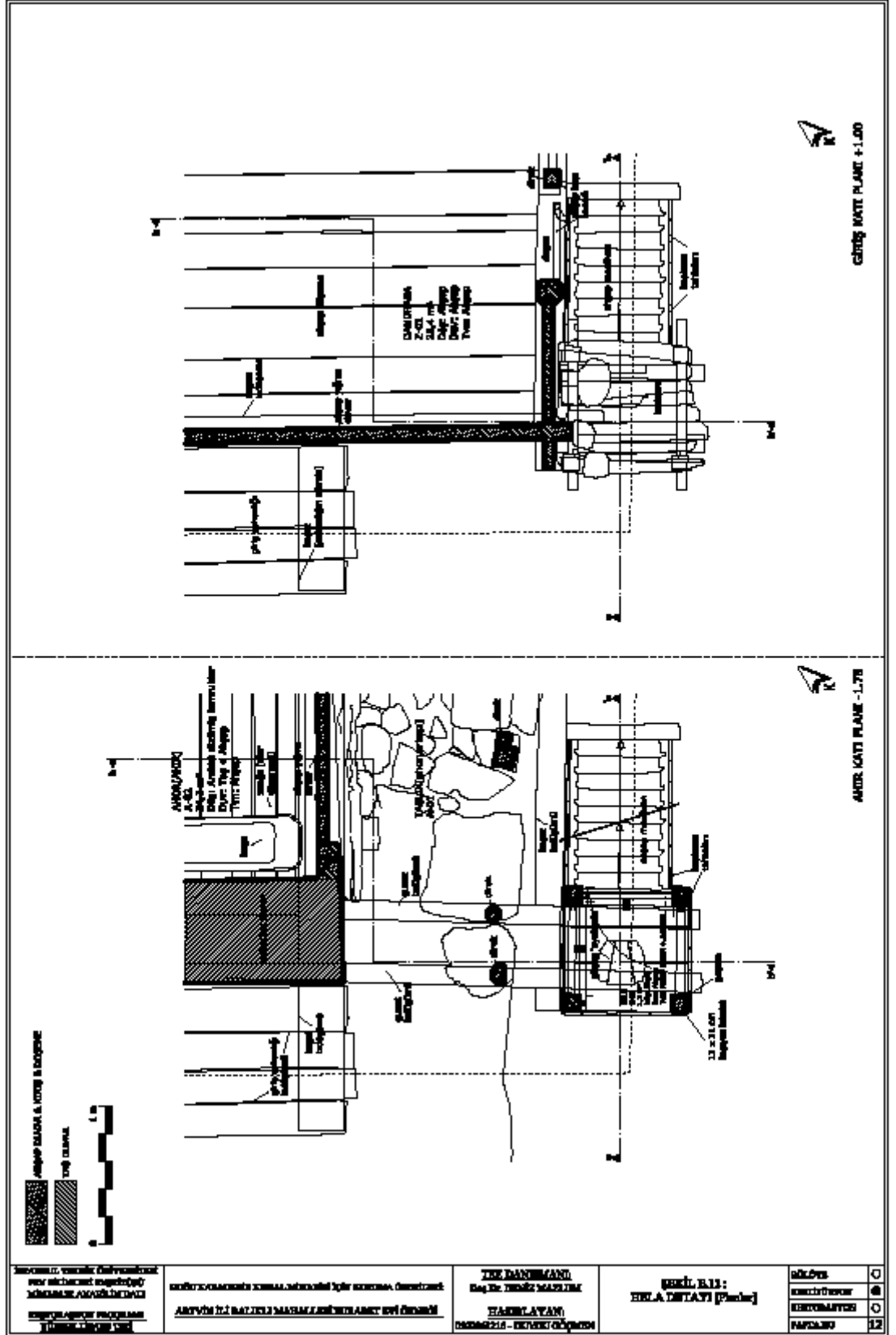

Şekil E.7 : Restitüsyon – c-c' Kesiti

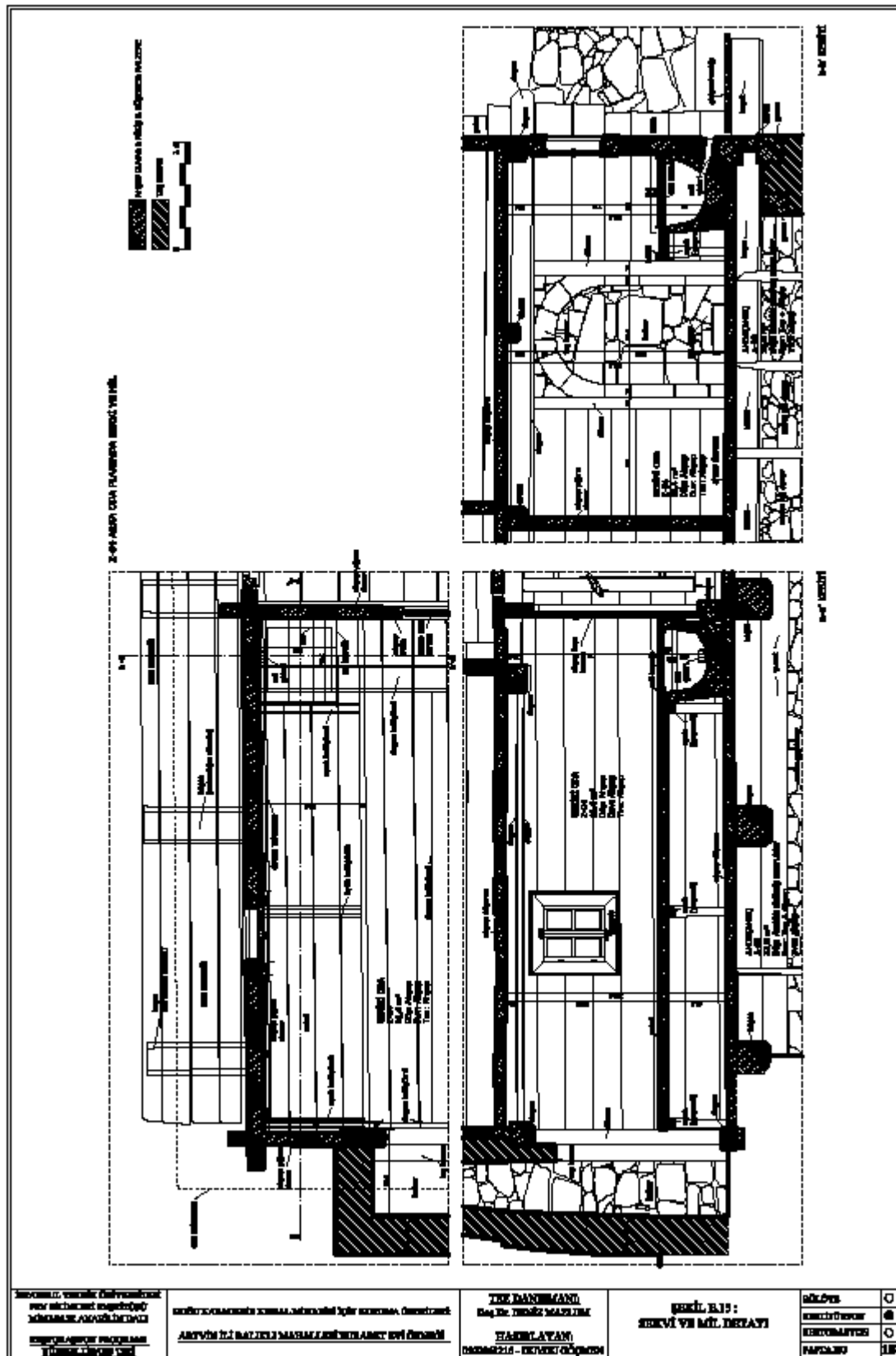

Şekil E.10 : Restitüsyon – Kuzeydoğu Cephesi

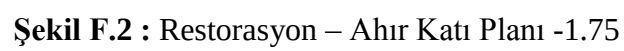

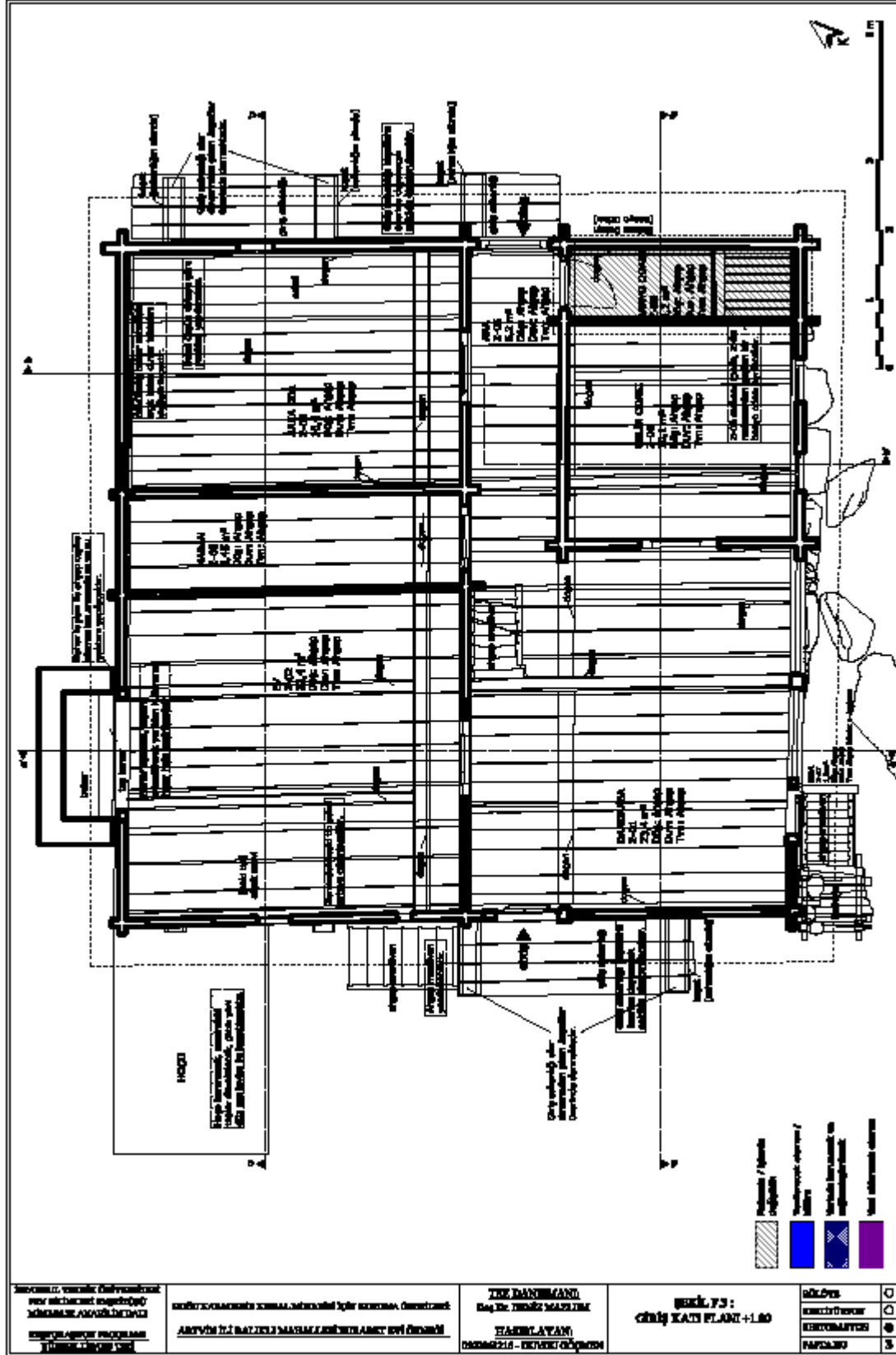

Şekil E.12 : Restitüsyon – Hela Detayı (Planlar)

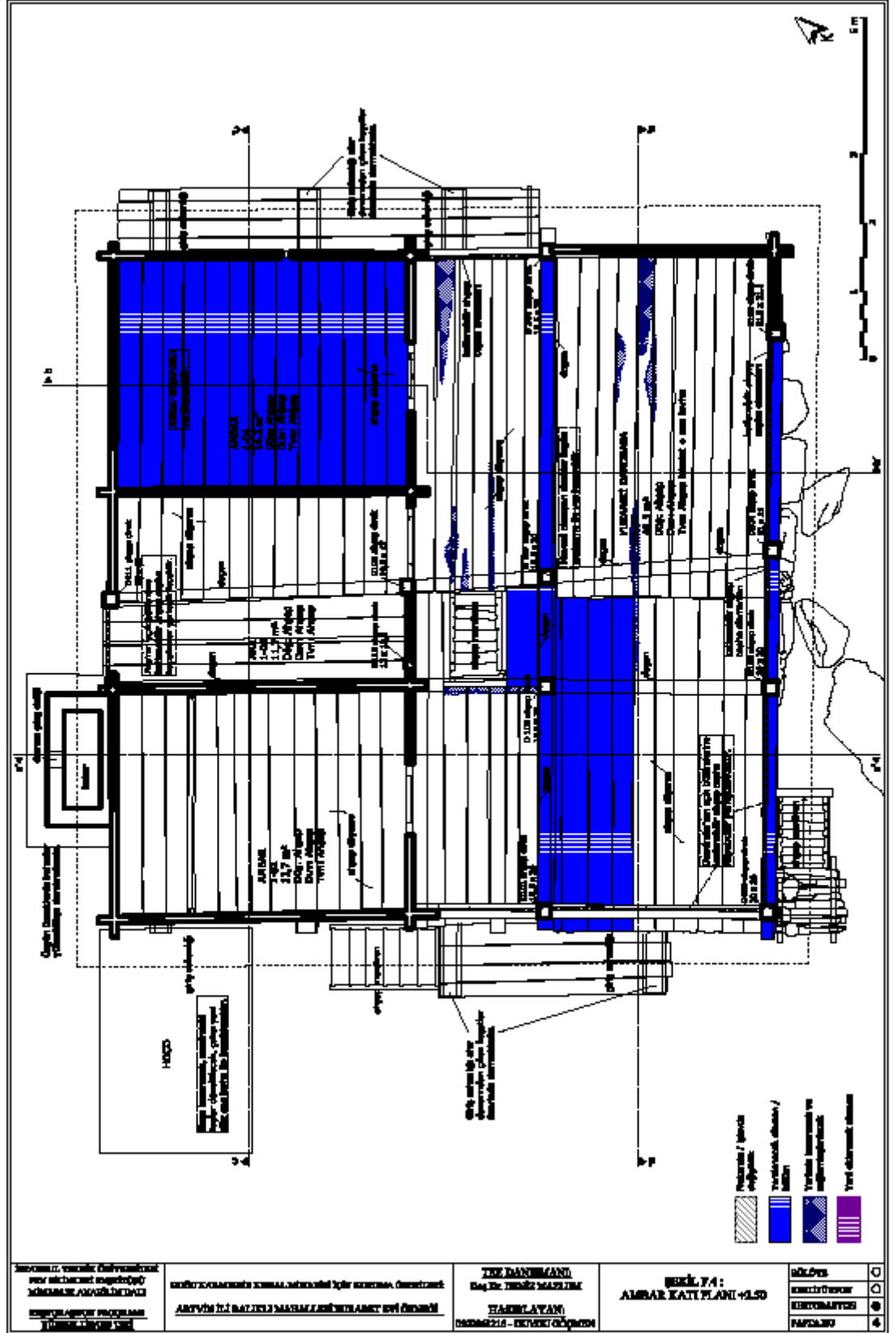

EK F : Zurabet Evi – Restorasyon Paftaları

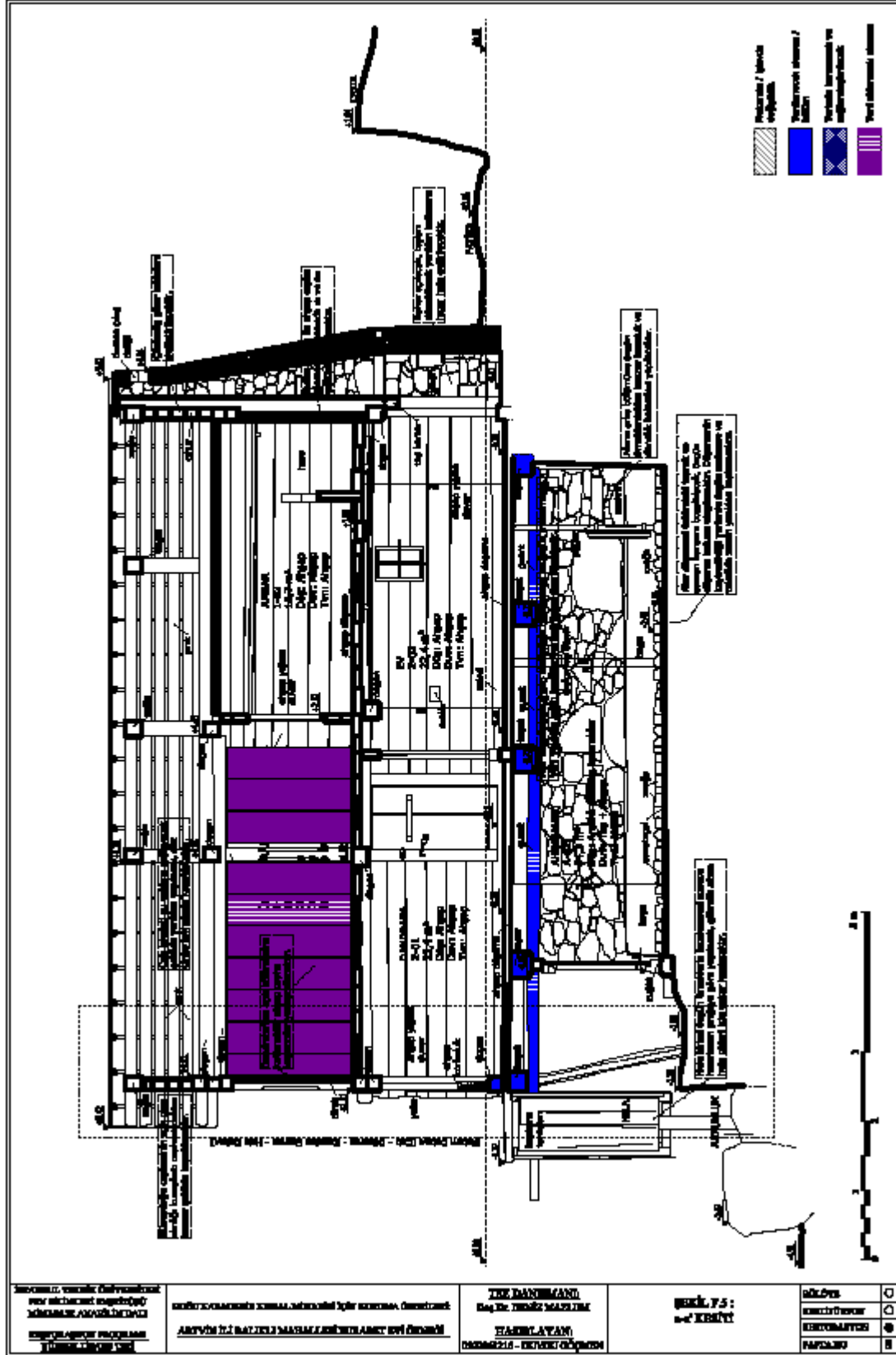

Şekil F.3 : Restorasyon – Giriş Katı Planı +1.00

Şekil F.4 : Restorasyon – Ambar Katı Planı +2.50

Şekil F.5 : Restorasyon – a-a’ Kesiti

EK G : KUDEB – Ahşap Malzeme Analiz Raporu

T.C.
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü
KUDEB

ARTVİN İLİ ŞAVŞAT İLÇESİ ZURABET EVİ
AHŞAP MALZEME ANALİZ RAPORU

İ.B.B. KUDEB
RESTORASYON - KONSERVASYON LABORATUVARLARI
ARAŞTIRMA ve EĞİTİM MERKEZİ

KUDEB - 2010 - 0316- 095

TEMMUZ-2010

**MALZEME ÖRNEĞİ ALMA
ve
ANALİZ RAPORU ÇALIŞMA GRUBU**

Adı Soyadı	Ünvanı	İmzası
Gökçen ÇELİK	Konservatör-Restoratör	
Mustafa ERUŞ	Konservatör-Restoratör	
Savaş ÖZDEMİR	Y. Kimya Mühendisi	
M. Okay ŞAHİN	Jeoloji Mühendisi	
Burçin BEŞTAV	Restoratör	
Mustafa BAYKIR	Jeoloji Mühendisi	
H. Özlem ERSAN	Y. Kimyager	
Gazanfer AKINCI	Maden Mühendisi	
İrem NARDERELİ	Y. Mimar	
Prof. Dr. Ahmet ERSEN	Danışman	
Doç. Dr. Ahmet GÜLEÇ	Danışman	
Nimet ALKAN	Danışman	

**İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KORUMA UYGULAMA ve DENETİM MÜDÜRLÜĞÜ**

Burcu BAŞARAN	Konservatör-Restoratör	
Çiğdem KÖROĞLU	Restoratör	
Ergün ÇAĞIRAN	Konservatör-Restoratör- Arkeolog	
Fatih ÖZBAŞ	Y. Kimyager	

Kontrolörlük Teşkilatı

ONAY

Yapı Fiz. ve Malz. Uzm.
Orman Müh.-Peyzaj Mimarı
N. Papatya SEÇKİN

03.08/2010

Konservatör - Restoratör
Fatih KOCAIŞIK

03.08/2010

Müdür Yardımcısı
İhsan İLİZ

03.08/2010

Koruma Uygulama ve Denetim Müdürü
M. Şimşek DENİZ

03.08/2010

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖRNEKLERİN TANIMLARI	1
ÖRNEKLERİN MİKROSKOBİK ANALİZLERİ.....	3
SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	5
ÖRNEKLERİN MİKROSKOP GÖRÜNTÜLERİ.....	8-26

EKLER

EK A: Analiz Örnekleri 'Rölöve'

MÜDÜRLÜK MAKAMINA

Artvin İli, Şavşat İlçesinde kayıtlı Zurabet Evi ile ilgili İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü'ne (KUDEB) malzeme analiz raporu için 3052701 sayılı dilekçe ile 21.06.2010 tarihinde başvuruda bulunulmuştur. KUDEB Konservasyon ve Restorasyon Laboratuvarına ilgili yapıdan alınarak gönderilmiş olan 12 adet ahşap örneğinin tanımları yapılmış, makroskobik ve mikroskobik olarak incelenerek cinsleri tayin edilmiş olup sonuçları aşağıda verilmiştir.

ÖRNEKLERİN TANIMLARI

Laboratuvara getirilmiş olan örneklerin tanımları aşağıda verilmiştir.

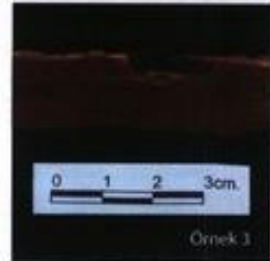
Örnek 1: Sarı renkli ahşap lif örneğidir.

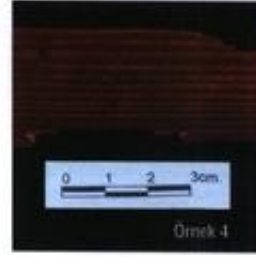
Örnek 2: Yıllık halkaları belirgin, dış kısmı koyu kahverengi, iç kısmı açık sarı, tamamıyla çürümüş ahşap örneğidir.

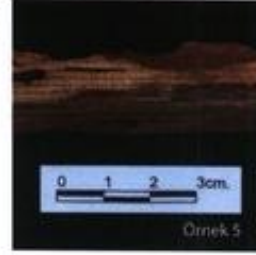
Örnek 3: Yıllık halkaları belirgin, dış kısmı koyu kahverengi, iç kısmı açık kahverengi, tamamıyla çürümüş ahşap örneğidir.

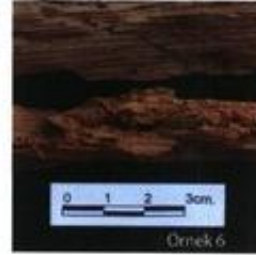
Örnek 4: Yıllık halkaları belirgin, dış kısmı koyu kahverengi, iç kısmı açık sarı, sert ve sağlam ahşap örneğidir.

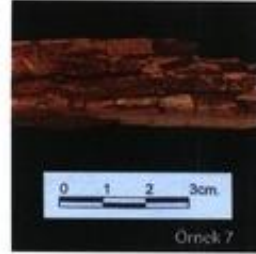
Örnek 5: Yıllık halkaları belirgin, dış kısmı gri, iç kısmı açık kahverengi, tamamıyla çürümüş ahşap örneğidir.

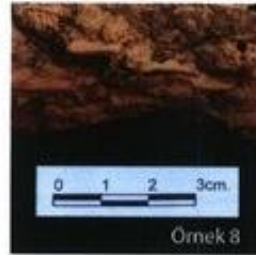
Örnek 6: Yıllık halkaları belirgin, dış kısmı gri, iç kısmı açık kahverengi, 2 mm çaplı uçma delikleri bulunan, tamamıyla çürümüş ahşap örneğidir.

Örnek 7: Yıllık halkaları belirgin, dış kısmı siyah, iç kısmı açık sarı, 1 mm çaplı uçma delikleri bulunan, kübik çatlaklı, tamamıyla çürümüş ahşap örneğidir.

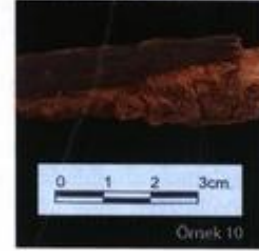
Örnek 8: Yıllık halkaları belirgin, dış kısmı gri, iç kısmı açık sarı, 1 mm çaplı uçma delikleri bulunan, tamamıyla çürümüş ahşap örneğidir.

Örnek 9: Yıllık halkaları belirgin, dış kısmı açık gri, iç kısmı açık sarı, tamamıyla çürümüş ahşap örneğidir.

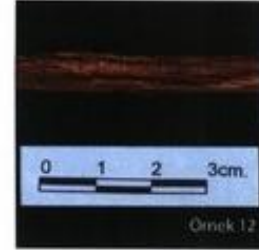
Örnek 10: Yıllık halkaları belirgin, dış kısmı siyah, iç kısmı açık kahverengi, 1 mm çaplı uçma delikleri bulunan, kübik çatlaklı, tamamıyla çürümüş ahşap örneğidir.

Örnek 11: Yıllık halkaları belirgin, dış kısmı gri, iç kısmı açık sarı, 1-2 mm çaplı uçma delikleri bulunan, tamamıyla çürümüş ahşap örneğidir.

Örnek 12: Yıllık halkaları belirgin, dış kısmı siyah, iç kısmı açık kahverengi, sert ahşap örneğidir.

Örneklerin Mikroskopik Analizleri

Örnek 1: Transversal kesit: Yıllık halka sınırı oldukça belirgin, ilkbahar odunundan yaz odununa geçiş genellikle ani, reçine kanalı mevcut ve epitel hücreleri ince çeperli. Tanjansiyel kesit: Öz ışını hücre yüksekliği 2-15, Üniseri öz ışınları mevcut ve reçine kanalı taşıyan öz ışınları multiseri. Radial kesit: Traheidlerin yüzeylerinde uniseri kenarlı geçitler; öz ışınları ile traheidlerin karşılaşma yerlerinde büyük genellikle 1 bazen 2 tane pencere tipi geçitler mevcut. Öz ışını traheidlerinin duvarları dişli.

Örnek 2: Transversal kesit: Yıllık halka sınırı oldukça belirgin, ilkbahar odunundan yaz odununa geçiş genellikle ani, reçine kanalı mevcut ve epitel hücreleri ince çeperli. Tanjansiyel kesit: Öz ışını hücre yüksekliği 2-15, Üniseri öz ışınları mevcut ve reçine

kanalı taşıyan öz ışınları multiseri. Radial kesit: Traheidlerin yüzeylerinde uniseri kenarlı geçitler; öz ışınları ile traheidlerin karşılaşma yerlerinde büyük genellikle 1 bazen 2 tane pencere tipi geçitler mevcut. Öz ışını traheidlerinin duvarları dişli.

Örnek 3: Transversal kesit: Yıllık halka sınırı oldukça belirgin, ilkbahar odunundan yaz odununa geçiş genellikle ani, reçine kanalı mevcut ve epitel hücreleri ince çeperli. Tanjansiyel kesit: Öz ışını hücre yüksekliği 2-15, Üniseri öz ışınları mevcut ve reçine kanalı taşıyan öz ışınları multiseri. Radial kesit: Traheidlerin yüzeylerinde uniseri kenarlı geçitler; öz ışınları ile traheidlerin karşılaşma yerlerinde büyük genellikle 1 bazen 2 tane pencere tipi geçitler mevcut. Öz ışını traheidlerinin duvarları dişli.

Örnek 4: Transversal kesit: Yıllık halka sınırı belirgin, ilkbahar odunundan yaz odununa geçiş dereceli ve reçine kanalı yok. Tanjansiyel kesit: Öz ışını hücre yüksekliği 15-29. Radial kesit: Öz ışını paranzim hücrelerinin tanjansiyel duvarları nodüllü, traheidlerin yan yüzeylerinde uniseri ve biseri kenarlı geçitler; öz ışınları ile traheidlerin karşılaşma yerlerinde pseoid ve çoğunlukla taxodiod tipli geçitler mevcut, öz ışını traheidlerinin duvarları dişli.

Örnek 5: Transversal kesit: Yıllık halka sınırı oldukça belirgin, ilkbahar odunundan yaz odununa geçiş genellikle ani, reçine kanalı mevcut ve epitel hücreleri ince çeperli. Tanjansiyel kesit: Öz ışını hücre yüksekliği 2-15, Üniseri öz ışınları mevcut ve reçine kanalı taşıyan öz ışınları multiseri. Radial kesit: Traheidlerin yüzeylerinde uniseri kenarlı geçitler; öz ışınları ile traheidlerin karşılaşma yerlerinde büyük genellikle 1 bazen 2 tane pencere tipi geçitler mevcut. Öz ışını traheidlerinin duvarları dişli.

Örnek 6: Transversal kesit: Yıllık halka sınırı belirgin, ilkbahar odunundan yaz odununa geçiş dereceli ve reçine kanalı yok. Tanjansiyel kesit: Öz ışını hücre yüksekliği 15-29. Radial kesit: Öz ışını paranzim hücrelerinin tanjansiyel duvarları nodüllü, traheidlerin yan yüzeylerinde uniseri ve biseri kenarlı geçitler; öz ışınları ile traheidlerin karşılaşma yerlerinde pseoid ve çoğunlukla taxodiod tipli geçitler mevcut, öz ışını traheidlerinin duvarları dişli.

Örnek 7: Transversal kesit: Yıllık halka sınırı belirgin, ilkbahar odunundan yaz odununa geçiş dereceli ve reçine kanalı yok. Tanjansiyel kesit: Öz ışını hücre yüksekliği 15-29. Radial kesit: Öz ışını paranzim hücrelerinin tanjansiyel duvarları nodüllü, traheidlerin yan yüzeylerinde uniseri ve biseri kenarlı geçitler; öz ışınları ile traheidlerin karşılaşma yerlerinde pseoid ve çoğunlukla taxodiod tipli geçitler mevcut, öz ışını traheidlerinin duvarları dişli.

Örnek 8: Transversal kesit: Yıllık halka sınırı oldukça belirgin, ilkbahar odunundan yaz odununa geçiş genellikle ani, reçine kanalı mevcut ve epitel hücreleri ince çeperli. Tanjansiyel kesit: Öz ışını hücre yüksekliği 2-15, Üniseri öz ışınları mevcut ve reçine kanalı taşıyan öz ışınları multiseri. Radial kesit: Traheidlerin yüzeylerinde uniseri kenarlı geçitler; öz ışınları ile traheidlerin karşılaşma yerlerinde büyük genellikle 1 bazen 2 tane pencere tipi geçitler mevcut. Öz ışını traheidlerinin duvarları dişli.

Örnek 9: Transversal kesit: Yıllık halka sınırı oldukça belirgin, ilkbahar odunundan yaz odununa geçiş genellikle ani, reçine kanalı mevcut ve epitel hücreleri ince çeperli. Tanjansiyel kesit: Öz ışını hücre yüksekliği 2-15, Üniseri öz ışınları mevcut ve reçine kanalı taşıyan öz ışınları multiseri. Radial kesit: Traheidlerin yüzeylerinde uniseri kenarlı geçitler; öz ışınları ile traheidlerin karşılaşma yerlerinde büyük genellikle 1 bazen 2 tane pencere tipi geçitler mevcut. Öz ışını traheidlerinin duvarları dişli.

Örnek 10: Transversal kesit: Yıllık halka sınırı belirgin, ilkbahar odunundan yaz odununa geçiş dereceli ve reçine kanalı yok. Tanjansiyel kesit: Öz ışını hücre yüksekliği 15-29. Radial kesit: Öz ışını paranzim hücrelerinin tanjansiyel duvarları nodüllü, traheidlerin yan yüzeylerinde uniseri ve biseri kenarlı geçitler; öz ışınları ile traheidlerin karşılaşma yerlerinde pseoid ve çoğunlukla taxodioid tipli geçitler mevcut, öz ışını traheidlerinin duvarları dişli.

Örnek 11: Transversal kesit: Yıllık halka sınırı oldukça belirgin, ilkbahar odunundan yaz odununa geçiş genellikle ani, reçine kanalı mevcut ve epitel hücreleri ince çeperli. Tanjansiyel kesit: Öz ışını hücre yüksekliği 2-15, Üniseri öz ışınları mevcut ve reçine kanalı taşıyan öz ışınları multiseri. Radial kesit: Traheidlerin yüzeylerinde uniseri kenarlı geçitler; öz ışınları ile traheidlerin karşılaşma yerlerinde büyük genellikle 1 bazen 2 tane pencere tipi geçitler mevcut. Öz ışını traheidlerinin duvarları dişli.

Örnek 12: Transversal kesit: Yıllık halka sınırı oldukça belirgin, ilkbahar odunundan yaz odununa geçiş genellikle ani, reçine kanalı mevcut ve epitel hücreleri ince çeperli. Tanjansiyel kesit: Öz ışını hücre yüksekliği 2-15, Üniseri öz ışınları mevcut ve reçine kanalı taşıyan öz ışınları multiseri. Radial kesit: Traheidlerin yüzeylerinde uniseri kenarlı geçitler; öz ışınları ile traheidlerin karşılaşma yerlerinde büyük genellikle 1 bazen 2 tane pencere tipi geçitler mevcut. Öz ışını traheidlerinin duvarları dişli.

Sonuçların Değerlendirilmesi

Yukarıda verilmiş olan analiz sonuçlarına göre Artvin İli, Şavşat İlçesinde kayıtlı Zurabet Evi'nden alınarak laboratuvarımıza gönderilmiş olan 12 adet ahşap örneğinin cinsi tespit edilmiş olup sonuçları aşağıda verilmiştir.

Örnek 1: 1 numaralı örneğin, gerek makroskobik gerekse mikroskobik incelemeler sonucunda Çam olduğu tespit edilmiştir.

Örnek 2: 2 numaralı örneğin, gerek makroskobik gerekse mikroskobik incelemeler sonucunda Çam olduğu tespit edilmiştir.

Örnek 3: 3 numaralı örneğin, gerek makroskobik gerekse mikroskobik incelemeler sonucunda Çam olduğu tespit edilmiştir.

Örnek 4: 4 numaralı örneğin, gerek makroskobik gerekse mikroskobik incelemeler sonucunda Gökmar olduğu tespit edilmiştir.

Örnek 5: 5 numaralı örneğin, gerek makroskobik gerekse mikroskobik incelemeler sonucunda Çam olduğu tespit edilmiştir.

Örnek 6: 6 numaralı örneğin, gerek makroskobik gerekse mikroskobik incelemeler sonucunda Gökmar olduğu tespit edilmiştir.

Örnek 7: 7 numaralı örneğin, gerek makroskobik gerekse mikroskobik incelemeler sonucunda Gökmar olduğu tespit edilmiştir.

Örnek 8: 8 numaralı örneğin, gerek makroskobik gerekse mikroskobik incelemeler sonucunda Çam olduğu tespit edilmiştir.

Örnek 9: 9 numaralı örneğin, gerek makroskobik gerekse mikroskobik incelemeler sonucunda Çam olduğu tespit edilmiştir.

Örnek 10: 10 numaralı örneğin, gerek makroskobik gerekse mikroskobik incelemeler sonucunda Göknar olduğu tespit edilmiştir.

Örnek 11: 11 numaralı örneğin, gerek makroskobik gerekse mikroskobik incelemeler sonucunda Çam olduğu tespit edilmiştir.

Örnek 12: 12 numaralı örneğin, gerek makroskobik gerekse mikroskobik incelemeler sonucunda Çam olduğu tespit edilmiştir.

Tüm bu sonuçlar bir araya getirildiğinde;

1 numaralı örneğin yapısını tamamen yitirdiği ve lif lif ayrıştığı, diğer örneklerin ise yoğun böcek ve kahverengi çürüklük zararına uğradığı; sadece 4 numaralı örneğin yapısını koruduğu görülmektedir.

Yapıda tespit edilen bozulmalar itibariyle aşağıdaki önlemler dikkate alınmalıdır:

- Yapının iskeletinde sağlıklı bir teşhiste bulunabilmek amacıyla bozulan, niteliğini kaybeden kısımlar ile sağlam kısımların tespiti öncelikli olarak yapılmalıdır.

Mantar tahribatının yoğun olduğu ve malzemenin sağlamlığını yitirdiği yerlerde, ahşap elemanların aynı cinsteki özgün malzeme ile değiştirilmesi gerekmektedir. Hastalıklı hiçbir malzeme ortamda bırakılmamalıdır. Özgün malzemenin mümkün olduğu kadar kurtarılması amacıyla, hastalıklı kısımlar kesilerek alınmalı, tamamen hastalıklı olup kurtarılamayacak kısımlar çıkartılmalıdır.

- Yenilenecek tüm ahşap elemanlar solvent bazlı emprenye maddesi ile emprenye edilmelidir.

- Böcek tahribatı yoğun, ancak yapısı sağlam olan ahşap elemanlar, emprenye edildikten sonra deliklerin doldurulması ile yerinde korunabilecektir. Ancak niteliğini kaybetmiş kısımlar yeni parça ile değiştirilmelidir.

- Değiştirilmeyecek (yerinde kalacak) tüm ahşap elemanlar, mantar ve böcek tahribatının önlenmesi için su bazlı emprenye maddesi ile püskürtme ve fırçayla sürme yöntemleri ile ilaflanmalıdır.

NOT: Bu rapor KUDEB Laboratuvar uzmanları tarafından yapılan analizler sonucunda; 12 adet ahşabın cins tayini, 1 saat SEM-EDX analizi için örnek hazırlama ve 1 saat SEM-EDX analizi sonuçlarına göre faturalandırılmıştır.

Artvin İli, Şavşat İlçesinde kayıtlı Zurabet Evi Konservasyon ve Restorasyon raporu sonuçları kapsamında yapılan analiz, tespit ve yorumlar sadece bu yapı özelinde değerlendirilmelidir.

KUDEB Konservasyon Restorasyon Laboratuvarınca hazırlanmış olan Artvin İli, Şavşat İlçesinde kayıtlı Zurabet Evi'nin raporunu, konu ile ilgili olanlar (başvuruyu yapan: proje müellifi, mülk sahibi, tüzel kişilik ve kurumsal yapılar vb.) dışındaki şahıs ve kurumların izin almaksızın ve kaynak göstermeksizin kullanma ve/veya çoğaltma hakları yoktur. Hazırlanarak onaylanmış raporlar üzerinde tahrifat, değişiklik yapılması ve yukarıda belirtilen hususlara aykırı davranışlarda bulunulması durumunda yasal süreç başlatılır.

- Restorasyon ve Konservasyon çalışmaları için malzeme analizi amacıyla düzenlenmiş olan bu rapor onarım izin belgesi niteliğinde olmayıp amacı dışında kullanılamaz.

- Analiz raporuyla çalışmaya ilişkin olarak, bildirilmiş olan malzeme terkihi ve yöntemlerinin uygulama sorumluluğu proje sahibine ve yüklenici firmaya aittir.

- Koruma onarım proje uygulamalarının uygunluğunu ve uygunsuzluğunu denetleme, ilgili kurumlara bildirme sorumluluk ve yetkisi KUDEB yönetmeliği madde 7 (f) bendinde tanımlanan esaslara uygun olarak KUDEB ilgili birimleri tarafından yapılmaktadır.

- Yukarıda verilen terkipler, söndürülmüş kaymak kirecin % 35 – 50 oranları arasında su içerdiği düşünülerek hazırlanmıştır.

- Yukarıda verilen terkiplerdeki hidrolik kirecin su/katı oranı % 35 olarak hesap edilmiştir.

Nimet ALKAN
Kimya Mühendisi - Danışman

Fatih ÖZBAŞ
Y. Kimyager

Hazal Özlem ERSAN
Y. Kimyager

Burcu BAŞARAN
Y.Kons.-Rest.

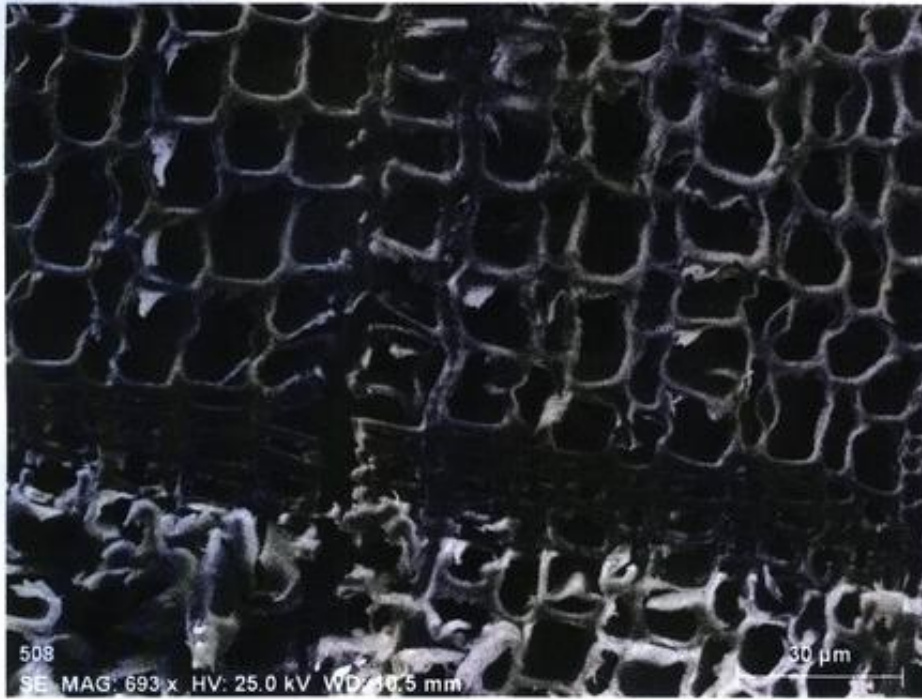
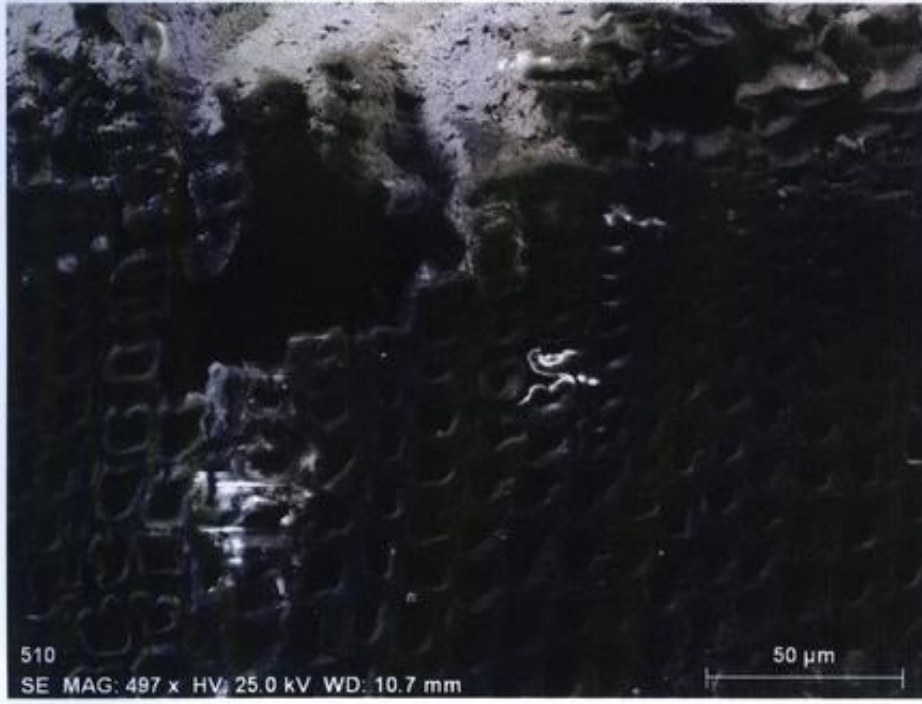
Ergün ÇAĞIRAN
Y.Kons.-Rest. / Arkeolog

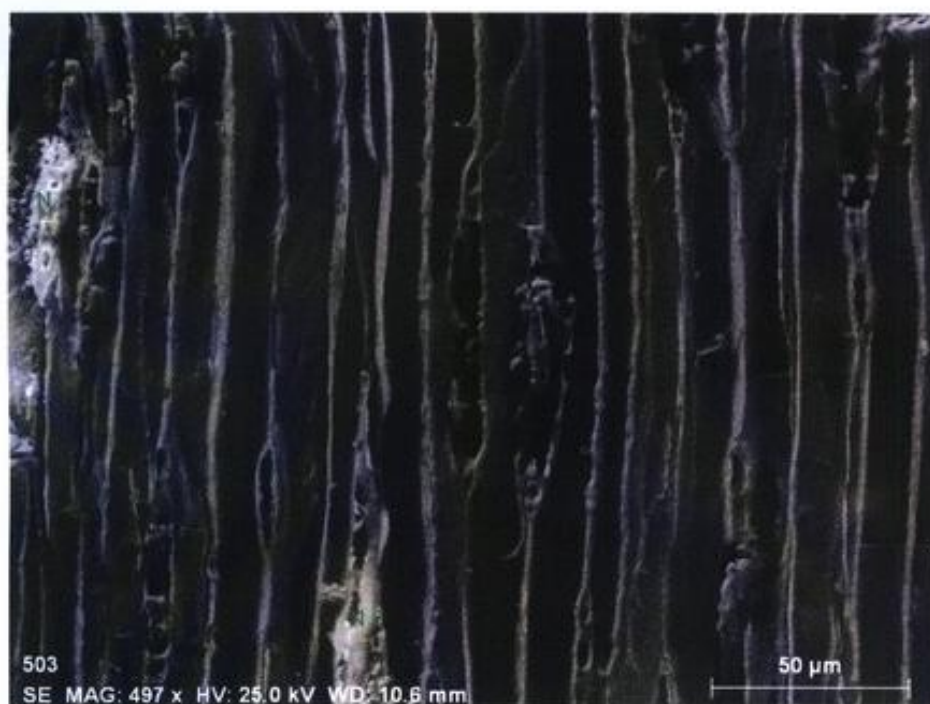
Mustafa ERUŞ
Konservatör-Restoratör

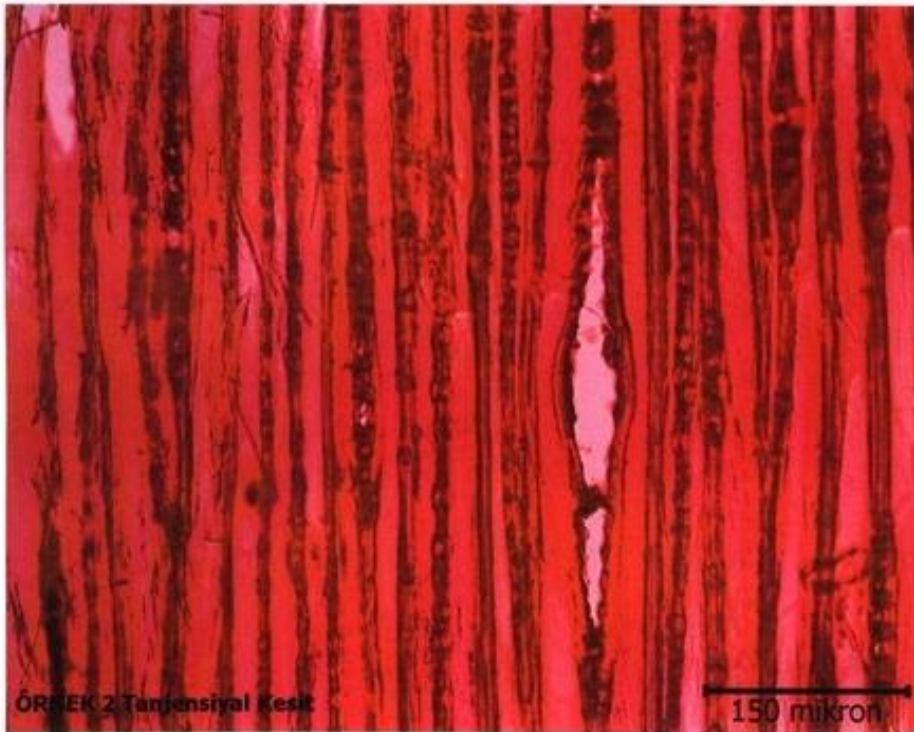
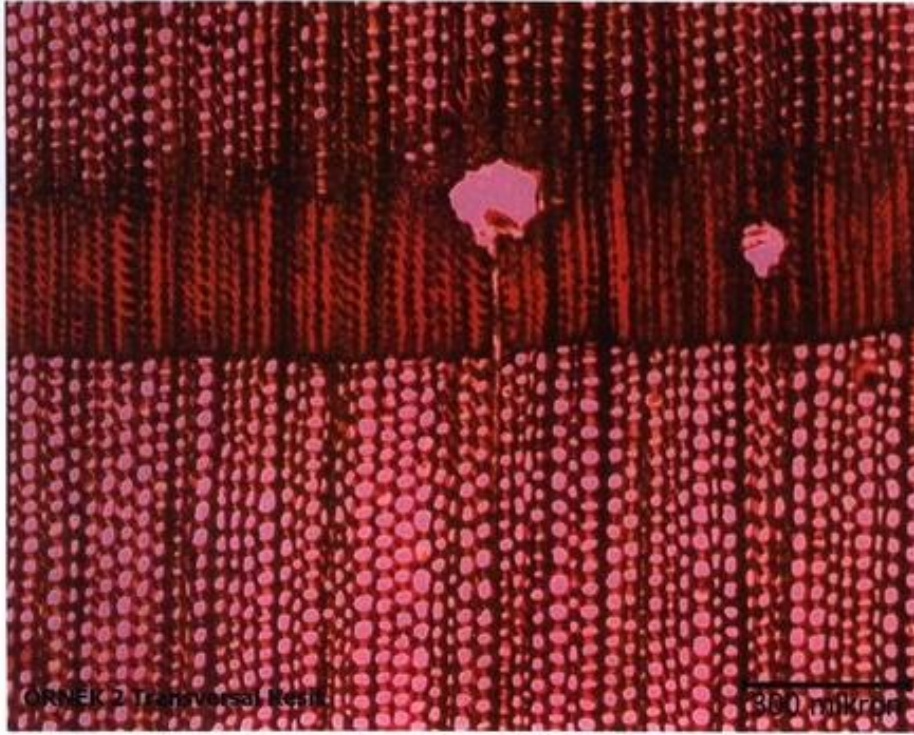
Gökçen ÇELİK
Konservatör-Restoratör

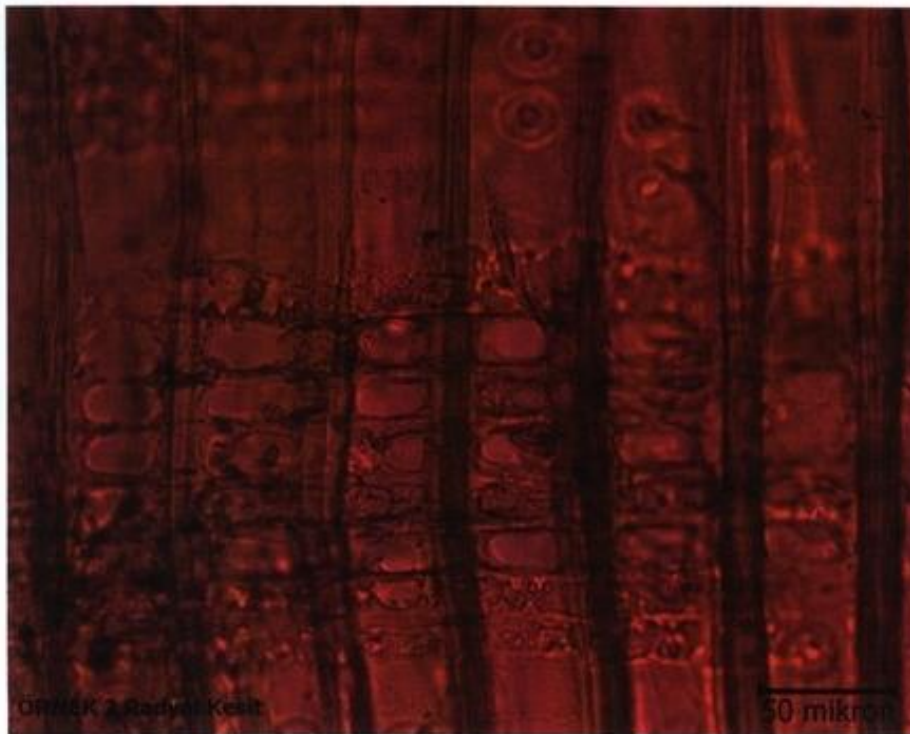
Çiğdem KÖROĞLU
Restoratör

ÖRNEKLERİN MİKROSKOP GÖRÜNTÜLERİ

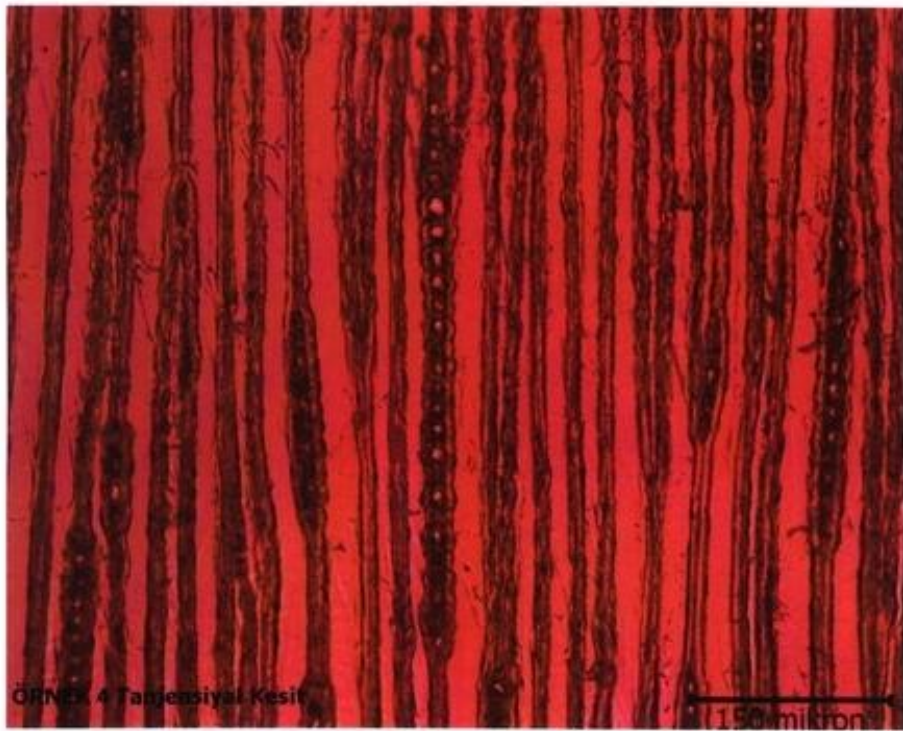

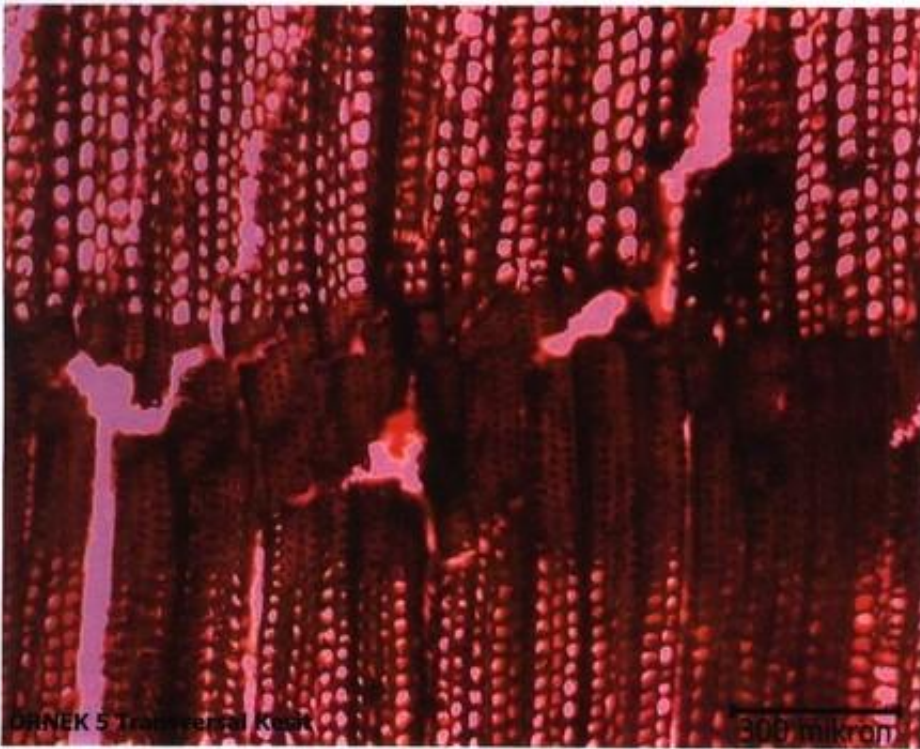

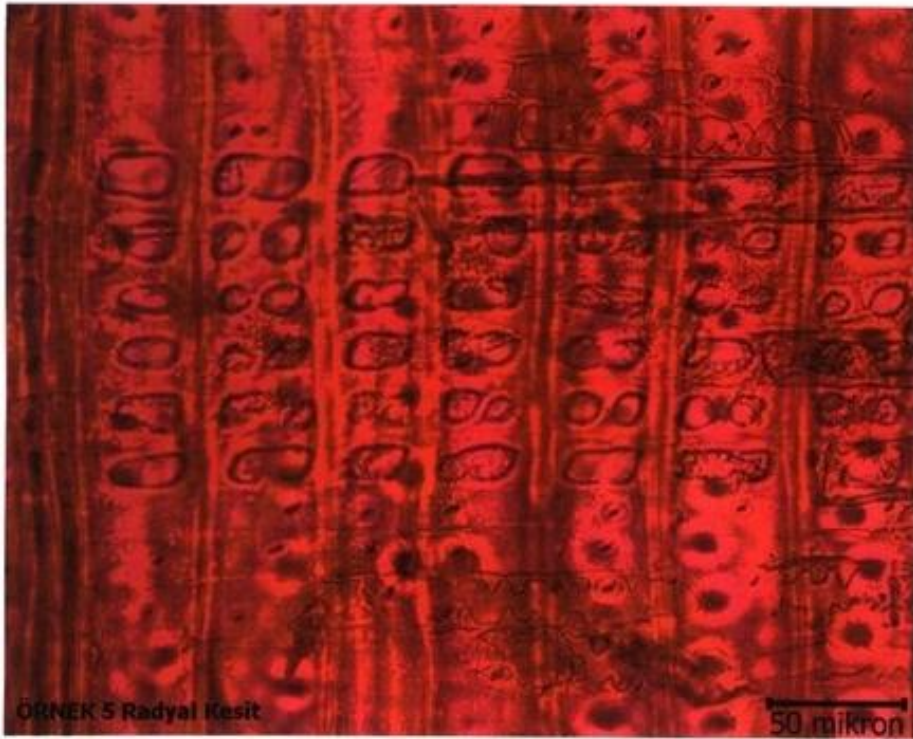
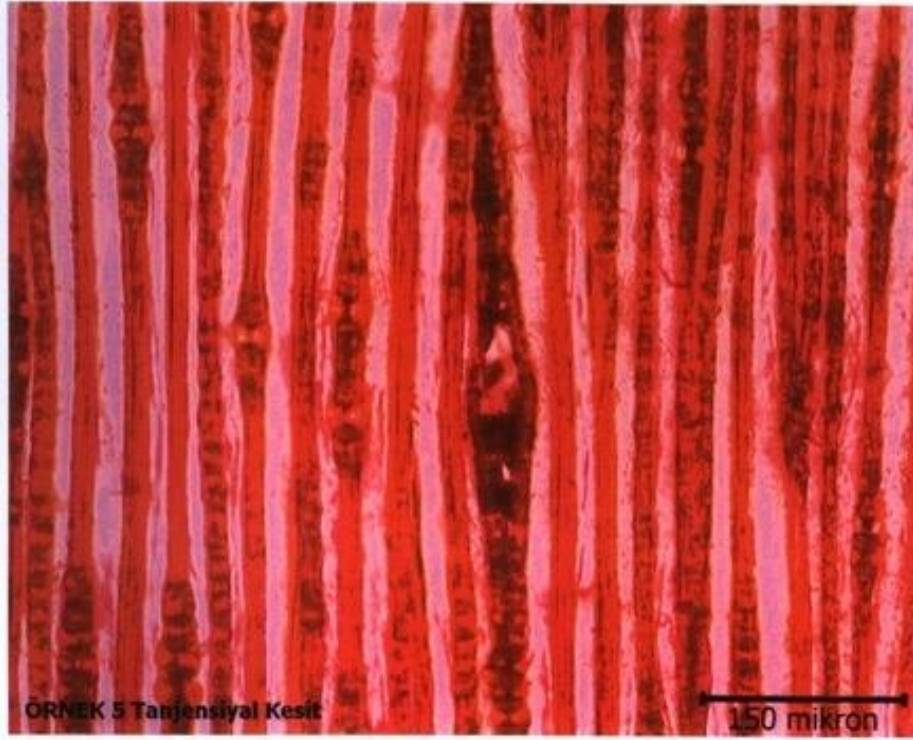

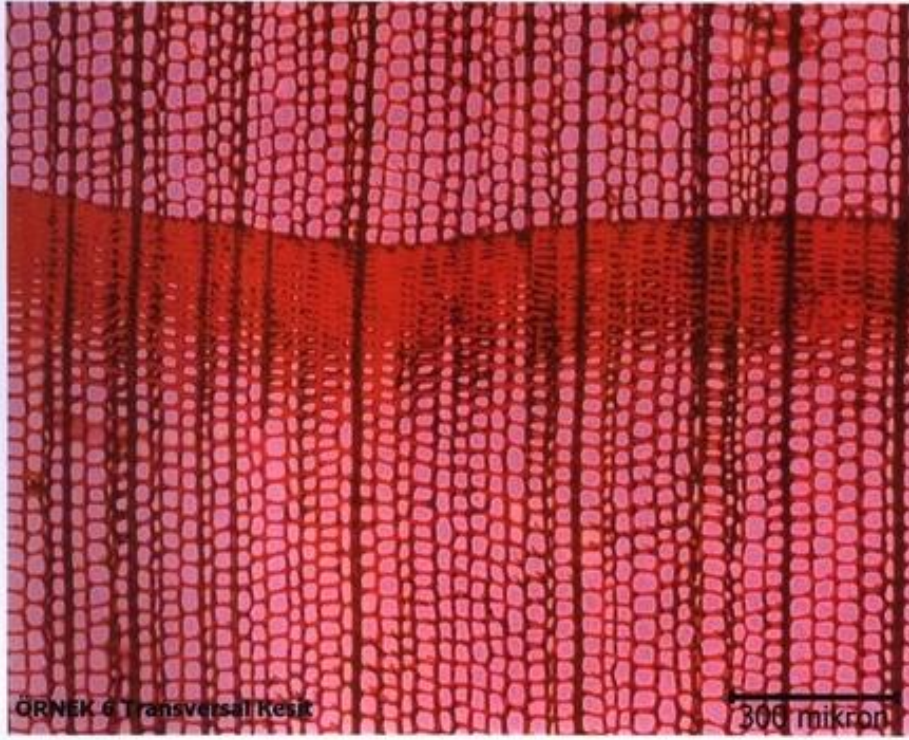

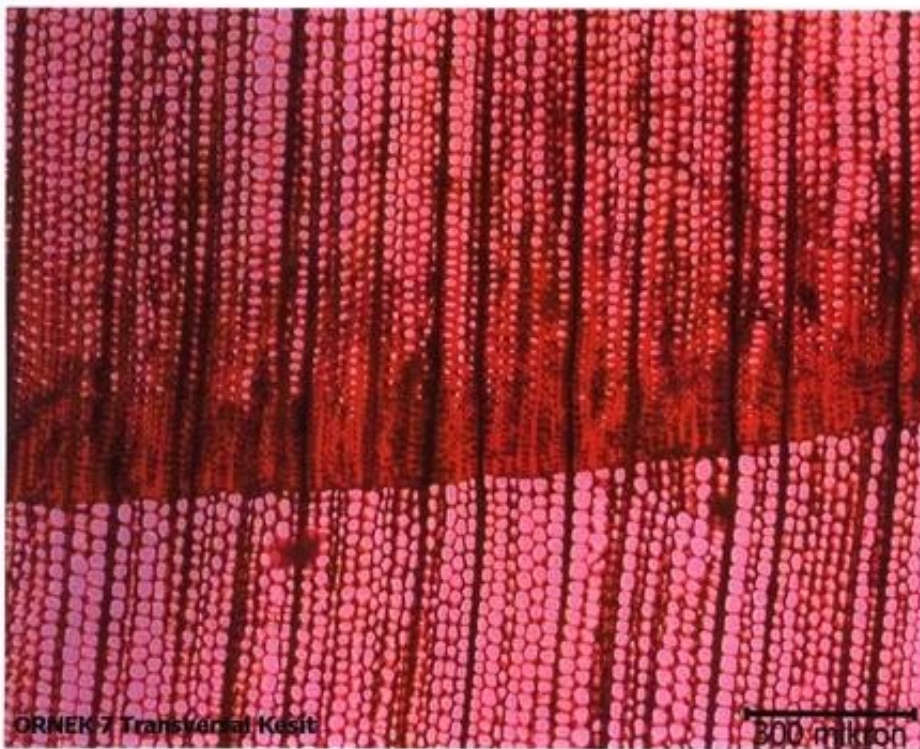

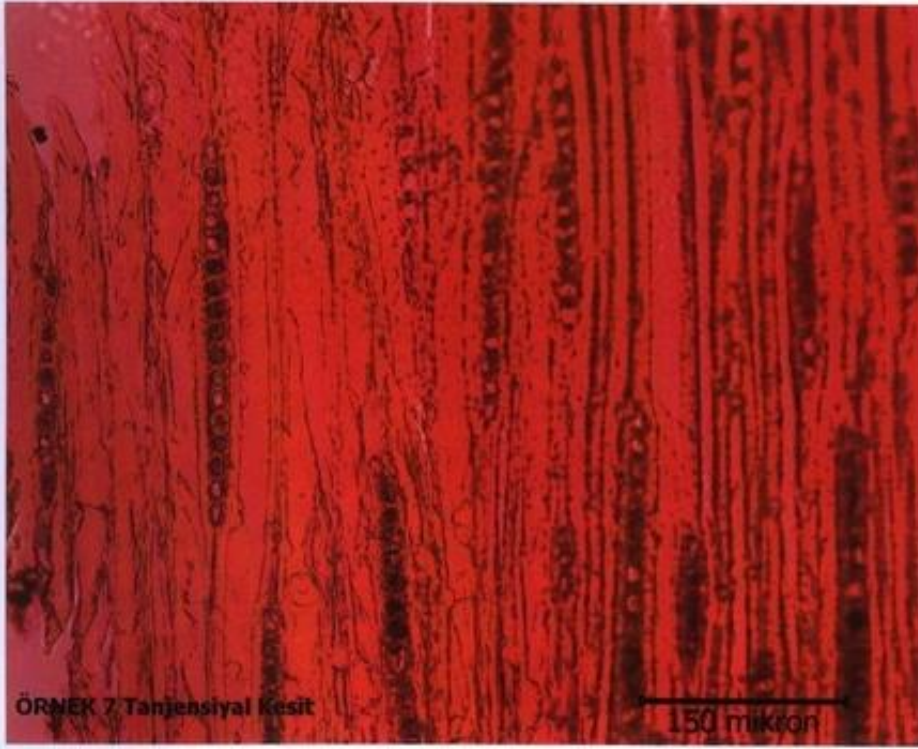

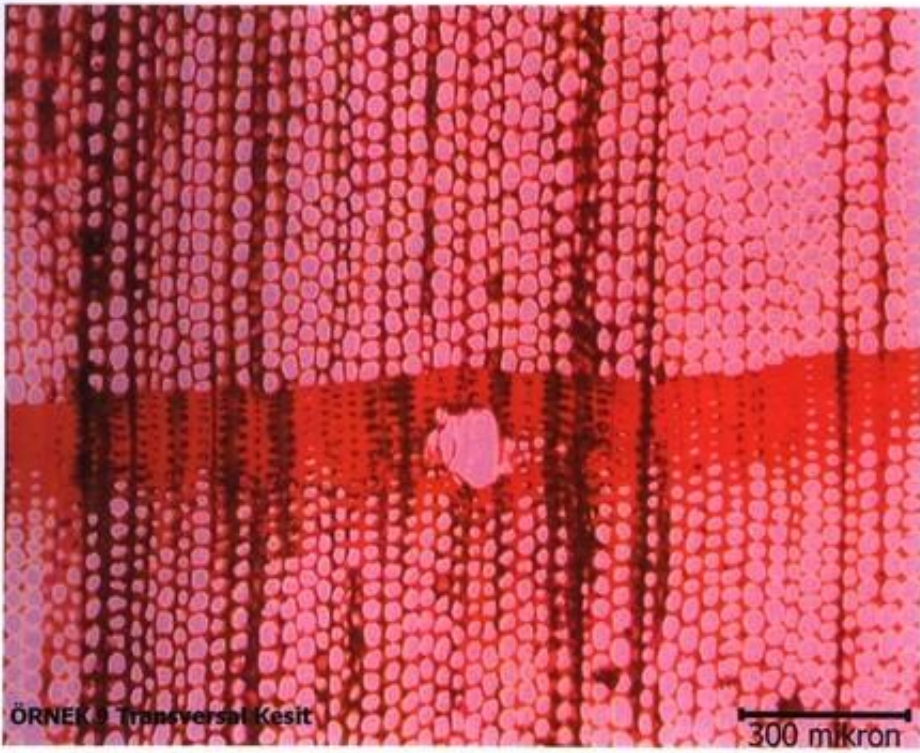

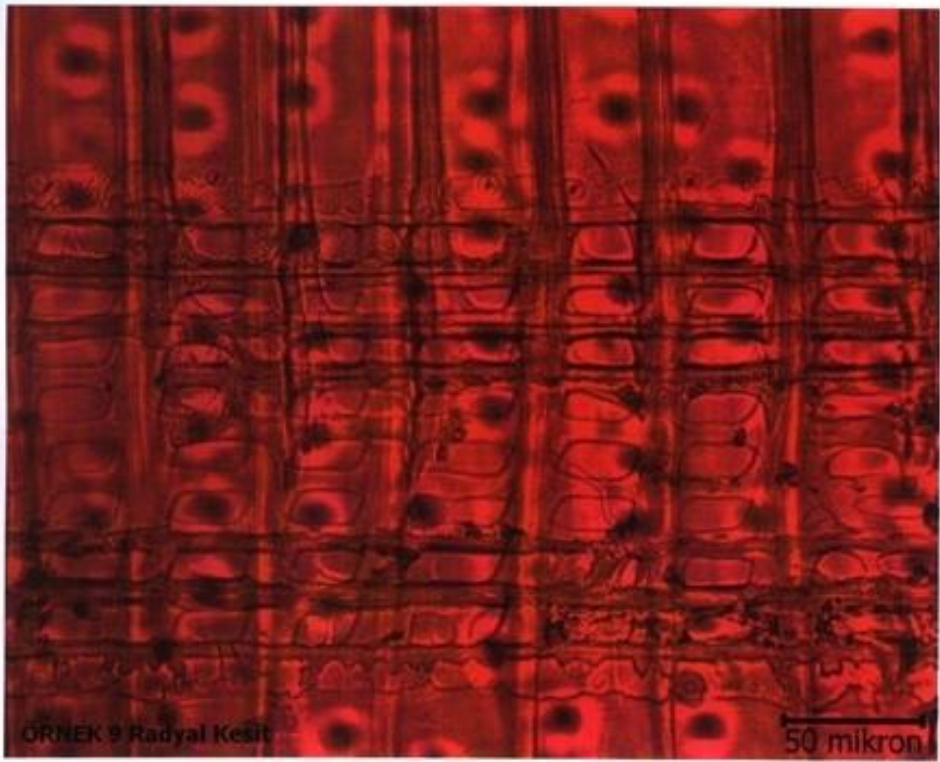
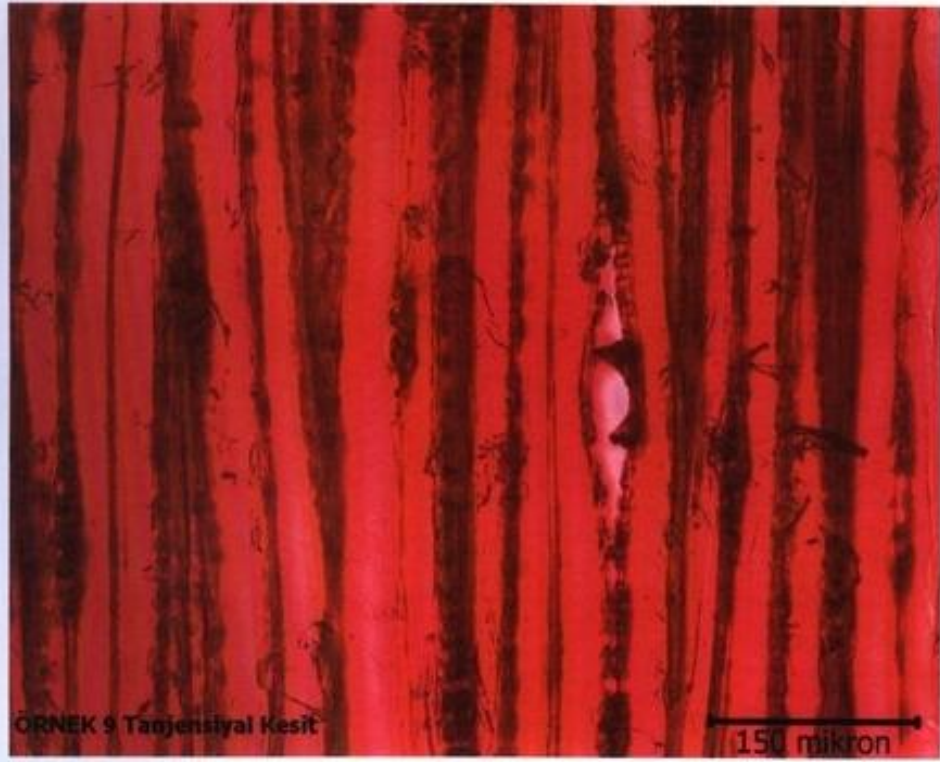

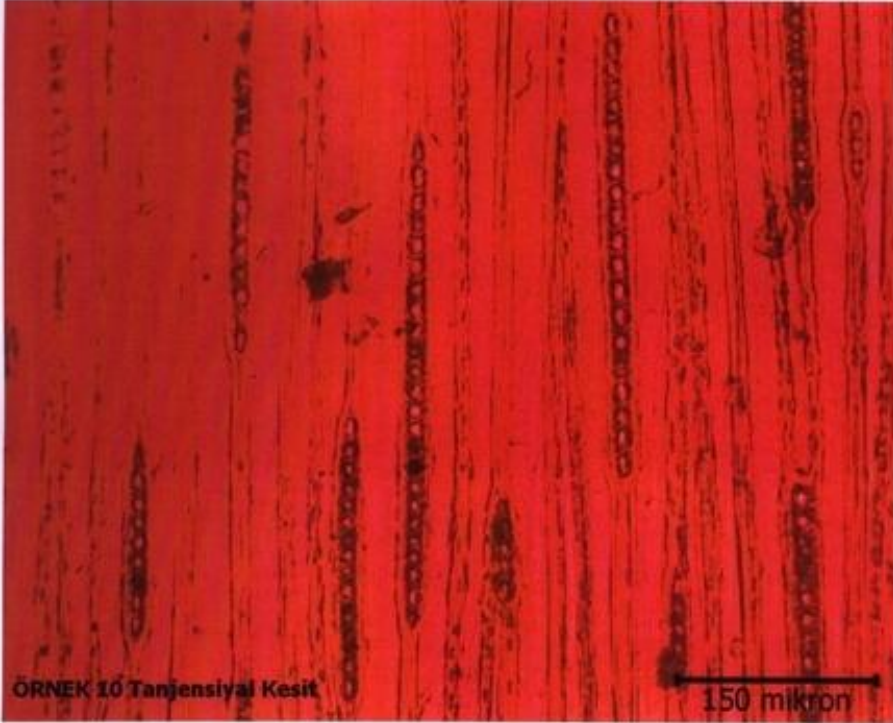
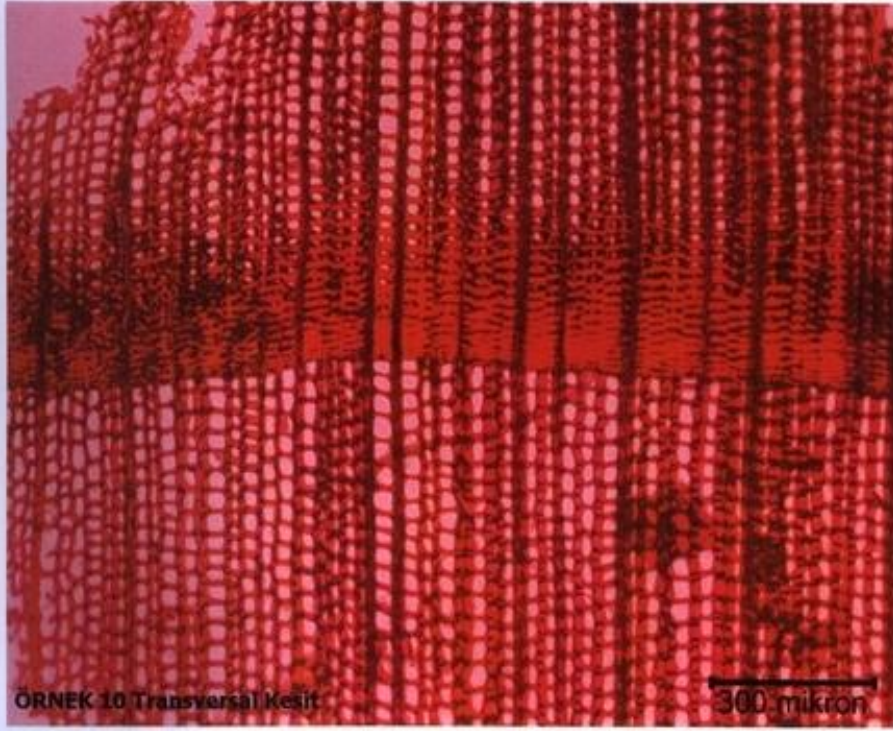

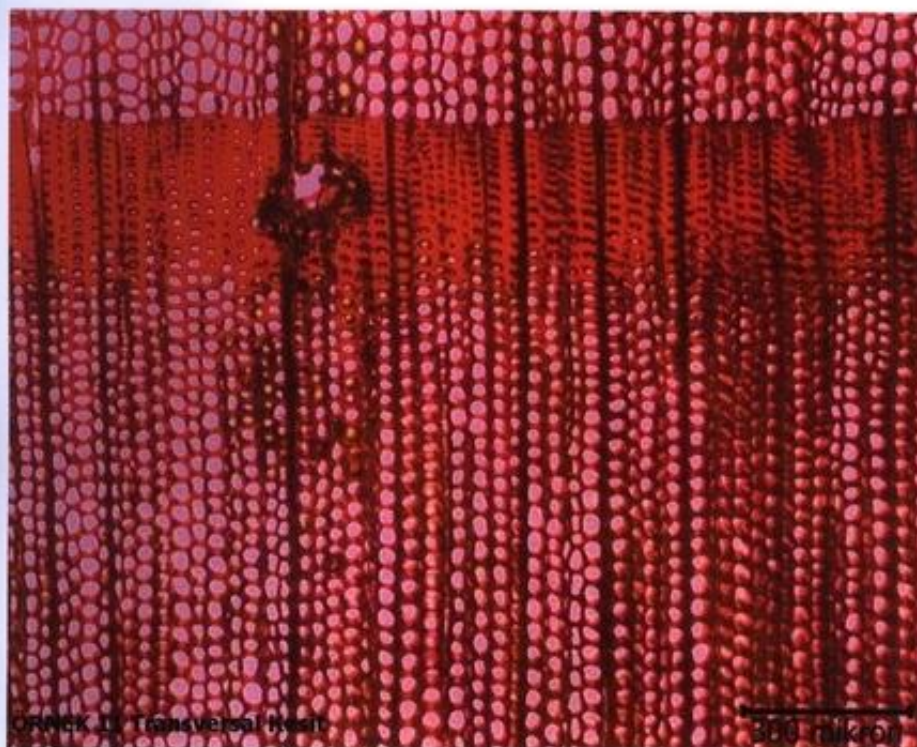
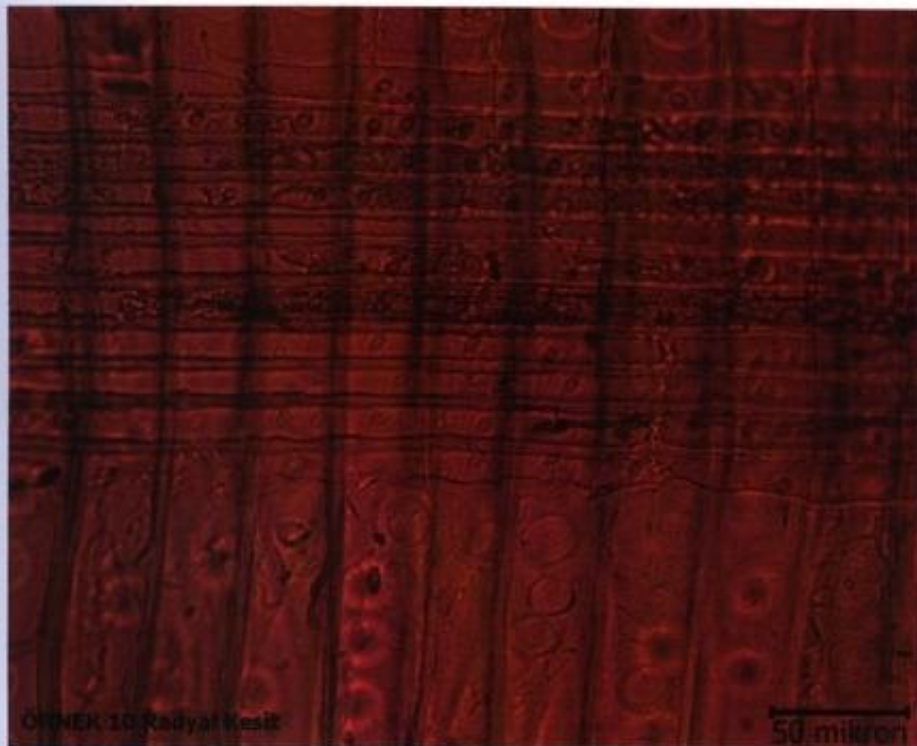

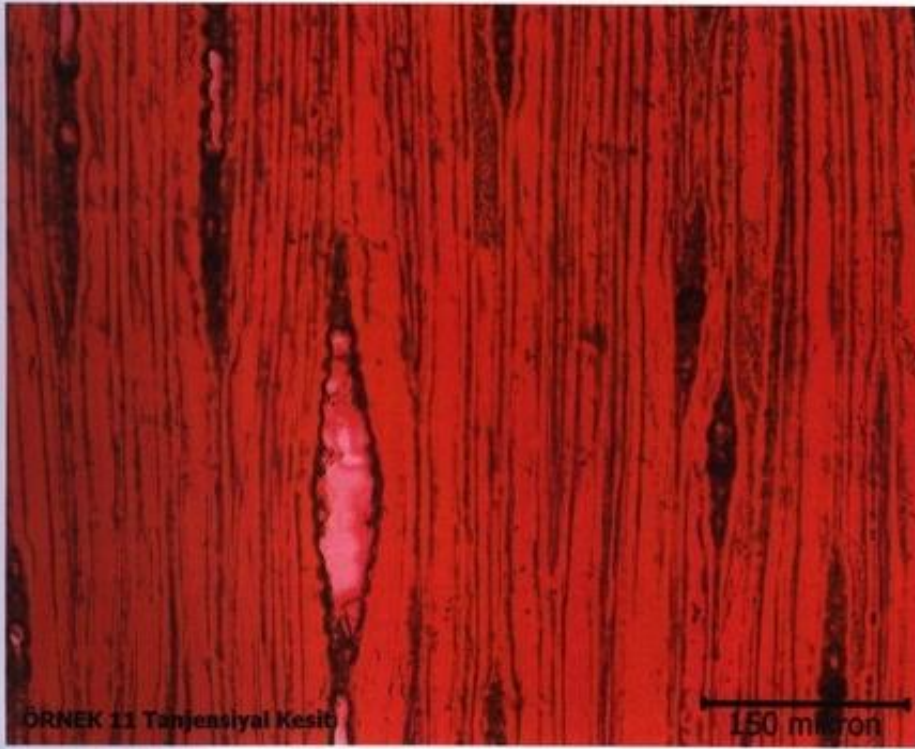

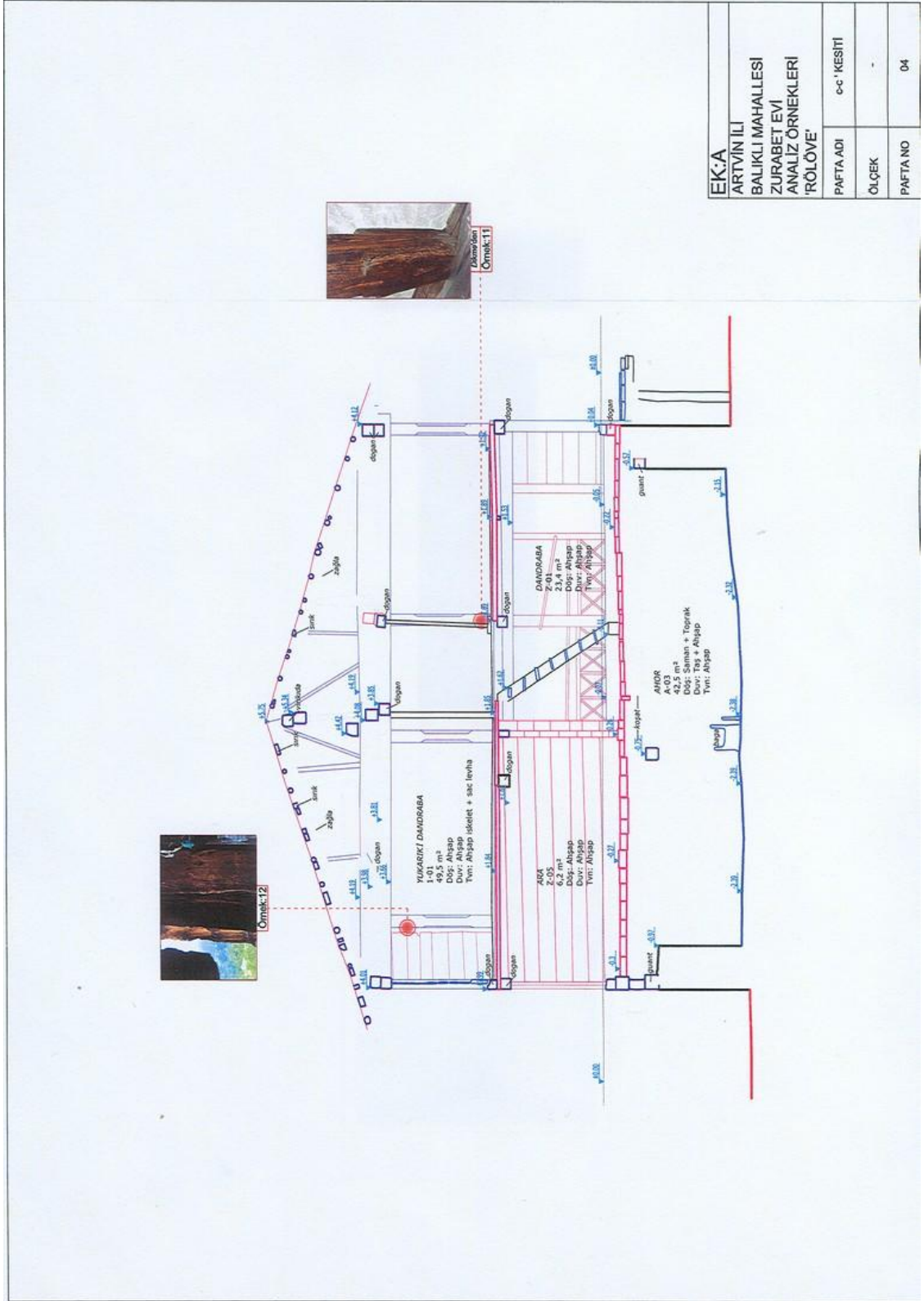
EK A

Analiz Örnekleri 'Rölöve'

ARTVİN İLİ
BALIKLI MAHALLESİ
ZURABET EVİ
ANALİZ ÖRNEKLERİ
'RÖLÖVE'

EK:A
ARTVİN İLİ
BALIKLI MAHALLESİ
ZURABET EVİ
ANALİZ ÖRNEKLERİ
'RÖLÖVE'

EK:A

ARTVİN İLİ
BALIKLI MAHALLESİ
ZURABET EVİ
ANALİZ ÖRNEKLERİ
'RÖLÖVE'

PAFTA ADI	e-c' KESİTİ
ÖLÇEK	-
PAFTA NO	04

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Duygu Göçmen
Doğum Yeri ve Tarihi: İstanbul – 28/05/1982
Adres: İstanbul
Lisans Üniversite: İstanbul Teknik Üniversitesi – Mimarlık